

T.C.

EGE ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

**9-11 YAŞ ARASI ÇOCUKLARIN YAŞAM KALİTESİNİN
AİLE İŞLEVSELLİĞİ VE SOSYO-DEMOGRAFİK
DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tuğba TÜMER

Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı

İZMİR

2018

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

**9-11 YAŞ ARASI ÇOCUKLARIN YAŞAM KALİTESİNİN
AİLE İŞLEVSELLİĞİ VE SOSYO-DEMOGRAFİK
DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tuğba TÜMER

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Zeynep CİHANGİR ÇANKAYA

Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Yüksek Lisans Programı

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü M¼d¼rl¼ğ¼ne sunduğum 9-11 Yaş Arası Çocukların Yaşam Kalitesinin Aile İşlevselliğ¼ ve Sosyo-Demografik Değışkenler Açısından İncelenmesi adlı yüksek lisans tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

TUĞBA TÜMER

T.C.EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS

TEZ SAVUNMA TUTANAĞI

ÖĞRENCİNİN

Adı Soyadı : TUĞBA TÜMER

Numarası : 92110005552

Anabilim Dalı : Eğitim Bilimleri/ Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık

Tez Başlığı (Türkçe) : 9-11 Yaş Arası Çocukların Yaşam Kalitesinin Aile İşlevselliği Ve Sosyo-Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi

Tez Başlığı (İngilizce) : Investigating Life Quality Of Children Between The Ages Of 9 And 11 According To Family Functioning And Socio-Demographic Variables

Tez Savunma Tarihi : 14.12.2018

Tez Başlığı Değişikliği Varsa Yeni Başlık:

JÜRİ ÜYELERİ

Jüri Başkanı

Unvan, Adı, Soyadı : Doç.Dr.Zeynep CİHANGİR ÇANKAYA

Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme

İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Prof. Dr.Ebru SUNER İKİZ

Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme

İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Dr.Öğretim Üyesi Serkan DENİZLİ

Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme

İmza :

TEZ HAKKINDA JÜRİNİN GENEL GÖRÜŞÜ

(Jüri Başkanı Tarafından Doldurulacaktır)

Tez savunması sonucunda öğrenci tarafından hazırlanan çalışma;

Oybirliğiyle ☒

Oy çokluğuyla ☐

Başarılıdır

Düzeltilmelidir

Başarısızdır

☒☐☐

- Bu tutanak üç (3) işgünü içerisinde jüri üyelerinin raporlarıyla beraber Anabilim Dalı Başkanlığı üst yazısıyla Enstitü Müdürlüğüne gönderilmelidir.
- Tezli yüksek lisans programlarında düzeltme alan öğrencinin 3 (üç) ay içerisinde yeniden savunmaya girmesi zorunludur.

ÖNSÖZ

Yüksek lisans eğitimimin ve büyük emekler vererek tamamladığım tezimin sonuca ulaşmasından dolayı büyük bir mutluluk duyuyorum. Biliyorum ki, bu başarının ardında değerleri hocalarımla ve ailemin sonsuz yardım ve destekleri bulunuyor.

Tezimi tamamlamam uzun yıllar aldı. Hayatımdaki değişiklikler ve farklı sorumluluklar sebebiyle araştırmama ara vermiştim. Ama her zaman yüreğimin bir köşesinde tezimi tamamlayamamanın verdiği bir üzüntü vardı. Zaman geçtikçe de tüm bu sürece yeniden başlamak benim için daha da zorlaşıyordu. Bu aşamada değerli danışmanımın tezime yeniden başlamamam konusunda bana olan inancını hissettirmesi, güç ve cesaret vermesiyle çalışmalarına sıfırdan başladım ve araştırmamı tamamladım. Öğrencisi olmaktan büyük mutluluk duyduğum değerli hocam ve tez danışmanım olan Sayın Doç. Dr. Zeynep CİHANGİR ÇANKAYA'ya öncelikle hayalimi gerçekleştirmek için bana verdiği cesaret daha sonra ise, tez yazım sürecinin her satırındaki izi, emeği ve bana ayırdığı vakitler için en içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunuyorum.

Tez jürimde yer alan, değerli fikirleri ile çalışmama katkı sağlayan, güler yüzlü ve destekleyici tavırları ile benim için bu süreci kolaylaştıran Prof. Dr. Fatma Ebru İKİZ'e ve Dr. Öğr. Üyesi Serkan DENİZLİ'ye çok teşekkür ederim.

Yüksek lisans eğitimim boyunca mesleki gelişimime ve donanıma büyük katkıları olan kıymetli hocalarım Prof. Dr. Süleyman DOĞAN'a, Doç. Dr. Dilek Yelda KAĞNICI'ya ve Doç. Dr. Mine ALADAĞ'a teşekkür ederim.

Bana mesleğimi çok sevdiren ve yüksek lisans yapma isteğini uyandıran lisans eğitimimi aldığım Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi PDR bölümündeki değerli hocalarım Prof. Dr. Erdi DURU'ya, Prof. Dr. Asım ÇİVİTCİ'ye, Prof. Dr. Nazmiye ÇİVİTCİ'ye, Prof. Dr. Şahin Kapıkıran'a, Prof. Dr. Necla Acun Kapıkıran'a, Doç. Dr. Murat Balkıs'a ve Doç. Dr. Sevgi ÖZGÜNGÖR'e teşekkürü bir borç bilirim.

Ve ailem...

Canım annem, bu başarının en büyük gizli kahramanı sensin! Benim için oldukça zorlu geçen bu dönemde, çalışmam için en iyi koşulları sağlayan, en az benim

kadar emek harcayan, desteğine ve yardımlarına minnettar kaldığım, canım kızım Canan'ımı gönül rahatlığı ile emanet ettiğim, ayrıca büyük emeklerle beni bugünlere getiren teşekkürlerin yetersiz kaldığı çok sevgili annem Ayşe MIRNAK'a sonsuz şükranlarımı sunuyorum.

Canım babam, İYİ Kİ senin kızınım! Ömrü boyunca tüm yatırımını çocuklarının mutluluğu ve eğitimi için yapan, her türlü fedakarlığı gösteren ve göstermeye devam eden, sevgisini her daim hissettiğim, benim için çok değerli olan canım babam Nihat MIRNAK'a, bana hep arkamda duran bir gücün varlığını hissettirdiği için gönülden teşekkür ederim.

Biricik kardeşim, hayatımdaki en iyi dostum! Bu süreçte karşılığını asla ödeyemeyeceğim çok emeklerin var. Teyze anne yarısıdır derler. Araştırmamı tamamlama sürecinde bu sözün hatta daha da fazlasının canlı örneği olan, yeğeni ile can-ı gönülden ilgilenen, onu doyasıya eğlendiren, gezdiren, kitap okuyan..., bana rahat bir çalışma ortamı sunabilmek için elinden geleni yapan sevgili kardeşim Şule MIRNAK'a en kalbi teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca ömrüm boyunca hissettirdiğin desteğin, ilgin, anlayışın içinde çok teşekkür ederim kardeşim.

Ve tabii ki yol arkadaşım, varlığı için her zaman şükrettiğim, aynı yöne baktığımız kıymetli eşim Mehmet Cem TÜMER'e, anlayışı, sabrı, desteği, fedakarlığı ve sevgisi için sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Bu tezi senin anlayışın ve sabrın olmadan tamamlayamazdım.

Teşekkürlerin en özelini ise, tezime başladığımda 1.5 yaşında bir bebek olan ve artık yakında 3 yaşına girecek küçük bir kız çocuğu olan, yaşamımdaki en değerli varlığım, gözümün nuru canım kızım Canan TÜMER'e sunarım. Tezimi yazmam için ayırdığım vakitlerde beni sabırla beklediğin ve hayatımıza büyük bir neşe kattığın için çok çok teşekkür ederim. Artık daha çok gezeceğiz, oyun oynayacağız, parka gideceğiz anneciğim...

Tuğba TÜMER

Aralık-2018

ÖZET

9-11 YAŞ ARASI ÇOCUKLARIN YAŞAM KALİTESİNİN AİLE İŞLEVSELLİĞİ VE SOSYO-DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

TÜMER, Tuğba

Yüksek Lisans Tezi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Zeynep CİHANGİR ÇANKAYA

Bu araştırma aile ilişkileri algıları (destekleyici aile ilişkileri ve engelleyici aile ilişkileri) ile cinsiyet, yaş ve kardeş sayısı değişkenlerinin 9-11 yaş arası çocukların yaşam kalitesi düzeylerini yordama gücünü belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın örneklemi MEB Tebliğler Dergisi (2018) verilerine göre İzmir ili 1. Hizmet bölgesinde bulunan ilkokullar ve ortaokullardan yargısal örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Araştırma bu yöntem ile seçilen 6 ilkokul ve 6 ortaokuldan tesadüfi olarak belirlenen 3.4. ve 5. sınıf düzeylerinde eğitim gören toplam 783 çocuk ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada veri toplama araçları olarak Çocuklar İçin Genel Yaşam Kalitesi Ölçeği (Kid-KINDL) ve Çocuklar İçin Aile İlişkileri Ölçeği (ÇAİÖ) kullanılmıştır. Verilerin analizi, çoklu regresyon analizi kullanılarak yapılmıştır.

Araştırma bulguları incelendiğinde, çocukların yaşam kalitesi düzeyinin destekleyici aile ilişkileri ile pozitif, engelleyici aile ilişkileri ile negatif yönde ilişkili olduğu, ancak cinsiyet, yaş ve kardeş sayısı değişkenlerinin ise çocukların yaşam kalitesi düzeyi ile anlamlı bir ilişki göstermediği tespit edilmiştir.

Son olarak araştırma bulguları; destekleyici ve engelleyici aile ilişkileri puanlarının birlikte çocukların yaşam kalitesi düzeyini anlamlı olarak yordadığını ve yaşam kalitesi düzeyindeki değişimin %35.8'ini açıkladığını ortaya koymuştur. Bulgular, ilgili araştırmalar çerçevesinde tartışılmış ve bazı öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Yaşam Kalitesi, İyi oluş, Aile İlişkileri, Aile İşlevleri.

ABSTRACT

INVESTIGATING LIFE QUALITY OF CHILDREN BETWEEN THE AGES OF 9 AND 11 ACCORDING TO FAMILY FUNCTIONING AND SOCIO- DEMOGRAPHIC VARIABLES

TÜMER, Tuğba

Ph.D., Guidance and Counseling

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Zeynep CİHANGİR ÇANKAYA

This study was conducted to determine the predictive power of variables that family relationships perception (supportive family relationships and discouraging family relationship) and gender, age and number of siblings on the level of quality of life of children aged 9-11 years. The sample of the study was determined by judgmental sampling method from primary schools and middle schools in İzmir province 1. service area according to the data of MEB Tebliğler Dergisi (2018). In this study, 6 primary schools and 6 middle schools selected by this method were randomly determined 3.4. and 5th grade students. The Children's General Quality of Life Scale (Kid-KINDL) and the Family Family Relationships Scale for Children (CAIQ) were used as data collection tools in the study. Analysis of the data was performed using multiple regression analysis.

When the research findings were examined, it was determined that the level of quality of life of the children was related to the supportive family relationships with the positive and the discouraging family relationships in the negative direction, but the variables of gender, age and number of siblings did not show any significant relation with the quality of life of the children.

Finally, research findings; supportive and discouraging family relationships scores significantly predicted the quality of life of children and explained 35.8% of the change in the quality of life level. The findings were discussed within the framework of related researches and some suggestions were presented.

Keywords: Child, Quality of Life, Well-being, Family Relations, Family Functions.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLolar	
LİSTESİ.....	viii
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ	1
1.1.Problem Cümlesi.....	8
1.2.Sınırlılıklar.....	8
1.3.Tanımlar	8
1.4.Araştırmanın Önemi.....	9
BÖLÜM II	11
İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR	11
2.1. Yaşam Kalitesi Kavramı.....	11
2.1.1. Yaşam Kalitesi İle İlişkili Kavramlar	15
2.1.2. Yaşam Kalitesinin Boyutları	18
2.2. Çocuk Yaşam Kalitesi	22
2.2.1. Çocuk Yaşam Kalitesinin Göstergeleri.....	24
2.2.2. Çocuk Yaşam Kalitesinin Ölçülmesi	29
2.2.3. Çocuk Yaşam Kalitesini Etkileyen Değişkenler	35
2.2.3.1. Çocuk Yaşam Kalitesi ve Gelir.....	35
2.2.3.2. Çocuk Yaşam Kalitesi ve Cinsiyet.....	40
2.2.3.3. Çocuk Yaşam Kalitesi ve Yaş.....	41
2.2.3.4. Çocuk Yaşam Kalitesi ve Kardeş Sayısı	42
2.3. Aile İşlevleri	44
2.3.1. Aile ve Aile Sistem Yaklaşımları.....	44

2.3.1.1. Bowen'in Aile Sistemleri Yaklaşımı.....	46
2.3.1.2. İnsancıl/Yaşantısal Yaklaşım.....	50
2.3.1.3. Yapısal Yaklaşım	51
2.3.1.4. Stratejik Yaklaşım	53
2.3.2. Aile İşlevleri	54
2.3.3. Aile İşlev Modelleri	56
2.3.3.1.Beavers Aile Sistem Modeli	56
2.3.3.2. Circumplex Aile Sistem Modeli	57
2.3.3.3. McMaster Aile İşlevleri Modeli.....	58
2.3.4. Sağlıklı (İşlevsel)- Sağlıksız (İşlevsel Olmayan) Aile İşlevleri	61
2.3.5. Aile Çalışmalarında Çocukların Rolü	63
2.3.6. Aile İlişkileri ve Çocuklar	66
2.4. İlgili Araştırmalar	69
2.4.1. Yaşam Kalitesi İle İlgili Yurt Dışında Yapılan Bazı Araştırmalar	69
2.4.2 Yaşam Kalitesi İle İlgili Ülkemizde Yapılan Bazı Araştırmalar	82
BÖLÜM III	88
YÖNTEM	88
3.1. Araştırma Modeli	88
3.2. Evren ve Örneklem	88
3.3. Veri Toplama Araçları	94
3.3.1. Çocuklar İçin Genel Yaşam Kalitesi Ölçeği (Kid- KINDL)	94
3.3.2. Çocuklar İçin Aile İlişkileri Ölçeği.....	95
3.4. Verilerin Toplanması	96
3.5. Verilerin Analizi.....	97
BÖLÜM IV	99
BULGULAR.....	99
4.1 Ön Analizler	99
4.2 Betimsel İstatistikler	100
4.3 Çocukların Yaşam Kalitesi Düzeylerinin Destekleyici Aile İlişkileri ve Engelleyici Aile İlişkileri Açısından Yordanmasına İlişkin Bulgular	102
BÖLÜM V	105

TARTIŞMA VE YORUM.....	105
5.1. Sosyo-Demografik Değişkenlerin (Cinsiyet, Yaş ve Kardeş sayısı) Çocukların Yaşam Kalitesi İle İlişkisine İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumu.....	105
5.2. Destekleyici Aile İlişkilerinin ve Engelleyici Aile İlişkilerinin Çocukların Yaşam Kalitesini Yordamasına İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumu	109
5.2.1 Destekleyici Aile İlişkileri Değişkeninin Çocukların Yaşam Kalitesini Yordamasına İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumu	110
5.2.2 Engelleyici Aile İlişkileri Değişkeninin Çocukların Yaşam Kalitesini Yordamasına İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumu	115
BÖLÜM VI.....	125
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	125
KAYNAKÇA	131
EK A.....	169
EK B.....	170
ÖZGEÇMİŞ	171

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 2.1 Çocuk iyi oluşunun göstergeleri.....	27
Tablo 3.1 Araştırmanın yapıldığı okullar ve öğrencilerin sınıf düzeylerine göre sayısal dağılımı	90
Tablo 3.2 Araştırmaya katılan çocukların cinsiyet, yaş, kardeş sayısı, anne-baba eğitim düzeyi ve anne-baba iş durumuna göre sayısal dağılımı.....	91
Tablo 4.1 Bağımlı ve bağımsız değişkenlere ait betimsel istatistikler.....	100
Tablo 4.2 Bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki korelasyon katsayıları.....	101
Tablo 4.3 9-11 yaş çocuklarının yaşam kalitesi düzeylerinin yordanmasına ilişkin bulgular.....	102
Tablo 4.4 9-11 Yaş Çocuklarının Yaşam Kalitesi Düzeylerinin Yordanmasına İlişkin B, Beta Korelasyonu ve Anlamlılık Düzeyi.....	102

BÖLÜM I

GİRİŞ

Çocukluk döneminin sağlıklı şartlarda ve donanımlı yaşantılarla geçirilmesi önemlidir. Bu dönem kişisel olarak da bireylerin gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık dönemlerindeki yaşantıları üzerinde kritik bir rol üstlenmektedir.

Çocuk kavramı ve çocukluk dönemi kültürden kültüre, uygarlıktan uygarlığa yüzyıllar boyunca farklı tanımlanmıştır. Bu değişimin oluşmasında temel olarak iki farklı görüş etkili olmuştur. İlk görüş çocukların yetişmekte olan, tamamlanmamış insanlar olduklarını (Lee, 2005), ikinci görüş ise; çocukların mevcut halleriyle tam bir insan olarak toplumsal aktörler olduklarını savunur (Qvortrup, 2001; akt. Karabekir, 2016).

İlk görüşü savunan geleneksel yaklaşımlar çocukları: ‘şu anda ne oldukları’ değil ‘ne olacakları’ üzerinden tanımlamışlardır. Uzunca bir süre bu görüş hakim olmuş, daha sonraları toplumda meydana gelen değişimler, aileyi, dolayısıyla da toplumun ve ailenin bir parçası olarak çocuğu etkilemiştir. 19. yüzyılda devletin çocukları koruması amacıyla yasa yapma yetkisi olduğu fikri, o dönem için oldukça yeni ve radikal bir adım olmuştur (Postman, 1995). 20. yüzyıla gelindiğinde ise çocuk sorunları ve hakları gibi konular daha rahatlıkla tartışılmaya başlanmış ve bu tartışmalar da dünya çapında çocuklarla ilgili en önemli belge olan Dünya Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin ortaya çıkışına temel oluşturmuştur (Yolcuoğlu, 2009). Tüm bu gelişmelerden sonra, çocukluğun kişinin yetişkin sayıldığı zamanın öncesi ve doğum ile yetişkinlik arasındaki gelişim dönemi olmasının ötesinde, çocuğun yaşamındaki koşulları ve çocukluk dönemini oluşturan yılların niteliğini vurgulayan bakış açısı ortaya çıkmıştır. (UNICEF, 2005). Bu değişiklik çocuk sosyolojisine de yansımış ve çocukların tamamen aileye bağımlı oldukları fikri, çocukların toplumda birer sosyal aktörler ve hak sahipleri oldukları fikri ile yer değiştirmeye başlamıştır. 1980 ve 1990'lara gelindiğinde ise, Piagetian çocuk gelişimi gibi yetişkin üstünlüğünü haklı kılan ve çocuklarda evrensel, standartlaştırılmış, kaçınılmaz gelişim aşamalarına bağlı kalan geleneksel teoriler ve araştırmalar ciddi bir şekilde eleştirilmişlerdir (Tisdall ve Punch, 2012). Gelişim

psikolojisindeki bu kırılmalardan sonra ortaya çıkan yeni görüşler, çocukluk döneminin bir geçiş dönemi olmaktan ziyade toplumsal süreçlere katılımı içerdiğini ve gelişim için tek bir yol olmadığını (Piaget'in rasyonaliteye doğru ilerlemesi gibi), aksine gelişimin kültürel hedeflere bağlı olduğunu ileri sürmüşlerdir (Smith, 2002; akt. Tisdall ve Punch, 2012). Çocuğa ve çocukluk dönemine bakıştaki bu farklılıklarla beraber, 20.yüzyılın son 20-25 yılından itibaren çocukluk dönemi birçok araştırmacının ilgi odağı olmuştur (Aktürk, 2006).

Çocuklara yönelik ilk çalışmalar, bebek ve çocuk ölümleri, okuldan ayrılma, çocukluk hastalıkları ve bağışıklık, sağlıklı beslenme gibi çoğunlukla çocukların hayatta kalmalarına yönelik karşılaştıkları tehditlere ve temel gereksinimlere odaklanmıştır (Ben-Arieh, 2008). Sorun ya da başarısızlıkların olmamasının mutlaka uygun büyüme şartları ve başarıya işaret etmediği görüşü 1990'ların sonlarına doğru yaygınlaşarak (Moore, Lippman ve Brown, 2004), gelişimin temel ihtiyaçlarının ötesine geçen ve çocuk gelişimini destekleyen göstergeler için tartışmalar başlamıştır. (Aber, 1997; Pittman ve Irby, 1997; akt. Ben-Arieh, 2008). Bu değişimle birlikte, çocukların ihtiyaçları, beklentileri, hayalleri gibi kendine özgü özellikleri ve yapısı göz önüne alınarak, çocukların yaşamında kalite arayışları ve bunun çocuklar üzerindeki etkileri araştırılmaya başlanmıştır (Hubner, 2004).

Yaşam kalitesi kavramının tam olarak anlamı ve hangi temel bileşenleri kapsadığına ilişkin evrensel düzeyde kabul edilmiş tek bir ortak yaklaşım henüz ortaya konulamamıştır. Farklı disiplinlerin ve araştırmacıların kendi bakış açısına uygun, farklı boyutların, unsurların ve vurguların öne çıktığı bir yaşam kalitesi anlayışı ve yaklaşımının söz konusu olduğu görülmektedir (Sapanacalı, 2009). Bu araştırmada genel olarak temele alınan yaşam kalitesi anlayışı, bireylerin içinde bulundukları yaşantının bütünü ile ilgili iyi olma algılarının değerlendirilmesi görüşüdür (Annak, 2005). Bu görüşe paralel olarak Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Kalitesi Grubu (The WHOQOL Group, 1998) da yaşam kalitesini 'bireylerin yaşadıkları kültür ve değerler sistemi bağlamında, hedefleri, beklentileri, standartları ve endişeleri ile ilgili hayattaki konumlarına ilişkin öznel algıları' şeklinde tanımlamıştır. Bu bağlamda yaşam kalitesi değerlendirilirken, bireye kendi yaşamı ile ilgili ne hissettiği sorulmakta ve bireyi tüm özellikleriyle bir bütün olarak ele almak amaçlanmaktadır (Üneri ve Memik, 2007).

Yaşam kalitesi çok boyutludur (Eiser, 1997) ve bütünü kadar parçaları da birbirini etkileyebilir (Addington ve Kalra, 2001). Araştırmacılar bu boyutların belirlenmesinde, yaşam kalitesinde neyin önemli olduğunu vurgulamadaki tercihlerine göre, farklı değişkenlere vurgu yapmaktadırlar (Liu, 1976; akt. Wrosch ve Scheier, 2003). Bazı yaklaşımlar temel bazı boyutların belirlenebileceğini, bazı yaklaşımlar da bu değişkenlerin zamandan zamana, ortamdan ortama ve kişiden kişiye değişebileceğini öne sürmüşlerdir. Birçok araştırmacı da (Brinkerhoff, Fredel ve Frideres, 1997; Higginson, Carr ve Robinson, 2003; Noll, 1996; Testa ve Simonson, 1996) yaşam kalitesini öznel ve nesnel boyutlar olarak temel iki boyuta ayırmıştır. Yaşam kalitesinin öznel göstergeleri yaşam doyumu, iyilik hali, mutluluk, hoşnutluk, tutkular, beklentiler gibi bireyin nasıl hissettiği üzerinde odaklanırken, nesnel göstergeleri ise bireyin duygularını etkileyen yaşam koşulları üzerinde durur (The Children's Society, 2012). Yaşam koşulları (cinsiyet, yaş, medeni durum, iş, aile, barınma, sosyal destek, sağlık, eğitim, boş zaman aktiviteleri, gelir düzeyi vb.) gündelik yaşamı doğrudan etkileyen, gözlenebilir ve ölçülebilir ekonomik, sosyal ve kültürel koşulların toplamıdır (Belek, 1998; Torlak ve Yavuzçehre, 2008; Veenhoven, 1996). Ayrıca yaşam kalitesi dinamik bir kavramdır; çünkü bir bireyin öz algıları ve değerleri, yaşam ve sağlık durumları ve deneyimlerine bağlı olarak zaman içinde değişebilir (Higginson, Carr ve Robinson, 2003). Özetle yaşam kalitesi, coğrafi ve kültürel farklılıklara göre değişebilen, bireysel ve bağlamsal faktörleri içeren, öznel boyutların ve nesnel koşulların sübjektif değerlendirilmesinin ve bu boyutların etkileşimli birleşiminin bir sonucudur. Yaşama dair ne varsa bu göstergelerin öznel değerlendirilmesidir.

Çocuk yaşam kalitesi, gelişim dönemindeki farklılıklardan dolayı yetişkin yaşam kalitesinin boyutları-göstergeleri ve ölçülmesinden bazı farklılıklar göstermektedir. Çocuk yaşam kalitesinin boyutlarının belirlenmesi, öznel-nesnel boyut olarak ikiye ayırma ya da araştırmacılar tarafından bazı temel boyutların oluşturulması şeklinde olmaktadır. Nesnel değerlendirme ile çocuğun dışsal yaşam koşulları (yaş, cinsiyet, ekonomik durum, anne-babasının evlilik durumu, harçlık miktarı, yaşadığı çevre vb.) değerlendirilirken; öznel değerlendirme ile çocuğun fiziksel, duygusal ve sosyal alanlardaki kendi algı ve değerlendirmeleri dikkate alınmaktadır (Matza, Swensed, Flood, Secnik ve Leidy, 2004). Bu boyutların içerikleri de çocukların ihtiyaç ve gelişim

dönemi özelliklerine göre şekillenmektedir. Örneğin, yetişkinlerin yaşamlarının bir yönü olan iş memnuniyeti, onların genel yaşam kalitelerini etkileyebilecekken; çocuklar için iş yerine okul memnuniyetini düşünmek gerekmektedir (The Children's Society, 2012).

Bu araştırma da çocukların yaşam kaliteleri; bedensel iyilik, ruhsal iyilik, özsaygı, aile, arkadaş ve okul olmak üzere altı boyutta sınıflandırılan Kid-Kindl Yaşam Kalitesi ölçeğine göre değerlendirilmiştir (Sieberer ve Bullinger, 2000). *Bedensel iyilik* boyutu çocuğun hastalık, ağrı ve yorgunluğunun olmamasının yanı sıra konforlu, rahat, güçlü ve enerjik hissetmesini içerirken; *ruhsal iyiliğe* sahip bir çocuk can sıkıntısı, yalnızlık, korku hissetmek yerine çoğunlukla kendini güvende hisseder. Ayrıca duruma uygun ve sağlıklı davranışlarda bulunması beklenir. *Özsaygı* boyutunda bir çocuk kendini önemli görür, kendini olduğu gibi kabul eder, kendisi ile mutlu olur, kendisi ile gurur duyar ve kendini iyi hisseder. *Aile* boyutu ise ebeveynlerle ilişkiler ve evdeki genel havayı (çatışma ya da güven ortamı) içermektedir. Yaşam kalitesi yüksek bir çocuk evinde kendini rahat hissedip ve aile içinde fikir ve duygularını rahatlıkla ifade edebilirken; *arkadaşlık* boyutunda da, arkadaşları ile vakit geçirir, arkadaşları tarafından sevildiğini düşünür, arkadaşları ile iyi anlaşır ve kendini arkadaşlarının gözünde diğer insanlardan farklı hisseder. Son olarak da *okul* yaşam kalitesi sağlıklı olan bir çocuk da derslerden hoşlanır, bir sonraki haftanın gelmesi için sabırsızlanır, düşük not almaktan korkar, ev ödevlerini çok zor bulmaz ve okulu ilginç bulur. Bu araştırma kapsamında, bir çocuğun sağlıklı ve nitelikli yetişmesinde önemli rol oynayan, çocuk yaşam kalitesinin boyutlarından olan ailenin işlevselliği üzerinde çalışılmıştır.

Aile bir insanın hayatında her daim önemli iken, bireyin tüm gelişim alanlarının temellerinin atıldığı ve sağlıklı bir gelişim için ihtiyaçlarının karşılanmasında kısmen anne babaya bağımlı olunan çocukluk dönemindeki yeri tartışılmaz bir öneme sahiptir. Çocuğun ilk yaşam kalitesi düzeyinin aile ortamında başladığı söylenebilir. Twenge, Campbell ve Foster (2003), çocukların mutluluklarındaki en belirleyici değişkenin ebeveyn-çocuk arasındaki ilişkinin kalitesi olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle aile boyutunun çocukların yaşam kalitesi düzeyleri ile birlikte incelenmesi hem kuramsal

açından hem de pratikte çocukların daha nitelikli ve doyum sağlayan bir çocukluk çağı geçirmelerindeki önemini görme açısından son derece önemlidir.

Aile, ortak amaç, beklenti, değer, duygu, düşünce, kural ve ilkeleri paylaşan; evlilik birliği içinde anne baba, çocuklar, kardeşler ve aralarında akrabalık bulunan insanların oluşturduğu en küçük toplum birimini ifade eder (Köknel, 2010). Ailenin varlığını sürdürebilmesi, üyelerinin sağlıklı gelişebilmesi ve ihtiyaçlarının karşılanabilmesinde, aile işlevlerinin sağlıklı bir biçimde yerine getirilmesinin rolü çok büyüktür (McCreary ve Dancy, 2004). Aile işlevleri, üyelerinin maddi ve manevi desteğini sağlaması, üyelerin iyi oluşlarını ve gelişimini teşvik etmesi, ailenin bir amaca ulaşmasında etkin veya etkisiz olmasıyla bir ailenin etkinliklerini ve etkileşimlerini yansıtan çok yönlü bir yapıdır (Walsh, 2003). Aile işlevleri toplumlara, dönemsel süreçlere, siyasi idareye ve ekonomik değişimlere göre farklılıklar gösterse de (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2011); genellikle araştırmacılar tarafından, çocuk sahibi olma, çocukların yetiştirilip topluma kazandırılması, aile üyelerinin sağlıklı ve mutlu bir şekilde yaşayabilmeleri için ihtiyaç duyduğu sosyal, psikolojik, ekonomik ve eğitimsel gereksinimlerinin karşılanması başlıkları üzerinden ele alındığı görülmektedir (Özgüven, 2001). Ayrıca aile işlevleri üzerine bazı (Beavers Aile Sistem Modeli, Circumplex Aile Sistem Modeli ve McMaster Aile İşlevleri Modeli) kuramsal yaklaşımlarda bulunmaktadır. Bunlardan en yaygın olarak kullanılan McMaster Aile İşlevleri Modeli, aile işlevlerini; problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme ve davranış kontrolü olmak üzere altı boyutta sınıflandırılmıştır (Ryan, Epstein, Keitner, Miller ve Bishop, 2005).

Problem çözme ailenin işlevlerini yerine getirirken karşılaşılabilecek sorunların oluşumundan çözümüne kadar olan süreci ifade etmektedir. *İletişim* aile bireylerinin aile içi ve dış çevre ile olan sözel bilgi alışverişini tanımlamaktadır. *Roller* aile üyelerinden beklenen davranış kalıplarıdır. Sağlıklı ve uyumlu bir aile yapısı için aile üyeleri kendilerine biçilen rolleri uygun şekilde yerine getirmeleri beklenmektedir. *Duygusal tepki verebilme* aile üyelerinin karşılaştıkları duygusal bir uyarana karşı verdikleri tepkilerdir. Bu tepkiler iki açıdan incelenebilir. Birinci olarak aile üyelerinin günlük yaşamda karşılaştığı olaylara nasıl tepki verdikleri, ikinci olarak ise duygusal bir uyarana karşı uygun nitelik ve dozda tepki verilip verilmediğidir. *Gereken ilgiyi*

gösterme aile bireylerinin diğer üyelere ilgi göstermesi ve onların faaliyetlerini izlemesi anlamına gelmektedir. Burada asıl odaklanılan konu, üyelerin birbirlerine karşı olan tutumlarının izlenmesidir. *Davranış kontrolü* ise aile üyeleri içerisinde disiplin oluşturma ve ebeveynin çocukları kontrolü anlamına gelmektedir. Davranış kontrolü temel anlamda kural koyma ve aile içerisinde belirli bir disiplin sağlama faaliyetidir (Ryan ve diğ., 2005).

McMaster modelinin belirttiği aile işlevlerini yerine getiren aileler sağlıklı, yerine getiremeyen aileler ise sağlıklı olarak belirtilmektedir (Epstein, Myers ve Ilfeld, 1983). Sağlıklı bir ailenin bu boyutların hepsini optimal düzeyde yerine getirmesi beklenirken, bir ya da daha fazla boyuttaki işlevselliğin bozulmasıyla ilişkili olarak aile üyeleri arasındaki genel ya da karakteristik etkileşimlerin bozulması da sağlıklı aile biçimi olarak belirtilmektedir (Zeitlin ve diğ., 1995).

Bu çalışmada ise McMaster Aile İşlevleri Modeli temele alınarak geliştirilen Çocuklar İçin Aile İlişkileri Ölçeği kullanılmıştır. Çocuklar İçin Aile İlişkileri Ölçeği (ÇAİÖ) aile işlevlerini, destekleyici aile ilişkileri ve engelleyici aile ilişkileri boyutları altında değerlendirmektedir. Destekleyici aile ilişkilerin yüksek olduğu ailelerde ebeveynlerin çocuklarına ilgi gösterdikleri, duygu ve düşüncelerine değer verdikleri, aile üyeleri arasında açık bir iletişim olduğu, karar verme sürecine tüm ailenin birlikte katıldığı ve aile üyelerinin birbirlerine duygusal anlamda yakınlık gösterdiği görülürken; engelleyici aile ilişkilerinin yüksek olduğu ailelerde ise, aile üyeleri arasında iletişimin zayıf olduğu, problem çözme becerilerinin düşük olduğu, otoriteye karşı gelindiği zamanlarda cezalandırmaların yapıldığı ve aile bireyleri arasında düşük bağlılık ve sıcaklık olduğu görülmektedir.

İlgili literatür incelendiğinde, aile ilişkilerinin kalitesinin, çocukların yaşam doyumu, benlik saygısı ve bilişsel becerilerinin gelişimi başta olmak üzere çocuğun iyi oluşunun belirgin göstergelerini etkileyen önemli bir faktör olduğu görülmektedir (Coyle-Shepherd ve Newland, 2013; Gilman ve Huebner, 2006; Goswami, 2012; Newland ve diğ., 2014). Lawler, Newland, Giger, Roh ve Brockevelt'in (2017) ve Navarro ve diğerleri (2017) tarafından yapılan araştırmalarda, ailenin çocuk yaşam kalitesinin en güçlü yordayıcılarından biri olduğu bulunmuştur. Benzer şekilde İngiltere'deki çocukların iyi oluşlarının belirli aralıklarla incelendiği The Good

Childhood raporunda çocukların aile ilişkileri hakkında nasıl hissettiklerinin onların genel iyi oluşları ile güçlü bir şekilde ilişkili olduğu ve aile ilişkilerinin çocukların genel iyi oluş varyansının %37'sini açıkladığı tespit edilmiştir (The Children's Society, 2012). Çocukların iyi oluşları ve aile işlevselliği ilişkisini inceleyen araştırmaların incelendiği bir başka çalışmada ise aile işlevselliği boyutları ile çocukların sorun davranışları, sosyal yeterlilik ve yaşam kalitesi arasında anlamlı korelasyonlar bulunmuştur (Leeman ve diğ., 2016).

Yapılan çalışmalara bakıldığında çocuğun yaşam kalitesinin belirlenmesinde aile faktörünün çok önemli olduğu görülmektedir. Ülkemizde çocuk yaşam kalitesi hakkında yapılan çalışmaların sayısı, yurt dışında çocuk yaşam kalitesi ile ilgili yapılan çalışmalara kıyasla oldukça yeni ve nicel olarak yetersizdir. Yurt dışında konu ile ilgili yapılan çalışmalarda da, çocukların yaşam kalitesinin en güçlü yordayıcılarından biri aile olduğu tespit edilse de, ailenin hangi işlevlerinin çocuk yaşam kalitesi ile ne derecede ilişkili olduğu ve çocuk yaşam kalitesini ne şekilde etkilediği konusu yeni yeni incelenmeye başlanmıştır. Bu sebeple çocuk yaşam kalitesinin aile işlevleri ile birlikte ele alınıp incelenmesi önemli görünmekle birlikte; bu incelemenin çocukların değerlendirmelerine dayanılarak yapılmasının da ayrıca bir önem arz ettiği düşünülmektedir. Bu araştırmada çocukların yaşam kalitesi ile aile işlevleri ve sosyo-demografik değişkenler arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmaktadır.

1.1. Problem Cümlesi

9-11 yaş arası çocukların aile ilişkileri algıları ile cinsiyet, yaş ve kardeş sayısı değişkenleri yaşam kalitesi düzeylerini anlamlı bir şekilde yordamakta mıdır?

1.2. Sınırlılıklar

Araştırmanın sınırlılıkları aşağıda belirtilmiştir.

1. Bu araştırmanın sonuçları ‘Çocuklar İçin Genel Yaşam Kalitesi Ölçeği (Kid-KINDL)’ ve ‘Çocuklar İçin Aile İlişkileri Ölçeği’nin ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.
2. Araştırmanın verileri İzmir ilinde ilkokul ve ortaokul olmak üzere toplamda 631 okul arasından tesadüfi olarak seçilen 12 okulun 3, 4 ve 5. sınıflarında eğitim gören çocuklardan elde edilen verilerle sınırlıdır.
3. Anne ve babası sağ olan, evli ve birlikte yaşayan ve sürekli tedavi gerektirecek bir hastalığı ya da engeli olmayan çocuklar ile sınırlıdır.

1.3. Tanımlar

Yaşam kalitesi: Kişilerin içinde bulundukları yaşantının bütünü ile ilgili iyi olma algılarının değerlendirilmesidir (Annak, 2005).

Aile işlevleri: Aile üyelerinin ruhsal, bedensel ve toplumsal açıdan sağlıklı ve uyum içerisinde olmasında etkili olan (Bulut, 1993), aile üyelerinin gündelik etkileşimlerini düzenleyen karmaşık ilişkisel kalıpları ifade eder (Minuchin, 1974).

1.4. Araştırmanın Önemi

Bu araştırmanın amacı 9-11 yaş çocukların yaşam kalitelerini aile işlevselliği ve bazı sosyo-demografik değişkenler açısından incelemektir.

Birleşmiş Milletler yaş tanımı kullanılırsa 18 yaşından küçük bir kişi çocuk olarak kabul edilir, bu doğrultuda da tipik bir yaşam döngüsü boyunca insanların yaşamlarının dörtte birini çocuk olarak geçirdikleri söylenebilir. Bu sebeple çocukluk bir insanın yaşamında önemli bir zaman süresidir ve incelenmeye değerdir. Çocukların iyi oluşlarını etkileyen ve yaşam kalitesi için risk oluşturabilecek faktörlerin tespit edilmesiyle (Lee, Chang ve Sieberer, 2008), çocukların bugünkü iyi oluşlarının artmasına, yetişkinlikte karşılaşılabilecekleri yaşam kalitesi sorunları üzerinde azaltıcı bir etki oluşturmaya (Eiser ve Morse, 2001a), sonuç olarak sağlıklı, mutlu ve başarılı nesillerin ortaya çıkmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Ülkemiz açısından bakıldığında çocukların durumunu ve ihtiyaçlarını belirleyen yaşam kalitesi araştırmalarının ayrı bir önemi vardır. Çünkü çocuklar nüfusumuzun önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK, 2016) son verilerine göre Türkiye'de çocuk nüfusu toplam nüfusun %28,7'sini oluşturmakta ve bu yüzdelik rakam sayıya döküldüğünde yaklaşık 23 milyon çocuğa tekabül etmektedir. Ülkemizde yapılan çocuk yaşam kalitesi çalışmalarına bakıldığında, çalışmaların çoğunlukla sağlık alanında yoğunlaştığı, sosyal bilimler alanında ise son yıllarda artış göstermesine rağmen oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Bu yönü ile araştırma hem yapılacak olan çalışmalara ışık tutması hem de Türk kültürüne özgü verileri bakımından önem taşımaktadır. Diğer yandan, çocukların yaşam kalitesi düzeyini bilmek bir toplumdaki tüm çocuk nüfusunun ve bu nüfusun içinde bulunan belirli çocuk gruplarının da sorunlarını ve ihtiyaçlarını bilmeye yardımcı olur. Bu sebeple çocuk yaşam kalitesi çalışmalarının çocuklara yönelik yapılacak hizmetlere, önleyici ve gelişimsel rehberlik çalışmalarına ve eğitim politikalarına temel olacağı düşünülmektedir.

Çocuk çağı dönemine bakıldığında çocukların fiziksel, duygusal, sosyal ve eğitimsel gereksinimlerinin karşılanabilmesi için en çok ailelerine ihtiyaç duyduğu görülmektedir. Çocukların yaşam kalitesini inceleyen araştırmalarda çoğunlukla ailenin,

çocukların yaşam kalitesini etkileyen en önemli değişkenlerden biri olduğu görülmektedir (Goswami, 2012; Lawler ve diğ., 2017; Navarro ve diğ., 2017). Rigg ve Pryor'ın (2007) çalışmasında 9- 13 yaş arası çocukların tamamı 'Aile önemli midir?' sorusuna karşılık aileyi önemli görmüş ve %78 gibi büyük bir çoğunluğu da ailenin önemini açıklarken duygusal işlevlere odaklanmışlardır. Yapılan araştırmalarda çocukların yaşam kalitesinin belirlenmesinde aile faktörünün önemli olduğu görülmekle birlikte, aile ilişkilerinin hangilerinin nasıl ve ne derecede çocukların yaşam kalitesi düzeyi ile ilişkili olduğu konusu üzerinde literatürde az sayıda araştırma bulunmaktadır. Bu sebeple araştırma kapsamında çocukların yaşam kalitesi düzeyi ile aile işlevlerinin incelenmesi, çocuk yaşam kalitesi konusunda ailenin ilişkisel ve psikolojik değişkenlerinin araştırılmasında alanyazınına sağlayacağı katkılar sebebiyle önemli bir çalışma olma özelliği taşıyabilir. Diğer yandan ülkemizdeki çocuk yaşam kalitesine ilişkin araştırmaların sınırlılığı nedeniyle çocuk yaşam kalitesinin sosyo-demografik değişkenlerle olan ilişkisine dair bulgular da sınırlıdır. Bu nedenle bu çalışmada çocukların yaşam kalitesi ile ilişkisi incelenen cinsiyet, yaş ve kardeş sayısı sosyo-demografik değişkenlerinin incelenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Çocuk ve aile ile ilgili araştırmaların çoğunluğunda elde edilen veriler genellikle anne-babalarının bakış açısına dayanmaktadır. Literatürde ergenlerin ebeveynleriyle olan ilişkileri hakkındaki öz-değerlendirmelerine başvurulmuş olsa da (örneğin, Cook, 2000, 2001; Laursen, Wilder, Noack ve Williams, 2002; Stemmler ve Peterson, 2000), benzer konularda az sayıda araştırmacı tarafından 10 yaş ve altındaki çocukların görüşlerine başvurulmuştur (Ross, Stein, Trabasso, Woody ve Ross, 2005). Bu araştırma da ise, 9-11 yaş arası çocukların yaşam kalitesi ve aile işlevleri algısı çocukların öz-bildirimlerine dayanılarak elde edilmiştir. Çocukların kendileri tarafından sağlanan aile ilişkilerine ilişkin öznel değerlendirmelerinin, yaşamlarındaki yakın ilişkilerin kalitesi hakkında yeni ve önemli bilgilerin ortaya çıkmasına (Ben-Arieh, McDonell ve Attar-Schwartz, 2009) olanak sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca çocukların dünyasına ilişkin ortaya çıkan bu bilgiler ebeveynlerin, öğretmenlerin ve araştırmacıların çocukların yaşam kalitesini arttırmaya yönelik stratejiler geliştirmelerine fırsat sağlayacağı gibi, çocuklarla çalışan ruh sağlığı uzmanlarına da önemli katkılar sağlayacağına inanılmaktadır.

BÖLÜM II

İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde, öncelikle yaşam kalitesi, çocuk yaşam kalitesi, aile ve aile işlevleri hakkında kuramsal açıklamalar verilmiş, daha sonra araştırmada ele alınan değişkenler ile ilgili araştırmalar özetlenmiştir.

2.1. Yaşam Kalitesi Kavramı

Psikoloji alan yazına bakıldığında, İkinci Dünya Savaşına kadar uzunca bir dönem yapılan çalışmaların, öncelikle olumsuz duygulanımlara ve patolojik durumlara odaklandığı görülmektedir (Seligman ve Csikszentmihalyi, 2000). Bir insanda neyin yolunda gitmediğini sorgulayan bakış açısı, insanları eksi durumdan nötre getirmeye çalışmış, fakat nötr durumun artı duruma çevrilebileceğini, hatta bu durumunda kendi içinde dereceleri olabileceğini göz ardı etmiştir. Oysa ki bu alanda yapılan çalışmalar, mutlu olmanın ve psikolojik olarak sorunlar yaşamamanın bir boyutun iki ucu olmadığını ve sorunların azaltılmasının mutluluk düzeyindeki artışla ilişkili olmadığını göstermiştir (Green Spoon ve Saklofske, 2000). Seligman ve Csikszentmihalyi'ye (2000) göre uzunca bir süre psikolojik zayıflıklar ve güçsüzlükler üzerinde odaklanılması, birey için en iyi olanın araştırılması ve toplumların daha kaliteli bir yaşama sahip olması konularının göz ardı edilmesine yol açmıştır.

Dünya Sağlık Örgütünün, 1964 yılında sağlık anlayışını, bireylerin fiziksel sağlığının yanında bilişsel ve sosyal olarak da tam bir iyilik hali içinde olma durumu olarak yeniden tanımlaması değişimin kapı aralayıcısı olmuştur (Saxena ve Orley, 1997). Sağlık alanındaki bu olumlu bakış açısı ile birlikte, psikoloji alanında da tartışmalar başlamış ve depresyon, anksiyete gibi olumsuz durumların olmamasının, bir insanın hayattan doyum alması ve mutlu olması için yeterli olup olmadığı sorgulanmaya başlamıştır. Bu tartışmalar, yirminci yüzyılın son çeyreğinde Seligman'ın (1998) öncülüğünü yaptığı pozitif psikoloji (positive psychology) akımı ile vücut bulmuştur. Böylece psikoloji depresyon, anksiyete gibi olumsuz duyguların yanında mutluluk ve doyum gibi pozitif duygulara da odaklanmaya başlamıştır (Myers ve Diener, 1995). Pek

çok çağdaş araştırmacı da geleneksel görüşe meydan okuyarak, tedaviden ziyade önlem almaya ve bireyi geliştirmeye vurgu yapan bu akıma destek olmuştur. Mutluluk, yaşam doyumu, iyi oluş gibi olumlu kavramların ortaya çıkıp tartışıldığı pozitif psikoloji çatısı altında son yıllarda oldukça dikkat çeken ve her geçen gün üzerinde yapılan çalışmaların hızla arttığı kavramlardan birisi de yaşam kalitesi kavramıdır.

Yaşam kalitesi sosyal bilimlerin yanı sıra sağlık, ekonomi, mühendislik ve fen bilimleri gibi çok sayıda disiplin tarafından kullanılan çok boyutlu bir kavramdır (Mitchell ve Kemp, 2000). Bu nedenle yaşam kalitesi kavramı günümüzde tüm bilimler açısından kabul görece tek bir tanıma sahip değildir (Bilir ve diğ., 2005), aksine karmaşık ve birçok yolla tanımlanabilen bir kavramdır (Higginson ve diğ., 2003; Skevington, 2002). Bununla birlikte yaşam kalitesi çalışmaları kavramsallaştırma ve daha sonra ölçme çalışmaları bakımından genel olarak üç ayrı yaklaşıma ayrılmaktadır (örneğin, Cummins, Lau ve Stokes, 2004; Diener ve Suh, 1997; Michalos, 2004;). Bunlar sağlıkla ilgili yaşam kalitesi, sosyal göstergeler ve öznel iyi oluş şeklindedir (Wallander ve Koot, 2016).

Sağlıkla ilgili yaşam kalitesi yaklaşımı, epidemiyolojik ve klinik sağlık araştırmalarında; çocukların sağlık, hastalık, sakatlık ve bozulma ile ilgili öznel deneyimlerini, tıbbi tedavinin etkilerini ve yaşam kalitelerini değerlendirme ve izleme amaçlı kullanılmaktadır (De Civita ve diğ., 2005; Seid, Varni ve Jacobs, 2000). Sağlıkla ilgili yaşam kalitesi ölçekleri genel çocuk nüfusuna uygulanmasına rağmen (Varni, Burwinkle ve Seid, 2006; Wallander ve diğ., 2012), esas amaç hasta popülasyonlarının durumunu anlama, izleme ve değerlendirmedir.

Sosyal göstergelerle ilgili yaşam kalitesi yaklaşımı, çocukların nesnel koşullarının (yoksulluk, aile yapısı, bebek ölümleri, aşılama, sınıf büyüklüğü, intihar oranı, madde kullanımı vb.) niceliksel ve istatistiksel ölçümlerine dayanmaktadır. Çocuk sosyal göstergeleri genellikle nüfusa dayalı olup, bireylerin ölçümlerinden ziyade demografik bir grubun yaşam kalitesini yansıtmak için kullanılmaktadır. Yaşam kalitesindeki bu yaklaşımda genel amaç, çocukların yaşam kaliteleri ile ilgili ölçülebilir ve gözlenebilir bir standart oluşturma ve bu sonuçların kamu politikalarında kullanılabilmesidir (Wallander ve Koot, 2016).

Yaşam kalitesinin kavramsallaştırılmasında üçüncü yaklaşım ise öznel iyi oluşturmaktır. Öznel iyi oluş, bir insanın hayatının ne kadar iyi gittiğini kapsayan; büyüme, bireyin değeri, yaşamı ve koşullarını değerlendirmede, öznel görüşlerini dikkate alan çok yönlü, pozitif bir kavramdır (Diener ve Suh, 1997; King, Renó ve Novo, 2014; Ravens-Sieberer ve diğ., 2014). Öznel iyi oluş bir yapı olarak çok düşükten, nötr ve çok yüksek arasında farklı derecelendirmeleri içeren iyi bir refah düzeyini içerir. Bu sebeple öznel iyi oluşa göre, yüksek yaşam kalitesini görebilmek için sadece sorunların bulunmaması yeterli değildir; mutluluk, memnuniyet ve doyum bakımından da olumlu deneyimlerin gözlenmesi gerekmektedir (Wallander ve Koot, 2016). Bu çalışmada kullanılan yaşam kalitesi kavramı ise, yaşam kalitesindeki öznel iyi oluş yaklaşımı ile örtüşmektedir. Bu sebeple kavramsal bilgiler bu yaklaşım çerçevesinde incelenmiştir. Aşağıda yaşam kalitesinin, öznel iyi oluş yaklaşımı çerçevesinde tanımları verilmiştir.

Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Kalitesi Grubu (The WHOQOL Group, 1998) yaşam kalitesini 'bireylerin içinde bulundukları kültür ve değerler sistemi bağlamında, hedefleri, umutları, koşulları ve endişeleri ile ilgili hayattaki konumlarına ilişkin öznel algıları' şeklinde tanımlamıştır. Wilkins, O'Callaghan ve Najman (2004) göre yaşam kalitesi bireylerin öznel algılarına dayanarak yaşamlarının geneline ilişkin memnuniyet düzeyini yansıtmaktadır. Benzer şekilde Dew ve Huebner (1994) de yaşam kalitesini, kişinin sahip olduğu yaşam koşullarını genel bir değerlendirmesi olarak tanımlamıştır.

Toronto Üniversitesi Yaşam Kalitesi Araştırma Merkezi (Renwick, 2011) yaşam kalitesini bireylerin hayatındaki önemli fırsatlardan/imkanlardan keyif alma ve temel psikolojik gereksinimlerinin karşılanma düzeyi olarak ifade etmektedir. Annak'a (2005) göre yaşam kalitesi kişilerin içinde bulundukları yaşantının bütünü ile ilgili iyi olma algılarının değerlendirilmesidir. Daha iyi bir yaşam sürülmesine etkiye bulunan ya da herhangi bir şekilde daha iyi bir yaşamı kısıtlayan şartların tamamı yaşam kalitesini oluşturur. Tahsin (2009) ise bireysel özelliklerin, nesnel koşulların ve bu koşulların öznel değerlendirilmesinin bir kompozisyonu yaşam kalitesini oluşturduğunu belirtmiştir. Bu anlamda yaşam kalitesi düzeyi belirlenirken önemli olan bireyin kendi yaşamına dair ne hissettiği ve bireyin tüm özellikleriyle bir bütün olarak ele alınmasıdır (Üneri ve Memik, 2007). Bu çalışmada ise yaşam kalitesi kavramı, 'bireylerin yaşadıkları kültür ve değerler sistemi bağlamında, hedefleri, umutları, koşulları ve

endişeleri ile ilgili hayattaki konumlarına ilişkin öznel algıları' (The WHOQOL Group, 1998) tanımı çerçevesinde temele alınmıştır.

Yukarıdaki tanımlardan da görüldüğü üzere yaşam kalitesi kavramı araştırmacılar tarafından farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Bu farklılıklarla beraber yaşam kalitesi tanımlamalarında bazı temel ortak özellikler de bulunmaktadır. Bu özelliklerden ilki yaşam kalitesinin bireyin kendi yaşamına dair öznel değerlendirmeleri olduğudur. Öznel değerlendirmeler ise kültürel çevreden etkilenir. Örneğin, bazı kültürlerde yaşam kalitesi maddi ihtiyaçların doyumu ile yakından ilişkili iken, bazı ülkelerde ise yaşam kalitesi insanların maddi ihtiyaçlarını bastırmaları ve azaltmaları ile ilişkilidir (Hofstede, 1984). Bu sebeple bir kişi yaşam kalitesi kavramını kültürel olarak tanımlayabilir. Cantrill (1965) farklı gelişim aşamalarında bulunan ülkelerde yaşayan insanların yaşam kalitesini incelemiş ve farklı yaşam koşullarına göre bireylerin yaşam kalitesi algısının değiştiğini belirtmiştir.

Yaşam kalitesi tanımlamalarında bir diğer ortak özellik ise, yaşam kalitesinin zaman içinde değişiklik gösterebilmesidir. Statham ve Chase (2010) göre, yaşam kalitesi düzeyi statik olmaktan çok, insanların hayatlarının farklı noktalarında çevrelerindeki dünya ile etkileşime girme biçimleriyle farklılaşabilmektedir. Benzer şekilde Higginson ve diğerleri (2003) de yaşam kalitesinin dinamik bir kavram olduğunu, çünkü bireyin öz algıları ve değerlerinin yaşam, sağlık durumları ve deneyimler sonucu zamanla değişebildiğini belirtmişlerdir.

Araştırmacıların üzerinde hem fikir olduğu diğer bir ortak özellik de yaşam kalitesinin çok boyutlu olması (Eiser, Cotter, Oades, Seamark ve Smith, 1999) ve parçalarının da birbirini ve bütünü etkileyebilmesidir (Addington ve Kalra, 2001). Yaşam kalitesinin bu özelliği yaşam kalitesi tanımlarındaki farklılıklarında bir sebebidir. Çünkü yaşam kalitesine ilişkin çeşitli yaklaşımlar, bireylerin yaşam kalitesini belirlemede neyin önemli olduğunun farklılaşmasından kaynaklanırlar (Liu, 1976; akt. Wrosch ve Scheier, 2003). Örneğin Wilkins ve diğerleri (2004) yaşam kalitesini bazı temel boyutlar (fiziksel, psikolojik, sosyal ve mesleki/egitimsel) altında değerlendirirken; Melson (1980) ise yaşam kalitesini temel boyutlardan ziyade önemli olduğu düşünülen noktalar (geleceğe ilişkin umut, yeterli gıda, giyecek, barınma koşulları, gelir düzeyi, işle ilgili beklentilerin karşılanması, anne ve çocuk sağlığı, aile

refahı ve toplumsal refah) üzerinden değerlendirmektedir (Akt. Bekir, Şahin ve Aydın, 2013). McCall (1975) ise, yaşam kalitesi ile bireylerin mutluluk düzeyleri arasında bağlantı kurmakta ve bireylerin mutlu olmaları için belirttikleri taleplerin karşılanma düzeylerine bakılarak yaşam kalitelerinin ölçülebileceğini ifade etmektedir.

Özet olarak yaşam kalitesinin bireylerin öznel değerlendirmelerine dayanması, zaman içinde bu değerlendirmelerde değişikliklerin olabilmesi ve çok boyutlu bir yapı olması, yaşam kalitesi konusundaki tüm tanımların ortak özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak birçok disiplinde kullanılması ve yaşam kalitesini belirlemede neyin önemli olduğunu vurgulamadaki farklılıklardan dolayı tek bir tanıma sığdırılması zor bir kavramdır. Yapılan araştırmaların türüne ve ihtiyacına göre ortaya çıkan bu farklılıklar, kavramın boyutlarını ya da önemli görülen noktalarının şekillenmesini sağlamaktadır. Diğer yandan yaşam kalitesi ile ilgili alan yazını incelendiğinde, yaşam kalitesi yerine kullanılan, ya da yaşam kalitesi ile birlikte tamamlayıcı olarak kullanılan pozitif psikoloji akımındaki olumlu terimlerle karşılaşılmaktadır. Bu anlamda yaşam kalitesi ile ilişkili kavramları incelemek, kavramın tek başına ve diğer kavramlarla ilişkisinin anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

2.1.1. Yaşam Kalitesi İle İlişkili Kavramlar

Günümüzde yaşam kalitesi ile ilgili yapılan araştırmalar incelendiği zaman, yaşam kalitesi kavramının yanında öznel iyi oluş, psikolojik iyi oluş, yaşam doyumu, iyilik hali (wellness) gibi çeşitli kavramlarla birlikte kullanıldığı gözlenmektedir. Kayıhan'a (2007) göre literatürde yaşam kalitesi çeşitli terimlerle eş anlamlı sayılmıştır. Bunlar: Yaşam memnuniyeti, özsaygı, iyilik hali, mutluluk, sağlık, itibar, yaşamın önemi, fonksiyonel durum ve düzen'dir. Tuzgöl-Dost'a (2005) göre ise bu kavramların anlamları birbiriyle tamamen aynı olmamakla birlikte büyük oranda ilişkilidirler; çünkü bu kavramların hepsi bireyin olumlu işlevde bulunmasını ve mutluluğunu sağlayan koşullarla ilgilidir. Alan yazını incelendiğinde, ortak ve farklı yönleri olduğu görülen bu kavramlar tek tek açıklanıp, yaşam kalitesi kavramı ile ilişkisi ele alınacaktır. Yaşam kalitesi kavramı ile ilişkili olan en temel kavramlardan birisi *mutluluk* kavramıdır.

Mutluluk tanımlanması oldukça güç olan “öznel” bir kavramdır. Mutluluk kavramı daha çok neşeli, ilgili, enerjik, istekli vb. olumlu duygulanımların, kaygılı, üzgün, kızgın, değersiz, bıkkın vb. olumsuz duygulanımlardan daha fazla hissetmeyi tanımlamakta ve algılar tamamen duygusal ögelere dayanmaktadır. Her bireyin kendini mutlu hissettiği durumlar, algısal olarak farklılaşabilmektedir (Wallis, 2005). Mutluluk ile yaşam kalitesi kavramlarında iyi bir yaşamın ölçütü olarak kabul edilen değerler bireyin kendisi tarafından belirlenmektedir. Bu özellik her iki kavramın ortak yönünü oluştururken, yaşam kalitesi kavramı öznel duygulanımların yanı sıra yaşamdaki hedefler, beklentiler, standartlar ve endişeler ile ilgili bilişsel algıları da içeren daha kapsamlı bir değerlendirmedir.

İyilik Hali, bireyin beden, akıl ve ruh sağlığının bütünleştiği, optimal düzeyde sağlıklı olduğu, sosyal, kişisel ve çevresel alanlarda amaçlı ve işlevsel bir hayat sürmesidir. (Myers, Sweneey ve Witmer, 2003). İyilik hali kavramı yaşam kalitesi gibi bireyin işlevselliğine, daha doyumlu ve anlamlı bir yaşam sürmesine vurgu yapmaktadır. Fakat iyilik hali kavramı tüm bireyler için geçerli olan bazı standartlar koyup, bu standartların varlığına ve yokluğuna bakarken; yaşam kalitesi kavramı ise bu standartlara karşı bireyin öznel duygu ve yargılarını dikkate almaktadır. İki kişinin iyilik hali birbirine yakın değerlendirilirken, yaşam kaliteleri birbirinden çok farklı sonuçlar verebilir. Örneğin, alınan harçlık miktarı, okul başarısı, anne-baba ile birlikte yaşama ve sağlık konusunda birbirine çok benzer iki çocuğun yapılan standart ölçümler sonucunda (her ikisi de aynı harçlık miktarı alan, anne-babasıyla birlikte yaşayan, başarılı ve sağlıklı çocuklar) iyilik hali düzeyleri birbirine çok yakınken, yaşam kaliteleri birbirinden çok farklı bulunabilir. Çünkü çocukların aldıkları harçlık miktarından memnuniyeti, arkadaş çevresinin aldığı harçlık miktarı belirleyebilir. Görünürde her ikisi de aynı harçlık miktarını almasına rağmen, birinci çocuğun arkadaş çevresi kendisinden daha yüksek miktarda harçlık aldığı için aldığı harçlık miktarından memnun olmayabilir. İkinci çocuğun ise harçlık miktarı arkadaş çevresine göre daha yüksek olduğu için kendisini daha mutlu hissedebilir. Bu örnek de görüldüğü gibi ölçülen standartlar bakımından her iki çocuğun yaşantısı (iyilik hali) eşit gibi görünse de, algıladıkları memnuniyet (yaşam kalitesi) düzeyi birbirinden farklıdır.

İyi Oluş bireyin hem duyguları hem de düşünceleri ile kendi yaşamını değerlendirmesidir (Diener, 2000). İyi oluş kavramı psikolojik iyi oluş ve öznel iyi oluş olmak üzere kendi içinde ikiye ayrılmaktadır. Psikolojik iyi oluş kişinin anlamlı bir yaşam sürmesi için potansiyellerini fark etmesi, kendini gerçekleştirme kavramlarını vurgularken, öznel iyi oluş ise bireyin yaşamından duyduğu mutluluk düzeyi olarak adlandırılmaktadır (Deci ve Ryan, 2008). Bir başka deyişle, psikolojik iyi oluş alanı bireyin iyi oluşunun niteliğine ilişkin kararı klinik sonuçlara bağlarken, öznel iyi oluş alanı için iyi oluşun temel göstergesi yaşam kalitesinin niteliğine ilişkin bireyin öznel değerlendirmeleridir (Ryan ve Deci, 2001). Öznel iyi oluş, psikolojik iyi oluş ve yaşam kalitesi kavramlarının ortak yanları neyin yaşamı iyi kılacağını sorgulamak ve insan doğasına ilişkin geliştirici bakış açılarının olmasıdır. Bazı araştırmacılar yaşam kalitesini, öznel iyi oluş ve psikolojik iyi oluşu kapsayan daha geniş bir kavram olarak değerlendirirken, bazı araştırmacılar yaşam kalitesi ile öznel iyi oluş kavramını birbirinin yerine kullanmışlardır (Rees, Bradshaw, Goswami ve Keung, 2009; Wallander ve Koot, 2016).

Yaşam Doyumu, kişinin yaşam kalitesi kriterlerini hangi ölçüde karşılandığını yansıtmaktadır. Kişinin hayattaki amaçları, çabaları ve beklentilerinin ne kadar karşılandığının bir yargısıdır (Calman, 1984). Yani, bireyin yaşam kalitesine ilişkin sübjektif ve bütüncül bir bilişsel değerlendirmesi anlamına gelmektedir. Stock, Okun ve Benin'e (1986) göre, yaşam doyumu kişinin geçmişine dayanan bir yargı iken, öznel iyi oluş ise şimdiki yaşamına karşılık gelmektedir. Yaşam doyumu ile yaşam kalitesi kavramı her ikisi de öznel değerlendirmeleri kapsarken, yaşam doyumu yaşam kalitesi kavramının sadece bir bölümü olan bilişsel yönünü oluşturmaktadır.

Yukarıda da görüldüğü gibi, anlamları ve içerikleri birbirleri ile aynı olmamakla birlikte, alan yazını kavramlar konusunda oldukça karmaşık bir yapıya sahiptir. Esas olarak ise yaşam kalitesi kavramı iyi oluş, yaşam doyumu ve bireyin mutluluğunu ifade eden öznel boyutlara ve bireyin bağımsız yaşayabilme becerisi, sosyal çevresi ile ilişkileri, boş zaman aktiviteleri, iş durumu, gelir seviyesi gibi gözlenebilir ve ölçülebilir yaşam durumlarını içeren nesnel boyutlara sahiptir (Şimşek, 2000). Ayrıca bu boyutlar kendi içinde birçok değişkene sahiptir ve bu değişkenler birbirlerini etkiler (Addington

ve Kalra, 2001). Bu anlamda bu boyutların incelenmesi kavramın daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

2.1.2. Yaşam Kalitesinin Boyutları

Yaşam kalitesinin boyutları hakkında yapılan çalışmalar incelendiğinde, yaşam kalitesinin hangi değişkenleri içerdiği konusunda tam bir görüş birliği yoktur. Araştırmacılar yaşam kalitesi tanımlamalarında, insanların yaşam kalitesini belirlemede neyin önemli olduğunu vurgulamadaki tercihlerine göre, farklı değişkenlere vurgu yapmıştır (Liu, 1976; akt. Wrosch ve Scheier, 2003). Kimi yaklaşımlar yaşam kalitesinin öznel ve nesnel iki temel boyutu olduğunu ve tüm değişkenlerin bu boyutlar altında değerlendirilebileceğini, kimi yaklaşımlar temel bazı boyutların belirlenebileceğini, bazı yaklaşımlar da bu değişkenlerin zamandan zamana, ortamdan ortama ve kişiden kişiye değişebileceğini öne sürmüşlerdir. Ayrıca yaşam kalitesinin boyutları yetişkin ve çocuk grubuna göre de farklılık göstermektedir. Bu bölümde genel olarak yetişkin grubuna hitap eden genel yaşam kalitesi ve boyutları hakkında bilgi verilmiştir. Bu araştırma çocuk örneklem grubu üzerinde yürütüldüğü için, araştırmada temele alınan yaşam kalitesi boyutları ise çocuk yaşam kalitesinin göstergeleri başlığı altında incelenmiştir. Yaşam kalitesinin boyutlarının incelenmesinde ilk olarak birçok araştırmacı (Brinkerhoff ve diğ., 1997; Higginson ve diğ., 2003; Noll, 1996; Testa ve Simonson, 1996) tarafından kabul edilen öznel ve nesnel boyutlar hakkında bilgi verilmiştir.

Öznel Boyut

Yaşam kalitesinin tanımındaki öznellik yaşam koşullarından sağlanan bireysel doyumu anlatmaktadır (Belek, 1998). Öznel göstergeler (örneğin, yaşam doyumu, mutluluk, memnuniyet, tutkular, beklentiler) bireyin nasıl hissettiği üzerinde odaklanır (Rees ve diğ., 2012). Geçmişte, bugün yaşam kalitesi olarak ifade edilmek istenen durum mutluluk ve haz kavramıyla anlam bulmuştur. Bu nedenle bugün bile yaşam kalitesi mutluluk kavramıyla eş anlamda tanımlanabilmektedir (Camfield ve Skevington, 2008). Bununla birlikte pek çok araştırmacıya (Campbell, 1972; Campbell, Converse ve Rogers, 1976) göre yaşam kalitesinin en önemli göstergesi bireylerin

memnuniyet düzeyi olmuştur. Bu sebeple yaşam kalitesi çalışmalarında bireylerin memnuniyet düzeylerini incelemişlerdir.

Yaşam kalitesinde öznellik kişinin mutluluk ve memnuniyet derecesine göre kişisel değerlendirmelerine dayanır. Ancak bireyin kendisine ilişkin sorulara doğru ve tarafsız yanıtlar vermemesi durumunda sorunlu olabilecek sonuçlara ulaşılması olasıdır. Bu nedenle yaşam kalitesi analizlerinde öznel boyuta ilişkin göstergelerle birlikte nesnel boyuta ilişkin göstergelerinde incelenmesi önemlidir.

Nesnel Boyut

Yaşam kalitesindeki nesnel göstergeler dinsel, felsefi veya diğer sistemlere dayanan normatif idealler tarafından dikte edilen iyi bir yaşamın özelliklerini tanımlamak için kullanılan (Diener ve Suh, 1997) ve bireyin duygularını etkileyen yaşam koşullarını kapsamaktadır (Rees ve diğ., 2012). Yaşam koşulları (cinsiyet, yaş, medeni durum, iş, aile, barınma, sosyal destek, sağlık, eğitim, boş zaman aktiviteleri, gelir düzeyi vb.) gündelik yaşamı doğrudan etkileyen ekonomik, sosyal ve kültürel koşulların toplamıdır (Belek, 1998; Torlak ve Yavuzçehre, 2008; Veenhoven, 1996). Bu göstergeler, zamanla izlenebilen, sosyal, ekonomik ve diğer sosyal gruplar arasında karşılaştırılabilen, istatistik verileri ve sayımlar gibi niceliksel ölçütlerdir (Moore, 1994). Yaşam kalitesini tanımlamak, eğilimleri izlemek, hedefler koymak, hesap verilebilirliği arttırmak ve programların değerlendirilmesini desteklemek için kullanılmaktadırlar (Brown ve Corbett, 1997). Bu şekilde nesnel ölçütlere dayanarak yapılan yaşam kalitesi araştırmaları, farklı gruplar ve özellikle ülkeler arası karşılaştırmaları kolaylaştırmaktadır.

Araştırmaların sayısı arttıkça, yaşam kalitesinin bileşenleri daha net ve bilimsel olarak ortaya konulmuştur. Kimi araştırmacılar tarafından öznel göstergelerin (Aksungur, 2009), kimi araştırmacılara göre ise nesnel göstergelerin (Kaya, İpekçi Çetin ve Kuruüzüm, 2001) daha önemli olduğu vurgulansa da, günümüzde öznel ya da nesnel göstergelerin doğruluk ve geçerlilik açısından birinin diğerine üstünlüğü tespit edilmemiştir. İki yaklaşım arasındaki ilişkiler oldukça ılımlı olduğu için, yaşam kalitesini anlamada her ikisi de farklı güçlü ve zayıf yönleri ile benzersiz ve tamamlayıcı bilgiler sunabilir (Diener ve Suh, 1997; Huebner, 2004). Ayrıca ne öznel

göstergeler için, ne de nesnel göstergeler için evrensel bir sistem veya standart bulunmamaktadır (Demirkaya, 2010). Bununla birlikte araştırmacılar tarafından kabul gören genel kanı öznel ve nesnel yaklaşımın birbirini tamamladığı ve daha doğru bir sonuç verdiği yönündedir (Akder, 2004). Nesnel ve öznel her iki göstergenin de insanın yaşam kalitesi varyansının benzersiz oranlarını açıkladığı varsayılır. Burada önemli olan göstergelerin kategorize edilmesinden daha çok, yaşam kalitesi araştırmalarında nasıl kullanılacaklarıdır.

Yaşam kalitesi ölçümlerindeki öznel ya da nesnel boyuta odaklanma konusundaki farklılıklar İskandinav ve Amerikan yaklaşımlarında da göze çarpmaktadır. İskandinav yaklaşımı para, mülk, eğitim düzeyi, sağlık durumu, yaşanılan çevre gibi gözlenebilir ve ölçülebilir nesnel yaşam koşullarına odaklanarak, yaşam kalitesinin ölçülmesinde bu dışsal göstergeleri temele almaktadır. Amerikan yaklaşımında ise, yaşam kalitesinin belirlenmesinde; mutluluk, hayattan doyum alma ve hoşnutluk gibi bireyin kişisel algılarına dayalı, içsel koşullara odaklanan göstergeler vurgulanmaktadır. İskandinav yaklaşımı yaşam kalitesini artırma yönünde ihtiyaç duyulan kaynakların belirlenmesi ve bunların karşılanması gerektiğini düşünürken, Amerikan yaklaşımı şartlar ve koşullar ne olursa olsun bireyin yaşam kalitesini belirleyen esas şeyin onların algıları ve değerlendirmeleri olduğunu ileri sürer. Dünya üzerinde her iki yaklaşım üzerine temellenen çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin, yaşam kalitesinin belirlenmesinde Dünya Sağlık Örgütü subjektif değerlendirmeleri temele alan Amerikan yaklaşımını benimserken, Birleşmiş Milletler'in insani gelişme raporlarında nesnel göstergelere odaklanan İskandinav yaklaşımını kullandıkları gözlenmektedir (Akder, 2004).

Kimi yaklaşımlar ise öznel ve nesnel boyutlar yerine, yaşam kalitesinin değerlendirilmesinde temel bazı boyutların belirlenebileceğini ileri sürmektedir. Örneğin, Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Kalitesi Grubu (The WHOQOL Group, 1998) yaşam kalitesinin fiziksel, psikolojik, sosyal ilişkiler ve çevre olmak üzere 4 farklı boyutunu belirlemiştir. Fiziksel boyut, stres oluşturacak ve günlük yaşamın rutinlerini gerçekleştirmeye engel olabilecek hoş olmayan hisler ile ilişkilidir. Psikolojik boyut bireyin denge, iyi oluş ve bireysel memnuniyet hissinin derecesini göz önüne almaktadır. Sosyal ilişkiler boyutu, kişinin arkadaşlık, destek ve sevgi hislerinin hangi

ölçüde olduğunun değerlendirilmesidir. Sosyal ilişkiler boyutundaki etki arkadaşlıklar, evlilikler de dahil olmak üzere tüm ilişkilerin kalitesini şekillendirmektedir. Son olarak, çevre boyutunda finansal kaynaklara odaklanılır. Mevcut mali kaynakların bireylerin tatmin edici bir hayat için ihtiyaçlarını karşılamada 'yeterli' finansal kaynaklar olup olmadığını değerlendirir.

Bazı yaklaşımlarda bu değişkenlerin zamandan zamana, kültürden kültüre, ortamdan ortama ve kişiden kişiye değişebileceğini öne sürmüşlerdir. Kayıhan'a göre (2007) fiziksel sağlık durumu, duygusal ve sosyal açıdan iyi olma hali, aile ve yakın çevre ile ilişkiler, yaşamdaki aktivitelerin çeşitliliği ve bunlara katılım durumu, boş zaman aktiviteleri, gelecek planları gibi yaşam kalitesi göstergeleri, bireyin mizacına, içinde bulunduğu kültür yapısına, olayları değerlendirme biçimine göre farklılık gösterir. Bireyin yaş grubu, ihtiyaçları, önceki yaşantıları hatta ülke olarak tarihsel geçmişleri ve içinde bulundukları süreç dahi onların yaşam kalitesi göstergelerinde farklılık sebebi olabilmektedir. Örneğin, savaş ortamında yaşayan bir çocuk ile barış ve güven ortamında yaşayan bir çocuğun yaşam kalitesini ölçmede kullanılacak göstergeler birbirinden farklı olacaktır. Ülkesinde güvenli bir şekilde hayatını sürdüren bir çocuğun yaşam kalitesi göstergelerinden biri sosyal aktivitelere katılma sıklığı olabilirken, savaş ortamındaki bir çocuk için bu gösterge çok anlamsız kalmaktadır. Kısacası yaşam kalitesi yaşamın pek çok alanını ve kişiden kişiye değişen farklı değerleri kapsamaktadır. Bu farklılıklarla birlikte yaşam kalitesinin, insanların ortak yönlerini kapsayan bazı genel boyutları da içerdiğini söylemek mümkündür. Örneğin Cummins ve diğerleri (1994) yaşam kalitesini oluşturan en önemli alanları belirlemek için yaşam kalitesinin 27 tanımını gözden geçirmişlerdir. Onların bulduklarına göre, tanımların %85'i duygusal iyi oluşu, %70'i sağlık durumunu, %70'i yakınlık sorunlarını ve %56'sı iş ve faaliyetlerle ilgili verimliliği içermektedir (Akt. Wrosch ve Scheier, 2003). Bununla birlikte yaşam kalitesi ölçümlerinin, genel boyutlarının yanı sıra, bir dizi farklı yaşam alanlarına da odaklanabilen, hem nesnel hem de öznel göstergelerden oluştuğunu unutmamak önemlidir (Wrosch ve Scheier, 2003).

Yukarıda da görüldüğü gibi yaşam kalitesi araştırmalarında farklı kuramsal yaklaşımların kavramsallaştırmalarına göre, yaşam kalitesi'nin farklı boyutlandırma şekilleri ve farklı boyutları ön plana çıkmaktadır. Ancak yaşam kalitesinin

boyutlandırılmasındaki ve göstergelerindeki farklılıklarla beraber, bu boyutlandırmalardaki genel sağlık durumu, duygusal iyi oluş, aile, arkadaş ve yakın çevre ile ilişkiler ve sorumluluklar (iş, okul vb.) gibi ortaklıklar da göze çarpmaktadır.

Bu bölümde genel olarak yetişkin grubuna hitap eden genel yaşam kalitesi ve boyutları hakkında bilgi verilmiştir. Bu araştırma çocuk yaş grubu üzerinde yürütüldüğü ve yaş grubu (çocuk, ergen, yetişkin), yaşam kalitesinin boyutlarının, göstergelerinin ve ölçülmesinin farklılaşmasında önemli sebeplerden birisi olduğu için, çocuk yaşam kalitesinin ayrıntılı bir şekilde incelenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

2.2. Çocuk Yaşam Kalitesi

Yaşam kalitesi çalışmaları öncelikle yetişkin yaş grubunda başlamış, daha sonra erken yaşlarda yapılan yaşam kalitesi çalışmalarının, yetişkinlikte oluşabilecek yaşam kalitesi sorunlarını önleme ve korunma açısından yararlı olacağı düşüncesi, çocuklara yönelik çalışmaların temelini oluşturmuştur (Eiser 1997; Eiser ve Morse 2001a; Harding 2001; Jirojanakul, Skevington ve Hudson, 2003). Daha sonraları ise, sadece yetişkinlik dönemine fayda sağladığı için değil, başlı başına çocukluk döneminin kendine has ihtiyaçları, umutları, beklentileri ve hakları değerli görülmüş ve bu perspektifte çocuk yaşam kalitesi araştırmalarında giderek artan bir ilgi oluşmuştur. Bu konudaki alanyazını incelendiğinde, çoğu araştırmada yaşam kalitesi ile iyi oluş kavramının birbirlerinin yerine kullanılmasından dolayı, bu bölümde hem çocuk yaşam kalitesine hem de çocuk iyi oluşuna yer verilmiştir.

Çocuk iyi oluşu bir çocuğun fiziksel ve zihinsel kapasitesinden, duygusal ve psikolojik durumuna kadar kişisel gelişimi ile ilgili geniş bir alanı kapsar. Çocuklarda iyi oluş kavramının tanımlanması, araştırmacıların farklılaşan görüşleri olduğundan dolayı zor bir iştir. Bazıları çocukların iyi oluşunu onların fiziksel çevreleri tarafından etkilenen bir şey olduğunu söylerken; bazıları da bu kavramın çocuğun durumu ve duygusal ihtiyaçları ile ilgili olduğunu söylemiştir (Costello, 1999). Ben- Arie'h'e göre (1996) ise, çocukların iyi oluşu hem iyi oluşun nesnel şartlarından, hem de onların kişisel algılarından ve deneyimlerinden oluşmaktadır.

Çocuk iyi oluşu literatüründe iki önemli bölünme vardır. İlk bölünme 'kalkınmacı perspektif' ile 'çocuk hakları perspektifi' arasındadır (Pollard ve Lee, 2003).

İkinci bölünme ise, iyi oluşun sonuçlarını sosyal ve bireysel olarak maliyeti yüksek sonuçlar (yani, göstergelerin yoksulluk, cehalet ve hastalık gibi istenmeyen sonuçlarla ölçülmesi) bakımından düşünenler ile daha olumlu bir bakış açısı ile konuyu ele almak isteyenler arasındadır. Kalkınmacı perspektif çocukların iyi oluşunu ölçmek için yoksulluk, cehalet, hastalık gibi istenmeyen sonuçlara odaklanırken, çocuk hakları perspektifi ise iyi oluşun olumlu taraflarına (yaşam doyumu, mutluluk gibi) odaklanmaktadır (OECD, 2009).

Kalkınmacı görüş gelecek için insan sermayesi birikimine, sosyal becerilere ve çocukların gelecekteki iyi oluşlarına odaklanır. Çocuk iyi oluşunun göstergelerinin ne olacağına araştırmacılar (yetişkinler) karar verir. Yoksulluk, cehalet, hastalık gibi göstergeler ile ilgili tedbirler almaya önem gösterir. Bu tedbirler çocukların sağlıkları ve iyi oluşları üzerinde olumsuz etkileri olan sosyal dışlanma ve eşitsizlik sorunlarını telafi etmeye çalıştığı için önemlidir. Ancak aynı zamanda bu görüş çocukların potansiyellerini, güçlü yönlerini ve özelliklerini görmezlikten gelme eğilimindedir. Diğer yandan çocuk hakları bakış açısı çocukların şimdi ve burada iyi oluşlarına odaklanmakta birlikte çocuklar üzerinde güçlü hak-temelli bir yapıya önem vermektedir. İyi oluş kavramında çocuk hakları perspektifinin temele alındığı durumlarda, göstergeler ve önlemler çocukların isteklerine ulaşmalarına yardımcı olma, fırsat sağlama ve sadece gelecekteki yaşam kalitelerinden ziyade şu anki yaşam kalitelerine odaklanma eğilimindedir (Morrow ve Mayall, 2009). Çocuk hakları bakış açısı aynı zamanda, iyi oluşun en iyi nasıl ölçülebileceği ve iyi oluşun boyutlarının neler olabileceğine karar verme sürecinde çocukların girdilerini araştırmaktadır (Ben-Arieh ve Frones, 2007a; Casas, 1997).

Bazı durumlarda çocukların mevcut iyi oluşu için önemli olan şey çocukların geleceği için de önemli olabilir. Örneğin, çocuk istismarı şimdi ve burada çocukların iyi oluşlarına zarar verdiği gibi, bu zararın uzun dönemli sonuçları yetişkinlikte de görülür (Hood, 2007). Bazı durumlarda da açık dengeler vardır. Örneğin bir çocuğun arkadaşları ile birlikte oynaması onun şimdiki iyi oluşuna katkıda bulunurken (çocuk hakları bakış açısı), okuldaki öğrenme üzerine çalışmaları gelecekteki yaşam umutlarını arttırabilir (kalkınmacı bakış açısı) (OECD, 2009).

Son yıllarda çocuk iyi oluşunu anlamada, ‘şimdi ve buradaki’ iyi oluşa, negatiften ziyade pozitif iyi oluş göstergelerine ve çocukların kendi değerlendirmelerine başvurulduğu çocuk hakları perspektifine önem verilmeye başlanmıştır. Çünkü çocukluğun geleneksel bakışının (kalkınmacı yaklaşım) altında yatan düşünceye göre çocuk iyi oluşunun temel kriteri, başarılı yetişkinler yetiştirilmesidir (Ben-Arieh ve diğ., 2001; akt. Ben- Arieh, 2006). Bunun için de esas olan yetişkinlik dönemidir, çocukluk dönemi yetişkinliğe bir hazırlıktır. Bu görüş çocukluk dönemini sadece diğer döneme sağlıklı geçiş için atlatılacak basit ve kısa bir evre olarak görmektedir. Ancak çocukların şu anki yaşamlarına saygı duymayıp, onları sadece yetişkinlik dönemi için hazırlamak, çocukluk çağının ve çocukların birey olarak kendine has ihtiyaçlarını, umutlarını, beklentilerini ve haklarını göz ardı etmek anlamına gelmektedir. Oysa ki, yaşam bir bütündür. İnsanın geçirdiği, şu anki ve geçireceği yaşam evreleri birbirine bağlı ve iç içedir. Bu sebeple, insan yaşamındaki bir evrenin diğerinden daha değersiz bulunması ve çocukluk evresinin sadece yetişkinliğe hazırlama evresi olarak görülmesi, hem çocukluk hem de yetişkinlik evresi için birçok sorunu beraberinde getirebilir. Bu sebeplerden dolayı bu araştırmanın temelini çocuk hakları perspektifi oluşturmaktadır. Araştırmada çocukların şimdi ve buradaki iyi oluşuna, negatiften ziyade pozitif iyi oluş göstergelerine önem verilip, çocukların kendi değerlendirmelerine başvurulmuştur.

Çocuk iyi oluşuna bakıştaki farklı yaklaşım ve tanımlamalar çocuk iyi oluşunun göstergelerine de yansımıştır. Bu göstergelerin incelenmesinin çocuk iyi oluşunu anlamaya katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2.2.1. Çocuk Yaşam Kalitesinin Göstergeleri

Çocuklarda yaşam kalitesinin değerlendirilmesi, çocukların gelişim dönemlerindeki farklı ihtiyaç ve beklentilerinden dolayı, ergenlerden ve yetişkinlerden farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar yaşam kalitesi göstergelerine de yansımaktadır. Örneğin, bir ergenin yaşam kalitesi sosyal rollere ve bağımsızlığa daha fazla odaklanmayı içerirken, küçük bir çocuk için fiziksel aktiviteye daha fazla odaklanılabilir (Drotar, 2004). Bir başka örnek, yetişkinlerin yaşamlarının bir yönü olan iş memnuniyeti, onların genel yaşam kalitelerini etkileyebilecekken; çocuklar için iş yerine okul memnuniyetini düşünmek gerekmektedir (The Children’s Society, 2012).

Çocuklar için sosyal işlevsellik boyutunda arkadaşları ile vakit geçirme, onlarla oyun oynama ve okul ilişkileri oldukça önemli iken, yetişkinlerin sosyal işlevsellik boyutu değerlendirilirken okula uyum ve okuldaki yaşantılar gibi bir gösterge yoktur ve arkadaşlık ilişkisi de çocuklardan çok daha farklı şekillerde incelenmektedir (Çakın-Memik, 2005).

Gelişim dönemlerindeki farklılıklardan dolayı çocukluk ve yetişkinlik dönemlerinin iyi oluş göstergeleri birbirinden farklılaşsa da, yetişkin iyi oluşunun belirlenmesindeki öznel-nesnel boyut tartışması çocuk iyi oluşunda da göze çarpmaktadır. Nesnel değerlendirme ile çocuğun dışsal yaşam koşulları değerlendirilirken; öznel değerlendirme ile çocuğun fiziksel, duygusal ve sosyal alanlardaki kendi algı ve değerlendirmeleri dikkate alınmaktadır (Matza ve diğ., 2004) Çocuk iyi oluşundaki nesnel göstergeler (yaş, cinsiyet, ekonomik durum, anne-babasının evlilik durumu, kendine ait odası olması, harçlık miktarı, sosyal etkinlik türü ve sayısı vb.) ekonomik ve demografik gruplar arasında karşılaştırılabilen, iyi oluşun zaman içinde izlenebilen nicel ölçümleridir (Moore ve Theokas, 2008). Bu bağlamda iyi oluş programlarının değerlendirilmesi, hesap verilebilirliğin artması, hedef konulması, izleme eğilimleri için kullanılabilir (Brown ve Corbett, 1997). Bu önemli faydalarından dolayı çocuklarda iyi oluş üzerinde yapılmış önceki çalışmalarda nesnel ölçütlerine aşırı bağımlılık görülürken, son zamanlarda çocuk ve gençlerin iyi oluşunu oluşturan parametrelerinin tanımlamasına doğru kademeli bir geçiş olmuştur (Statham ve Chase, 2010). Örneğin, uluslararası karşılaştırmalar için kullanılan iyi oluş göstergeleri çoğu ülke tarafından toplanılan ve idari kayıtlarda mevcut olan nesnel verilere dayanma eğilimine sahiptir. UNICEF' in (2007) yaptığı uluslararası karşılaştırmalardan sonra ise iyi oluşun nesnel ölçümlerinin politika geliştirmek için yeterli olmadığı görüşü giderek artış göstermiştir. Bireylerin kişisel görüşlerine dayanan, mutluluk, sosyal bağlılık ve yaşam memnuniyeti gibi öznel göstergelere de ihtiyaç olduğu belirtilmiştir (Statham ve Chase, 2010). Bu ikinci yaklaşım ile çocuk ve gençlerin kendi öznel iyi oluşuna önem verilmiş, çocuk ve gençlerin iyi oluşlarını tanımlamasına ve onların görüşlerine dayalı iyi oluş göstergelerinin oluşturulmasına olanak sağlanmıştır (Statham ve Chase, 2010). Örneğin, İrlanda'da ulusal iyi oluş gösterge seti geliştirmek için çocuk görüşlerine yer verilmiştir (Nic Gabhainn ve Sixsmith, 2005). 8-12 yaş çocuklarının iyi oluş görüşlerinin

merkezinde aile ve arkadaşlarla birlikte kişilerarası ilişkiler (evcil hayvanlar da dahil) ve pozitif etkinlikler bulunmuştur. Benzer olarak Çocuk Derneği'nin (Children's Society) çocuk görüşlerini merkeze alarak yaptığı ölçümlerde çocukların iyi oluşlarını açıklayan aile, sağlık, arkadaşlar, ev, zaman kullanımı, para ve eşyalar, okul, dış görünüm, seçim ve gelecek boyutları bulunmuştur (Rees, Goswami ve Bradshaw, 2010b). Bazı durumlarda ise (örneğin çok küçük ya da bilişsel açıdan sınırlı bir çocuk) çocuklardan güvenilir öznel bilgi edinmek mümkün olmayabilir. Bununla birlikte, günümüzde kullanılan tipik küresel göstergelerin çocukların öznel yaşam kaliteleri hakkında nasıl bilgi sağlayacağı pek açık değildir. Bu nedenle, bir çocuğun yaşam kalitesindeki bozulmayı işaret edebilecek nesnelleştirilmiş göstergelere de (örn. Okul başarıları veya akran irtibatlarındaki azalma) ihtiyaç duyulmaktadır (Wallander ve Koot, 2016).

Birçok çalışmada genel resmin küçük parçalarına ya da sadece bir parçasına odaklanarak çocuk iyi oluşunun önemli yönleri ihmal edilmiştir (Terry ve Huebner, 1995). Ancak, bu tür çabalar çocukların iyi oluşlarının göstergeleri ve yeni alanların geliştirilmesine de yol açmıştır (Ben-Arieh ve Wintersberger, 1997). Araştırmalar çocuk iyi oluşunun tek boyutlu olmadığını, aksine iyi oluşun bireysel işleyişin tüm boyutlarını içeren çok boyutlu bir yapı olduğunu göstermiştir (Pollard ve Lee, 2003). Ben-Arieh ve Frones (2007a) göre bir çocuğun iyi oluşu ekonomik koşulları, akran ilişkileri, siyasal hakları ve gelişimi için fırsatlar anlamına gelir. Bu sebepten dolayı çocuk yaşam kalitesini değerlendirme ve izleme çalışmaları karmaşık ve zor olabilir. Ancak yaşam kalitesinin göstergeleri üzerinden bu süreci takip etmek süreci kolaylaştırabilir (Moore ve diğ., 2011).

Çocuk iyi oluşu ile ilgili yapılan çalışmalarda, ön plana çıkarılmak istenen konu ne ise, yaşam kalitesi göstergelerinde farklılıklar olabilir. Fakat çocuk iyi oluşu araştırmalarının çoğunda iyi oluşun yaygın göstergeleri: fiziksel, psikolojik, sosyal, bilişsel/egitimsel iyi oluşur. Aşağıda çocuk iyi oluşunun göstergeleri ve göstergelerin içeriklerinin özetlendiği tablo 2.1'de sunulmaktadır (Moore ve diğ., 2011).

Tablo 2.1 Çocuk İyi Oluşunun Göstergeleri

Fiziksel İyi Oluş	Sağlık durumu, beslenme, koruyucu sağlık bakımı, fiziksel aktivite, emniyet ve güvenliği içerir. Fiziksel iyi oluşun göstergeleri şunlardır. 1. Genel sağlığı ve ağız sağlığı durumu 2. Diğerlerinin arasında astım, diyabet gibi kronik hastalıkların varlığı veya yokluğu 3. Sağlık risk davranışları, yeme bozuklukları, madde kötüye kullanma 4. Sağlıklı davranışları teşvik, yeterli uyku, egzersiz ve televizyon izlemede geçirilen zaman
Psikolojik İyi Oluş	Bireylerin zihinsel ve duygusal durumu anlamına gelir. Esasen çocukların kendileri ve gelecekleri hakkında ne düşündükleri ve bu durumu nasıl idare edip başa çıkacaklarına vurgu yapar. Psikolojik iyi oluşun göstergeleri şunlardır: 1. Depresyon gibi davranışların içselleştirerek değerlendirilmesi 2. Davranış sorunlarının tanısı 3. Benlik saygısı 4. Başa çıkma becerileri
Sosyal İyi Oluş	Bir çocuğun sosyal ilişkilerini ve sosyal ortamlardaki uyum derecesini ifade eder. Temel sosyal becerileri, zaman kullanımı ve insanlarla duygusal ilişki yeteneğini içerir. Sosyal iyi oluşun göstergeleri şunlardır: 1. Ebeveyn çocuk ilişkileri, yani iletişim ve yakınlık 2. Spor, toplum ve kültür faaliyetlerine katılma 3. Problem çözümü, empati, olumlu sosyal davranışlar, diğerleri ile iyi geçinmek gibi pozitif sosyal davranışlar 4. Zorbalık, itaatsizlik ve inatçılık gibi negatif sosyal davranışlar

Bilişsel/Eğitimsel İyi Oluş	İyi oluş çocuğun öğrenme yeteneğini, hafıza ve yaşı için yeterli IQ seviyesi ile ilgili becerileri içerir. Bilişsel/Eğitimsel iyi oluşun göstergeleri şunlardır: 1. Sınıf tekrarını içeren okul sorunlarının değerlendirilmesi 2. Teşhis edilen öğrenme güçlükleri 3.Çocuğun başarı düzeyine ilişkin ebeveyn kaygıları 4.Çocuğun zevk alarak okuması
------------------------------------	--

Çocuğun bir etki alanındaki iyi oluş düzeyi genellikle diğer alanlardaki iyi oluş göstergeleri ile ilişkilidir. Örneğin, sosyal alanda yüksek iyi oluşa sahip çocukların, fiziksel, bilişsel ve psikolojik alanlarda da iyi oluşlarının yüksek olması daha muhtemeldir (Moore ve diğ., 2011). Bu nedenle çocuklarda iyi oluşun kapsamlı bir biçimde ele alınması önemli görünmektedir. Bu araştırmada da çocuk iyi oluşunu hem öznel hem nesnel boyutları ile ele alınmıştır. Nesnel boyutlarında cinsiyet, yaş ve kardeş sayısı ele alınırken; çocukların kendi yaşamlarına ait doyum ve mutluluklarını belirten öznel boyutu ölçmede de Sieberer ve Bullinger'in (2000) altı boyuttan (bedensel iyilik, ruhsal iyilik, özsaygı, aile, arkadaş ve okul) oluşan Kid-Kindl Yaşam Kalitesi ölçeği kullanılmıştır. Aşağıda bu altı boyut ile ilgili bilgiler verilmiştir.

Bedensel İyilik

Bedensel iyi oluşa sahip bir çocuğun klinik bir tanı almış hastalığın olmaması, fiziksel herhangi bir ağrısının bulunmaması, yorgun ya da yıpranmış hissetmemesi gerekmektedir. Ayrıca tam olarak bedensel iyilikten söz edilebilmesi için çocuğun hastalık, ağrı ve yorgunluğunun olmamasının yanı sıra konforlu, rahat, güçlü ve enerjik hissetmesi de beklenmektedir (Sieberer ve Bullinger, 2000).

Ruhsal İyilik

Duygusal ya da ruhsal (psikolojik) iyilik genel bir terimdir ve genellikle bireyin kendisi hakkında nasıl hissettiğini tanımlar. Ruhsal iyiliğe sahip olan çocuk can sıkıntısı, yalnızlık, korku hissetmek yerine çoğunlukla kendini güvende hisseder. Çocuğun

kendisi hakkında hissettiklerinin yanı sıra, uygun ve sağlıklı davranış ruhsal iyilik ölçümleri için önemli kriterlerdir (Mendlowicz ve Stein, 2000).

Özsaygı

Özsaygı, çocuğun kendisi hakkındaki düşünceleri ve geliştirdiği tutumları içermektedir. Özsaygıya sahip olan bir çocuk kendini önemli görür, kendini olduğu gibi kabul eder, kendisi ile mutlu olur, kendisi ile gurur duyar ve kendini iyi hisseder (Sieberer ve Bullinger, 2000).

Aile

Aile çocuğu çok yakından çevreleyen ortamı oluşturmaktadır. Ölçeğin aile alt boyutu ebeveynlerle ilişkiler ve evdeki genel havayı (çatışma ya da güven ortamı) içermektedir. Yaşam kalitesi yüksek bir çocuk evinde kendini rahat hisseder ve aile içinde fikir ve duygularını rahatlıkla ifade edebilir (Sieberer ve Bullinger, 2000).

Arkadaş

Bir çocuğun sağlıklı sosyal gelişimi için arkadaşlarının olmasının yanı sıra onlarla iyi ilişkilere sahip olması da çok önemlidir. Sağlıklı ilişkileri olan bir çocuk, arkadaşları ile vakit geçirir, arkadaşları tarafından sevildiğini düşünür, arkadaşları ile iyi anlaşır ve kendini arkadaşlarının gözünde diğer insanlardan farklı hisseder (Sieberer ve Bullinger, 2000).

Okul

Okul çocukları çevreleyen önemli sistemlerden biridir. Okul yaşam kalitesi sağlıklı olan bir çocuk derslerden hoşlanır, bir sonraki haftanın gelmesi için sabırsızlanır, düşük not almaktan korkar, ev ödevlerini çok zor bulmaz ve okulu ilginç bulur (Sieberer ve Bullinger, 2000).

Görüldüğü gibi çocuk yaşam kalitesinin göstergelerinin belirlenmesinde araştırmacılar arasında genel bir çerçeve çizilebilse de, her araştırmacının yaşam kalitesi kavramını tanımlama şekline göre göstergelerinde farklılıklar oluşabilmektedir. Göstergeler belirlendikten sonra ise bu göstergelerin nasıl ölçüleceği konusu gündeme gelmektedir.

2.2.2. Çocuk Yaşam Kalitesinin Ölçülmesi

Çocuk iyi oluşunun değerlendirilmesinde araştırmacılar tarafından üç ayrı yöntem öne sürülmüştür. İlk yöntem, çocuk iyi oluşunu değerlendirmede ölçeklerin

çocuklar tarafından doldurulması gerektiğini belirtirken, ikinci yöntem ölçeklerin ebeveynler tarafından doldurulması gerektiğini öne sürer. Üçüncü yöntem ise, çocuk ve ebeveyn değerlendirmelerinin birlikte değerlendirilmesi gerektiği savunmaktadır. Her üç yönteminde uygulamada bazı artı ve eksileri yönleri bulunmaktadır. Bu yönlerin incelenmesi çocuk iyi oluşunun ölçülmesinde hangi yöntemin seçileceğine karar verilmesini kolaylaştıracaktır.

İlk yöntem bireyin yaşam kalitesi ile ilgili kendi algısını yansıttığı için, öznel değerlendirmenin daha önemli olduğunu ve ölçeklerin çocuklar tarafından doldurulması gerektiğini ileri sürmektedir. Böylece çocukların iyi oluşuna neden olan şeyleri doğrudan çocuklara sorarak, çocuk iyi oluşunda keşfedilmemiş bulgulara ulaşılabileceği düşünülmektedir. (Thompson ve Aked, 2009). Ancak diğer yandan çocukların öznel değerlendirmelerinin de ne kadar geçerli ve güvenilir olacağı konusunda da bazı endişeler bulunmaktadır (Ben-Arieh, 2006). Bu endişelerden biri, öznel raporların her zaman bireysel referans çerçevesine, koşullara ve deneyimlere bağlı olarak değişeceğidir. Örneğin, tüm çocukların sevilme ve istenilir olma gibi temel bir arzusu varken, bu istek güvende ve istikrarlı bir ailede yaşayan çocuklar ile kaotik ve istikrarsız evlerde yaşayan çocuklar için farklı biçimlerde ortaya çıkabilir. İkinci endişe ise, çocukların kendi iç duygularını güvenilir bir şekilde rapor edip edemeyeceğidir. Küçük çocuklar ve onların iyi oluşları için bu durum nasıl uygulanabilir? Bazı araştırmacılar çocukların bilişsel yeteneğinin yetişkinlerden farklı olduğunu, araştırma talimatlarını anlamada ve doyumunu ertelemede zorlanabileceklerini tartışmışlardır. Özellikle okul öncesi çağındaki çocuklar için, güvenilirliğin sorun olması muhtemel görünmektedir (Thompson ve Aked, 2009). Bu sebeplerden dolayı bazı araştırmacılar aile ile çocuk değerlendirmesi arasında farkların olabileceğini kabul etseler de, çocukların iyi oluş çalışmalarında onları bu sürece katmanın yeterli olmayacağını savunmuşlardır (Ben-Arieh, 2006).

İkinci yöntem, ölçülebilir ve gözlenebilir sonuçlar ortaya koyduğu için ebeveyn değerlendirmesinin geçerliğinin daha fazla olduğunu ve ölçeklerin ebeveynler tarafından doldurulması gerektiğini savunmaktadır (Eiser, 1997). Bu yöntem, yetişkinlerin çocuklar için neyin iyi olduğunu onlardan daha iyi bildiklerini ve bu yüzden çocukların kendi görüşlerini almaya gerek olmadığı belirtmektedirler. Ancak bu

görüş toplumların sürekli bir değişim içinde olduğunu göz ardı etmektedir. Bugünün çocukluk deneyimleri, bırakın 30-40 yıl öncesini, 10 yıl öncesine göre bile köklü değişikliklere uğramıştır (Thompson ve Aked, 2009). Bazen yetişkinlerin çocukların iyi oluşları üzerindeki önemli etkiler hakkındaki varsayımları doğru olabilmektedir. Ama bu durum her zaman geçerli değildir. Bunun dışında yetişkin merkezli yaklaşım çocuklar için 'seçim' ve 'özerklik' gibi bazı kilit alanların görmezden gelinmesine neden olabilmektedir (Pople ve Solomon, 2011). Ayrıca ebeveynlerin çocuklarının okul, arkadaşlık, gelecek ile ilgili kaygılar vb. konularda çocuklarının kendilerine yansıttıkları kadarıyla bilgi sahibi olmalarından dolayı ebeveyn formları yetersiz ve eksik bilgi sağlayabilmektedir. Bununla birlikte ebeveynler formları doldururken; diğer çocuklardan, çocuğunun üzerindeki kendi beklenti ve hayallerinden, çocuğu ile arasındaki ilişkiden ve ebeveynin kendi ruhsal durumundan etkilenebileceklerinden, ebeveyn değerlendirmeleri çoğu zaman objektif olamamaktadır (Jenner, 2001). Çocukların yaşam kalitelerini değerlendirmek için kullanılan soruları cevaplayamayacak kadar hasta/küçük oldukları ya da soruları cevaplamak istemedikleri durumlarda, ebeveyn formlarının kullanımı önemli olmaktadır. Ayrıca ebeveyn formlarının öğretmenler, arkadaşlar ya da diğer yakın kişiler tarafından da yanıtlanabiliyor olması, elde edilen sonuçların karşılaştırılmasını ve daha doğru bir sonuca ulaşılmasını sağlamaktadır (Eiser, Mohay ve Morse, 2000; Üneri ve Çakın-Memik, 2007).

Üçüncü yöntem ise, çocuk ve ergenin iyi oluşunu en doğru biçimde anlayabilmek için en iyi çözümün, hem ebeveynin hem de çocuk ve ergenin değerlendirmelerinin birlikte değerlendirilmesi olduğunu savunmaktadır (Eiser, 1997). Bu yöntemi uygulamak için kullanılabilir ölçekler sayıca azdır ve her zaman birbirine paralel sonuçlar çıkmamaktadır (Eiser, 1997; Rebok ve diğ., 2001).

Ebeveynler ile çocukların yaşam kalitesini farklı düzeylerde rapor etmelerinin bir kaç nedeni bulunmaktadır. Bu nedenlerden ilki ebeveynlerin ve çocukların olaylar hakkında farklı düşünmeleri, verdikleri cevapların temelinde farklı deneyimlerinin olabilmesidir (Jokovic, Locker ve Guyatt, 2004). Genellikle çocukların verdiği yanıtların temeli bir örneğe dayanırken, ebeveynlerin ki birçok örneğe dayanmaktadır. Örneğin, çocuğun enerji dolu olup olmadığı ile ilgili soruya bir çocuk 'Her zaman,

Çünkü son zamanlarda hep koştum' derken, ebeveynler 'O, enerjik bir ocuk değildir, genellikle basketbol oynamaya gittiğinde enerji patlamaları oluyor, ama muhtemelen bilgisayar başında olduğunda daha mutlu...' gibi çeşitli örneklerle dayanarak cevap vermektedirler (Davis ve diğ., 2007).

İkinci neden ebeveynlerin ve çocukların ölçek sorularını yanıtlarken farklı puanlama stillerini kullanabilmeleridir. Çocukların genellikle iki uçtaki ('asla' ya da 'her zaman') puanlamaları kullandıkları gözlenmiştir. Rebok ve diğerleri (2001) yaptıkları bir araştırmada 5-11 yaş çocuklarının % 63.2'sinin 'bazen' ya da 'sık sık' yerine 'asla' ve 'her zaman' gibi aşırı tepkileri verdiği bulunmuştur. Bu durumu azaltmak için likert tipi ölçeklerde cevabın verildiği daire boyutları ya da resimler aşırı tepkileri en aza indirecek görsel yardımlar olarak kullanılabileceği önerilmektedir. Ebeveynlerin ise, aşırı uçtaki cevapları seçmek yerine ortalama cevaplar vermeyi tercih ettiği grlmştir. Annelere neden aşırı uçlardaki bir cevabı seçmedikleri sorulduğunda, çocuklarının okulda olduğu zamanı nasıl geçirdiği, tam olarak ne hissettiği gibi çocuklarının hayatları hakkında her şeyi bilmediklerini dile getirmişlerdir. Ebeveynler farklılıkları hesaba katmak için diğer cevapları (nadiren ya da çok) seçtiklerini belirtmişlerdir (Davis ve diğ., 2007).

Aynı araştırmada çocukların ölçek maddesindeki ifadeye ilişkin düşünmeden önce maddeleri oranlama eğilimindeyken; ebeveynlerin maddeleri tartışma-değerlendirme yaptıktan sonra cevap verme eğiliminde olduğu grlmştir. Bazı durumlarda, çocuklar ölçek maddelerini puanladıktan sonra fikir değiştirip tekrar puanlamak istediklerini belirtmişlerdir. (rnek: Asla... Herhalde nadiren söyleyebilirim. Çünkü evde kaldığımızda bazen güzel zamanlar geçiririz, bazen de gerçekten çok sıkılırım. Çünkü kendi kendime puzzle oynamak zorunda kalırım. Ama daha sonra bazı günlerdeki gibi eğlenceli şeyler yaparız). Diğer yandan ebeveynler, bireysel maddeler hakkındaki düşüncelerini ifade etme ve daha sonra gerçek puanı verme eğiliminde bulunmuştur (rneğin, O bazen oldukça sık..... istemesine rağmen, gerçek bir moda bilincine sahip değildir) (Davis ve diğ., 2007).

Paralel formlardaki uyumsuzluğun bir diğer sebebi ise ebeveynler ile çocukların maddeleri anlamada ve yorumlamada farklılık göstermesidir. Örneğin, bir ebeveyn her hafta olduğu gibi önceki hafta da arkadaşında yatıya kalan çocuğunun arkadaşlarıyla

'çok sık' vakit geçirdiğini belirtmiştir. O ebeveynin çocuğu ise, arkadaşları ile 'nadiren' vakit geçirdiğini belirtmiştir. Çünkü okuldaki arkadaşlarına göre, kendisinin arkadaşları ile evde daha az zaman geçirdiğini düşünmektedir. Bu farklılıklar ebeveyn ve çocukların farklı tepki stillerini kullandığını ya da durumları farklı bir şekilde yorumladığını göstermektedir (Davis ve diğ., 2007; Eiser ve diğ., 2000). Tüm bu farklılıklardan dolayı paralel ebeveyn-çocuk raporları arasındaki uyum düşebilmektedir. Ebeveyn ve çocuğun yaşam kalitesi değerlendirmeleri arasındaki ilişkiyi değerlendiren 14 sistematik çalışma, çocuklar ile ebeveynler arasındaki anlaşma düzeyinin yaşam kalitesinin bazı alanlarına bağlı olduğunu göstermiştir. Genellikle ebeveyn ve çocuk arasında fiziksel aktivite, işlevsellik ve semptomları yansıtan alanlarda iyi düzeyde uyum (korelasyon > 0.5), sosyal ve duygusal alanları yansıtan alanlarda ise zayıf bir uyum (korelasyon < 0.30) görülmüştür (Eiser, 2001).

Çocuk ve ebeveyn arasındaki görüş birliğinin zayıf düzeyde olduğu modeli ile tutarsız, yaşam kalitesi hakkında çocukların kendi raporları ile onlar için önemli olan kişilerin (aile gibi) verdikleri raporlar arasında anlamlı bir ilişki olduğunu gösteren çalışmalar da vardır (Czyzewski, Mariotto, Bartholomew, LeCompte ve Sockrider, 1994; Dennis, Williams, Giangreco ve Cloninger, 1993; Rajmil, Lopez, Lopez-Aguila ve Alonso, 2013; Theunissen ve diğ., 1998). Bu görüş ortaya atıldığından beri, 3-18 yaş aralığındaki çocuklar ile, ebeveyn ve çocuğun kendi görüşlerine dayanan yaşam kalitesi ölçek sonuçları arasındaki uyumu inceleyen bir çok yeni çalışma yapılmıştır (Bastiaansen, Koot ve Ferdinand, 2005; Britto ve diğ., 2004; Klassen, Miller ve Fine, 2006; Loonen, Derkx, Koopman ve Heymans, 2002; Waters, Stewart-Brown ve Fitzpatrick, 2003). Bu çalışmaların çoğu, bazı istisnalar hariç (Britto ve diğ., 2004; Cremeens, Eiser ve Blades, 2006) Eiser'ın incelemeleri ile (Bastiaansen ve diğ., 2005; Brunner ve diğ., 2004; Dey, Londolt ve Mohler-Kuo, 2013; Jokovic ve diğ., 2004; Klassen ve diğ., 2006; Robitail, Simeoni, Ravens-Sieberer, Bruil ve Auquer, 2007) tutarlıdır. Bazı çalışmalarda da ebeveynler ve çocuklar arasında farklı alanlarda farklı görüşlerin olduğu bulunmuştur. Örneğin, Hoşcan'ın (2010) yaptığı araştırmada, anneler çocukların fiziksel iyi oluşlarını, ilişki sorunlarını ve toplam yaşam kalitelerini çocuklardan anlamlı seviyede daha düşük belirtirken; çocuklarının duygusal ve okul sorunlarını çocuklardan anlamlı seviyede daha yüksek bildirmişlerdir. Genel olarak

çocuk yaşam kalitesinin değerlendirilmesinde fiziksel iyi oluş alt boyutunda ebeveyn ve çocuk bildirimlerinde yüksek bir uyum gözlenirken; sosyal ve duygusal iyi oluş alt boyutlarında daha düşük bir uyumun olduğu tespit edilmiştir (Eiser ve diğ., 2000; Eiser ve Morse, 2001).

Çocukların yaşam kalitelerinin değerlendirilmesinde çocuklar tarafından yapılan öznel değerlendirmelerin mi yoksa ebeveynleri tarafından yapılan değerlendirmelerin mi daha uygun olduğu tartışmasında, araştırmacılar tarafından net bir karara varılamamıştır. Ancak son yıllarda çocukların yaşam kalitelerini kendi öz algılarına dayanarak değerlendirmesi gerektiği düşüncesi daha baskındır (Eiser ve diğ., 2000). Bununla beraber yaşam kalitesini belirlemede çocuğun öznel değerlendirmesinin güvenli bir kaynak olmasında çocuğun bilişsel gelişiminin, okuma kabiliyetinin ve duygusal olgunluğunun önemli olduğu vurgulanmaktadır (Eiser ve Morse, 2001; Matza ve diğ., 2004). Çocukların gelişim evreleri ve yaş faktörleri de elde edilen bilgilerin güvenilirliğinde önemli bir faktör olarak görülmektedir. Çeşitli çalışmalar bu durumu desteklemektedir. Bianchi ve Robinson (1997) 8-11 yaş arasındaki çocukları doğrudan bilgi kaynağı olacak kadar güvenli bulduklarını, 6 ve 8 yaş arası çocukların raporlarında yetişkinlerin görüşüne başvurulabileceğini ileri sürmüştür. Norwood'ın (2007) yaptığı bir çalışmada, okul çağı (7-11) çocuklarında yaygın olarak kullanılan tanısıl tedbir ölçeği olan Güçler ve Güçlükler Anketini çocukların doğru bir biçimde tamamladıkları görülmüştür. Ayrıca ölçekler incelendiğinde, çocukların kendi içselleştirme ve dışsallaştırma semptomları arasında iyi bir ayırım yapabildikleri tespit edilmiştir. Posner ve Vandell (1999) bilgi kaynağı olarak 8-10 yaş arası çocuklarla görüşme yapmıştır. Yine başka bir çalışmada çocukların boş zaman etkinlikleri için bilgi kaynağı olarak 7-12 yaş arası 2.200 çocuk kullanılmıştır (Harrell, Gansky, Bradley ve McMurray, 1997). Almanya Gençlik Vakfı son beş yıldır yaşları 5 olan çocukları içeren çocuk iyi oluşunda çok umut verici faaliyetlerde bulunmaya başlamıştır. Bununla birlikte, insan hakları gibi çocukların algılamakta güçlük çektiği kavramları inceleyen çalışmalar, bu konuda 5-6 yaşındaki küçük çocukların dahi güvenilir bilgi kaynakları olarak kullanılabileceklerini ileri sürmüşlerdir (Melton ve Limber, 1992; akt. Ben-Arieh, 2006). Nitekim birçok çocuk iyi oluşu araştırmasında, çocukların verdiği yanıtların yetişkinlerin verdiği yanıtlar kadar (hatta bazen daha çok) güvenilir olduğu bulunmuştur (Thompson ve

Aked, 2009). Buna karşın bazı araştırmacılar özellikle 8 yaş altı çocukların yaşam kalitelerinin çocukların öznel değerlendirmelerine dayanılarak elde edilmesinin pek sağlıklı sonuçlar doğurmayacağını bildirilmektedir. Bu sebeple araştırmacılar 8 yaş altındaki çocukların yaşam kaliteleri ölçülürken, ebeveynlerinin verdiği cevapların temel alınması gerektiğini belirtmişlerdir. (Clarke ve Eiser, 2004; Dolgun, 2003; Eser ve diğ., 2008; Jenner, 2001).

Özetle, kendi yaşam kalitesini değerlendirebilecek yaşta ve yanıtlaması gereken soruları anlayabilecek sağlıktaki çocukların yanıtlarının da kendilerinden alınması etkili görünmektedir. Yapılan çalışmalarda okul öncesi dönemdeki çocukların yaşam kalitesi değerlendirildiğinde ebeveyn görüşlerine başvurulabilecekken, ilkokul çağına gelmiş çocukların yaşam kalitesinin belirlenmesinde kendi öznel değerlendirmelerine başvurmanın yeterince güvenilir olduğu tespit edilmiştir. Bu sebeple 9-11 yaş çocuklarının yaşam kalitesinin incelendiği bu araştırmada veriler araştırmaya katılan çocukların öznel değerlendirmelerine başvurularak toplanmıştır. Ayrıca çocukların öznel değerlendirmelerine başvurularak yaşam kaliteleri ölçülmesi ile birlikte, yaşam kaliteleri ile ilişkili olabilecek nesnel boyutta bazı değişkenlere de yer verilmiştir.

2.2.3. Çocuk Yaşam Kalitesini Etkileyen Değişkenler

Çocuk yaşam kalitesi ve ilişkili değişkenlere ait geniş bir çalışma alanı bulunmaktadır. Bu sebeple araştırma konusu kapsamında bir sınırlamaya gidilerek, çocuk yaşam kalitesiyle en sık ilişkisi incelenen gelir düzeyi ve araştırma kapsamında ele alınan değişkenler (cinsiyet, yaş ve kardeş sayısı) ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Sosyal bilimlerde yaşam kalitesi kavramı iyi oluş, yaşam memnuniyeti ve yaşam doyumu kavramları ile birlikte ve çoğu zaman eş anlamlı olarak kullanıldığından dolayı (Kayıhan, 2007), aşağıda yaşam kalitesi kavramının yanı sıra adı geçen kavramlara ilişkin bilgilere de yer verilmiştir.

2.2.3.1. Çocuk Yaşam Kalitesi ve Gelir

Ülkemizde insanın yaşamını devam ettirebilmesi için temel ihtiyaçlarının (yemek, su, barınma, sağlık hizmetleri, eğitim, ulaşım vb.) karşılanması, bireylerin sahip olduğu maddi gelirleri ile yakından ilgilidir (Aydiner Boylu, 2007; Torlak ve

Yavuz  hre, 2008). Yapılan   alışmalar ekonomik koşulların en önemli sağlayıcısı olan gelirin; bireylerin fiziksel, duygusal, sosyal sağlıkları, iş ve sosyal yaşamdaki başarı ve doyumları, dolayısıyla yaşam kaliteleri üzerinde en önemli gösterge olduğunu vurgulamaktadır (Aydıner Boylu, 2007; Hollar, 2003; Koçoğlu ve Akın, 2009; Torlak ve Yavuz  hre, 2008). Gelir düzeyi yetişkin yaşam kalitesinde önemli olduğu gibi   ocuk yaşam kalitesinin belirlenmesinde de önemli bir değişkendir. Özellikle yoksulluk çocukluk çağında birçok olumsuz sonuçlara neden olan bir risk faktörüdür (Seith ve Isakson, 2011).

Hem akademik literatürde hem de uluslararası organizasyonlarda, yoksulluğun büyümesinin   ocuk iyi oluşu ve gelişimi üzerinde geri dönüşü olmayan zararlı etkilerinin bulunduğu bilinmektedir (Brooks-Gunn ve Duncan, 1997; Gordon, Nandy, Pantazis, Pemberton ve Townsend, 2003; Oshio, Sano ve Kobayashi, 2010; UNICEF, 2012). Çocukluk dönemi gelişim açısından kritik bir dönemdir. Özellikle bu dönemde yaşanan yoksulluğun çocukların fiziksel ve zihinsel sağlıklarında, sosyal uyum ve akademik performanslarında, hatta yetişkinlik dönemlerindeki iş gücüne katılım oranları açısından dezavantaj oluşurmaktadır (Bradshaw, 2002). Ayrıca yoksul veya düşük gelire sahip ailelerde yaşayan çocukların daha fazla gelişimsel problemler göstereceği, önemli oranda düşük pozitif sonuçlar ve olumsuz gelecek beklentisine sahip olacakları kabul edilmektedir (Conger, Conger ve Martin, 2010).

Çocuklar, yoksulluktan doğrudan ya da ebeveynleri aracılığı ile dolaylı olarak iki biçimde etkilenirler. Yoksulluktan doğrudan etkilenme; çocukların sağlıklı bir şekilde büyümeleri ve gelişmeleri için ihtiyaç duydukları; beslenme, barınma, sağlık, eğitim vb. gereksinimlerinin yetersiz bir şekilde karşılanmasıdır (Fraser ve Jenson, 2006). Yoksulluktan doğrudan etkilenen çocukların diğer çocuklara kıyasla sosyal, duygusal, davranışsal ve fiziksel açıdan daha çok problem davranışlar gösterdikleri literatürde vurgulanmaktadır (McCann, 2010; Raphael, 2011; Seith ve Isakson, 2011). Ayrıca düşük gelir, yetersiz yaşam ve beslenme koşulları, sağlık kurumlarına erişimdeki zorluklarla (Zimmerman ve Bell, 2006),   ocukların gelişimsel ve eğitimsel gelişimlerini destekleyecek eğitimsel oyuncaklar/kitaplara, bakım ve eğitim ihtiyaçlarına kaynak ayıramamalarıyla ilişkilidir (Yeung, Linver ve Brooks- Gunn, 2002). Bunların bir sonucu olarak, çocukların bilişsel performansları ile SED arasında anlamlı bir ilişki

bulunmaktadır ve bu ilişki bebeklik döneminden itibaren başlamaktadır. Erken çocukluk yoksulluğu (doğum ile 5 yaş arası) düşük bilişsel gelişim ve eğitimsel sonuçlarla en yüksek ilişkili olan dönemdir. Gelişimsel araştırmalar insan yaşamında ilk üç yılın erken bilişsel ve sosyo-duygusal kapasitenin inşasında ve beyin gelişim hızında çevrenin önemini ve kalıcı etkisini göstermiştir (Shonkoff, 2010). Yoksul çocuklar bilişsel testlerde daha düşük puan almakta ve onların okula başlamaya ilişkin hazıroşluk düzeyleri, akranlarına göre daha düşük olmaktadır (Halle ve diğ., 2009). SED ile fiziksel sağılık arasında da ilişkiler bulunmuştur. Yapılan araştırmalarda düşük sosyoekonomik düzeyin; düşük doğum ağırlığı, herhangi bir uzvun eksikliği, doğumsal sorunlar, gelişim geriliğı, kronik hastalıklar, duyu kayıpları, yaralanma ve hastalanma riskinin yüksek oluşu ile ilişkili olduğı görölmüştür (Cassady ve diğ., 1997; akt. Evcı Kiraz, Akar Vural, Yılmaz Özelçi, Vural ve Ergin, 2013; Crooks, 1995). Yoksulluk çocukların sadece fiziksel sağılıkları üzerinde değıl, psikolojik iyi oluşları üzerinde de etkiye sahiptir. Araştırmalar yoksulluğun bilişsel problemler, düşük öz saygı ve depresyonla da ilişkili olduğunu göstermiştir (Pickett ve Wilkinson, 2010; Twenge ve Campbell, 2002). Özellikle uzun süreli yoksulluk sağılıklı çocuk gelişimi için oldukça zararlıdır. Yapılan araştırmalar, çocukluğunun en az yarısında yoksulluk yaşayan bireylerin bu durumdan hem çocukluk döneminde hem de erişkinlik döneminde olumsuz yönde etkilendiğini göstermiştir. Yoksulluk, çocukluk döneminde özellikle fiziksel sağılığı, bilişsel gelişimi, kişilerarası ilişkileri ve benlik algısını tehdit ederken; erişkinlik döneminde de erken gebelik, okul başarısızlığı, riskli davranışlar ve tutarsız istihdam gibi istemeyen durumlar üzerinde etkisi olma ihtimalini göstermiştir (Ratcliffe ve McKernan, 2010). Diğ er taraftan çocukluğu boyunca düşük aile gelirine sahip olan ebeveynler ile çocukları arasında daha az güvenli bağlanma, daha az sıcaklık, daha az dikkat olduğı; ailede sert disiplin ve olumsuz bir atmosfer gibi ilişkişel durumlar yaşandığı bulunmuştur (Mistry, Vandewater, Huston ve McLoyd, 2002; Yeung ve diğ., 2002).

Çocukların yoksulluktan dolayı olarak etkilenmeleri ise düşük gelirin, ebeveyn stresini ve çocuk yetiştirme ortamını sağılayan ilişkişel nitelikleri etkilemesi ile olmaktadır (Fraser ve Jenson, 2006). Aile ekolojik modellerine göre (Conger, Rueter ve Conger, 2000) ekonomik stres ebeveynlerin psikolojik iyi oluşları üzerinde olumsuz bir

etki oluşturur. Bu durum ikili aile sũreçlerini (örneğin, ebeveynlik, eş ilişkileri, ebeveyn-çocuk ilişkisi) bozmaya başlar. İşsizlik ile ilgili mali ve duygusal zorlanma kişinin eşi ile ilişkilerinde dũřuk doyum ve depresyona yol açaabilir (Vinokur, Price ve Caplan, 1996). Zorlanma oluşturan aile çatışması da çocuk iyi oluşuna zarar verir (Sandefur ve Meier, 2008). Bu çatışma ve stres, çocuklarının sosyo-duygusal gũvenlięi, gelişimi ve bũyũmesi için gerekli olan etkileşimleri ve sorunlarla baş etme kapasitelerini azaltmaktadır (Yoshikawa, Aber ve Beardslee, 2012). Amerika'da aile gelirlerinde ciddi bir dũřuř yaşayan ailelerdeki ekonomik baskı, anne ve babalarda artan depresyon ve evlilik çatışmasına sebep olmuştur. Aile içindeki ekonomik koşullar aile ũyelerinin iyi oluşlarını etkilediği gibi, ebeveyn-çocuk ilişkisinde de bozulmalara yol açmıştır. Daha zorlayıcı ebeveyn davranışları ve aile ilişkilerinin kesintiye uğraması, çocukların iyi oluşunu ve davranışlarını olumsuz olarak etkilemiştir (Conger ve diğ., 1992). Ergenlik dũneminde ise, ebeveynlerin çocuklarına karşı tutarsız disiplin yũntemi ve yetiştirme tarzı benimsemelerine de sebep olabilmektedir (Lempers, Clark-Lempers ve Simons, 1989). Ancak sadece dũřuk ekonomik gelire sahip ebeveynlerin değil, orta ve ũst dũzey ekonomik gelire sahip ebeveynlerinde, çocuklarına olan yaklaşım şekillerinde farklılıklar olduğu belirtilmektedir. Örneğin, ũst sosyo-ekonomik dũzeydeki ebeveynler, dũřuk sosyo-ekonomik dũzeydeki ebeveynlere gũre, daha sorun çũzũcũ davranırken; otoriteye daha az yer vermektedirler. Bununla birlikte çocuklarının merak duygularını, başarılarını ve yaratıcılıklarını daha çok desteklemektedirler. Orta sosyo-ekonomik dũzeydeki ebeveynler ise, çocuklarının kũũk yaşta sorumluluk almalarını ũnemserken; alt sosyo-ekonomik seviyedeki ailelere gũre çocuklarının olumsuz davranışlarını daha anlayışla karşılamakta ve çocuklarının uyumlu davranış geliştirmelerine ũnem vermektedirler (Dũnmezer, 1999).

Ekonomik dũzeyle ebeveyn tutumları arasındaki belirtilen ilişkilere rağmen, ailenin gelir dũzeyiyle çocukların iyi oluş dũzeyleri arasındaki bağlantıyı inceleyen çalışmalarda tutarlılık gũrũlmemiřtir (Main, 2014). Örneğin, Main (2014) ve Knies'in (2011) yaptıkları araştırmalarda, aile geliri ile çocukların ũznel iyi olma dũzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Buna karşın Kim (2013) yoksulluğun çocukların iyi oluşlarına etkisini incelediği araştırmasında, yoksul çocukların iyi oluş dũzeylerinin dũřuk olduğunu tespit etmiştir. Ancak, Suh ve Jung'a (2014) gũre ise,

kişisel ve bağlamsal değişkenler göz önüne alındığında aile gelirinin çocukların öznel iyi oluşu üzerindeki etkisi kaybolmaktadır. Diğer bir deyişle aile geliri çocukların bakış açıları aracılığıyla dolaylı olarak öznel iyi oluşu etkilemektedir (Sung ve Kim, 2013). The Children's Society'nin (2014) yaptığı araştırmada da, aile geliri öznel iyi oluş varyasyonunun sadece az bir miktarını açıklamaktadır.

Literatür bilgisi ile araştırma sonuçlarındaki tezatlığın sebebinin ailenin gelir düzeyi olduğu söylenebilir. Şöyle ki; gelir düzeyinin düşük olması çocukların yaşam kalitelerini ve öznel iyi oluşlarını olumsuz etkilemektedir (Pickett ve Wilkinson, 2010; Tracy, Zimmerman, Galea, McCauley ve Stoep, 2008; Twenge ve Campbell, 2002). Ancak bireylerin gelir düzeyleri temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek miktarda olduğunda, öznel iyi oluş ile gelir düzeyi arasındaki ilişkinin zayıflamaya başladığı tespit edilmiştir (Diener Eunkook, Lucas ve Smith, 1999). Boylamsal çalışmalar ülkedeki ortalama gelir düzeyindeki artışın belli bir noktadan sonra bireylerin iyi oluş düzeyleri ile çok az ilişkili olduğunu vurgulamaktadır. Örneğin ekonomik yönden farklı düzeylere (düşük-orta-yüksek) sahip 31 ülkede yapılan bir araştırmada, sadece düşük gelire sahip ülkelerde ekonomik doyum ile yaşam doyumunda arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu ülkelerde bireyin yaşamını sağlıklı bir şekilde sürdürebilmesi için gerekli olan temel ihtiyaçlar karşılanmadığı için bireylerin gelir düzeyleri, iyi oluş düzeyleri ile ilişki göstermektedir. Zengin ülkelerde ise, bireylerin gelir seviyesinin yaşam doyumlarına etkisinin oldukça düşük olduğu görülmüştür (Diener ve Diener, 1995). Farklı ülkelerde farklı sonuçlara ulaşılabilmektedir. Örneğin Japonya ekonomik yönden güçlü bir ülke olmasına rağmen, bireylerin öznel iyi oluş düzeyleri düşük olarak bulunurken; Brezilya, Şili ve Arjantin gibi ülkelerde ise, ülkelerin ekonomik koşullarına göre bireylerin öznel iyi oluş düzeylerinin tahmin edilenden daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu beklenilenden farklı sonuçlar üzerinde ise Japonya'nın toplulukçu, Brezilya, Şili ve Arjantin gibi ülkelerinde bireyci kültür özelliklerinin etkili olabileceği ileri sürülmektedir (Diener, 2000).

Özet olarak düşük sosyo-ekonomik seviye, çocukların sağlıklı bir şekilde büyüme ve gelişimlerini devam ettirebilmeleri için gerekli olan temel ihtiyaçlarının (beslenme, barınma, sağlık, eğitim, ulaşım vb.) tam olarak karşılanmaması ile *doğrudan*; aile bireylerinin ruhsal durumlarını olumsuz etkilemesi ve bu durumun

ebeveyn çocuk ilişkilerine yansısıyla *dolaylı* yoldan etkilemektedir. Ancak bu konuda yapılan ayrıntılı çalışmalar göstermiştir ki, gelir seviyesi ile yaşam kalitesi arasındaki ilişkide belirleyici olan, gelir düzeyinin miktarıdır. Bireylerin temel fizyolojik ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde bir aile gelirinden yoksun olması, çocukların yaşam kalitesi ile ilişkili bulunurken, belirli bir düzeyden sonra yüksek gelirin de yaşam kalitesine bir katkısı olmadığı belirtilmektedir. Bu araştırmada ise orta sosyo ekonomik seviyeye sahip ailelerde yaşayan, devlet okullarında eğitim gören çocuklar üzerinde yürütülmüştür. Yukarıdaki bilgiler ışığında, düşük sosyo-ekonomik düzeyin çocukların kendi yaşam kalitelerini değerlendirirken sağlıklı bir şekilde ölçek sorularını anlama ve değerlendirme güçlükleri olabileceğinden düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip çocuklar araştırma örneklemine alınmamıştır.

2.2.3.2. Çocuk Yaşam Kalitesi ve Cinsiyet

Yaşam kalitesi ile ilişkisi incelenen sosyo-demografik değişkenlerden bir diğeri de cinsiyettir. Yaşam kalitesi ile cinsiyet değişkeni arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların farklı bölgelerde, farklı yaş gruplarında ve farklı sosyo-ekonomik çevrelerde yapılması tutarlı olmayan sonuçlar bulunmasına yol açmıştır. Araştırmaların bir kısmında çocukların yaşam kaliteleri ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmazken (Bartels ve Boomsma, 2009; Cavallo ve diğ., 2006; Eryılmaz ve Ercan, 2010; Karatzias, Chouliara, Power ve Vivien, 2006; Mahon, Yarcheski ve Yarcheski, 2005; Uusitalo- Malmivaara, 2012; Uusitalo- Malmivaara ve Lehto, 2013; Zulling, Valois ve Drane, 2005) bir kısmında da genellikle kızların erkeklerden daha düşük yaşam kalitesine sahip olduğu ya da daha düşük iyi oluş düzeyi gösterdiği bulgusuna ulaşılmıştır (Pople ve Solomon, 2011; Rees ve diğ., 2012; The Children's Society, 2014).Örneğin, The Children's Society'nin 6-10 yaş çocuklarının mutluluğunu incelediği bir araştırmada kızlar erkeklerden biraz daha düşük iyi oluşa sahipken, aralarındaki fark yaşla birlikte artmıştır (Pople ve Solomon, 2011). 8-15 yaş çocukları üzerinde yaptığı araştırmada da, kızların iyi oluş düzeyleri erkeklerden anlamlı düzeyde düşük bulunmuştur (Rees ve diğ., 2012). 8-12 yaş arası 209 sağlıklı çocuk ve ebeveynleri ile yürüttükleri çalışmalarında da çocukların bildirdikleri fiziksel sağlık puanları ile cinsiyetleri arasında anlamlı fark bulunmuştur ve bu farklılık kızların,

fiziksel güç olarak erkeklerden farklılaşmaları ile açıklanmıştır. Aynı şekilde The Children's Society (2014) raporunda da genellikle kızlar erkeklerden biraz daha düşük iyi oluş göstermeye meyilli bulunmuştur.

Konu ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde, çocukların yaşam kalitesi düzeyi ile cinsiyet değişkeni arasındaki ilişkinin, araştırma örnekleminin özelliklerine göre değişiklik gösterebildiği düşünülmektedir.

2.2.3.3. Çocuk Yaşam Kalitesi ve Yaş

Yaşam kalitesi çalışmaları incelendiğinde, araştırmacıların genellikle belirli bir yaş dönemini (çocukluk, ergenlik, yaşlılık dönemi gibi) ele alarak çalışmalar yürüttüğü gözlenmektedir. Bu durum yaş düzeyinin yaşam kalitesi çalışmalarında önemli bir faktör olduğunu göstermektedir (Memik, Ağaoğlu, Coşkun, Üneri ve Karakaya, 2007).

Yapılan araştırmalarda yaş değişkeni ile yaşam kalitesi arasında belirli bir döneme ait (çocukluk, ergenlik vb.) bulgulara farklılaşmalar olduğu görülmektedir. Çocukların öznel iyi oluş düzeyleri yaş arttıkça önemli ölçüde değişmektedir. The Good Childhood 2014 raporunda 15 yaşındaki ergenler ile 8 yaşındaki çocuklar karşılaştırıldığında büyük yaş grubunun daha düşük yaşam memnuniyetine sahip olduğu görülmüştür (The Children's Society, 2014). Rees ve diğerleri (2012) yaptıkları araştırmada da çocukların iyi oluşlarının yaşla birlikte azaldığına dair tutarlı sonuçlar bulunmuştur. Düşük iyi oluş düzeylerine bakıldığında, 8 yaştan 14 yaşına kadar bu yüzdeliğin arttığı görülmüştür. Ayrıca 14 yaşındaki gençlerin 15 yaşındakilerden daha düşük iyi oluş düzeyinde olduğu, fakat bunun anlamlı bulunmadığı görülmüştür. Benzer şekilde Sieberer, Erhart, Wille ve Bullinger (2008) 14- 17 yaş arasındaki gençlerin genel yaşam kalitesi, fiziksel ve okul alt alanı puanlarının 7-10 ve 11-13 yaş grubundakilere göre daha düşük olduğunu tespit etmiştir. Singapur'da yaşayan 10-15 yaş grubu öğrenci ergenlerde yapılan çalışmada 10 yaş grubu ile 15 yaş grubu arasında yaşam kalitesi toplam puanı, fiziksel iyilik, ruhsal iyilik ve okul alanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunduğu, yaş arttıkça yaşam kalitesinin düştüğü belirtilmiştir (Ng, Lim, Jin ve Shinfuku, 2005). Benzer şekilde yurtdışında yapılan bazı çalışmalarda ergenliğin ilk yıllarında genel yaşam doyumunun çocukluk dönemine göre düşüş gösterdiği (Chang, Chang, Stewart ve Au, 2003) ve ilk ergenlikte yaş arttıkça genel yaşam

doyumunun azaldığını (Casas ve diğ., 2007; Chipuer, Bramston ve Pretty, 2003; Goldbeck, Schmitz, Beiser, Herschbach ve Henrich, 2007) ortaya koymaktadır.

Yapılan araştırmalar genel olarak ilkokul çağındaki çocukların çoğunun yüksek iyi oluşa sahip olduklarını, bu aralıktaki çocuklarda iyi oluş düzeyinin çok az değiştiğini, ergenlik döneminin ise iyi oluş açısından daha dezavantajlı bir evre olduğunu göstermektedir. Bu araştırmada da 9-11 yaş aralığındaki çocuklarının yaşam kaliteleri ile yaş değişkeni arasındaki ilişki incelenmiştir.

2.2.3.4. Çocuk Yaşam Kalitesi ve Kardeş Sayısı

Kardeşler arasındaki ilişki, hem aile içi ilişkiler hem de çocukların yetişkinlik yıllarındaki diğer ilişkilerine temel oluşturması açısından önemlidir (Bayhan ve Artan, 2004). Aile içi ilişkiler açısından; çocuklar kardeşleri ile yaşadıkları güzel anlar, tartışmalar ya da paylaşımlarla birbirlerinin yaşamlarını etkilemektedir. İyi ilişkilere sahip kardeşler, yaşam içindeki zor zamanlarda da (boşanma, ölüm, işsizlik, vb.) birbirlerine sosyal destek sağlamaktadırlar (Bayhan ve Artan, 2004). Bununla birlikte yakın bir kardeş ilişkisine sahip olmak, okulda yeterince arkadaş edinememenin olumsuz etkilerini bir ölçüde giderebilmekte (East ve Rook, 1992) ve kardeşler, öneri ve rehberlik kaynağı olarak işlev görebilmektedirler (Tucker, Barber ve Eccles, 1997). Tüm bu sebeplerden dolayı ailede kardeşin varlığının, yokluğunun ya da birden fazla kardeşe sahip olmanın yaşam kalitesini etkileyebileceği düşünülmektedir.

Literatüre bakıldığında bu konuda farklı sonuçlar elde eden çalışmalar bulunmaktadır. Wan, Fan, Lin ve Jing (1994) 7-12 yaş arası ilkokul çocukları arasında yaptığı çalışmalarında tek çocukların başarı ve motivasyon düzeylerinin, kardeşleri olan çocuklara göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu farklılık kardeşi olmayan çocukların daha ayrıcalıklı olmalarına atfedilmiştir. Aynı araştırmada kişilerarası iletişim ve el becerileri konusunda da tek çocuklar ve kardeşi olan çocuklar arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Tseng ve diğerleri (1988) ve Liu ve diğerleri (2003) tek çocukların, yaşları ne olursa olsun kardeşi olan çocuklara göre daha az kaygı ve depresyon yaşadıklarını tespit etmişlerdir (Akt. Edwards ve diğ., 2005). Çivitçi (2009) de 11-15 yaş arası ergenlerin yaşam doyumları ile çeşitli kişisel ve ailesel özelliklerin rolünü incelemiştir. Araştırma sonucuna göre, kardeşi olmayan ve bir kardeşi olan

ergenlerin aile doyurunun, dört ve daha fazla kardeşi olan ergenlere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu konu ile ilgili yapılan bazı araştırmalarda da, tek çocuk ya da kardeş sahibi olmanın, avantaj sağladığı ya da dezavantaj oluşturduğu konusunda herhangi bir fark bulunmamıştır. Örneğin, Wang ve diğerkleri (2000) çocukların kişilik özelliklerini incelemiştir. Araştırma sonucuna göre tek çocuklar ile kardeşi olan çocuklar arasında kişilik özellikleri açısından anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bununla birlikte her iki gruptaki çocukların normal bir gelişim gösterdikleri sonucuna varılmıştır. Rees ve diğerkleri ise (2012) hazırladıkları The Good Childhood 2012 raporunda kardeşi olmayan, bir, iki ya da daha fazla kardeşi ile birlikte yaşayan çocukların iyi oluş düzeyleri arasında anlamlı bir fark olmadığını tespit etmişlerdir.

Kardeş sayısının ya da tek çocuk olmanın, çocukların yaşam kalitesinde herhangi bir etkisi olup olmadığı konusunda literatür incelendiğinde, bazı araştırmalar tek çocuk olmanın daha az kaygı ve depresyon yaşama ile, daha yüksek başarı ve motivasyon düzeyi ile ilişkili olduğunu gösterse de, kardeş sayısının ya da tek çocuk olmanın çocukların kişilik özellikleri, gelişim seviyeleri ve iyi oluş düzeyleri üzerinde herhangi bir fark oluşturmadığını gösteren çalışmalar da bulunmaktadır. Araştırmalar da göstermektedir ki, tek çocuk olma ya da kardeş sayısının çocukların yaşam kalitesi üzerindeki etkisi konusunda net bir bilgi bulunmamaktadır. Ülkemizde de çocuk yaşam kalitesine ilişkin verilerin sınırlı olması sebebiyle, kardeş sayısı ve çocuk yaşam kalitesi arasındaki ilişki konusunda yapılan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu sebeple bu araştırmada da çocukların yaşam kaliteleri ile kardeş sayısı değişkeni arasındaki ilişki incelenmiştir.

2.3. Aile İşlevleri

Bu bölümde, aile kavramına, aile sistem yaklaşımlarına, aile işlevlerine ve modellerine, sağlıklı (işlevsel)- sağlıklı (işlevsel olmayan) aile işlevlerine ve aile çalışmalarında çocukların rolüne yer verilmiştir.

2.3.1. Aile ve Aile Sistem Yaklaşımları

Aile toplumun temelini oluşturan en eski, en temel, en köklü ve en tabii kurum olarak nitelendirilebilir. Toplumsal bir birim olan aile, toplumlar değiştikçe yapısı, boyutları, işleyişi ve işlevleri açısından değişimler geçirmiştir ve geçirmeye de devam etmektedir. Türk toplumunda aile, evlilik ve yasal yollarla birbirine bağlı olan, aralarında kan bağı ve duygusal yakınlık bulunan, genellikle aynı çatı altında birlikte yaşamına devam eden, birbirlerinin çeşitli ihtiyaçlarını (cinsel, psikolojik, sosyal ve kültürel) karşılayan bireylerden oluşan, bireyin toplumsal ilişkilerinde kolaylaştırıcı bir rol oynayan toplumun en temel bir birimi olarak kabul edilmektedir (Türk Aile Yapısı Özel İhtisas Komisyonu, 1987; akt. Nazlı, 2001).

Hem evrensel bir kavram olan hem de oldukça geniş bir içeriğe sahip olan ailenin alanyazında farklı tanımları mevcuttur. Birleşmiş Milletler (1998) ailenin toplumsal yaşam için bir temel oluşturduğunu belirterek, ailenin insan ilişkileri açısından en eski ve en etkili kurum, tüm üyelerinin sağlıklı büyümeleri ve hayatlarını devam ettirebilmeleri için en doğal çevre olduğunu belirtmektedir. Nirun (1994) aileyi, aile bireylerinin aralarındaki iletişim ve ilişkiden dolayı sosyal bir grup, ekonomik açıdan birbirine bağlı bir yapı, bireylerin ihtiyaçlarının karşılanması ve aile yaşamının devam etmesi için belirli kuralları olan ve sosyal açıdan bir örgüt görevi gören bir kurum olarak değerlendirmiştir.

Bazı araştırmacılar da aileyi tanımlarken yapısal özelliklerinden ziyade, aile kurumunun sağlıklı bir şekilde var olmasına ve bunun gerçekleşmesi için gerekli olan işlevlere vurgu yaparlar. Örneğin Gladding (2002), aileyi; geleceğe güvenle ve umutlu bakan, çocuklarına güvenen ve onları koruyan, üyelerinin sorumluluklarının farkında olduğu ve aralarında açık iletişimin olduğu, sınırların belirgin ama gerektiğinde esnek olabildiği, problemler karşısında çözüm arayan bir ünite olarak tanımlamaktadır. Benzer şekilde Corey de (2008) ailenin kavramsallaştırılmasında, aile üyelerinin arasındaki

ilişkilerin ve birbirlerine davranış şekillerinin işlevselliğine vurgu yapmıştır. Bulut'a (1993) göre ise aile, çocukların kişilik yapısını, davranışlarını ve tutumlarını şekillendiren, toplumsal ve ailesel değerlerin öğrenildiği, aile üyelerinin var oldukları sürece birbirlerine ve ailesine karşı görev ve sorumluluklarının devam ettiği sosyal bir yapıdır.

Tanımlamalarda da görüldüğü gibi aile kavramının kapsamında, aile üyelerinin ihtiyaçlarının karşılanması, birbirleriyle ilişki içinde olmaları, birey ve toplum için sağladığı yararlar ve işlevleri gibi nitelikler yer almaktadır. Birçok faktörle açıklanan aile kavramının, kuramsal bir yaklaşım içerisinde incelenmesi kavramın daha geniş bir perspektiften ele alınabilmesi için yol gösterici olabilir. Bu nedenle aile sistem yaklaşımları çatısı altında toplanan teorik modellerin incelenmesi önemli görülmektedir.

Aile sistem yaklaşımları aileyi bir sistem olarak kavramsallaştırır. Sistem olarak aile, sadece aynı fiziksel ve psikolojik yaşam alanını paylaşan bir insan topluluğundan ziyade, aile üyelerinin hem birbiriyle hem de yaşadığı toplum ile etkileşim ve iletişim içerisinde olduğu bir gruptur (Nichols ve Schwartz, 2004). Dış sistemdeki (geniş aile, toplum, devlet vb.) bir olay, ailenin iç sistemini (aile bireyleri) etkileyebileceği gibi, aile içindeki bir olay da toplumu etkileyebilmektedir. Aynı zamanda ailenin psikolojik durumu, bireyin psikolojik durumunu etkileyebileceği gibi tam tersi de düşünülmektedir. Bu bakış açısıyla, aile sistem yaklaşımları bireyi içinde bulunduğu büyük sistemin bir parçası olarak ele almakta ve ailedeki tüm bireyler arasındaki karşılıklı etkileşim ve ilişkiye odaklanma eğilimi göstermektedirler (Becvar ve Becvar, 2006; akt. Murdock, 2009).

Aile sistem yaklaşımlarına göre; aile sistemi kendi içinde birçok alt sisteme sahiptir ve bu alt sistemler birbiriyle ve genel aile sistemi ile iletişim ve etkileşim içindedirler. Yaygın olarak alt sistemler eş, ebeveyn ve kardeş gibi alt sistemlerden oluşmakta ve üyeler birden fazla alt sistemin üyesi olabilmektedir. Ayrıca herhangi bir alt sistemde meydana gelen bir durum diğer alt sistemleri ve genel aile sistemini de olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu bağlamda aile üyesi bir kişi olarak değil, bağlantılı olduğu diğer aile üyeleri ile olan ilişkilerine bakılarak ele alınır (Nichols ve Schwartz, 2004).

Sistem yaklaşımlarının vurguladığı diğer bir önemli özellik ise ‘denge’dir. Her sistem sağlıklı bir şekilde varlığını devam ettirebilmesi için, değişen çevresel ve içsel koşullara göre kendini düzenlemeli ya da yeniden bir denge oluşturmalıdır. (Locke, Myers ve Edwin, 2001). Ancak aile sistemleri yeni bir denge oluşturma sürecinde değişime direnme eğilimi gösterebilirler. Eğer bir üyenin rolleri, iletişim şekilleri, alt sistem ilişkileri vb. ailesinden bağımsız bir şekilde değiştirilirse; bu üye aile sistemine geri döndüğünde, sistem bireyi önceki durumuna geri döndürmeye çalışacaktır (Murdock, 2009). Bu sebeple ailenin kendini yeniden düzenleme sürecinde bir sistem olan ailenin tüm üyeleri ile birlikte çalışılmalıdır. Aile sistem terapistlerine göre, sistem birbirine kenetlenmiş olaylar zinciridir. Bu görüşe göre, bireyin parçası olduğu ailesi ile ilişkileri ve önceki yaşamışlıkları ile beraber ele alınmalıdır (Murdock, 2009). Bu araştırmada da çocuğun yaşam kalitesi aile işlevleri bağlamında anlaşılmaya çalışılmaktadır. Bu açıdan aile sistem yaklaşımlarının önemli bir perspektif sağlayacağı düşünülmektedir.

Literatüre bakıldığında, yaygın olarak 4 aile sistem yaklaşımı bulunmaktadır. Bunlar, Bowen’in Aile Sistemleri Yaklaşımı, İnsancıl/Yaşantısal Yaklaşım, Yapısal Yaklaşım ve Stratejik Yaklaşımdır (Murdock, 2009). Aşağıda bu yaklaşımlar hakkında bilgi verilmiştir.

2.3.1.1. Bowen’in Aile Sistemleri Yaklaşımı

Murray Bowen’ın (1966) aile sistemleri kuramına göre aile, üyelerin duygusal olarak yoğun bir şekilde bağlı olduğu bir bütündür. Ailelerin, üyelerinin düşüncelerini, duygularını ve eylemlerini, aynı "duygusal cilt" altında yaşıyormuş gibi derin bir şekilde etkilediğine inanılır. Ailedeki duygusal sistemin çok önemli olduğu bu yaklaşımda, aile üyelerinin duygularını nasıl yaşadıkları ve diğer üyelerin bundan nasıl etkilendiği ve nasıl tepki verdiği klinik sorunların ortaya çıkmasında temel itici güçtür (Kerr, 2000).

Bowen’in aile sisteminin amaçlarından biri, aile üyesinin ya da üyelerinin kaygısının azaltılması ve uyumunun sağlanmasıdır. Bu amaç çerçevesinde Bowen yaklaşımı, ailelerin ani kaygıyı uyandıran yaşam koşulları ve olaylarıyla baş edebilmeleri için hem aile hem de ailedeki duygusal sürece odaklanmaktadır. Duygusal sürece odaklanma, içeriğe, yani somut, spesifik semptomların veya problemlerin

hafifletilmesine odaklanan yaklaşımların tersidir (Titelman, 1998). Kuramın diğer amaçlarından biri de aile üyesinin ya da üyelerinin aile kökenlerinden ayrışmasıdır. Benliğin farklılaşması olarak kavramsallaştırılan aile kökenlerinden ayrışma, bireyin aile sistemi ile iletişim halinde olduğunu, fakat davranışlarının aile kalıpları tarafından belirlenmediğini ifade etmektedir (Murdock, 2009). Bireyin farklılaşma seviyesindeki değişiklik de duygusal süreçteki sorunlar üzerinde etkilidir. Bowen'ın bakış açısına göre; benliğin farklılaşmasında oluşan kaygı yönetilebilir bir dereceye kadar düşürülmelidir. Çünkü kaygı azaldığı zaman, semptomlar veya problemler değişmeye ya da ortadan kaybolmaya başlamaktadır (Titelman, 1998).

Bowen'ın kuramı sekiz ana kavramdan oluşmaktadır. Bunlar; benliğin farklılaşması, üçgen, çekirdek ailenin duygusal sistemi, aile yansıtma süreci, duygusal kopma (uzaklık), kuşaklar arası aktarma süreci, kardeş konumu, toplumsal duygusal süreçtir. Aşağıda bu kavramlar hakkında bilgiler verilmiştir

Benliğin farklılaşması: Bowen'ın aile sistem kuramının en temel yapı taşı kişinin aile kökenlerinden bireysel farklılaşmasıdır ve bu farklılaşma hayat boyu devam eden bir süreçtir. Yüksek seviyede farklılaşma düzeyine sahip olan bireyler, düşünce ve duygularını birbirinden ayırt edebilirler, davranışları kendi prensipleri doğrultusunda ortaya çıkar, duygusal özerkliğe ve güçlü bir benlik algısına sahiptirler. Düşük seviyede farklılaşma düzeyine sahip olan bireyler için de füzyon (birleşme) terimi kullanılır. Füzyon yaşayan bireylerin ise duygusal ve entelektüel sistemleri birbirinden ayrılmamıştır. Ayrıca bu bireyler, bireyselliklerini diğerleriyle ortak bireysellik olarak birleştirme eğilimindedirler. Bu süreç genellikle evlilik gibi samimi ilişki durumlarında görülmektedir (Kerr, 2000).

Üçgen (Üçgenleme): Bowen'a göre insan ilişkilerinin en temel birimi üçgen oluşumdur. Aile içinde iki kişi herhangi bir anlaşmazlık yaşadığında, bu gerilimi azaltmak için iki kişilik ilişkinin içine üçüncü bir kişinin girmesiyle üçgen oluşmaktadır. Araya giren üçüncü kişinin, farklılaşma düzeyi ve taraf olup olmamasına bağlı olarak, stres azalabilir ya da artabilir (Nichols ve Schwartz, 2004).

Çekirdek Ailenin Duygusal Sistemleri: Bu kavram bir ailenin sorunlarının nerede geliştiğini belirleyen üç temel ilişki modelini tanımlar. Bunlar; evlilik çatışması, bir eşteki işlev bozukluğu, ailedeki bir veya daha fazla çocuğun bozulmasıdır. Bu üç temel

ilişki kalıbında, aile bireylerinin tutum ve inançları rol oynamaktadır, ancak onları yönlendiren esas güçler duygusal sistemlerdir. Örneğin, evlilik çatışması ve bir eşteki işlev bozukluğu kalıplarında, eşlerin farklılaşma düzeylerinin birbiri ile eşit ya da yakın olmadığı durumlarda çatışmalar oluşmaktadır. Fazla sorumluluk alan eşin (eşinin duygusal durumunun sorumluluğunu üstlenme gibi) bir süre sonra diğer eşi kontrol etmeye başlaması gibi problemler oluşmaya başlayabilmektedir. Ailedeki bir veya birden fazla çocuğun bozulması ise, bir çocuğun gelişimsel, davranışsal veya duygusal problemlerinin olmasıdır. Bu durumda Bowen'ın kuramının bir diğer kavramı olan aile yansıtma süreci ile ilgilidir (Brown, 1999).

Aile Yansıtma Süreci: Aile yansıtma süreci, ebeveynlerin duygusal sorunlarını çocuklarına yansıtma sürecini anlatmaktadır. Çocuklar, ebeveynleri ile olan ilişkileri aracılığıyla onların birçok güçlü yönlerini miras aldıkları gibi birçok problemi de miras alabilmektedirler. Örneğin; dikkat ve onay için artan ihtiyaçlar, beklentilerle baş etme güçlüğü, kendisini ya da başkalarını suçlama eğilimi, başkalarının mutluluğundan kendini sorumlu hissetme ya da başkalarının kendi mutluluğundan sorumlu olduğunu düşünme gibi ilişkisel hassasiyetler, anne babaları aracılığıyla çocuklara aktarılabilmektedir. Yansıtma işleminin yoğunluğuna göre, bu durum bir veya daha fazla çocuğun işleyişini bozabilmekte ve klinik semptomlara karşı savunmasızlıklarını arttırabilmektedir (Kerr, 2000).

Duygusal Kopma (Uzaklık): Aile içindeki çözülmemiş duygusal sorunlar sebebiyle, ebeveynlerin, kardeşlerin veya diğer aile üyelerinin birbirlerine karşı duygusal temasını azaltması ya da tamamen kesmesi duygusal kopma olarak açıklanır. Duygusal temas, aileden uzaklaşıp başka bir evde yaşama ya da aile ile birlikte kalıp, onlarla temas halinde olup, hassas konulardan kaçınılarak azalmaktadır. Duygusal temas kesildiğinde ilişki 'daha iyi' görünebilir, ancak sorunlar uyku halindedir ve çözülmez (Kerr, 2000).

Kuşaklar Arası Geçiş Süreci: Bowen'a göre anne-babalar ve onların soyları arasındaki farklılaşma düzeylerindeki küçük farklılıklar, zamanla kuşaklararası belirgin farklılıklara yol açmaktadır. Bu farklılıkları oluşturan bilgiler kuşaklar boyunca ilişkiler yoluyla iletilir. Bu iletim süreci bilinçli öğretim ve bilginin öğrenilmesinden, duygusal reaksiyonların ve davranışların otomatik ve bilinçsiz

programlanmasına kadar değişen, birbiriyle bağlantılı, çeşitli düzeylerde gerçekleşir. İlişkisel ve genetik olarak iletilen bilgi, bir bireyin "benliğini" şekillendirmesinde etkilidir (Kerr, 2000). Bu kuşaklar arasında iletilen bilginin etkisi ise, çocuğın ebeveynleri ile yaptığı üçleme derecesine bağlı olarak değişmektedir (Brown, 1999).

Kardeş Konumu: Bowen doğum sırasının, bireylerin ilişki eğilimleri, aile işlevleri ve farklılaşma seviyeleri hakkında bilgi sağladığını belirtmektedir (Murdock, 2009). Buradaki temel fikir, aynı kardeş konumunda büyümekte olan kişilerin tahmin edilebilir şekilde önemli ortak özelliklere sahip olmalarıdır. Örneğin, en büyük çocuklar liderlik pozisyonlarına yönelirken, en küçük çocuklar sıklıkla takipçi olmayı tercih ederler. Bir pozisyonun özellikleri başka bir pozisyonunkinden "daha iyi" değil, tamamlayıcıdır. Örneğin, ailesinde en büyük çocuk olan bir patron, ailesinde en küçük çocuk olan bir asistanıyla alışılmadık derecede iyi çalışabilir (Kerr, 2000).

Toplumsal Duygusal Süreç: Toplumlarda aileler gibi gerileme ve ilerleme dönemlerine girebilirler. Örneğin; nüfus patlaması, ülke sınırların tehdit altında olma duygusu, sivil ayaklanmalar, doğal kaynakların tükenmesi, geçlerin alkol ve uyuşturucu bağımlısı olma gibi stres içeren durumlar, toplumların farklılaşma eğilimlerine zarar verebilmektedir. Toplumdaki bu duygusal süreç aileyi etkilediği gibi aile de toplumdaki bu süreci etkilemektedir (Kerr, 2000).

Özetle; Bowen'in aile sistemleri yaklaşımında sağlıklı ve işlevsel aileler duygusal olarak birbirlerine bağlıdırlar, sıcak ilişkilere sahiptirler ve birbirlerine hayat boyu destek olurlar. Aile ilişkilerinin sağlıklı ya da sağlıklısız olmasında en belirleyici faktör duygusal sistemlerdir. Aile içindeki duygusal işlevlerdeki uçlara kaymalar (çok iç içe olma ya da kopuk ilişkilere sahip olma) aile içi sorunların ve kaygıların oluşumunun temel nedenidir. Bununla birlikte aile üyelerinin benliklerinin farklılaşma seviyesi de sağlıklı ve sağlıklısız aile yapıları ile ilişkilidir. Şöyle ki; sağlıklı ailelerde bireyler ailesine duygusal olarak yakınlık duyarlar ve aile üyeleri ile iletişim halindedirler. Ayrıca bu tür ailelerde aile üyeleri birbirlerine bağlı olmakla birlikte, aldıkları kararlarda birbirlerinden bağımsızdırlar. Sağlıksız ailelerde ise bireylerin farklılaşma seviyeleri düşüktür, düşük benlik algısına sahiptirler, düşünce ve davranışları ise aile kalıpları tarafından etkilenir.

2.3.1.2. İnsancıl/Yaşantısal Yaklaşım

Satir, aile içindeki bir çocuğun sağlıklı gelişiminde, çocukluk yaşantısının ilk yıllarındaki anne-baba-çocuk etkileşimine çok önem verir. Ona göre çocukluk çağındaki bu yaşantılar, kimliğin temel kaynaklarını oluşturmaktadır. Satir'in yaklaşımında önemli kavramlardan biri olan özsaygı da, çocukların ebeveynleri ile olan yaşantıları sonucu kazanılır (Nazlı, 2001).

Özsaygı diğerlerinin düşüncelerine bakmaksızın bireyin kendine verdiği değer derecesidir. Satir özsaygıyı, diğer insanları sevmek ve saygı göstermek için de bir ön koşul olarak görür. Aynı zamanda Satir'e göre özsaygı, bireyin kendi benliğinde anlamlı bağlantılar oluşturması ve diğer bireylerle de anlamlı ilişkiler kurmasını sağlayan temel bir yakıttır (Lum, 2002). Kurama göre düşük özsaygı durumunda bireyler kendi düşüncelerine, hislerine ve ihtiyaçlarına değer vermekten ziyade, diğer bireylerin kendisi hakkındaki görüşlerini önemserler. Böyle durumlarda da dengesiz ilişkiler, ilişkiyi engelleyen semptomlara yol açar. Yüksek özsaygı ise, bireysel gelişim ve sağlıklı ilişkileri teşvik eder (Smith, 2002). Kurama göre sağlıklı bir aile olunması için aile üyelerinin özsaygısı arttırılmalıdır. Böylece aile üyeleri kendilerinin ve diğerlerinin istek, amaç, hayal vb. saygı duyarak daha uyumlu olacaklardır (Satir ve Baldwin, 1983; akt. Murdock, 2009).

Bir ailede öz saygının ne derece olup olmadığı da ailenin iletişim örüntülerine bakılarak anlaşılabilir. Satir'e göre; sağlıklı bir iletişim, sağlıklı bir aile hayatının devamı için kritik bir öneme sahiptir ve aile üyelerinin seçtiği iletişim biçimi kendine olan saygıları ile ilişkilidir. Satir genel olarak iletişim biçimlerini işlevsel ve işlevsiz şekilde ikiye ayırmaktadır. İşlevsel iletişimde, sözlü ve sözsüz mesajlar birbiri ile uyumludur ve bu iletişim biçimini kullanan aile üyelerinin özsaygıları yüksektir. İşlevsiz iletişim çeşitlerini (sakinleştirici, suçlayıcı, akılcı ve patavatsız) kullanan aile üyelerinin ise özsaygıları düşüktür (Satir, 1972; akt. Murdock, 2009)

Kuramdaki önemli kavramlardan bir diğeri de, aile sistem teorilerinde önemli bir yeri olan *üçgen* kavramıdır. Satir, birçok aile terapistinin aksine üçgenin olumlu yönlerinin de olduğuna vurgu yapmıştır. Anne-baba-çocuk üçgenini temel üçlü olarak adlandırır ve bu ilişki bireyin hayatının işleyişinde en önemli etkiye sahip olduğunu belirtmiştir (Satir, Banmen, Gerber ve Gomori, 1991; akt. Murdock, 2009). Satir'e göre

çocuklar, temel üçlünden dünyayla nasıl başa çıkacaklarını, ilişkilerin doğasını, iletişimi ve kişisel gücü nasıl anlayacaklarını öğrenirler. Örneğin, çocuklar bir ebeveyni ikna ederek kendi yanlarına çekmeyi öğrenerek ya da bazen bu üçlünden dışlanarak hayatı prova ederler (Murdock, 2009)

İnsancıl yaklaşıma göre bir ailenin işlevsel olup olmadığını belirleyen temel noktalardan birisi de *aile kurallarıdır*. Ailede kuralların konulması ve bu kuralların takibinin yapılıp, devam ettirilmesi anne babaların kendilerine saygı duymaları ile ilişkilidir. Bu durum çocukların özsaygılarının gelişmesinde de etkili olacaktır (Goldenberg ve Goldenberg, 2008).

Sağlıklı bir ailede alınan kararların, uygulanabilir, esnek ve aile üyelerinin ihtiyaç ve isteklerine göre şekillenmesi gerekmektedir. Kararlar anlaşma sağlanarak ve her üyenin duygularını rahatlıkla dile getirebildiği bir ortamda alınmalıdır. Aksi takdirde bu durum üyeler arasında duygusal olarak uzaklaşmaya sebep olur. Ayrıca, alınan kararlardan aile üyeleri memnun değilse, bu durum düşük özsaygıya da yol açabilir (Murdock, 2009).

Özetle; bu yaklaşımda sağlıklı ve işlevsel ailelerin temel işaretçisi yüksek özsaygıdır. Sağlıklı ailelerde iletişim açıktır, aile üyelerin özsaygısı yüksektir ve aralarındaki iletişim uyumludur. Sağlıksız ve sorunlu aileler de ise, özsaygı düşüktür ve iletişim donuktur. Aile kuralları katı, değişmez ve kararlar zorla ya keyfi olarak alınmıştır. Aile üyeleri duygusal olarak birbirlerine yakın değildir.

2.3.1.3. Yapısal Yaklaşım

Yapısal aile kuramcıları bireyin gelişiminden çok ailenin gelişimiyle ilgilenmişlerdir. Onlara göre, bireylerin kişisel kimlikleri, bireysellik ve ait olma duygusu arasındaki dengeden oluşmaktadır. Bu ayrılık ve birliktelik duygusunun oluşmasında da aile çok önemli bir yer tutmaktadır. Aile; üyelerinin sağlıklı bir şekilde gelişimini sağlamalı ve yaşamlarından hoşnut olmaları için onlara yardımcı olmalıdır. Ayrıca, aileler, toplumun bir alt sistemi sayıldığı için, üyelerinin toplumla olan uyumundan da sorumludur (Minuchin ve Fishman, 1981).

Yapısalcı aile yaklaşımında vurgulanan kavramlardan birisi *aile yapısıdır*. Ailenin yapısının anlaşılması için, tekrarlanan ilişki ve etkileşim kalıplarına bakılır. Bu

kalıplar, aile de kimin kiminle nasıl iletişim kuracağı, kimin kiminle nasıl vakit geçireceği, kimin hangi sorumlulukları alacağı ve kimin hangi görevleri olduğu vb. pek çok ilişkinin ve etkileşimin oluşturduğu kurallar bütünü kendisidir. Aile içindeki tekrarlanan bu ilişki ve etkileşim kalıpları, zamanla aile üyelerinin kişiliklerinin bir parçası olmaya başlar ve böylece aile içi roller ve aile içi gücün (hiyerarşi) nasıl paylaşılacağı belirlenmesinde etkin rol oynar. (Minuchin, Colapinto ve Minuchin, 2007).

Minuchin'in kuramındaki temel kavramlardan bir diğeri olan *aile alt sistemleri*, genel bir sistem olan ailenin doğal bir sonucudur. Birey kendi başına bir alt sistem olabileceği gibi, aynı zamanda başka alt sistemlerin de bir üyesi olabilir. Bu alt sistemler cinsiyet, ilgiler, işlevler, ihtiyaçlar gibi özelliklere dayanılarak doğal olarak kendiliğinden oluşmaktadır. Ayrıca bireyin üyesi olduğu farklı alt gruplardaki rolleri, becerileri, davranış şekilleri vb. değişiklik gösterebilir (Goldenberg ve Goldenberg, 2008). Örneğin; bir kadın bir ailenin en genç kızı, eşi, annesi, halası, teyzesi ya da yengesi olabilir. Aynı zamanda bu kadın ve kayınpederini ata binmekten hoşlanıyorlarsa her ikisi de bu ilgi alanı dahilinde bir alt sistem oluşturabilirler. (Murdock, 2009).

Aile yapısı ve aile alt sistemleri ile ilişkili olan bir diğerkavramda *sınır* kavramıdır. Sınırlar, bir ailedeki üyelerin diğerküyelerle ve alt sistemlerle nasıl iletişim geçeceğini belirleyen kurallardır. Ailedeki alt sistemlerini bütünlüğünü ve özgünlüğünü korurlar. Sınırlar arasındaki geçirgenlik seviyesi ise sağlıklı ya da sağlıksız bir aile yapısının temel belirleyicilerindendir. Şöyle ki; sınırlar çok katı olduğunda kopuk aileler ortaya çıkmaktadır. Kopuk ailelerde üyeler birbirlerinin ihtiyaç ve isteklerine ilgili değildirler. Sıkıntılı bir süreçten geçen bir aile üyesi diğerküyelerden beklediği desteği göremez. Aile üyeleri arasında çok fazla bireysellik vardır. Sınırların çok belirsiz olduğu durumlarda ise, aile üyeleri ya da alt sistemler özgünlüklerini ve özerkliklerini koruyamazlar. Çocuklar ebeveyn, ebeveynler çocuk rollerini üstlenirler. Sorumlulukların hangi üyeler arasında paylaşılacağı belli değildir. Görevler, roller, hiyerarşi vb. iç içe geçmiştir. Aile üyeleri birbirlerinin sınırlarına çok fazla müdahalede bulunurlar. Bu nedenle bireyselleşmek çok zordur (Minuchin, 1974; akt. Murdock, 2009; Goldenberg ve Goldenberg, 2008). İdeal olan ise sınırların belirgin olmasıdır.

Belirgin sınırlar da, sağlıklı bir şekilde hem ‘ben’ hem de ‘biz’ duygusu yaşanır. Aile üyeleri bireyselliklerini koruyarak, aileye ait olma duygularını da yaşarlar (Nazlı, 2001).

Özet olarak, yapısalcı yaklaşımda iletişim kurma, birlikte zaman geçirme, sorumluluk, görev ve rol dağılımı, otorite oluşturma gibi aile içi işlevlerin oluşması ve nasıl sürdürüleceği aile içi ilişki ve etkileşim kalıplarına bağlıdır. Sağlıklı ve sağlıksız aile yapılarının belirlenmesinde ise anahtar kavram sınır geçirgenliğidir. Aile içi alt sistemlerdeki sınırların geçirgenliğinin çok katı olması duygusal anlamda kopuk aileler ile sonuçlanırken; sınırların çok geçirgen olması da aile içi rol ve sorumluluklarda karışıklığa sebep olur. Ayrıca bireylerin özel alanlarına çok fazla müdahale edilmesi ile aile bireylerinin bireyselleşmeleri engellenir. Sağlıklı işlevlere sahip olan ailelerde ise, sınır geçirgenliği aşırı uçlara kaymaz. Aile bireyleri hem ailelerine ait olma hissini yaşarlar hem de ailelerinden bağımsız bir benliğe sahip olurlar.

2.3.1.4. Stratejik Yaklaşım

Jay Haley, stratejik teoriyi ortaya koymadan önce, aile danışmanlığı alanında söz sahibi olan, Gregory Bateson, Milton Erikson ve Salvador Minuchin ile beraber çalışmıştır. Özellikle Minuchin ile uzun yıllar beraber çalışmış olmasından dolayı, yapısal yaklaşımdan etkilenmiştir ve iki yaklaşım arasında benzerlikler bulunmaktadır (Nichols ve Schwartz, 2004). Yapısal yaklaşımda olduğu gibi, stratejik yaklaşımda da ailede meydana gelen sorunların anlaşılmasında, aile içindeki güç dengesinin incelenmesi önemlidir. Ancak, stratejik yaklaşım tekrarlayan iletişim kalıpları ve davranışları üzerinde daha çok durmaktadır (Haley ve Madanes, 1977).

Stratejik yaklaşım genel aile sistem teorilerine göre daha kısa kavram ve tekniklerden oluşmaktadır. Çünkü onlara göre, her ailenin problemi biriciktir ve bu problemin çözümü için her aileye özel kalıplar tasarlanmalıdır (Murdock, 2009). Ayrıca ailelerin problemleri gözlenebilir, ölçülebilir, sayılabilir ya da aile üyeleri tarafından etkilenilen bir durum olmalıdır. Ailedeki problemleri çözmek için konulan hedefler de; ulaşılabilir, aile tarafından kabul edilebilir ve kısa sürede çözüme ulaştıracak türden olmalıdır (Zeig, 2007).

Kurama göre aileler işlevsel ve işlevsiz şekilde ikiye ayrılır. İşlevsel bir aile, istikrar ve değişim fırsatı arasındaki dengeyi korur. Bu tür ailelerde, ebeveynlerin ailesi

için sorumlu olduğu ve yönettiği net bir hiyerarşik yapı vardır. İletişim net ve açıktır. Sözsüz iletişim ile sözlü iletişim arasında uyum vardır. Buna karşın, işlevsiz aileler çoğunlukla istikrar üzerine odaklanırlar, geçmişten gelen bağların devamı için çaba harcarlar ve şu anki ihtiyaçları görmezden gelirler. Ayrıca aile içindeki hiyerarşik yapı açık değildir ve çoğunlukla tersine çevrilidir. Ebeveynler sorumluluk almaktan kaçınır; çocukları gücü ellerine almaya çalıştıklarında, genellikle kontrolü bırakma eğilimindedirler (Klajs, 2016).

Stratejik yaklaşımda aile içindeki kişiler arası sorunlar, sebep-sonuç ilişkisi içerisinde değil, dairesel-döngüsel bir modelle ele alınır. Aile içindeki sorunlar, genellikle aile içindeki bozulmuş hiyerarşiler sonucu meydana gelen iletişim kalıplarının devamı ile oluşur. Terapist de bu işe yaramayan, sorun oluşturan mevcut sosyal durumun değiştirilmesine ve yeni etkileşim kalıplarının öğrenilmesine yardımcı olma üzerinde durur. Bu değişim ailenin işlevselliğini geliştirir ve ailenin mevcut aile yaşam döngüsü ile uyumlu bir gelişim evresine geçmesini sağlar. Bir diğer hedefte, aile içindeki sınırları belirlemek ve hiyerarşiyi değiştirmektir. Bu aşamada ebeveynlerin konumu güçlendirilir, sistemdeki yetkileri ve güçleri yeniden düzenlenir. Bir aile içindeki hiyerarşinin düzeltilmesi, sorunların tekrarlanma ve tekrar terapiye dönüş riskini azaltır ve gelecekte ailenin, yardım aramaya gerek duymadan kendi başına kendi sorunlarını çözebilme olasılığını arttırır. Buradaki amaç, ebeveynlerin aileden bağımsız olma ve sorumlu olma konusundaki tutarsızlığını ortadan kaldırmak veya azaltmaktır (Klajs, 2016).

Özetle, aileyi anlamaya yönelik geliştirilen her bir kuramsal yaklaşım, aile ilişkilerinin sağlıklı olabilmesi için bazı kriterler ve işlevler ortaya koymuşlardır. Bu işlevlerin ne düzeyde ve ne şekilde yerine getirildiği ise aile içi ilişkilerin gidişatını belirlemektedir. Bu sebeple aile sistem kuramlarının perspektiflerinden ele alınan aile işlevlerinin ve aile işlev modellerinin incelenmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

2.3.2. Aile İşlevleri

Aile işlevleri, üyelerinin maddi ve manevi desteğini sağlaması, üyelerin iyi oluşlarını ve gelişimini teşvik etmesi, ailenin bir amaca ulaşmasında etkili/etkisiz olması gibi konuları içeren ve aile etkileşimlerini yansıtan çok yönlü bir yapıdır (Walsh, 2003).

Harrison, Wilson, Pine, Chan, ve Buriel (1990) göre ise aile işlevleri, sosyal bir sistem olan ailenin diğer toplumsal kurumlar ve sistemler ile arasındaki etkileşimin bir yansımasıdır. Ailenin varlığını sürdürebilmesi, üyelerinin sağlıklı gelişebilmesi ve ihtiyaçlarının karşılanabilmesi aile üyelerinin kendi sorumluluğunda olan bu işlevleri sağlıklı biçimde yerine getirmesi ile mümkündür (Bulut, 1993; McCreary ve Dancy, 2004). Aynı zamanda bu işlevler toplumun kalkınması, gelişmesi, sürekliliği, birliği ve esenliği için de temel bir işlev görür (Bulut, 1993).

Aile işlevleri toplumlara, dönemsel süreçlere, siyasi idareye ve ekonomik değişimlere göre farklılık gösterebildiğinden dolayı (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2011), günümüzde aile işlevlerinin temel boyutlarıyla ilgili tüm toplumlar tarafından kabul edilebilen bir işlevsellik listesi yapmak mümkün değildir (Carlson, 2001; Sanay, 1990). Araştırmacılar aile kurumuna bakış açılarına göre farklı aile işlevleri belirtilmiştir. Örneğin, Murdock, Undberg ve Yorburg (tarih belirtilmemiş) göre, aile üyelerinin yaşantılarından memnun olması, maddi olarak ailenin ihtiyaçlarının karşılanması, neslin devamının sağlanması ve yeni nesillerin yetiştirilip topluma kazandırılması ailenin en temel işlevleridir (Akt. Çakıcı, 2006). Benzer şekilde Fitzpatrick (2005) de aile işlevlerini, hem fiziksel hem de ruhsal anlamda ailenin yaşamından doyum alabileceği bir çevre oluşturmak, çocukların toplumsal ilişkileri için bir bağ kurmak ve her aile üyesinin kendisini geliştirmesine yardımcı olmak şeklinde ifade etmektedir. Kut (1994) ise bu aile işlevlerine paralel (çocuk yetiştirme ve aile üyelerinin bakımını sağlama yoluyla insan neslini devam ettirme, değerleri yeni kuşaklara aktarma, destekleyici bir çevre temin etme, iletişim ve problem çözme) işlevler belirtirken; bu işlevlerin bir kısmının çevresel koşullara, kültüre, ailenin yapısına ve ilişkilere bağlı olarak gerçekleştiğini belirtmektedir. Moos ve Moos (1981) ise ailenin işlevselliğini 3 alana ayırmaktadır. Bunlar: (a) İlişkiler: Aile birimi içerisinde oluşan bağlılık, çatışma ve ifade özgürlüğünü içerir. (b) Kişisel Gelişim: ailenin kültürel ve eğlence amaçlı faaliyetler bağlamında gerçekleşen kişisel gelişim ve gelişime verdiği önemi ifade eder. (c) Sistem Bakımı: aile yaşamı bağlamında hangi organizasyonun ve kuralların uygulandığına atıfta bulunur (Akt. Dyson, Qi and Wang, 2013).

Sonuç olarak, araştırmacıların aile işlevlerini belirlemede bazı farklılıkları olsa da, pek çoğunun ailenin temel işlevlerini; aile bireylerinin sağlıklı ve mutlu bir şekilde

hayatlarını devam ettirebilmeleri için ihtiyaç duydukları gereksimler, roller, görevler ve beklentilerin karşılanması başlıkları üzerinden ele aldıkları görülmektedir. Ayrıca literatürde aile işlevlerini tanımlama, değerlendirme ve açıklamaya yönelik; kuramsal olarak sistem yaklaşımına dayanarak geliştirilen 3 yaygın aile modeli de bulunmaktadır.

2.3.3. Aile İşlev Modelleri

Sistem yaklaşımına dayanarak geliştirilen 3 yaygın aile modeli; Beavers Aile Sistem Modeli, Circumplex Aile Sistem Modeli ve McMaster Aile İşlevleri Modelidir (İşmen, 2001). Aşağıda Beavers Modeli ve Circumplex Modeli hakkında kısaca bilgi verildikten sonra, bu çalışmada kullanılan Çocuklar İçin Aile İlişkileri Ölçeğinde, McMaster Aile Fonksiyonları Modeli temele alındığı için bu model üzerinde daha ayrıntılı durulacaktır.

2.3.3.1.Beavers Aile Sistem Modeli

Beavers Aile Sistem Modeli aile işlevselliğine yönelik iki boyut tanımlamaktadır. Birinci boyut “aile yetkinliği”, ikinci boyut ise “aile stili”dir. Ailenin yetkinlik boyutu; özerkliğin desteklenip desteklenmemesi, anlaşma derecesi, iletişimin ne kadar sağlıklı yürütüldüğü, tartışma-problem çözme becerileri ve ailenin adaptasyon esnekliği ile ilgilidir. Yüksek aile yetkinliği, ailenin tartışma-sorun çözme yeteneğinin olduğu ve stresli durumlarla etkili bir şekilde başa çıkabilmeleri anlamına gelmektedir. Aile stil boyutu ise, ailenin kurduğu ilişkilerde iç-merkezli (centripetal) yaşam stilini mi, dış-merkezli (centrifugal) yaşam stilini mi benimsediği ile ilişkili bir boyuttur. Dış-merkezli yaşam stili, aile üyelerinin aileden bağımsız olmasını sağlarken, iç-merkezli yaşam stili ise, aile bireylerinin sağlıklı bir kimlik geliştirebilmelerini sağlar. İşlevsel ailelerde iç-merkezli ve dış-merkezli boyutlar dengeli bir biçimde kullanılır. Bazı etkinlikler aile içine yönelikken, bazı etkinlikler de aile dışına, sosyal çevreye yönelik olur. İşlevsel olmayan ailelerde ise ilişkiler, ya aşırı iç-merkezli olur ve aileye aşırı bağımlılık, tüm davranışların kontrol edilmesi ortaya çıkar; ya da aşırı dış-merkezli olur, aile bireyleri arasındaki bağlar çok fazla gevşer (Beavers ve Hampson, 2000).

2.3.3.2. Circumplex Aile Sistem Modeli

Bu model ilk olarak Olson, Sprenkle ve Russell (1979) tarafından; aile danışmanlığı, aile sosyolojisi, sosyal psikoloji ve aile sistem teorilerine dayanan elli kadar kavram derlenerek oluşturulmuş, Olson (1986) tarafından detaylandırılarak geliştirilmiştir. Circumplex Aile Sistem Modeli, aileleri temel olarak bütünlük (aile bağları) ve uyum (aile adaptasyonu) olmak üzere iki boyuta ayırmakta, iletişim boyutunu ise, aile bireylerinin iki boyut arasındaki hareketini kolaylaştırıcı, onları destekleyen, üyelerin ihtiyaç ve tercihlerini ifade etmesine imkan veren bir yan boyut olarak değerlendirmektedirler (Barnes ve Olson, 1985).

Birinci boyut olan bütünlük, aile üyelerinin diğerleriyle aralarındaki duygusal bağı ifade etmektedir. Bu boyut, sadece aile üyeleri arasındaki içsel sınırları değil, aynı zamanda aile üyelerinin bireysel özelliklerini de kapsar. Bütünlük boyutu; kopuk, içiçe, ayrı ve bağlı olmak üzere dört düzeyden oluşmaktadır. Bütünlük boyutu kopuk olan ailelerde, üyeler arasındaki duygusal bağ çok zayıf olduğundan birlik olma duygusu çok gelişmez. Bütünlük boyutu içiçe olan ailelerde ise aile üyelerinin özerk kimlikleri kaybolur. Bütünlük boyutu ayrı ve bağlı ailelerde ise üyeler, hem aile sistemi ile ilgilidirler hem de kendi ilgi ve ihtiyaçlarını dikkate alırlar (Olson, 2000).

Ailenin temel boyutlarından ikincisi olan uyum boyutu; ailenin yapısını, rollerini, aile üyeleri arasındaki ilişkileri ve ilişki kurallarını duruma göre değiştirebilme yeteneğini ifade eder (Olson, 2000). Uyum boyutu; katı (çok düşük), yapılandırılmış (düşükten ortaya), esnek (ortadan yükseğe) ve kaotik (çok yüksek) olmak üzere dört düzeyden oluşmaktadır. İki uç nokta olan katı ve kaotik düzey uyumsuzluk düzeyleridir. Orta iki düzeyde yani yapılandırılmış ve esnek uyum boyutundaki ailelerde ise kurallar uzlaşılarak alınır. Sorunların çözümü için demokratik yollar kullanılır, rol yapısında esneklikler ortaya çıkar. Etkili ve dengeli bir disiplin sağlandığında bireylerin ihtiyaçları ve istekleri arasında denge söz konusu hale gelir (Barnes ve Olson, 1985; Olson, 2000).

Bu modelin üçüncü bir boyutu olan iletişim, kolaylaştırıcı boyut olarak kabul edilir. İletişim aile üyelerinin bütünlük ile uyum boyutları arasındaki hareketlerini kolaylaştırır. İletişim, bir grup olarak ailenin kendini açma, şeffaflık, süreklilik, karşılıklı saygı, konuşma ve dinleme becerilerine odaklanarak tespit edilir. Olumlu iletişim becerileri, aile üyelerinin kendilerinin ve birbirlerinin ihtiyaçlarını karşılama

olanağını sağlar. Olumsuz iletişim becerileri ise, aile üyelerinin birbirleriyle duygularını paylaşımlarına engel olduğu için iki boyut arasındaki hareketi zorlaştırır (Olson, 2000).

2.3.3.3. McMaster Aile İşlevleri Modeli

McMaster Aile İşlevleri Modeli, Epstein, Baldwin ve Bishop (1983) tarafından sistem teorisi üzerine temellendirilerek geliştirilmiştir. Sistem kuramı, sistemlerin parçaları arasındaki ilişkileri belirtir ve sistem yapısının kavramsal açıklamasını yapar. Buna göre aile çift, birey, evlilik gibi iç içe sistemlerden ve geniş aile, okul, din gibi diğer sistemlerden meydana gelen “açık sistem”dir. En temel varsayımı bütünün, sistemi oluşturan parçaların toplamından daha büyük olduğudur. (Epstein, Bishop, Keitner ve Miller, 1990). McMaster Aile İşlevleri Modeli şu varsayımlar üzerine temellendirilmiştir (Miller, Ryan, Keitner, Bishop ve Epstein, 2000).

1. Aileyi oluşturan parçalar birbirleriyle ilişkili ve bağlantılıdır.
2. Aile sistemini oluşturan parçaları sistemden ayırarak, ailenin anlaşılması mümkün değildir.
3. Aile işlevleri, aileyi oluşturan parçaların tek tek ele alınarak incelenmesiyle anlaşılamaz.
4. Ailenin yapı ve organizasyonu, aile üyelerinin davranışlarını belirlemede önemli yere sahiptir.
5. Aile sisteminde kuşaktan kuşağa aktarılan kalıp yargılar, aile üyelerinin davranışlarını da biçimlendirir.

Aile işlevleri ile ilgili oldukça önemli bir model olan McMaster modeli, ailede yaşanan güçlüklerle ilgili ailelerin yapısı, organizasyonu ve etkileşimsel biçimi ile bu etkileşimsel biçimdeki işlevsizlikleri anlamlandırmak amacıyla bazı aile işlevleri tanımlamıştır (Miller ve diğ., 2000). Bu aile işlevleri problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü ve genel fonksiyonlardır (Bulut, 1990). Bu modelde tüm işlevler birbirleri ile ilişkilidir, bu nedenle aile sisteminin anlaşılması için tüm işlevlerin incelenmesi gerekmektedir (Miller ve diğ., 2000). Bu boyutlar aşağıda vurgulanmıştır.

1.Problem Çözme: Problem çözme boyutu, ailenin yaşamları süresince karşılaşılabilecekleri sorunları çözebilme becerisi olarak tanımlanır. Problem ise, ailenin işlevsel kapasitesini ve bütünlüğünü tehdit eden ve çözüm bulmakta güçlük çektiği durum olarak ele alınmaktadır. Ancak, bazı ailelerin devam eden ve çözüm bulamadıkları zorlukları, ailenin bütünlüğünü ve işlevselliğini tehdit etmiyorsa dikkate alınmayabilir. Genel olarak, aile bütçesi, yaşanılacak çevre gibi günlük yaşantı ile ilgili araçsal problemler ve aile içi ilişkiler, duygu durumları gibi duygusal problemler üzerinde durulur (Miller ve diğ., 2000).

2.İletişim: İletişim bir aile içinde bilgi alışverişinin nasıl olduğunu tanımlamaktadır. Burada sözel iletişim üzerine odaklanılır. Sözel olmayan iletişim de önemlidir; ancak, yanlış yorum ve ölçümle ilgili metodolojik zorluklar nedeniyle ele alınmamıştır. İletişim duygusal ve araçsal olarak alt bölümlere ayrılmıştır. Problem çözmede olduğu gibi bu iki alt bölümler birbirini tamamlıyor olmalarına rağmen, bazı aileler araçsal iletişimde çok iyi işlev gösterirken, duygusal iletişim alanında dikkat çekici zorluklar gösterebilirler. Burada odak noktası aile içi iletişimin açık olup olmadığı, doğrudan ya da dolaylı mı olduğu, mesajların açık ya da örtük mü olduğuna ilişkin yapılan değerlendirmelerdir. Buna göre aile içi iletişim, açık ve ilgili kişiyle doğrudan olmalıdır (Miller ve diğ., 2000).

3.Roller: Aile rolleri, yineleyici davranış biçimleri olarak yerine getirilmesi gereken aile üyelerinden beklenen davranış kalıplarıdır. Bunlar ailenin rutin olan yemek yapma, çöpleri dökme gibi görevleridir. Bu işlevlerde araçsal ve duygusal alanlara ayrılmakla beraber gerekli aile işlevleri ve diğer aile işlevleri biçiminde de ayrılır. Gerekli aile işlevleri, ailenin işlevlerini yerine getirmesinde yineleyici olarak gerçekleşmesi gereken işlevlerdir. Bunlar, araçsal, duygusal ya da her ikisinin bileşiminden oluşabilir. Diğer aile işlevleri etkili aile işlevleri için gerekli olmasa da her ailenin yaşamında değişik derecelerde işlevselliği arttırabilir (Miller ve diğ., 2000).

4.Duygusal Tepki Verebilme: Duygusal tepki verebilme, aile bireylerinin gelen uyaranlara karşı uygun nitelik ve nicelikte duygusal tepki verebilmesini açıklamaktadır.

Nitelik kavramı, aile üyelerinin duygusal yaşamında deneyimledikleri çeşitli duygularını ifade edip edememesi ve bu duyguların durumsal bağlama ve uyarana uygun olup olmadığına ilişkin değerlendirmeyi içerir. Nicelik kavramı ise, uygun tepki vermeden hiç tepki vermemeye ya da az tepki vermeye kadar ya da beklenen tepkiyi vermeden aşırı tepki vermeye kadar uzanan geniş bir yelpazede görünen tepki derecesini içerir. Sağlıklı işlevlere sahip ailelerin gelen uyaranlara karşı, miktar ve nitelik açısından uygun davranışlar göstermesi beklenir (Miller ve diğ., 2000).

5.Gereken İlgiyi Gösterme: Aile üyelerinin ne şekilde ve ne oranda birbirlerine ilgi, bakım ve sevgi gösterdikleri üzerine odaklanır (Miller ve diğ., 2000). En sağlıklı ailelerin birbirleri ile orta derece de ilgili oldukları gözlenmiştir. Çok ilgilenme, aile üyeleri arasında bağımlılık oluştururken, az ilgilenme ise duygusal anlamda kopmalara sebep olabilmektedir (Bulut, 1993).

6.Davranış Kontrolü: Ailenin kabul edilebilir davranış standartları ve kurallarıyla ilişkili bu boyut üç duruma ilişkin olarak benimsenen davranışları ele alınır. Birincisi, fiziksel tehlike durumunda aile üyelerinin kendi davranışlarını gözlemesini ve kontrol etmesini; ikincisi, saldırganlık, cinsellik, uyku, yeme ve içme gibi psiko-biyolojik dürtü ve ihtiyaçların açıklanmasını kapsayan durumdur. Sonuncusu ise aile içi ve dışındaki insanlarla kişilerarası sosyalleşme davranışlarına ilişkindir. Aileler bu durumlar için kabul edilebilir davranış standartları geliştirirler ve bu davranış standartları ölçüsünde izin verici olurlar. Ancak ailelerin bu standartların uygunluğunu değerlendirme biçimlerinde aile üyelerinin yaşı ve ilgileri dikkate alınmalıdır (Miller ve diğ., 2000).

7.Genel Fonksiyonlar: McMaster modelinin altı boyutunu kapsayacak şekilde tüm işlevlerin değerlendirilmesi anlamına gelmektedir (Bulut, 1993).

Görüldüğü gibi aile işlevlerinin yerine getirilme düzeyi, aile yaşamı ve aile üyeleri arasındaki ilişkilerin niteliği hakkında bilgi vermektedir. Bu işlevlerin yerine getirilip getirilmemesi ise ‘sağlıklı- işlevsel aile’ ve ‘sağlıksız-işlevsel olmayan aile’yi gündeme getirmektedir.

2.3.4. Sağlıklı (İşlevsel)- Sağlıksız (İşlevsel Olmayan) Aile İşlevleri

Aileyi işlevlerine göre sınıflandıran yaklaşımlar için, belirlenen aile işlevlerinin aile üyelerinin ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde yerine getirilmesi sağlıklı aile yapısını göstermekteyken; aile işlevlerinin eksik, yetersiz ya da güçlükle yerine getirilmesi aile yapısının sağlıksız olduğuna işaret etmektedir (Duyan, 2000; Schrodt, 2005). Sağlıklı bir ailenin aile işlevlerinin hepsini optimal düzeyde yerine getirmesi beklenirken, bir ya da daha fazla boyuttaki işlevselliğin bozulmasıyla ilişkili olarak aile üyeleri arasındaki genel ya da karakteristik etkileşimlerin bozulması da sağlıksız aile biçimi olarak belirtilmektedir (Zeitlin ve diğ., 1995). Kısacası aile işlevlerinin yerine getirilmesi ile aile içi uyum arttıkça, sağlıklı olma özelliği de artmaktadır. (Miller ve diğ., 2000). Aynı doğrultuda Frude (1991) işlevlerin birbiri ile ilişkili olduğunu ve bir işlevin yerine getirilmemesinin diğer işlevleri de etkileyerek sağlıksız aileler oluşabileceğini öne sürmüştür. Örneğin iletişim işlevindeki aksaklıklar, aile içi problemlerin konuşulması ve gereken ilginin gösterilebilmesi gibi işlevleri de olumsuz yönde etkileyerek, sağlıklı bir aile oluşumunu engelleyebilir (Bulut, 1993).

Sağlıklı ve sağlıksız aile tanımları üzerinde her araştırmacı ailenin kendine göre en önemli gördüğü işlevlerini ön plana çıkararak, bu işlevleri yerine getirme ya da getirmeme durumuna bakarak tanımlama yapmıştır. Araştırmacılarca bu işlevler hakkında ortak bir karara varılamasa da, sağlıklı veya sağlıksız olarak nitelendirilen ailelerin bazı ortak özellikleri (iletişim, sorunlarla baş edebilme, rol ve sorumluluklar, duygusal durum) göze çarpmaktadır. Aşağıda bu ortak özellikler altında sağlıklı ve sağlıksız aile yapılarının özellikleri tartışılmıştır.

Araştırmacılara göre sağlıklı işlevlere sahip aile üyeleri, aile içi iletişimden memnundur ve birbirleri ile açık ve doğrudan iletişim kurarlar (Fisher, 2000; Frude, 1991; Peterson ve Gren, 2009; Topçu Kabasakal, 2001). Ayrıca sağlıklı ailelerde eşler arasında duygu ve fikirlerin paylaşılmasına dayalı doyum alınan güçlü bir iletişim varken; sağlıksız aileler de farklı ideallere sahip, birbirinin duygu ve düşüncelerini anlamayan, iyi bir iletişim kuramamış eşler bulunmaktadır (Greeff, 2000). Bu aile bireyleri arasındaki iletişim yetersizdir, birbirleriyle açık bir iletişim kuramazlar (Bulut

1993). Mesajlar dağınıktır ve mesajların gerçek anlamları ile ifade ediliş şekli arasında çelişkiler bulunabilir (Frude, 1991).

Sağlıklı ve sağlıksız ailelerin niteliklerinde araştırmacıların ortak vurgu yaptıkları diğer bir özellik de ailelerin sorunlarla başa çıkabilme kapasiteleridir. Sağlıklı aileler bir sorun karşısında daha hızlı toparlanabilirler, değişikliklere daha kolay ve başarılı bir şekilde uyum sağlayabilirler ve sorunlarını aile üyeleri ile birlikte çözebilirler (Chan, 2002; Fisher, 2000; Frude, 1991; Peterson ve Gren, 2009). Aile üyelerinin her biri problem durum karşısında fikirlerini rahatlıkla söyleyebilir ve problemler gerçekçi, esnek, farklı, akılcı ve etkili çatışma çözme stratejileri ile ele alınır. Ayrıca güncel bir sorun tartışılırken eski tartışma konuları konuya dahil edilmez (Ackerman, 1967; akt. Nazlı, 2001; Satir ve diğ., 1991; akt. Bulut, 1993). Sağlıksız ailelerde ise aile sisteminin işlerliğini sağlayan aile kuralları gizli ve örtük kalır. Bulut'a (1990) göre de sağlıksız aileler otoritenin egemen olduğu ailelerdir. Bu sebeple aile kuralları tartışmaya açılamaz. Çocukların ayrı bireyler oldukları kabul edilmez ve koşulsuz itaat etmeleri beklenir. Otoriteye uymayanlar da farklı şekillerde cezalandırılırlar.

Sağlıklı bir aileyi sağlıksız olandan ayıran en önemli faktörlerden biri de her bir aile üyesinin kendi rol ve sorumluluklarının farkında olmasıdır. Aile üyelerinin rollerini tam olarak üstlenememeleri, dolayısı ile de görevlerini yerine getirememeleri, ailenin sağlıklı bir şekilde gelişimini engeller (Horwitz, 2005; Kuchmaeva, Maryganova ve Petriakova, 2009) Sağlıklı ailelerde bireyler evlerine, çocuklarına ve yakın dostlarına karşı sorumlu davranma davranışlarında bulunur (Geçtan, 1989). Herkes görev ve sorumluluklarını bilir ve yapar (Özgüven, 2009; Schrod, 2005). Roller açıkça farklılaşmış ve bütünleyicidir (Frude, 1991). Ayrıca üyeler birbirlerinin yaşamlarını sınırlamazlar, ailenin ortak yaşantısı dışında bireyler farklı uğraşlar ve ilişkiler sürdürürler (Bulut, 1993; Cüceloğlu, 1993; Topçu Kabasakal, 2001). Sağlıksız ailelerde ise, aile bireyleri rollerini yeterince yerine getirmeyebilir, roller arasında uyum olmayabilir ya da rol çatışmaları görülebilir (Frude, 1991). Bununla birlikte bireyler istemedikleri rollere sahip olabilirler, bu roller onlara kendi rızaları dışında zorla verilmiştir (Bulut, 1993).

Ailelerdeki duygusal durum, aile üyelerinin birbirlerine yakınlığı ve ilgileri de sağlıklı ve sağlıklı ailelerin belirgin niteliklerindendir. Sağlıklı ailelerde bireyler arasında güçlü duygusal bağlar, sıcak ve yakın ilişkiler vardır (Epstein, Baldwin ve Bishop, 1983; Frude, 1991; Özgüven, 2009). Sağlıklı ailelerde ise aile üyeleri arasında sevgi ve bağlılık düzeyi çok düşüktür, eşler ve ebeveynler arasında yabancılaşma görülmektedir. Ayrıca aile üyeleri birbirlerine karşı korku ve nefret gibi olumsuz duygular beslerler (Horwitz, 2005). Kendi duygularını sağlıklı bir şekilde yansıtmakta zorlandıkları gibi diğer aile üyelerinin duygularına da nitel ve nicel olarak uygun tepkiler vermekte zorlanmaktadırlar (Zeitlin ve diğ., 1995). Diğer bir deyişle, aile üyelerinin birbirlerine gösterdikleri ilginin şekli ve dozu sağlıklı ya da sağlıklı aile işlevlerinin göstergelerindendir. Örneğin aile üyelerinin birbirlerinin yaşantısı ile hiç ilgili olmaması ile birlikte, birbirlerinin yaşantılarına aşırı ilgi göstermeleri de sağlıklı ailelerin özelliklerindendir (Demirtaş, 2011).

Bu araştırma da McMaster Aile İşlevleri modeli temele alınarak geliştirilen Çocuklar İçin Aile İlişkileri Ölçeğinde, çocuklar aile işlevlerini destekleyici aile ilişkileri ve engelleyici aile ilişkileri boyutları üzerinden değerlendirmektedir. Destekleyici aile ilişkilerinde ebeveynlerin çocuklarına ilgi gösterdikleri, duygu ve düşüncelerine değer verdikleri, aile üyeleri arasında açık bir iletişim olduğu, karar verme sürecine tüm ailenin birlikte katıldığı ve aile üyelerinin birbirlerine duygusal anlamda yakınlık gösterdiği görülürken; engelleyici aile ilişkilerinin yüksek olduğu ailelerde ise iletişimin zayıf, problem çözme becerilerinin düşük, otoriteye uyulmadığında cezalandırma ve aile bireyleri arasında düşük bağlılık ve sıcaklık görülmektedir. Bu çalışmada aile işlevleri çocuklar tarafından değerlendirildiği için aile çalışmalarında çocuğun rolünün incelenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

2.3.5. Aile Çalışmalarında Çocukların Rolü

Aile işlevleri, ebeveynlik, anne-baba tutumları, ebeveyn-çocuk ilişkisi gibi aile alanını ilgilendiren noktalar pek çok araştırmacının ilgi odağı olmuş ve bu alanda yapılan çalışmalar aile çalışmalarını zenginleştirmiş olsa da; ilgili araştırmaların çoğu, ebeveynlerin diğer aile bireyleri üzerindeki etkileri üzerine yoğunlaşmıştır. Aile ve çocuklarla ilgili konularda genellikle ebeveynlerden alınan görüşlere dayanılarak

alışmalar ve düzenlemeler yapılmıştır. Dünya ocuk Hakları Sözleşmesi ile çocuğun kendine özgü zeka ve kişilik özellikleri olan, bağımsız bir birey olarak algılanması (Yavuzer, 1994) ile birlikte, geleneksel aile araştırmalarındaki ebeveynlerin birey, çocukların ise ebeveyn eylemlerinin pasif birer alıcıları olarak görülme eğiliminden vazgeçilmeye başlanmıştır (De Mol ve Buysse, 2008; Kuczynski ve Navara, 2006). Bu değişiklik ocuk sosyolojisine de yansımış ve çocuklar tamamen aileye bağımlı grlmektense, toplumda sosyal aktörler ve hak sahipleri olarak algılanmaya başlanmıştır. 1980 ve 1990'lara gelindiğinde, Parson'un toplumsallaşma teorisi ve Piagetian ocuk gelişimi gibi geleneksel teoriler ve araştırmalar ciddi bir şekilde eleştirilmeye başlanmıştır (Tisdall ve Punch, 2012). Özellikle Piaget'in ocuk gelişimi çalışmaları, yetişkinlik üstünlüğünü haklı kıldığı ve evrensel, standartlaştırılmış ve kaçınılmaz gelişme aşamalarına bağlı kalması sebebiyle ocuk gelişimi alanında büyük tepkilerle karşılaşmıştır (James ve diğ., 1998; akt.: Edwards, Mauthner ve Hadfield, 2005). Gelişim psikolojisindeki bu kırılmalardan sonra ortaya çıkan yeni görüşler, çocukluk döneminin bir geçiş dönemi olmaktan ziyade toplumsal süreçlere katılımı içerdiğini ve gelişim için tek bir yol olmadığını (Piaget'in rasyonalliteye doğru ilerlemesi gibi), aksine gelişimin kültürel hedeflere bağlı olduğunu ileri sürmüşlerdir (Smith, 2002; akt. Tisdall ve Punch, 2012).

ocuk ve çocukluk dönemi kavramlarına bakıştaki bu farklılıkla birlikte, ebeveyn uygulamalarının çocukları nasıl etkilediğini araştıran geleneksel ebeveyn-ocuk araştırmalarında da farklılıklar olmaya başlamıştır (Sevon, 2015). Ebeveyn-ocuk ilişkilerinde çocuğun varlığı ve etkisi kabul edilmiş ve çocukların görüşleri de incelenmeye başlanmıştır (De Mol ve Buysse, 2008). Ayrıca Jokinen ve Kuronen (2011) Avrupa karşılaştırmalı aile çalışmalarına dayanarak belirttikleri gibi, aile hayatındaki boşanma, yeniden yapılandırma ve biyolojik olmayan ebeveynlerin yanında yaşayan ocuk sayısının oranının artmasıyla birlikte, aile alanında çocuğun bakış açısına göre yapılacak aile çalışmalarına duyulan ihtiyaç artmıştır. Çocukların algılarına dayalı yapılan araştırmalar başladıktan sonra, ebeveyn-ocuk ilişkilerinin çift yönlü olduğu fark edilmiş (Cummings, Davies ve Campbell, 2000; Lytton, 2000) ve çocuğun ebeveyn üzerindeki etkilerinin önemi de araştırılmaya başlanmıştır. Çeşitli araştırmalar, çocukların ebeveynlerine bağımlılığına ve güçsüzlüğüne rağmen, diğer çocuklarla ve

ebeveynleriyle olan ilişkilerinde müzakere, direniş, meydan okuma gibi özellikleri ile ilişkileri etkilediğini göstermektedir (Bjerke, 2011; Punch, 2005; Sevon, 2015). Literatürde ‘agency’ olarak kavramsallaştırılan bu etki, çocukların başkaları ile olan ilişkilerinde, aktif bir şekilde kaynaklarını ve yeteneklerini kullanarak, olumlu veya olumsuz yöntemlerle ilişkide olduğu kişinin davranışlarını etkilemesi anlamına gelmektedir (Schermerhorn, Cummings ve Davies, 2005). Diğer bir bakış açısıyla, ‘Child agency’ ilişkisel ve günlük yaşamda başkalarıyla etkileşim halinde inşa ve müzakere edilerek devam eden bir süreç olarak tanımlanabilir (Bjerke, 2011; Kumpulainen, Lipponen, Hilppö ve Mikkola, 2013). Ayrıca kasıtlı eylemler, motivasyon, irade, seçim, girişim, katılım ve özerklik ve kontrol hissi gibi terimlerle açıklanmaktadır (Bjerke, 2011; Kumpulainen ve diğ., 2013; Rainio, 2008). Buradan da anlaşıldığı üzere, çocukların bakış açısı ile ilgili yapılan çalışma sayıları arttıkça, ebeveyn-çocuk ilişkisinde yeni ve farklı bilgiler elde edilmektedir.

Özetle aile ile ilgili araştırmalarda uzunca bir süre, ebeveyn odaklı incelemeler yapılmış, ebeveynler güç ve etki olarak görülmüş ve aile ilişkileri tek yönlü bir ilişki (ebeveynden çocuğa) şeklinde ele alınmıştır. Dünya Çocuk Hakları Sözleşmesi ile birlikte, çocuk sosyolojisi ve çocuk psikolojisi alanında son 20 yıldır çocuklar, çevreyi daha iyi anlayabilme, değişimi başlatabilme ve seçim yapabilme becerisine sahip aktörler olarak giderek daha fazla görülmeye başlamışlardır (Kuczynski, 2003; Tisdall ve Punch, 2012). Bu bakış açısı, ebeveyn-çocuk ilişkisi araştırmalarına da yansımış ve aile ilişkilerinin değerlendirilmesinde çocukların değerlendirmeleri de önem kazanmaya başlamıştır. Çocukların öz-değerlendirmelerine dayalı çalışmaların artmasıyla birlikte, ebeveyn-çocuk ilişkisinde çift yönlü bir etkileşim olduğu, çocukların bilinçli bir şekilde ebeveynlerinin davranışlarını etkileme amaçlı eylemlerde bulundukları gözlenmiştir. Sonuç olarak, aile ilişkilerini anlaşılmasında çocukların değerlendirmelerine başvurmak, ebeveyn-çocuk ilişkisinin daha kapsamlı anlaşılmasına büyük katkılar sunmaktadır. Bu sebeple bu araştırmada da, aile işlevleri 9-11 yaş çocuklarının algılarına dayanılarak değerlendirilmiştir.

2.3.6. Aile İlişkileri ve Çocuklar

Aile sistem teorilerine göre genel aile ortamı genellikle aile içi iletişim biçimleri, aile çatışması, ebeveyn sıcaklığı-İlgisi ve ebeveyn kontrolü-takibi gibi faktörleri içerir. Ancak bahsedilen bu faktörler genellikle ebeveynler açısından değerlendirilirken; aile işlevleri hakkında çocukların görüşleri, değerlendirmeleri, beklenti ve katkıları hakkında çok daha sınırlı bilgi mevcuttur. Bu sebeple aile işlevlerinin çocukların bakış açısıyla incelenmesi aile ilişkilerindeki çift yönlülüğün daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

Aile ilişkilerinde temel başlıklardan birisi aile içi yaşanan çatışmalardır. Bu çatışmalara çocuk duygularının perspektifinden bakıldığında duygusal güvenlik kavramı ön plana çıkmaktadır. Duygusal güvenlik; aile ortamı, çocukların iyi oluşları ve çocukların davranış sorunları arasında önemli bir bağ olarak kabul edilmektedir (Davies ve Cummings 1998; Davies, Winter ve Cicchetti, 2006). Araştırmalar, çocuklara karşı olumsuz davranışların, ebeveyn çatışmalarının ve aile ortamındaki işlev bozukluğunun çocukların duygusal güvenliğine zarar verdiğini göstermektedir (Frey, Cushing, Freundlich ve Brenner, 2008). Çocukların aile içi çatışma durumlarına tanık olması ya da doğrudan çatışmaya katılması bu durumdan etkilenme oranlarını anlamlı bir şekilde etkilememektedir (Notko ve Sevon, 2018). Yapılan çalışmalar, yoğun aile içi çatışmalara maruz kalan çocukların, içselleştirici ve dışsallaştırıcı sorunlar, sorunlu akademik performans ve sosyal yeterlilik ile ilgili zorluklar açısından daha büyük bir risk altında olduğunu göstermektedir (McKinney ve Renk 2011; Smith, Berthelsen ve O'Connor, 1997). Ayrıca ebeveyn çatışmasına tanık olan bir çocuğun, ailenin birliğini ve beraberliğini tehdit eden boşanma korkusu gibi ciddi endişeleri ve korkuları başlayabilmektedir (Wilson, Cunningham-Burley, Bancroft ve Backett-Milburn, 2012). Kısacası aile ilişkilerinde çatışma durumları çocukların artan bir biçimde olumsuz duygular yaşamalarına neden olmakta ve çocukları ebeveyn çatışmalarına karşı duyarlı hale getirmektedir (Faircloth ve Cummings, 2008). Çocuklar aile içindeki çatışmaya maruz kalmayı azaltmak ve tekrar güven ortamını oluşturabilmek için, duygularını kontrol etmeye ve bastırmaya ya da kendi kontrolü altında olmayan durumları etkilemek için bazı girişimlerde bulunmaya başlamaktadırlar (McIntosh ve Punch, 2009; Sevon, 2015). Örneğin, genel bir endişe durumuna neden olmak için odayı terk etme ya da kulaklarını kapatma, arabuluculuk çağrısı yapmak için iyi davranışlarda ya da ailesinin

beğeneceği iyi işlerde artışta bulunma ya da ebeveynleri rahatsız etmek için saldırgan veya rahatsız edici davranışlarda bulunma gibi farklı şekillerde davranışlarıyla çatışma durumuna etki etme amaçlı davranışlarda bulundukları bilinmektedir (Schermerhorn ve Cummings, 2005). Çocukların ebeveynlerinin ruh halindeki etkileri üzerine yapılan bir araştırmada, çocukların çoğunluğunun, annelerinin ruh hallerini değiştirme davranışı içinde bulunduğunu, bu amaçla hediye verme ve sözlü stratejileri destekleme kabiliyetinde olduklarını tespit etmişlerdir (Covell ve Abramovitch, 1987). Diğer bir deyişle çocuklar aile içindeki duygusal güvenliğin korunması ya da geri kazanılması için arabuluculuk veya kaçınmaya (örn. odayı terk etmek, kulaklarını kapatmak) yönelik tepkiler gösterebilmektedirler (Davies, Harold, Goeke- Morey ve Cummings, 2002). Çocuklardan gelen bu zorluk sinyalleri, ebeveynlerde evlilik çatışmasına maruz kalmanın çocukları olumsuz şekilde etkilediğine dair bir algı oluşturmasıyla evlilik çatışmalarını kasıtlı olarak azaltabilir (Schermerhorn, Cummings ve Davies, 2005).

Aile ilişkilerindeki temel başlıklardan bir diğeri ebeveyn sıcaklığı ve ilgisidir. Duygusal anlamda çocuklarına yakın olmak isteyen ebeveynlerin kendi duygularını ve sevgilerini çocuklarına yansıtma ve yanıtının yanında, çocuklarının da duygularını anlamak için çaba göstermeleri oldukça önemlidir. Ebeveynlerin çocuklarının duygularına duyarlı olması, ebeveyn ile çocuk arasındaki bağlanma ve ilişki kalitesinin ana etkisi olarak görülmektedir. Çocukların duyguları hakkında erken dönem anlatılarına bakıldığında esas olarak olumsuz duygusal olaylara odaklandıkları ve korku, öfke ya da sıkıntı içeren olumsuz duygular hakkında daha fazla konuştukları gözlenmektedir (Lagattuta ve Wellman, 2001). Yapılan bir çalışmada anneler, çocuklarının öfkeli ya da sıkıntılı olduğu durumlarda, duyguları hakkında konuşma olasılıklarının mutlu ya da nötr olduklarını durumlara göre iki kat daha fazla olduğunu belirtmişlerdir (Dunn ve Brown 1994). Kısacası araştırmalar çocukların üzgün ya da öfkeli olduklarında, duygularından bahsetmeye daha yatkın olduklarını ve ebeveynlerin bu durumu çocukların duyguları hakkında konuşmak için bir fırsata çevirebileceği göstermektedir.

Ebeveyn-çocuk ilişkisi bağlamında üzerinde durulan önemli noktalardan biri de, çocukların günlük aile rutinlerinin ve kurallarının belirlenmesinde önemli rolü olan ebeveyn-çocuk arasındaki güç dengesi ve bu dengenin karar verme süreçlerine yansımalarıdır. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesine göre, yetişkinler

çocukları korumak ve rehberlik etme zorundadırlar (Bjerke, 2011; Lister, 2007; Merry, 2007). Bu sebeple ebeveynler çocuklarının korumak ve zarar görmelerini engellemek için çocukları üzerinde kontrol ve disiplin yetkisini kullanabilirler (Punch, 2005). Ancak ebeveyninin gücünü kullanma şekline göre, çocukların ebeveyn otoritesine verdikleri cevaplar değişmektedir. Çocuklar genellikle ebeveynlerinin iyi niyetli olduğunu anladığı durumlarda, kurallara uyarlar ve görevlerini yerine getirirler; ancak kendisinin anlaşılmadığını düşündüğü durumlarda da ebeveyn otoritesine karşı direnebilirler (Kuczynski, 2003; Punch, 2005; Wood, 2013). Bu gibi durumlarda çocuklar özerkliğine yönelik tehdit algılamakta ve buna karşılık olarak da ebeveynlerinin isteklerine aykırı davranmaktadırlar (Bjerke, 2011; Kuczynski, 2003). Ebeveynler ise çocukların direncini genellikle yetişkinlere karşı itaatsizliği ifade eden olumsuz ve sorunlu davranış olarak görmektedirler (Rainio, 2008). Bu farklı algılamalardan dolayı ebeveyn ve çocuk arasında iktidar mücadeleleri ve tartışmalar yaşanmaya başlanmaktadır (Cockburn, 2010; Punch, 2005). Bu tartışmalar, çekilme ya da yıkıcı direniş yerine, taraflar arasında diyaloga dayalı bir ilişkiyi ortaya koyan yapıcı bir direniş yolu olarak da görülebilir (Biesta, 2012a). Çocuklar karar verme sürecinde, saygı ile muamele görmek ve karar verme konusunda tam kontrol sahibi olmaksızın söz sahibi olmayı istemektedirler. Örneğin çocuklar, kıyafetler, oyuncaklar, okul araç gereçleri vb. konularda satın alma kararlarında ve yatma zamanı, boş zaman etkinlikleri, bilgisayar oynamak ve televizyon izlemek için harcadıkları süre gibi somut günlük rutinlerine ait alınacak kararlarda fikirlerinin önemsenmesini arzu etmektedirler. Ayrıca çocukların kendilerini ilgilendiren bir konuda alınacak karara katılım konusundaki görüşleri büyük ölçüde adalet fikirleri ile ilişkili olduğu görülmektedir. Onlara göre karar verme süreçlerine dahil edilmek adil olma meselesidir ve kendilerine önem verilmesinin bir göstergesidir. Kısacası çocuklar aile içinde karar alma süreçlerinde ikinci bir önceliğe sahip olmayı ya da ebeveynlerinden daha az önemli olmayı kabul etmezler. Kendilerinin ailenin eşit üyeleri olarak görülmesini beklerler (Bjerke, 2011).

Görüldüğü üzere, çocuklar aile ilişkilerinden sadece etkilenmekle kalmayıp, aynı zamanda ilişkileri de etkileyebilen aktif bir role sahiptirler. Karşılıklı bir ilişkinin olduğu kabul edilen ebeveyn-çocuk ilişkisinde, çocuk değerlendirmelerinin dikkate

alınmasının karışık ve birçok değişkenin etkili olduğu aile ilişkilerinin anlaşılmasına büyük katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

2.4. İlgili Araştırmalar

Yaşam kalitesi sosyal bilimlerin yanı sıra sağlık, ekonomi, mühendislik ve fen bilimleri gibi çok sayıda disiplin tarafından kullanılan çok boyutlu bir kavram (Mitchell ve Kemp, 2000) olduğundan dolayı bu konuda farklı alanlarda yapılan birçok çalışmanın olduğu; ancak çocuk yaşam kalitesi araştırmalarının çoğunda özel yardımlara ihtiyaç duyan hasta ya da engelli çocuklara odaklanıldığı görülmektedir. Sosyal bilimlerde sağlıklı çocuklarla yapılan yaşam kalitesi çalışmalarına az rastlanılmakla birlikte, bu kavramın sosyal bilimlerde iyi oluş, öznel iyi oluş kavramı ile birbirlerinin yerine kullanıldığı da olmaktadır. Bu nedenle, bu bölümde yaşam kalitesinin yanı sıra iyi oluş ile yapılan çalışmalara da yer verilmiştir.

Sağlıklı çocuklar üzerinde yapılan yaşam kalitesi araştırmalarında doğrudan aile işlevselliğini hedef alan ya da aile işlevselliğinin çocuk sonuçları üzerindeki değişkenleri değerlendiren sınırlı sayıda çalışma vardır. Bu sebeple yaşam kalitesi kavramının alt boyutları ile (çocuğun fiziksel sağlığı, duygusal durumu, özsaygısı, aile ve arkadaş ilişkileri ve okul uyumları) aile işlevleri ile ilişkili olan aile ortamı, ebeveyn çatışması, anne babaya bağlanma, ebeveyn kabul-red algısı, çocukta görülen uyum problemleri vb. sonuçlar ile ilgili araştırmalara da değinilmiştir. Ayrıca yurtdışında bu konu ile ilgili çocuk örneklem grubu ile yapılan çalışmalar mevcut iken; ülkemizde bu konu ile ilgili çocuklarla yapılan çalışmalar oldukça kısıtlıdır. Bu nedenle ülkemizde konu ile ilgili ergen örneklem grubu ile yapılan çalışmalarda sunulmuştur.

Araştırmanın bu bölümünde, yukarıda bahsedilen konular çerçevesinde öncelikle yurt dışında daha sonra ise ülkemizde yapılmış bazı araştırmalar aşağıda özetlenerek verilmiştir.

2.4.1. Yaşam Kalitesi İle İlgili Yurt Dışında Yapılan Bazı Araştırmalar

Kashani, Canfield, Borduin, Soltys ve Reid (1994), çocukların umutsuzlukları ve problem davranışlarının aile ve sosyal destek algısıyla ilişkisinin araştırıldığı çalışmaya psikiyatrik rahatsızlığı olmayan 100 çocuk Sosyal Destek Anketi, Bağımsız Davranışlar

Ölçeği ve Çocuklar İçin Umutsuzluk Ölçeği'ni yanıtlamışlardır. Sonuç olarak yetersiz aile ve sosyal destek algısı olan çocuklarda içe kapanma ya da dikkatsizlik, diğerlerine ve mala karşı zarar verici davranışlar daha fazla görülmekte, işbirliği yapmamanın yanı sıra yaşamlarında kişisel desteği daha az olduğunu belirten çocukların daha yüksek umutsuzluk düzeylerine sahip olduğu saptanmıştır.

Shek (1997), 429 çocuğun ve ailelerinin bildirimleri üzerinden aile işlevleri, ergenlerde psikolojik iyilik hali, okula uyum ve problem davranışlarla ilişkisini incelemiştir; bulgular aile işlevlerinin Çinli ergenlerin psikolojik iyilikleriyle (yaşam doyumu, yaşam amacı, genel psikiyatrik hastalıklar, umutsuzluk ve benlik saygısı), okula uyumlarıyla (algılanan akademik performans ve okuldaki davranışlar) ve problem davranışlar (sigara içme, ilacın kötüye kullanımı) ile ilişkili olduğunu göstermiştir.

Shek (2002), 1519 Çinli ergen üzerinde aile işlevi ve ergen uyumunu ilişkisini incelemiştir. Bulgular aile işlevlerinin ergenin psikolojisinin iyi olma durumu (varoluşsal iyi olma, hayat memnuniyeti, özsaygı, başarı duygusu, psikiyatrik hastalık hali), okul uyumu (algılanan akademik performans, akademik başarı memnuniyeti ve okul yönetimi) ve problem davranış ölçümleriyle önemli derecede ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca ekonomik olarak yüksek gelir seviyesindeki ergenlere kıyasla düşük gelir seviyesindeki ergenlerin aile işlevleri, uyum düzeyi ile daha güçlü düzeyde ilişkili bulunmuştur.

Rask, Astedt-Kurk, Paavilainen ve Laippala (2003), ergenlerin öznel iyi oluş düzeyleri ile ergenlerin ve anne-babalarının algıladıkları aile dinamikleri arasındaki ilişkileri incelemiştir. Araştırmaya, lise çağındaki 239 ergen ile onların ebeveynlerinden 239 kişi katılmıştır. Araştırmanın bulgularında, ergenlerin algıladıkları aile dinamikleri arasında anlamlı düzeyde bir ilişki bulunmamıştır. Ergenlerin öznel iyi oluşları ile aile dinamiklerinden olan algılanan ebeveynlik arasında anlamlı ilişki yoktur. Ancak aile dinamiğinin öğeleri olan, ailede karşılıklılık ve istikrarlı olma algısının yüksek olduğu ve ailede ciddi sorunların olmadığı ergenlerde öznel iyi oluşun yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca ergenler tarafından algılanan zayıf ebeveynlik ile ailedeki hastalıkların ergenlerin öznel iyi oluşu üzerinde olumsuz etkileri bulunmuştur.

Nickerson ve Nagle (2004), çalışmalarında çocuk ve ergenlerde anne-babaya bağlanma ile yaşam doyumu arasındaki ilişkileri incelemiştir. Araştırmanın

örneklem grubunu, 8-15 yaşları arasındaki çocuk ve ergenler oluşturmuştur. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, anne-baba ve arkadaşlara bağlanma ikisi birlikte genel yaşam doyumunun %47'sini, açıkladığı görülmüştür. Araştırmanın sonuçlarında anne-baba ve arkadaşlara bağlanmanın, çocuk ve erinlerin yaşam doyumunun önemli bir belirleyicisi olduğu görülmüştür.

Hale, Van Der Valk, Engels ve Meeus (2005) tarafından yapılan, ergenlerin algıladıkları ebeveynsel red ile depresyon ve saldırganlık arasındaki ilişkileri incelemeyi amaçlayan bir araştırmaya yaş ortalaması 14.49 olan 636'sı erkek ve 693'ü kız olmak üzere toplam 1.329 ergen katılmıştır. Ergenlerin depresif semptomları, saldırgan ve iç çekilme davranışları ile algıladıkları ebeveyn reddini değerlendirebilmek için ergenlere birtakım ölçekler uygulanmıştır. Araştırmanın bulgularına bakıldığında, ergenlerin algıladıkları ebeveynsel reddin, depresyon ve saldırganlık düzeyleri ile anlamlı derecede ilişkili olduğu gözlenmiştir.

Ma ve Huebner (2008), 6. 7. ve 8. sınıflarda öğrenim gören toplam 587 ergenin katıldığı çalışmada, ergenlerin yaşam doyumu düzeyi ile anne-babaya bağlanmaları arasındaki ilişkide akran bağlanmasının aracılığını test etmiştir. Araştırmanın bulgularına göre, ergenlerin hem anne-babaya hem de akranlara bağlanmalarının, yaşam doyumu düzeylerini arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır. En güçlü ilişkinin ise anne-babaya bağlanma ile yaşam doyumu arasında olduğu görülmüştür. Anne-babaya bağlanma düzeyinde kız ve erkekler arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır, ancak kızların akranlarına bağlanması daha yüksek bulunmuştur. Ayrıca ergenlerin babalarından daha çok annelerine bağlanmış oldukları belirlenmiştir. Akran bağlanmasının, anne-babaya bağlanma ile yaşam doyumu arasında sadece kızlarda kısmi aracılık yaptığı görülmüştür.

Sturge-Apple, Davies, Winter, Cummings ve Schermerhorn (2008), üç yıllık boylamsal araştırmalarında ebeveyn çatışması ile çocukların okul uyumu arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu araştırmaya ebeveynleri ile birlikte yaş ortalaması 6 olan 229 anaokulu çocuğu katılmıştır. 2 yıllık süre boyunca, okuldaki duygusal ve akademik sorunlar hakkında hem çocukların hem de öğretmenlerin değerlendirmelerine başvurulmuştur. Elde edilen bulgular ebeveyn çatışmasının, çocuklarda ebeveyn ilişkisi

ile ilgili güvensiz temsillerin oluşmasına; bunun da çocukların okul ile ilgili sorun yaşamalarına neden olduğunu ortaya koymuştur.

Whiteside-Mansell, Bradley, McKeley ve Fussell (2009), düşük gelirli ve okul öncesi dönemde 891 çocuk ve aileleri yaptıkları çalışmalarında, iki ebeveyn davranışının (sert disiplin ve sıcaklık) çocukların sosyal gelişimleri ve davranışları üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Araştırma sonucunda, ebeveynler arası çatışmanın sert disiplini arttırarak çocukta daha zayıf sosyal gelişime neden olduğu fakat annenin sıcaklığının evlilik çatışmasından etkilenmediği ve çocuğun sosyal gelişiminde herhangi anlamlı bir fark oluşturmadığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Hakvoort, Bos, Balen ve Hermans (2010), evlilik ilişkisi, ebeveyn çocuk ilişkisi ve kardeş ilişkisi olarak üç aile ilişkisinin niteliğinin, her birinin diğeriyle ilişkisinin olup olmadığını ve çocukların psikolojik iyi olma durumuyla ilişkilerini araştırmak amacıyla, demografik özellikleri açısından farklılaşmayan 88 aile (37 erkek ve 51 kız çocuğu ve bunların anneleri) çalışmaya alınmıştır. Araştırmada Aile Demografik Özellikleri Formu, evlilik ilişkinin niteliğini değerlendirmek için Evlilik Memnuniyet Ölçeği, ebeveyn çocuk ilişkisinin niteliğini ölçmek için Ebeveyn-Çocuk Etkileşim Anketi, kardeş ilişkilerinin niteliğini ölçmek için Kardeş İlişkileri Envanteri altölçeği ve Leiden Kardeş İlişkileri Ölçeği'nin altölçeği, çocukların psikolojik iyi olma durumlarını değerlendirmek için Güçlük ve Zorluk Anketi kullanılmıştır. Bulgular, evlilik ve ebeveyn-çocuk ilişkisi arasında, ebeveyn-çocuk kardeş ilişkileri arasında ilişki bulunduğunu doğrulamaktadır. Dahası, hem baba çocuk ilişkisi hem de kardeş ilişkileri çocukların psikolojik iyi halini yordamaktadır. Baba-çocuk kabulü ve kardeş yakınlığı çocukların genel kendilik saygısına önemli oranda katkı sağlarken baba-çocuk çatışması çocuklarda problem davranışlara sebep olmaktadır.

Bradshaw, Keung, Rees ve Goswami (2011) çocukların öznel iyi oluş düzeylerini, uluslararası makro düzeyde ve ulusal mikro düzeyde yapılan araştırmaları analiz ederek incelemişlerdir. Her iki düzeyde de, çocukların öznel iyi oluşları, kişisel iyi oluş, ilişkisel iyi oluş ve okuldaki iyi oluş olmak üzere 3 alanda incelenirken; mikro düzeyde incelemeye mahalle iyi oluşu da eklenmiştir. Örneklem grubu, uluslararası makro düzeyde (11-15 yaş arası) Avrupa Birliği'nin 27 ülkesini ve ek olarak İzlanda ile Norveç'i kapsarken; mikro ulusal düzeyde ise, İngiltere'de 14-16 yaş aralığında 11.000

çocuktan oluşmuştur. Araştırma sonuçları makro düzeyde, öznel iyi oluşun maddi ve konut koşullarıyla ilişkili olduğunu göstermektedir. Özellikle yoksulluk düzeyi ile ülkeler arasındaki çocukların yaşam doyumu arasında oldukça güçlü negatif ilişkiler tespit edilmiştir. Bununla birlikte, yoksulluğun, çocukların sınıf arkadaşlarıyla olan ilişkileri ile de olumsuz bir şekilde ilişkili olduğu bulunmuştur. Çocukların aile ilişkileri veya aile yapısı ise çocukların öznel iyi oluşları ile ilişkili bulunmamıştır. Diğer alanlara bakıldığında ise; okul iyi oluşu herhangi bir değişken ile ilişkili bulunmazken, öznel sağlık durumu ise sadece aile yapısı ile ilişkili bulunmuştur. Araştırma bulgularına mikro düzeyde bakıldığında ise, çocukların demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerinin birçoğunun iyi oluşun dört alanı ile de ilişkili olduğu tespit edilmesine rağmen, bu faktörlerin iyi oluş alanlarındaki varyasyonun yalnızca küçük bir miktarını açıkladığı görülmektedir. Makro düzeydeki bulguların aksine, mikro düzeyde çocukların öznel iyi oluşları, aile iyi oluşu, aile yapısı, okul iyi oluşu ve mahalde iyi oluşu ile güçlü bir şekilde ilişkili bulunmuştur.

Goswami (2012) çocukların öznel iyi oluş düzeyleri ile sosyal ilişkilerinin kalitesi arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmada, çocukların sosyal ilişkileri; aile, yetişkin komşular, arkadaşların pozitif etkisi, arkadaşların negatif etkisi, yetişkinlerden haksız muamele görme ve çocukların öznel iyi oluşu ile olan ilişkilerini analiz eden altı alanı kapsamaktadır. Çalışma verileri, İngiltere’de çocuk iyi oluşu üzerine yapılan geniş çaplı ulusal bir araştırmaya katılan 4.673 ortaokul öğrencisinden elde edilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, çocukların aileleri, arkadaşları (pozitif etkileyen) ve yetişkin komşuları ile olan ilişkileri onların iyi oluş düzeylerini arttırırken, yetişkinler tarafından haksız muameleye maruz kalmanın, olumsuz arkadaşlık ilişkilerinin ve zorbalığa uğramanın, çocukların iyi oluş düzeylerini düşürdüğü tespit edilmiştir. Çocukların iyi oluş düzeyleri üzerinde en yüksek etki aile ile olan ilişkiler bulunurken; bunu sırasıyla olumlu arkadaşlık ilişkileri ve zorbalık deneyimi takip etmiştir. Bununla birlikte, çocukların yetişkin komşuları ile olan ilişkileri, yetişkinler tarafından haksız yere muamele görmeleri ve arkadaşları ile olan olumsuz ilişkileri, öznel iyi oluş düzeyleri üzerinde düşük bir etkiye sahip olsa da, öznel iyi oluş düzeyinin çeşitliliğini açıklamada önemli katkılar sağlamıştır.

Rees ve diğerkleri (2012) İngiltere'deki çocukların iyi oluşlarını The Good Childhood Report adı altında belirli aralıklarla incelemektedirler. Bu araştırmalarda çocukların iyi oluşları ile aile ilişkileri arasında ilişkiler bulunmuştur. The Good Childhood (The Children's Society, 2012) raporunda 140.000'in üzerinde 8-15 yaş arası çocuklarla yapılan araştırmada çocukların aile ilişkileri hakkında nasıl hissettikleri onların genel iyi oluşları ile güçlü bir şekilde ilişkili olduğu ve aile ile iyi oluşun çocukların genel iyi oluş varyansının %37'sini açıkladığı bulunmuştur. 2013 raporunda ise (The Children's Society, 2013) ebeveyn stilleri ile 14-15 yaş arası gençlerin iyi oluşları arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma sonuçları aile bireyleri arasındaki uyum (aile üyelerinin birlikte olmaktan ne kadar hoşnut oldukları), iletişim, destek ve seçim/özerklik hakkının olmasının gençlerin yaşam doyumu üzerinde belirgin bir etkisi olduğunu göstermiştir. Benzer şekilde 2014 yılında yayımlanan raporda da ebeveynlik davranışları ile 12-15 yaş arası çocukların iyi oluşları arasında güçlü bir ilişki bulunmuştur. Duygusal destek gençlerin genel yaşam doyumu ile en yüksek ilişkiye sahipken, ebeveynleri tarafından daha sık duygusal destek, fiziksel bakım ve eğitim desteği verilen, denetim ve takibi yapılan çocukların daha yüksek iyi oluş eğiliminde oldukları tespit edilmiştir.

Katchur (2014), 12-17 yaş arası 125 ergenin öznel iyi oluş düzeyleri ile ebeveynlik, aile faktörleri ve psikolojik sağlamlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu amaçla ebeveynliğe ve aile faktörlerine ilişkin yedi özel gösterge (İzleme-takip etme, aile ritüelleri, ilgi, karar verme/problem çözme, fiziksel sağlık, yeterlilik ve etkin disiplin) belirlenmiştir. Katılımcılar kendi öznel iyi oluş düzeylerini, psikolojik sağlamlık düzeylerini, ebeveynlerine ve ailelerine ilişkin faktörleri çeşitli ölçekler aracılığı ile değerlendirmişlerdir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, ergenlerin öznel iyi oluş düzeyleri ile ebeveynlik, aile faktörleri ve psikolojik sağlamlık arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır. Ancak ebeveynlik ve aile faktörlerin öznel iyi oluşu daha güçlü yordadığı bulunmuştur. Diğer bir deyişle, ebeveyn-çocuk ilişkisinin ve etkileşiminin çocuk ve ergenlerin iyi oluş düzeylerine önemli katkılarda bulunduğu gözlenmiştir.

Jiang, Huebner ve Hills (2013), örneklemini 565 ortaokul öğrencisinin oluşturduğu çalışmada, ergenlerin yaşam doyumu düzeyleri ile anne-babaya

bağlanmaları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Bu ilişkiyi incelerken de umut değişkenini aracı değişken olarak kullanmışlardır. Bulgular, ergenlerin yaşam doyumu düzeyleri ile anne-babaya bağlanma arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğunu ve bu ilişkide umut değişkeninin kısmi bir aracılık yaptığını göstermiştir.

Chappel, Suldo ve Ogg (2014), 181 ortaokul öğrencisinden oluşan bir örnekleme, ergenlerin yaşam doyumları ile belirli aile stres faktörleri (ör. düşük sosyoekonomik statü, bozulmuş aile yapısı, biriken büyük yaşam olayları ve aile ile algılanan çatışma düzeyi) arasındaki ilişkileri incelemişlerdir. Eşzamanlı regresyon analizinin sonuçlarına göre aile stres faktörlerinin hepsi, ergenlerin yaşam doyumu düzeyleri ile ilişkili çıkmıştır ve aile stres faktörleri ergenlerin yaşam doyumu varyansının % 37'sini oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu faktörlerden, aile ile algılanan çatışma düzeyi ($b = -0.41$, $p \leq .05$) ve biriken büyük yaşam olayları ($b = -0.31$, $p < .05$) yaşam doyumunun en önemli açıklayıcıları olarak bulunmuştur.

Newland ve diğerleri (2014) kırsal bölgelerde yaşayan çocukların öznel iyi oluş göstergelerinin neler olduğunu belirlemek üzere bir çalışma yapmışlardır. Orta Amerika'nın kırsal bölgelerinde yaşayan, yaş ortalaması 13 olan 149 yedinci sınıf öğrencisinin katıldığı araştırmada, belirlenen göstergelerden yaşam stresi dışındaki tüm aile, ev, mahalle, okul ve akran bağlamları ile çocukların öznel iyi oluşları arasında anlamlı düzeyde ilişki bulunmuştur. Regresyon analizleri sonucunda, öznel iyi oluşun göstergelerinden olan yaşam memnuniyeti ve zihinsel sağlığın en güçlü yordayıcılarının aile, okul memnuniyeti, öğretmen ve akran ilişkileri olduğu tespit edilmiştir.

Veronese, Fiore, Castiglioni ve Natour (2014) Filistin'de savaş koşullarında yaşayan travma etkisindeki okul çağındaki 74 çocuğun psikolojik iyi oluşları ile ebeveynlerinin yaşam kaliteleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çocukların kişisel yaşam doyumları ve ebeveyn desteği algıları öz-bildirimleri ile ölçülmüştür. 53 ailenin öz-bildirimleri ile de yaşam kaliteleri değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda, Filistin'li çocukların orta dereceli bir travma geçirmelerine rağmen, çevre, okul ve aileleri ile doyum açısından işlevsel faktörlere sahip olmaları ile önemli derecede günlük hayatlarına devam edebildikleri ve çocukların iyi oluşu, ruhsal sağlığı ve sosyal işlevselliği ebeveynlerinin öznel iyi oluşları ile yakından ilişkili olduğu bulunmuştur. Ancak birtakım ailelerin 'sosyal zorluklarının' (ekonomik, sosyal, politik ve kültürel

açıdan), çocukların travmatik durumlarını dengeleyen kaynakları azalttığı tespit edilmiştir. Evdeki atmosferin, olumsuz yaşam şartları ve çevresel kısıtlanmalarla başa çıkmak için koruyucu ya da risk faktörü oluşturabildiği görülmüştür.

Berman, Liu, Ullman, Jadback ve Engström'ün (2016) çocukların yaşam kalitesini araştırdıkları çalışmalarına 11-16 yaş aralığında İsveçli 175 çocuk-ebeveyn çifti katılmıştır. Araştırmada çocuk ve ergenlerin ve ebeveynlerinin yaşam kalitesi kendi öz-bildirimlerine dayanarak ölçülmüştür. Ayrıca ebeveynlerinden çocuklarının yaşam kalitelerini değerlendirmeleri istenmiş ve sonuçlar çocuklarının sonuçları ile karşılaştırılmıştır. Bulgular değerlendirildiğinde yaşça büyük çocukların küçüklere göre yaşam kaliteleri daha düşük bulunmuştur. Yani çocukların yaşam kalitesi ergenlerden yüksek bulunmuş, yaş ilerledikçe yaşam kalitesinin düştüğü gözlemlenmiştir. Yaşam kalitesi ile cinsiyet arasında da anlamlı bir fark bulunamamıştır. Ebeveyn değerlendirmelerinde cinsiyet ve yaş değişkeni ile çocuklarının yaşam kaliteleri arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Ebeveyn-çocuk yaşam kalitelerini değerlendirmelerindeki farklılığa bakıldığında ise, ebeveynler çocuklarının iyi oluşları hakkında, çocuklarının belirttikleri iyi oluş düzeyinden daha yüksek bir puanlamada bulunmuşlardır. Ama çocukların ortalama iyi oluş puanları artığında, ebeveynler çocuklarının iyi oluşlarını nispeten daha düşük oranlama eğiliminde bulunmuşlardır.

Dinisman ve Ben-Arieh (2016), Uluslararası Çocuk İyi Oluşu Araştırması'nın verilerini kullanarak 34.500'den fazla çocuktan gelen anketlerle çocuk öznel iyi oluşunun özelliklerini ve sosyodemografik (cinsiyet, yaş, çocukların ikamet ettikleri ülke, gelir seviyesi vb.) değişkenler ile çocuk öznel iyi oluşunun arasındaki ilişkileri araştırmışlardır. Çocukların öznel iyi oluş düzeyleri genel yaşam memnuniyeti, belirli alanlara ilişkin genel memnuniyet ve araştırmacılar tarafından belirlenen maddelerin ölçülmesiyle elde edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, bazı ülkelerde farklılıklar olmasına rağmen, genel olarak tüm ülkelerdeki çocuk öznel iyi oluş düzeyi nispeten yüksek bulunmuştur. Çocuk öznel iyi oluşunun değerlendirildiği üç ölçek dikkate alındığında, ölçeklerden elde edilen ölçümlerde farklılıklar bulunmasına karşın, sosyodemografik özelliklerin öznel iyi oluşun göreceli olarak düşük varyans miktarını (%10.9-%20.2) açıkladığı görülmüştür. Bu varyansa ülkeler en büyük katkıyı sağlarken, demografik değişkenler ve sosyo-ekonomik değişkenlerin katkısı çok daha az

bulunmuştur. Sonuç olarak, çocuk öznel iyi oluşunu anlama ve açıklama konusunda sosyo-demografik özelliklerin sınırlı bir katkı sağladığı tespit edilmiştir.

Leeman ve diğerleri (2016) kronik şartlardaki çocukların iyi oluşları ile aile işlevselliği arasındaki ilişkiyi incelemek için yaptıkları meta-analiz çalışmasında aile işlevlerini ölçen 4 ölçeğin kullanıldığı 37 araştırma incelemiştir. Bu çalışmaların genelinde aile ve çocuk değişkenleri arasındaki ortaklıklar değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre çocukların psikolojik sağlığı ile aile işlevselliğinin dokuz boyutundan yedisinde anlamlı korelasyonlar tespit edilmiştir. Aile işlevselliği boyutları ile çocukların sorun davranışları, sosyal yeterlilik, yaşam kalitesi ve daha az ölçüde uyum ve fiziksel sağlık arasında anlamlı korelasyonlar bulunmuştur. Aile boyutlarından en çok bağıllık ve çatışma alt boyutları çocuk sonuçlarıyla ilişkilendirilmiştir.

Knopp ve diğerleri (2017) ebeveynlerin evlilik işlevlerinde (yapıcı iletişim, sözlü çatışma ve evlilik doyumu) meydana gelen değişikliklerin, çocuklarının iyi oluş düzeyleri ile ilişkili olup olmadığını, hem aile içi hem de aileler arası olmak üzere iki farklı varyans kaynağını kullanarak incelemiştir. Araştırmaya, en az 6 yıllık evli olan, 4-18 yaş arası çocuğu bulunan 528 çift katılmıştır. Bu çiftlerden en az birinin katılımıyla toplam 1.033 ebeveyn hem kendi evlilik işlevlerini hem de çocuklarının iyi oluşlarını değerlendirmiştir. Araştırma sonunda eşlerin yapıcı iletişimi, sözlü çatışması ve evlilik doyumunun her biri, ebeveynler tarafından bildirilen çocukların içselleştirme ve dışsallaştırma sorunlarında, aileler arasında anlamlı bulunurken, aile içi ilişkilerde yalnızca ebeveynlerin iletişim davranışları anlamlı bulunmuştur. Daha belirgin olarak, ebeveynler arasındaki artan yapıcı iletişim, çocukların içselleştirme sorunlarında azalma görülmesi ile ilişkili iken, evlilik doyumunda ya da açık sözlü çatışmada meydana gelen değişiklikler çocukların içselleştirme sorunları ile ilişkili bulunmamıştır. Ebeveynlerin azalan yapıcı iletişim ve artan açık sözlü çatışmalarının da, zaman içinde çocukların dışsallaştırma problemlerinde artışa sebep olduğu öngörülmüştür. Evlilik doyumunun düşük olduğu ailelerdeki çocuklarının da iyi oluş düzeyleri düşük olarak bulunurken; evlilik doyumunun aile içi ilişkilerde bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Çocukların iyi oluş düzeylerinde ise, sadece ebeveynlerin iletişim biçimlerindeki değişimin etkili olduğu saptanmıştır.

Dinisman, Andresen, Montserrat, Strózik ve Strózik (2017) farklı aile yapılarında (iki ebeveynli aile, tek ebeveynli aile ve boşanmış aileler) yaşayan çocukların, aile ilişkileri, aile öznel iyi oluşları ve çocukların genel öznel iyi oluş düzeylerini, çocukların değerlendirmelerine dayanarak incelemişlerdir. Araştırmada, çocukların iyi oluşları üzerine geniş çaplı uluslararası bir araştırma olan Children's Worlds projesinin verileri kullanılmıştır. Örneklem grubunu 10 ülkeden (Cezayir, Kolombiya, Estonya, Etiyopya, Almanya, İsrail, Norveç, İspanya, Türkiye ve İngiltere), 10-12 yaş arasındaki 20,343 çocuk oluşturmaktadır. Çocukların aile ilişkilerini ve aile öznel iyi oluşunu değerlendirmek için, doyum, memnuniyet ve zaman kullanımı ile ilgili sorular, kendi öznel iyi oluşlarının ölçülmesi için de iki psikometrik ölçek kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre, her iki ebeveyni ile birlikte yaşayan çocukların, aile ilişkileri ve aile öznel iyi oluş düzeyleri, ayrı ailelerde ve tek bir ebeveyn ile yaşayan çocuklarınkinden daha yüksek olduğu bulunmuştur. Genel öznel iyi oluş ile ilgili olarak da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Son iki grup arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır; diğer bir deyişle bu çocukların, ailelerini algılamaları ve değerlendirmeleri ile, kendi öznel iyi oluş düzeyleri oldukça benzer bulunmuştur. Bununla birlikte, ayrı ailelerde yaşayan çocukların, birlikte yaşamakta oldukları insanlar ve onların aile yaşamından daha az doyum sağlama eğiliminde oldukları görülmüştür.

Kutsar ve diğerleri (2017), çocuk haklarının çocukların günlük hayatlarına ne kadar yansydıklarını, çocukların algılamalarına dayanarak incelemeyi amaçlamışlardır. Bu çerçevede çocuk hakları bağlamında öznel iyi oluşun göstergeleriyle (örneğin, kendini güvende hissetmek, ihtiyaçlarının giderilmesi, ilgilenilmesi ve değer verilmesi), çocukların öznel algıları ile iyi yaşamın göstergeleri (aile, okul ve arkadaşlar) arasındaki ilişkileri araştırmışlardır. Çalışma örneklemini 8 Avrupa ülkesindeki 8000'den fazla 8 yaşındaki çocuklardan oluşmaktadır. Araştırmada dört hak alanının (koruma, ihtiyaçların karşılanması, katılım ve eşit yaklaşım) yansımalarını gösteren alt dizinler ve çocukların iyi oluşlarını değerlendirmelerinde hakların yansıması ile oluşturulan genel bir index yapılarak, veri analizi için operasyonel bir model oluşturulmuştur. Analiz sonuçlarına göre, katılım (duyma ve dinleme) ve eşit yaklaşım ülkeler arasındaki iyi yaşamın belirleyicileri olsa da, çocukların bakış açılarında iyi bir hayatın önde gelen belirleyicileri ihtiyaçların karşılanması (bakıma muhtaçlık) ve korunma (güvenli

hissetme) olarak bulunmuştur. Ayrıca çocukların yaşamlarında iyi oluşlarını yordayacağı düşünülmüş ve seçilen üç kaynağında (aile, okul ve arkadaşlar), çocukların perspektifinden kaliteli bir yaşama kavuşmasında katkı sağladığı tespit edilmiştir. Çocukların yaşamlarını iyi değerlendirmeleri ile yukarıda bahsedilen yaşam alanlarında (aile, okul ve arkadaşlar) kendilerini güvende hissetmeleri, ihtiyaçlarının karşılanması, dinlenilmek ve adil muamele görmeleri konusundaki algıları ile pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Özetle, araştırma sonucundan elde edilen bulgular, çocuğun temel ihtiyaçlarının karşılanması konusunda iyi bir bakım almasının (ailenin ve arkadaşların arasında iyi ilişkilere sahip olması), ev ortamında kendini güvenli hissetmesinin ve mutlu bir okul yaşantısına sahip olmasının iyi bir çocukluk döneminin önkoşulları olduğunu göstermiştir.

Oriol, Torres, Miranda, Bilbao ve Ortúzar (2017), aile ve arkadaş sosyal desteklerinin, 10-12 yaş aralığındaki çocukların, ortaokula geçiş öncesi ve sonrasında öznel iyi oluşlarını nasıl etkilediğini araştırmışlardır. Araştırma okul yaşantısından hoşnut olma durumunun aracı rolü dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmada 10 ve 12 yaşındaki çocuklar için iki yapısal model oluşturulmuş ve her iki örneklem grubuna da, 4 farklı ülkeden (Şili, Güney Kore, ABD ve Cezayir) 8923 çocuk katılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, her iki modelde de aile ve arkadaş desteğinin, ortaokula geçişin öncesi ve sonrasında da, öznel iyi oluş için önemli olduğu tespit edilmekle birlikte; arkadaş desteğinin, 10 ve 12 yaşındaki çocukların öznel iyi oluş düzeylerinin belirlenmesinde aile desteğinden daha önemli olduğu bulunmuştur. Ayrıca, okul yaşantısından hoşnut olma durumunun, aile desteği, arkadaş desteği ve öznel iyi oluş arasında aracı rolü bulunmaktadır ve her iki yaş düzeyinde de öznel iyi oluş üzerinde en büyük etkiye sahip olduğu sonucuna varılmıştır.

Lawler ve diğerleri (2017), çocukların öznel iyi oluşunun ekolojik, ilişkiye dayalı bir modelinin Amerika Birleşik Devletleri ve diğer 10 ülkedeki (Cezayir, Brezilya, Kanada, Şili, İsrail, Nepal, Romanya, Ruanda, Güney Kore ve Uganda) 10 yaşındaki çocukların örnekleriyle uluslararası olarak ilgisini değerlendirmiştir. Araştırmanın örneklemi A.B.D’den 502, diğer ülkelerden 502 on yaş grubunda olan çocuklar katılmıştır. Çocuklar bireysel faktörler, ev ve aile ile ilgili bağlamsal faktörler, yaşam alanı ve mahalle, okul ve akranları ve öznel iyi oluşun ölçücüleri olan yaşam

doyumunu, ruh sağlığı ve 6z-sayđı alanlarında sorular içeren 6leği doldurmuşlardır. Çocukların 6znel iyi oluşunun en g6l6 yordayıcıları aile ve akran ilişkileri, okul ve mahalle kalitesi bulunmuştur. Aile ilişkileri ve akran ilişkileri hem Amerika Birleşik Devletlerinde hem de diğer 6lkelerdeki ocuk iyi oluşunun 3 g6stergesi olan yaşam doyumunu, ruh sağlığı ve 6z-sayđı alanları ile ilişkili bulunmuştur. Cinsiyet açısından ise anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Navarro ve diğerleri (2017), çalışmalarında 10-15 yaş arasındaki toplam 93 çocuğun ve gencin 6znel iyi oluş anlayışlarını ve yaşlarını etkileyen fakt6rleri nasıl tanımladıklarını incelemişlerdir. Bu amaçla her yaş grubundan iki olmak 6zere toplam 10 odak belirlenmiştir. Daha 6nce uygulanan psikometrik 6leklere verdikleri cevaplara g6re, en d6şuk ve en y6ksek 6znel iyi oluş d6zeyine sahip 6đrencilerden her yaş d6zeyinde gruplar oluşturulmuştur. Araştırma sonuçlarına g6re; çocuklar 6znel iyi oluşu tanımlamaya y6nelik hem pozitif hem de negatif unsurlardan bahsetmişlerdir. Bu unsurların ortaya çıkmasında da çocukların hem duygularının (6rn. mutlu olmak) hem de tutumlarının (6rn. iyimser olmak) etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. G6r6ř6len t6m gruplar için, yaş ve 6znel iyi oluş d6zeyi fark etmeksizin, 6znel iyi oluşu en fazla etkileyen temel fakt6rlerin, aile ve arkadaşlar ile olan ilişkiler olduğu tespit edilmiştir. Genel olarak bu iki alanda ilişkiler pozitif ise, çocukların 6znel iyi oluş d6zeyleri artmakta; negatif ise azalmaktadır. Ancak aile ile olan ilişkilerin, arkadaşlarla olan ilişkilerin aksine, 6znel iyi oluş ile ilgili 6zg6l ağırlığının statik olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu farklılığa sebep olan değişkenler ise yaş ve 6znel iyi oluş derecesidir. Arkadaşlarla olan ilişkilerin 6nemi farklı yaş d6zeylerinde sabit kalmasına rağmen, ailedeki ilişkilerin ağırlığı yaş arttıķa azalmaktadır. 6znel iyi oluş d6zeyi d6şuk olduğunda da, ailenin 6znel iyi oluşa daha fazla katkıda bulunduğu g6r6lmektedir. Bununla birlikte 6znel iyi oluş d6zeyi daha d6şuk olan çocuklar, genellikle aileden olmayan diğer insanlar ve arkadaşlarıyla olan ilişkilere y6nelirken; 6znel iyi oluş d6zeyi daha y6ksek bulunan çocuklar ise, aile ilişkilerine daha fazla 6nem verdikleri g6r6lm6řt6r. Bir diğer araştırma sonucuna g6re ise, 10-15 yaş grubu çocuklarının 6z bildirimlerine g6re 6znel iyi oluşlarının açıklanmasında, aile ve arkadaşlık ilişkilerinden sonra, okul yaşantısı ve sağlık durumunun geldiği bulunmuştur. Okul sorunları, her yaş d6zeyindeki çocuğun 6znel iyi oluşunun d6şmesine sebep olurken, sağlıklı olmanın da,

öznel iyi oluş düzeyine bakılmaksızın, her yaşta öznel iyi oluşu arttıran bir faktör olduğu görülmüştür.

Migliorini, Tassara ve Rania (2018), İtalya’da gerçekleştirilen Uluslararası Çocuk İyi Oluşu araştırmasının ilk bulgularını sundukları çalışmada, İtalyan çocuklarının kendi algılamalarına ve değerlendirmelerine dayanılarak, okul ve aile bağlamında öznel iyi oluşlarının kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç çerçevesinde çocukların cinsiyeti, doğum yeri (İtalya doğan ya da yurt dışında doğan çocuklar), yerleşim yeri (kent yada kırsal kesim) ve eğitim aldıkları okul türü de (devlet okulu ya da özel okul) dikkate alınmıştır. Araştırma örneklemini, 50 ilkokuldan ortalama 8 yaşında olan 1145 üçüncü sınıf öğrencisi oluşturmuştur. Çocukların iyi oluş düzeylerinin belirlenmesinde, farklı yaşam alanlarındaki doyumlarını ölçen 4 farklı ölçek kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre, genel olarak çocukların öznel iyi oluşları yüksek bulunmuştur. Cinsiyete göre aile ve okul yaşam alanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmasına rağmen, genel öznel iyi olma düzeylerinde erkeklerle kızlar arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Okul doyumu ve öznel iyi oluş arasındaki ilişkinin düzenlenmesinde, cinsiyetler arasında farklılıklar bulunmuştur. Okul yaşantısından daha fazla memnuniyet erkeklerde daha yüksek öznel iyi oluşa yol açarken, kızlar için böyle bir etki tespit edilmemiştir. Ayrıca özel okula devam eden çocukların öznel iyi oluşları, devlet okullarına devam eden çocukların öznel iyi oluşlarından daha yüksek bulunsada, bu farklılığın önemli olmadığı belirtilmiştir. Son olarak da, yurtiçinde doğan çocukların öznel iyi oluş düzeyleri, yurt dışında doğan çocuklara göre daha yüksek bulunmuştur.

Yukarıda özetlenen araştırmalar incelendiğinde, aile işlevleri, anne-babaya bağlanma, ebeveynsel kabul-red düzeyi, anne-baba çocuk ilişkisi, aile içi ilişkiler, aile içi çatışma gibi aile ile ilgili değişkenlerin çocukların yaşam kalitesi, iyi oluş ve yaşam doyumu düzeyi ile ilişkisinin ele alındığı görülmektedir. İlgili araştırma sonuçlarına bakılarak, birçok çalışmada aile değişkeninin çocukların yaşam kalitesi ve öznel iyi oluşlarının en güçlü yordayıcısı olduğu görülmüştür. Bununla birlikte, aile içi işlevlerin sağlıklı bir şekilde yerine getirilmesi, anne-baba çocuk ilişkisinin sağlıklı olması ve aile ile ilgili yaşantılardan duyulan memnuniyetin çocukların yaşam kalitesi ve iyi oluş düzeyleri ile olumlu yönde ilişkili olduğu söylenebilir.

2.4.2 Yaşam Kalitesi İle İlgili Ülkemizde Yapılan Bazı Araştırmalar

Savi ve Akboy (2008) çalışmalarında ön-ergenlik dönemi davranış sorunları ile aile işlevleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. 12-15 yaş arası 389 ön ergenlik döneminde bulunan öğrencilerden, 11-18 Yaş Grubu Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği ve Aile Değerlendirme Ölçeği ile veriler toplanmıştır. Araştırma bulgularına göre, ergenlerin aile işlevleri ile davranış sorunları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ergenlerin davranış sorunları (çekingenlik, somatik şikayetler, kaygı-depresyon, sosyal sorunlar, dikkat sorunları, yıkıcı davranışlar vb.) ile ailenin problem çözme işlevi arasında pozitif bir ilişki varken; diğer işlevler olan iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, ilgi gösterme, davranış kontrolü ve genel işlevler arasında da negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Diğer bir deyişle, aile işlevleri sağlıksızlaştıkça, ergenlerin davranış sorunlarında artış gözlenmektedir.

Çivitci (2009), 11-15 yaş arasındaki 345 ergenin genel yaşam doyumları ve farklı alanlardaki (arkadaş, okul, aile, yaşanan çevre ve benlik) yaşam doyumları ile çeşitli kişisel ve ailesel özellikler arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma bulgularına göre, ergenlerin bazı kişisel ve ailesel özellikleri genel yaşam doyumu ve farklı alanlardaki yaşam doyumunun tümü ile ilişkili bulunurken, en yüksek ilişki aile doyumu alanında görülmüştür. Çeşitli kişisel ve ailesel özelliklerle ilgili bulguların bir kısmı da şu şekildedir. Cinsiyetle ilgili bulgularda kızların erkeklere göre daha yüksek okul doyumu gözlenirken, diğer alanlarda bir farklılık görülmemiştir. Kardeş sayısı bakımından, tek çocuk veya 1 kardeşe sahip olan ergenlerin aile doyumu 4 veya daha fazla kardeşe sahip olan ergenlerden daha yüksek bulunmuştur. Sınıf düzeyi açısından, 6. ve 7. Sınıf öğrencilerinin arkadaş boyutu hariç, diğer tüm yaşam doyumu alanlarında 8. Sınıf öğrencilerine göre daha yüksek yaşam doyumuna sahip olduğu görülmüştür. Ebeveyn eğitim düzeyine göre ise, sadece aile doyumunda farklılıklar tespit edilmiştir. Anne babaları üniversite mezunu olanların aile doyumu, ilkökul mezunu olanlara göre yüksek bulunmuştur.

Evirgen (2010), çocukların algıladıkları aile içi ilişkilerin ve ailenin mevcut işlevsellik düzeyi ile çocukların sosyal yeterlilik düzeyleri ile olan ilişkisini incelemiştir. Ayrıca çalışma da çocukların algıladıkları aile içi ilişkiler ile annelerin belirttiği aile içi ilişkilerin birbiri ile uyumu da araştırılmıştır. Araştırma örneklemini 5-6 yaşındaki 95

çocuk ve anneleri oluşturmaktadır. Araştırmada çocukların aile içi ilişkilerini nasıl algıladıklarını değerlendirmek üzere “Öykülerle Yansıtılmış Aile İlişkileri Testi”, aile işlevlerini ölçmek amacıyla “Aile Değerlendirme Ölçeği” kullanılmıştır. Ailelere ise çocukların uyum ve sosyal yeterlilik düzeylerini belirlemek, ev ve okul ortamındaki davranışlarını incelemek üzere ailelere ve öğretmenlere “6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği” ve yine öğretmenlere “Kreş İçi Sosyal İlişki Değerlendirme Ölçeği” verilmiştir. Bulgular incelendiğinde, aile içi ilişkileri olumlu yönde algılayan çocukların, olumsuz yönde algılayan çocuklarla karşılaştırıldıklarında, akran ve öğretmenleriyle daha olumlu ilişkiler kurdukları, akranlarıyla ortaklaşa oyunlar oynadıkları; akran ve öğretmenlerine yönelik sıcaklık ve yakınlık içeren davranışlar sergiledikleri elde edilmiştir. Ancak akranlar ve öğretmenlerle olumsuz ilişkiler kurma, katılımcı olmayan davranışlar sergileme ile aile içi ilişki arasında bir ilişki bulunmamıştır. Annelerin aile içi işlevlerini sağlıklı olarak belirttiği ailelerden gelen çocuklar öykü tamamlama çalışmalarında aile içi ilişkilere yönelik olumlu duygularla yaklaşırken; anneleri tarafından aile içi işlevlerin sağlıksız olduğu belirtilen ailelerden gelen çocukların ise aile içi ilişkilere yönelik olumsuz temsillerde bulunduğu gözlenmiştir.

Kalyencioğlu ve Kutlu (2010), 275 lise öğrencisi ile yapmış oldukları araştırmada, ergenlerin aile işlevleri algıları ile uyum düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonuçlarına bakıldığında, uyum düzeyi düşük olan öğrencilerin, ailelerini aile işlevlerini yerine getirmede tüm alt boyutlarda (problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü ve genel işlevler) ‘sağlıksız’ olarak algıladıkları gözlenmiştir. Uyum düzeyi düşük olmayan ergenlerin de ailelerini aile işlevlerini yerine getirmeleri bakımından ‘sağlıklı’ olarak algıladıkları tespit edilmiştir.

Hoşcan (2010) araştırmasında 9-12 yaş çocuklarının evlilik çatışması algısı ile yaşam kalitesi arasındaki ilişkide anne-baba tutumlarının aracı etkisini incelemiştir. Örneklem grubunu yaş ortalaması 10.3 olan toplam 264 çocuk ve onların aileleri oluşturmaktadır. Araştırma sonuçları çocukların değerlendirdiği, Çocuklar İçin Yaşam Kalitesi Ölçeği, Çocukların Evlilik Çatışmasını Algılaması Ölçeği ve Ebeveyn Kabul Red Ölçeği Kısa Form ile elde edilmiştir. Ebeveynlere uygulanan Kişisel Bilgi Formu,

Çocuklar İçin Yaşam Kalitesi Ölçeği, ve Ebeveyn Kabul Red Ölçeği Kısa Form ile de, çocuklar ve ebeveynleri arasındaki algı farklılıkların incelenmesi amaçlanmıştır. Sonuçlar incelendiğinde; anne-babadan algılanan sıcaklığın, çatışma özellikleri algısı ile çocuğun fiziksel sağlıkla ilgili yaşam kalitesi arasındaki ilişkide aracı değişken olduğu gözlenmiştir. Ebeveynlerin bildirdikleri ebeveyn tutumu ve çocuğun yaşam kalitesi ile çocuğun algıları arasındaki farklılıklar incelendiğinde ise; annelerin çocukların fiziksel sağlıkla, başkaları ile sorunlarını ve toplam yaşam kaliteleri çocuklardan anlamlı seviyede daha az belirtirken, çocukların duygusal ve okulla ilgili sorunlarını onlardan anlamlı seviyede daha fazla bildirdikleri görülmüştür. Babalar ise çocuklarının fiziksel sağlıkla ilgili sorunlarını çocuklarından anlamlı seviyede daha az, okul ile ilgili sorunlarını ise anlamlı seviyede daha fazla bildirmişlerdir.

Sözügeçer (2011) çalışmasında çocukların bağlanma güvenliği, aile işlevleri ve davranış problemleri arasındaki ilişkide anne kabul-red algılarının aracı rolünü incelemiştir. Araştırma verileri yaş ortalaması 11.5 olan 281 5. ve 6. sınıf öğrencileri ile annelerinden elde edilmiştir. Araştırmada çocukların parçalanmamış ailelerden seçilmesi kriter olarak belirlenmiştir. Çocuklara Kerns Güvenli Bağlanma Ölçeği ve Ebeveyn KabulRed Ölçeği; annelere ise Aile Bilgi Formu, 4-18 Yaş Çocuk ve Gençlerde Davranış Değerlendirme Ölçeği ve Aile Değerlendirme Ölçeği uygulanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, bağlanma güvenliğinin, davranış problemlerini negatif yönde yordadığı tespit edilirken, bağlanma güvenliği ve davranış problemleri arasındaki ilişkide anneden algılanan kabul-red algılarının aracı değişken olmadığı bulgusu elde edilmiştir. Aile işlevleri ve davranış problemleri arasındaki ilişkiye bakılığında ise, aile içinde problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü ve genel işlevler alanlarında yaşanan problemlerin, davranış problemleri üzerinde pozitif yönde anlamlı etkilerinin olduğu gözlenmiştir. Anneden algılanan kabul-red algılarının aracı rolü değerlendirildiğinde, aile işlevleri ve davranış problemleri arasındaki ilişkide kısmi aracı etkilerin olduğu sonucuna varılmıştır.

Eryılmaz (2011) ergenlerin öznel iyi oluşları ile aile ortamları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma örneklemini 14-17 yaş arasında toplam 252 lise öğrencisi oluşturmaktadır. Ergenlerin öznel iyi oluş düzeylerinin belirlenebilmesi için Ergen

Öznel İyi Oluş Ölçeği, aile ortamına ilişkin verilerin elde edilebilmesi içinde Aile Ortamı Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, ergenlerin öznel iyi oluşları aile ortamındaki birlik ve beraberlik duygusu önemli düzeyde ilişkili bulunurken; aile ortamındaki kontrol boyutu ile anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Ayrıca aile ortamının ergen öznel iyi oluşunun %26'sını açıkladığı bulgusu da elde edilmiştir.

Kocayörük (2012), yaş ortalaması 16.35 olan toplam 535 lise öğrencisi ile yaptığı çalışmada ergenlerin anne-baba algısı ile iyi oluş düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelenmiştir. Bu ilişkiyi incelerken de ergenlerin özerk benlik yönetimi algılarını aracı değişken olarak değerlendirmiştir. Çalışmadaki veriler Ergenlerin anne baba algısı Anne-Baba Algı Ölçeği, Özerk Benlik Yönetimi Ölçeği ve Pozitif-Negatif Duygu Ölçeği ile toplanmıştır. Araştırma sonuçları anne ve babadan alınan desteğin, ergenlerin özerk benlik yönetimi algıları ile birlikte, iyi oluşlarına katkı sağladığını göstermektedir. Ergenlerin ebeveynlerinden yüksek destek algılamalarının düşük olumsuz duygu ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Ayrıca ergenlerin özerk benlik yönetimlerinin, anne ve babayla kurulan ilişkiler ile duyuşsal iyi oluş arasında aracı bir değişken olduğu ve anne baba ile kurulan ilişkilerinde özerk benlik yönetimlerine katkı sağladığı gözlenmiştir.

Özdemir (2012), 14-19 yaş arası 643 öğrencinin öznel iyi oluş düzeyleri ile demografik değişkenler (yaş, cinsiyet, ebeveyn geliri ve ebeveyn eğitimi), ebeveyn kontrolü ve ebeveyn sıcaklığı (kabul/ilgi) arasındaki ilişkileri araştırmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, öznel iyi oluş ile ebeveyn geliri pozitif ilişkili bulunurken, yaş ise negatif ilişkili bulunmuştur. Ergenlerin öznel iyi oluş düzeylerinde ebeveyn sıcaklığının önemli bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ebeveyn kontrolü ise genel olarak ergenlerin öznel iyi oluş düzeyleri üzerinde anlamlı bir etkiye sahip değilken; baba kontrolünün ergenlerin öznel iyi oluş düzeyleri üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Eryılmaz (2012), ergenlerin öznel iyi oluş düzeylerinin aile ilişkileri aracılığıyla nasıl yükseldiğini incelemiştir. Araştırmacı, çalışmanın aile ilişkilerinden yüksek düzeyde doyum alan ergenler ile yapılmasının, çalışmanın amacına daha uygun olduğundan dolayı, bu örneklem grubunun belirlenebilmesi için ön çalışma grubu oluşturulmuştur. Ön çalışma grubundaki, 14-17 yaş arasındaki toplam 360 katılımcıya ergen öznel iyi oluş ölçeği uygulanmıştır. Bu ölçeğin aile ilişkilerinden doyum

boyutundan ortalama puanın üzerinde puan alan 130 ergen belirlenmiştir. Asıl çalışma grubunu ise, ön çalışmada belirlenen 130 ergen içinden, 14, 15 ve 16 yaş grubunun her biri için 30'ar olmak üzere, rastgele seçilen toplam 90 ergen oluşturmuştur. Araştırmada nitel soru formu kullanılmış, gözlemci görüşüne dayalı veri toplama yöntemiyle nitel veriler elde edilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, ergenlerin bir grup ortamında aile ile etkinlikte bulunmaları, ebeveynleri tarafından ilgi görmeleri, ebeveynleri ile olumlu bir iletişime sahip olmaları, aile yönetiminde görüşlerine değer verilmesi, özerkliklerinin ve kontrol duygularının desteklenmesi ve ebeveynleri tarafından demokratik ve izin-verici bir tutumun sergilenmesinin ergenlerin öznel iyi oluş düzeylerini arttırdığı görülmüştür.

Evcı Kiraz ve diğerleri (2013), 4. ve 5. Sınıf öğrencilerinin yaşam kalitelerini sosyo-ekonomik düzey açısından incelemişlerdir. Çalışma farklı sosyo-ekonomik düzeye sahip (alt, orta ve üst) seçilen okullardan toplam 443 öğrenci ile yürütülmüştür. Çocukların; anne-babasının eğitim durumu, anne-babasının sahip olduğu meslekler ve çalışıp-çalışmama durumu, sağlık kuruluşlarından faydalanma düzeyleri, ne düzeyde ve sıklıkla sağlık problemi yaşadıkları, fiziksel çevreleri (çocuğun kendisine ait bir odasının olması, güvenli oyun alanlarının olması, okulun temiz olması vb.) ve çocuğun okul sonrası bir işte çalışıp çalışmaması göstergeleri dikkate alınarak sosyo-ekonomik düzey incelemesi yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre ise, sosyo-ekonomik seviyedeki artışla beraber, bu göstergelerde de iyileşmeler olduğu için, çocuk yaşam kalitesi büyük oranda sosyo-ekonomik düzey ile ilişkili bulunmuştur.

Oflazoğlu Göncü (2013) 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin algılanan aile ilişkileri ve öz-yeterlilikleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma 217 öğrenci ile yürütülmüştür. Aile ilişkilerinin değerlendirilmesi için Çocuklar İçin Aile İlişkileri Ölçeği, öz-yeterliliklerinin değerlendirilmesi için de Çocuklar İçin Öz-Yeterlilik Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre, engelleyici aile ilişkilerinin çocukların öz-yeterliliklerini olumsuz yönde etkilediği, destekleyici ilişkilerin ise olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir.

Arı (2015), önergenlerin özsaygılarının çocuk-ebeveyn arasındaki ilişki biçimine göre farklılaşıp farklılaşmadığını araştırmıştır. Araştırmanın örneklemini oluşturan 6. 7. ve 8. sınıf düzeyinde eğitim gören 234 ergene Coopersmith Özsaygı Envanteri, onların

ebeveynlerine de Çocuk Anababa Ölçeği' uygulanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, ebeveyn-çocuk ilişki biçimlerinin (olumlu, çatışmalı ve kararsız), ergenlerin genel özsaygı ve özsaygı alt boyutlarından aldıkları puanlarda anlamlı farklılaşmalara neden olduğu tespit edilmiştir. Buna sonuca göre, ebeveyn- çocuk arasındaki ilişkinin olumlu olması, ergenlerin genel özsaygı ve özsaygının alt boyut puanlarında artış gözlenirken, ebeveyn-çocuk arasındaki ilişkinin çatışmalı olduğu durumlarda ise; ergenlerin genel özsaygılarında ve özsaygının alt boyut puanlarında düşüş olduğu tespit edilmiştir. Özellikle ebeveynleri ile çatışmalı ilişki yaşayan ergenlerin akademik özsaygı ve ev-aile özsaygı alt boyutları anlamlı bir şekilde düşük bulunmuştur.

Demiriz ve Ulutaş (2016), okul öncesi dönemdeki çocukların ne kadar mutlu olduklarını araştırmışlardır. Bu konu ile ilgili çocukların cinsiyet, yaş, kardeş sayısı değişkenleri ve çocukların mizaç özellikleri ile mutluluk düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma örneklemini okul öncesi kurumlarına devam eden 400 çocuk, anneleri ve öğretmenleri oluşturmuştur. Araştırma sonucuna göre erkek çocukların kızlara göre mutluluk düzeyleri daha yüksek bulunmuştur. Çocukların yaşı arttıkça mutluluk düzeylerinin de arttığı tespit edilmiştir. Çocuklara görüşlerine göre iki kardeşi olanlar, anne ve öğretmen görüşlerine göre ise tek çocuk olanlar daha mutlu bulunmuştur. Çocukların mutluluk düzeyleri ile mizaç özellikleri arasındaki ilişkide ise, sıcakkanlılık, sebatkârlık ve ritmiklik mizaç özellikleri ile mutluluk düzeyleri arasında pozitif, tepkisellik mizaç özelliği ile mutluluk düzeyi arasında negatif ilişki olduğu görülmüştür.

Yukarıda özetlenen araştırmalar incelendiğinde, aile işlevleri, anne-baba tutumları, aile ortamları, anne-babaya bağlanma, anne-babadan algılanan kabul ve ebeveyn çatışması gibi aile ile ilgili değişkenlerin çocuk ve ergen yaşam kalitesi, iyi oluş ve yaşam doyumu düzeyi ile ilişkisinin ele alındığı görülmektedir. İlgili araştırma sonuçlarına bakılarak, aile işlevlerinin ve diğer aile ile ilgili değişkenlerin sağlıklı bir şekilde yerine getirilmesi ile çocuk ve ergen yaşam kalitesi ve iyi oluş düzeyi ile olumlu yönde ilişkili olduğu söylenebilir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Çalışmanın bu bölümünde araştırma modeli, evren ve örneklem ile araştırmada kullanılan veri toplama araçları, verilerin toplanmasında izlenen yol ve verilerin analizinde uygulanan istatistiksel teknikler üzerinde durulmuştur.

3.1. Araştırma Modeli

Bu araştırmada, 9-11 yaş arası çocukların yaşam kalitesi düzeylerini aile işlevleri (destekleyici aile işlevleri ve engelleyici aile işlevleri) ve cinsiyet, yaş, kardeş sayısı açısından yordamak amacıyla ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır.

İlişkisel tarama modelleri, iki ve daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelidir. Bu modelde betimlemeler, varolanın belli standartlara uyan ölçülerini bulmaya çalışmaktan çok, birey, nesne vb. durumlar arası ayrımların belirlenebilmesi amacına dönüktür. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesneler kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılıp onları herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilemez. Tarama yolu ile bulunan ilişkiler gerçek bir neden-sonuç ilişkisi olarak yorumlanamaz; ancak, o yönde bazı ipuçları vererek, bir değişkendeki durumun belirlenmesi halinde ötekinin kestirilmesinde yararlı sonuçlar verebilir (Karasar, 2009).

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın çalışma evrenini, 2017-2018 eğitim-öğretim yılında İzmir'in merkez ilçelerindeki 1. Hizmet alanında bulunan ilkokul ve ortaokulların 3., 4. ve 5. sınıflarında öğrenim gören çocuklar oluşturmaktadır.

Araştırma örneklemini belirlenirken, MEB Tebliğler Dergisi'ndeki sınıflamalar dikkate alınmıştır. MEB Tebliğler Dergisi (2018) verilerine göre İzmir ili 1. Hizmet bölgesinde yer alırken; araştırmanın yapılacağı Konak, Bornova ve Karşıyaka merkez ilçelerinde bulunan ilkokullar ve ortaokullar da 1. 2. ve 3. hizmet alanında yer almaktadır. Araştırma çocuk yaş grubunda yürütüldüğü için, verilerin güvenilir bir

şekilde toplamasında çocukların okuduklarını anlayabilme, yaşadıkları duyguların farkında olabilme ve ölçek maddelerini doğru kodlayabilme becerilerinin önemli olduğu düşünülmektedir. Konu ile ilgili yapılan araştırmalarda bu görüşü desteklemektedir. McCall'a (1975) göre çocukların bilişsel performansları ile sosyo-ekonomik seviyeleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Yoksul çocuklar bilişsel testlerde daha düşük puan almakta ve varlıklı akranlarına göre okula başlama hazır oluşları daha düşük olmaktadır (Halle ve diğ., 2009). Bununla birlikte yapılan araştırmalar çocukluğunun en az yarısında yoksulluk yaşayanların sağlığı, bilişsel gelişimleri, ilişkileri ve kendine yönelik algıları üzerinde etkisi olma ihtimalini göstermiştir (Ratcliffe ve McKernan, 2010). Bu sebeplerle sosyoekonomik düzeyin belirleyici bir faktör olduğu düşünülerek, araştırmanın örneklem grubu 1. Hizmet alanında bulunan ilkokullar ve ortaokullardan yargısal örnekleme kapsamında seçilmiştir.

Araştırmada örneklem büyüklüğü yaklaşık 1000 öğrenci olarak planlanmıştır. Her sınıf düzeyinden 2'şer şube olmak üzere her ilkokuldan yaklaşık 120 (60 öğrenci 3.sınıflar için, 60 öğrenci 4. Sınıflar için), her ortaokuldan ise yaklaşık 60 (sadece 5.sınıf öğrencileri) öğrenci ile çalışma yapılması planlanmıştır. Bu sebeple 3 merkez ilçeden 6 ilkokul ve 6 ortaokul olmak üzere toplamda 12 okuldan çocuklardan elde edilen veriler ile çalışma yürütülmüştür. Sınıf düzeyindeki seçimde ise seçkisiz atamayla her düzeyden (üçüncü, dördüncü, beşinci sınıf) iki sınıf seçilmiştir.

Araştırmada çocukların aile yaşantısını ve ilişkilerini etkileyebileceği düşünüldüğü için, araştırmaya katılacak çocukların parçalanmamış ailelerden gelmesi, her iki ebeveyninin de yaşıyor olması ve çocuğun herhangi bir engeli ya da sürekli tedavi gerektiren bir hastalığının olmaması kriter olarak belirlenmiştir. Veri toplama aşamasında adı geçen okulların her sınıf düzeyine (3, 4, ve 5. Sınıflar) hemen hemen eşit oranda ulaşılmaya çalışmış, toplamda 1.046 öğrenciye uygulama yapılmıştır. Ancak parçalanmış ailelerden gelen (82), ebeveyn kaybı yaşayan (8), engeli ya da sürekli tedavi gerektiren bir hastalığı bulunan (21), ebeveynleri ceza evinde olan (2), çocuk esirgeme kurumundan gelen (2), ölçekleri doğru anlama ve doldurmada sıkıntı yaşayan kaynaştırma öğrencileri (6) ve son olarak da formları hatalı dolduran (24) çocukların verileri çıkarılarak 901 veri analize uygun görülmüştür. Örnekleme alınan ilkokullar ve ortaokullar ile uygulama yapılan öğrenci sayıları Tablo 3.1'de verilmiştir.

Tablo 3.1. Araştırmanın Yapıldığı Okullar ve Öğrencilerin Sınıf Düzeylerine Göre Sayısal Dağılımı

İlçeler	Araştırmanın Yapıldığı Okullar	Sınıf Düzeyleri			
		(3.sınıf)	(4.sınıf)	(5.sınıf)	Toplam
Bornava					
	1.Dokuz Eylül İlkokulu	70	72	-	142
	2. Ali Suavi İlkokulu	40	40	-	80
	3. Yavuz Selim Ortaokulu	-	-	64	64
	4. Şehit Erkan Er Ortaokulu	-	-	59	59
Konak					
	1. Hakimiyet-i Milliye İlkokulu	36	50	-	86
	2. Necatibey İlkokulu	30	40	-	70
	3. Misak-i Milli Ortaokulu	-		68	68
	4. Necatibey Ortaokulu	-		32	32
Karşıyaka					
	1.Cumhuriyet İlkokulu	39	44	-	83
	2.Ankara İlkokulu	52	42	-	94
	3.Karşıyaka Ortaokulu	-	-	46	46
	4. Metin Aşıkoğlu Ortaokulu	-	-	77	77
Toplam		267	288	346	901

Tablo 3.1 incelendiğinde, Bornova ilçesindeki; Dokuz Eylül İlkokul’undan toplam 142 öğrenci, Ali Suavi İlkokul’undan toplam 80 öğrenci, Yavuz Selim Ortaokulu’ndan toplam 64 öğrenci, Şehit Erkan Er Ortaokulu’ndan toplam 59 öğrenci, Konak ilçesindeki; Hakimiyet-i Milliye İlkokulu’ndan toplam 86 öğrenci, Necatibey İlkokulu’ndan toplam 70 öğrenci, Misak-i Milli Ortaokulu’ndan toplam 68 öğrenci,

Necatibey Ortaokulu'ndan toplam 32 öğrenci, Karşıyaka ilçesindeki; Cumhuriyet İlkokulu'ndan toplam 83 öğrenci; Ankara İlkokulu'ndan toplam 94 öğrenci; Karşıyaka Ortaokulu'ndan toplam 46 öğrenci ve Metin Aşıkoğlu Ortaokulu'ndan toplam 77 öğrenci olmak üzere toplamda 901 veri ilk aşamada analize uygun görülmüştür.

Analize uygun görünen 901 çocuğun verilerinden, eksik işaretlenmiş 102 veri, veri setinden çıkarıldıktan sonra kalan 799 veri üzerinde uç değer analizleri yapılmıştır. Tek değişkenli uç değer analizinden sonra veri sayısı 783'e düşmüştür. Çok değişkenli uç değerlere ise rastlanmamıştır. Sonuç olarak örneklem 783 katılımcıdan oluşmuştur. Araştırmaya katılan çocukların ve bu çocukların ailelerine ilişkin sosyo-demografik özelliklere ait bulgular Tablo 3.2'de sunulmuştur.

Tablo 3.2. Araştırmaya Katılan Çocukların Cinsiyet, Yaş, Kardeş Sayısı, Anne-Baba Eğitim Düzeyi ve Anne-Baba İş Durumuna Göre Sayısal Dağılımı

	f	%
Cinsiyet		
Kız	396	50.6
Erkek	387	49.4
Yaş		
9 Yaş	220	28.1
10 Yaş	259	33.1
11 Yaş	304	38.8
Kardeş Sayısı		
Tek çocuk	175	22.3
1 Kardeş	483	61.7
2 Kardeş	93	11.9
3 Kardeş	20	2.6
4 Kardeş	7	0.9

5 Kardeş	4	0.5
5'den fazla kardeş	1	0.1
Anne Eğitim Düzeyi		
İlkokul	52	6.6
Ortaokul	106	13.5
Lise	268	34.2
Yüksekokul/Üniversite	328	41.9
Lisansüstü	29	3.7
Baba Eğitim Düzeyi		
İlkokul	46	5.9
Ortaokul	101	12.9
Lise	233	29.8
Yüksekokul/Üniversite	368	47
Lisansüstü	35	4.5
Anne İş Durumu		
Çalışıyor	379	48.5
Çalışmıyor	404	51.5
Baba İş Durumu		
Çalışıyor	763	97.5
Çalışmıyor	20	2.5
Toplam	783	100

Tablo 3.2’de belirtildiği gibi araştırmanın örneklemi %50.6’sı (n=396) kız ve %49.4’ü (n=387) erkek çocuklar oluşturmaktadır. Bu çocukların % 28.1’i (n=220) 9

yaşında, %33.1'si (n=259) 10 yaşında ve %38,8'ü (n=304) 11 yaşında olup, yaş ortalamaları 10,10'dur.

Kardeş sayılarına bakıldığında örneklemini oluşturan çocukların %22.3'ünün (n=175) tek çocuk, %61.7'sinin (n=483) tek kardeşe, %11.9'unun (n=93) 2 kardeşe, %2.6'sının (n=20) 3 kardeşe, %0,9'unun (n=7) 4 kardeşe, %0,5'inin (n=4) 5 kardeşe ve %0,1'inin ise (n=1) 5'den daha fazla kardeşe sahip olduğu görülmektedir. Buna göre araştırmaya katılan çocukların çoğunluğunun 1 kardeşe sahip olduğu, tek çocuk olanların da ikinci sırayı aldığı görülmektedir.

Örneklemini oluşturan çocukların annelerinin eğitim düzeyleri ve iş durumları incelendiğinde, annelerinin %6.6'sının (n=52) ilkokul, %13.5'inin (n=106) ortaokul, %33.2'sinin (n=268) lise, %41.9'unun (n=328) yüksekokul/üniversite ve %3,7'sinin (n=29) ise lisansüstü mezunu olduğu; annelerin %48.5'inin (n=379) bir işte çalıştığı, %51.5'inin (n=404) ise bir işte çalışmadığı tespit edilmiştir. Buna göre araştırmaya katılan çocukların annelerinin çoğunluğunun üniversite/yüksekokul mezunu olduğu, lise mezunu olanlarında ikinci sırada yer aldığı bulunmuştur. Çalışan anneler ile çalışmayan annelerin yüzdeliklerinin birbirlerine çok yakın olduğu, küçük bir farkla çalışmayan annelerin daha fazla olduğu görülmektedir.

Son olarak da örneklemini oluşturan çocukların babalarının eğitim düzeyleri ve iş durumlarına bakıldığında, babaların %5.9'unun (n=46) ilkokul, %12.9'unun (n=101) ortaokul, %29.8'inin (n=233) lise, %47'sinin (n=368) yüksekokul/üniversite ve %4.5'inin (n=35) lisansüstü eğitim düzeyine sahip olduğu; %97.5'inin (n=763) bir işte çalıştığı, %2.5'inin (n=20) ise bir işte çalışmadığı görülmektedir. Bu sonuçlara göre babaların da annelerin sonuçlarına paralel olarak çoğunluğunun üniversite/yüksekokul mezunu olduğu, lise mezunu olanlarında ikinci sırada yer aldığı tespit edilmiştir. Annelerden farklı olarak babaların tamamına yakınının çalıştığı da görülmektedir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada, çocuklara yaşam kalitesi düzeylerini belirlemek amacıyla ‘Çocuklar İçin Genel Yaşam Kalitesi Ölçeği (Kid- KINDL)’, aile işlevlerini değerlendirmek için de ‘Çocuklar İçin Aile İlişkileri Ölçeği’ uygulanmıştır.

3.3.1. Çocuklar İçin Genel Yaşam Kalitesi Ölçeği (Kid- KINDL)

KINDL (KINDER Lebensqualitätsfragebogen: Children Quality of Life- Questionnaire) çocuk ve ergenler için özel olarak geliştirilmiş genel amaçlı yaşam kalitesi ölçeğidir. KINDL Almanca olarak geliştirilmiş ve 14 dile çevrilmiştir (www.kindl.org, 2006). Yaşa özel sürümleri çocuk gelişimindeki yaşam kalitesinin boyutlarında gözlenen değişimi dikkate almaktadır (Eser ve diğ., 2008).

Kid-KINDL genel amaçlı yaşam kalitesi ölçeği çocuk formu, çocukların bedensel, ruhsal ve sosyal yaşantılarını herhangi bir hastalığa bağlı olmaksızın değerlendiren ve yaşam kalitesi boyutuyla ölçen bir araçtır. Ölçeğin bir toplam yaşam kalitesi, altı alan {bedensel iyilik, ruhsal iyilik, özsaygı, aile, arkadaş ve okul} ve bir hastalık modülünden oluşan sekiz ayrı puanı vardır. Puanlar pozitif yönelimlidir. Puan arttıkça algılanan yaşam kalitesi de artmaktadır (Eser ve diğ., 2008).

Kid-KINDL maddeleri 1’den (asla) 5’e (daima) doğru sıralanmış Likert tipi ölçüm ile ölçeklendirilmiştir. Sorunun yazım biçimine göre olumsuz yönelimli maddeler (1, 2, 3, 6, 7, 8, 15, 16, 20 ve 24. sorular) tersine çevrilerek puanlanmıştır. Her bir boyut için maddelere verilen puanların sayılması, 0-100 arasında ölçeklendirilecek şekilde dönüştürülmesi ve özetlenmesi ile puan hesabı yapılır. Yüksek puan iyi yaşam kalitesi’nin göstergesidir (Eser ve diğ., 2008).

Türkçe geçerlilik ve güvenirlik çalışmasında öncelikle İngilizce sürümden Türkçe’ye iki ayrı ileri çeviri yapılmış ve bu çeviriler birleştirilmiştir. Mevcut birleştirilen çeviri, iki dilli (bilingual) bir çevirmen tarafından ölçeğin orijinal dili olan Almancaya çevrilmiştir. Daha sonra ölçeğin orijinal Almanca metni ile geri çevrilmiş metin karşılaştırılmış ve değişiklik önerileri Türkçe metin üzerinden uyarlanmıştır. Yapılan düzenlemeden sonra Türkçe metin 10 çocuk üzerinde denenmiş (bilişsel sorgulama) ve önerilen değişiklikler yapılmıştır. Türkçe ölçek 1918 ilköğretim öğrencisi üzerinde pilot uygulaması yapıldıktan sonra, madde analizleri sırasında belirlenen iki

sorunlu madde değiştirilerek ölçeğin bu maddeleri 84 yeni öğrenci üzerinde uygulanmış ve yeni madde analizi yapılmıştır. Son olarak da geçerlilik ve güvenirlilik analizleri yapılmıştır (Eser ve diğ., 2008).

Bu kesitsel metodolojik çalışmanın evreni Manisa kent merkezinde 3, 4 ve 5. sınıflarda öğrenim gören 8-12 yaş aralığındaki 12.396 öğrencidir. Örneklem: 2232; katılım oranı %85.9 olmuştur (Eser ve diğ., 2008).

Ölçeğin güvenirliği, madde/alan toplam korelasyonu, iç tutarlılık değerlendirilerek yapılmıştır. Toplam yaşam kalitesi ile alanlar arasında (hastalık modülü dışında) bulunan korelasyon aralığı (0.589 – 0.681) arasındadır. Madde-alan karşılaştırılmasında tüm alanlarda yüksek düzeyde korelasyon olduğu belirlenmiştir ($p<0.01$). İç tutarlılık düzeyleri incelendiğinde ise cronbach alpha değerleri yukarıdaki toplam yaşam kalitesi, bedensel iyilik, ruhsal iyilik, özsaygı, aile, arkadaş, okul alanları ve hastalık modülü için sırasıyla 0.80, 0.69, 0.59, 0.58, 0.61, 0.56, 0.55 ve 0.49 olarak bulunmuştur (Eser ve diğ., 2008).

Ölçeğin yapı ve içerik geçerliliği açıklayıcı ana bileşenler (faktör) analizi ve çoklu regresyon analizi ile yapılmıştır. Faktör analizinde orijinal faktör yapısı büyük ölçüde korunmuş, toplam yaşam kalitesinin alan puanları tarafından açıklayıcılığı yüksek bulunmuştur ($R^2=1.00$). Ölçek özsaygı alanı dışında hasta ve sağlıklıları ayırt edebilmektedir ($p<0.01$). Ölçek aynı zamanda düşük gelirli ile yüksek gelirli, alt sosyal sınıf ile üst sosyal sınıfı ve anne eğitim düzeyini (hastalık modülü dışında) ayırt edebilmektedir ($p<0.001$). Ölçeğin sosyal göstergelere de duyarlı olduğu görülmektedir (Eser ve diğ., 2004).

3.3.2. Çocuklar İçin Aile İlişkileri Ölçeği

Çocuklar İçin Aile İlişkileri Ölçeği çocukların aile işlevlerini nasıl algıladıklarını ölçmek için Selen Demirtaş Zorbaz ve Fidan Korkut Owen (2013) tarafından geliştirilmiştir. 4. ve 5. Sınıf öğrencileri için geliştirilmiş olan ölçek, ‘engelleyici aile ilişkileri’ ve ‘destekleyici aile ilişkileri’ olmak üzere 2 alt boyuttan oluşmaktadır.

Çocuklar için aile ilişkileri ölçeğinin maddeleri üçlü likert tipinde hazırlanmıştır. Çocuklar her zaman, bazen ve hiçbir zaman seçeneklerinden kendilerine uygun olanı işaretlemektedir. Her bir alt boyut 10’ar maddeden olmak üzere toplamda 20 maddeden

oluşmaktadır. Ölçeğin her bir maddesi 1 ile 3 puan aralığında puanlanmaktadır. 1 ‘hiçbir zaman’, 2 ‘bazen’ ve 3 ‘her zaman’ şeklinde ifade edilmektedir (Demirtaş Zorbaz ve Korkut Owen, 2013).

Destekleyici Aile İlişkileri alt boyutu, uygun iletişim biçimleri, duygusallık ve ilgi gibi sağlıklı aile özelliklerini içermektedir. Bu boyutta alınan yüksek puan çocuğun ailesindeki ilişkileri destekleyici olarak algıladığını göstermektedir. Destekleyici Aile İlişkileri alt boyutu ölçeğin 1, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 15, 17 ve 20 numaralı maddeleri ile ölçülmektedir (Demirtaş Zorbaz ve Korkut Owen, 2013).

Engelleyici Aile ilişkileri alt boyutu, cezalandırma, uygun olmayan iletişim biçimleri gibi sağlıksız aile özelliklerini içermektedir. Bu boyutta alınan yüksek puan çocuğun ailesindeki ilişkileri engelleyici olarak algıladığını göstermektedir. Engelleyici Aile İlişkileri alt boyutu ölçeğin 2, 3, 4, 5, 6, 10, 14, 16, 18 ve 19 numaralı maddeleri ile ölçülmektedir (Demirtaş Zorbaz ve Korkut Owen, 2013).

Ölçek maddelerinin madde yük değerleri birinci alt ölçekte .45 ile .65, ikinci alt ölçekte ise .45 ile .69 arasında değişmektedir. Demirtaş Zorbaz ve Korkut Owen (2013) ölçeğin alt boyutlar için bir toplam puan hesaplamasına olanak verse de genel bir toplam puanı olasılıklı kılmadığını ifade etmektedir (Demirtaş Zorbaz ve Korkut Owen, 2013).

Ölçeğin güvenirlik çalışmasında elde edilen Cronbach alfa katsayısı, orijinal çalışmada iki ayrı grup için, birinci alt boyut için .76 ve .78 ve ikinci alt boyut için .83 ve .84 olarak hesaplanmıştır (Demirtaş Zorbaz ve Korkut Owen, 2013).

3.4. Verilerin Toplanması

Araştırmaya başlamadan önce ilk olarak Ege Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu’ndan (BAYEK) gerekli onay alınmıştır. Daha sonra belirlenen okullarda uygulama yapılabilmesi için T.C. İzmir İl Milli Eğitim Müdürlüğünden gerekli izinler alınmış, araştırma verileri 2017-2018 Eğitim Öğretim yılında Mart ve Nisan aylarında olmak üzere yaklaşık 2 haftalık bir süre içerisinde toplanmıştır.

Uygulamanın yapılacağı okullarda okul yönetimi, rehber öğretmen ve sınıf rehber öğretmenlerine araştırmanın amacı ve önemi anlatıldıktan sonra 3. 4. ve 5. sınıf düzeylerinden rastgele ikişer şube seçilmiş ve okul yöneticilerinin uygun gördüğü gün ve saatte uygulama gerçekleştirilmiştir. Çalışma gerçekleşmeden önce öğrencilere

araştırmacı tarafından araştırma hakkında genel bilgi verilip, araştırmaya katılmada gönüllüğün esas olduğu belirtilmiştir. Araştırmaya katılmak istemeyen birkaç öğrenci olsa da, genel olarak çocukların büyük çoğunluğu araştırmaya katıldıklarından dolayı mutlu oldukları gözlenmiştir. Daha sonra çocukların ölçeği nasıl dolduracakları hakkında ön çalışma yapılmıştır. Ayrıca çocuklara cevaplarının gizli tutulacağı, sorulara içten ve samimi bir şekilde cevap vermelerinin araştırmanın sonuçları için önemli olduğu vurgulanmıştır. Araştırmada kullanılan Kid- KINDL Çocuklar İçin Genel Yaşam Kalitesi Ölçeği ve Çocuklar İçin Aile İlişkileri Ölçeği çocuklara yaklaşık bir ders saati içerisinde, sınıf rehber öğretmeni ile işbirliği halinde araştırmacı tarafından uygulanmıştır ve çocuklardan gelen sorular tek tek cevaplanmıştır. Anne babası boşanan ya da anne baba vefatı olan çocuklar araştırma kapsamında alınmadığı için, bu kriterdeki çocukların belirlenmesinde bu bilgilerin sınıf öğretmeninden alınması tercih edilmiştir. Bu sebeple çocuklardan ölçeklere ad ve soyadlarını yazmaları istenmiş, ölçekler toplandıktan sonra sınıf öğretmeni ile yapılan görüşmede belirlenen kriterlerde olan çocukların veri toplama araçları çalışma kapsamına alınmamıştır. Uygulama sırasında bazı çocuklar anne-babaları ile ilgili soruları yanıtlarken, suçluluk hissetmiş ya da bu anketi doldurursam annem ve babam boşanır gibi bir kaygı yaşamışlardır. Bu çocuklara gerekli açıklamalar yapılmış ve arzu ederse araştırmaya katılmama hakkının olduğu belirtilmiştir. Daha sonra bu ve benzeri kaygılar yaşayan çocuklar hakkında okul psikolojik danışmanına da bilgi verilmiştir. Bunun dışında uygulama sırasında herhangi bir problemle karşılaşılmamıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Araştırmada Kid- KINDL Çocuklar İçin Genel Yaşam Kalitesi Ölçeğinden elde edilen veriler, veri setine dönüştürüldükten sonra KINDL Türkiye Merkezine gönderilmiştir. KINDL Türkiye Merkezinde her bir boyut 0-100 arasında ölçeklendirilecek şekilde dönüştürülerek tekrar geri gönderilmiştir. Gelen analiz sonuçları ile birlikte tüm istatistiksel analizler Sosyal Bilimler İstatistik Paket Programı (SPSS, Statistical Package for the Social Sciences) 23.0 kullanılarak yapılmıştır.

Araştırmada destekleyici aile ilişkileri, engelleyici aile ilişkileri, cinsiyet, yaş ve kardeş sayısı değişkenlerinin, 9-11 yaş arası çocukların yaşam kalitesi düzeylerini

yordama gücünü belirlemek amacıyla ‘aşamalı çoklu regresyon’ (stepwise multiple regression) analiz yöntemi kullanılmıştır.

Regresyon analizi, aralarında ilişki olan iki ya da daha fazla değişkenden birinin bağımlı değişken, diğerlerinin bağımsız değişken olarak ayrımı ile aralarındaki ilişkinin bir matematiksel eşitlik ile açıklanması sürecini anlatır. Regresyon analizinde; bağımlı değişken bir, bağımsız değişken bir ise ‘basit regresyon analizi’, bağımlı değişken bir, bağımsız değişken iki ya da daha fazla ise ‘çoklu regresyon analizi’, bağımlı değişken iki ya da daha fazla ise ‘çok değişkenli regresyon analizi’ kullanılır (Büyüköztürk, 2003).

Çoklu regresyon analizinde kullanılan pek çok yöntem vardır. Bunlardan en yaygın olarak kullanılan yöntemler standart, aşamalı ve hiyerarşik yaklaşımlardır. Aşamalı çoklu regresyon analizinde, öncelikle bağımlı değişken ile en yüksek korelasyonu veren, yani bir anlamda bağımlı değişkenin varyansına en büyük katkıyı verecek olan bağımsız değişken seçilerek işleme başlanır. Daha sonra bağımlı değişkenin varyansına birinciyle birlikte en büyük katkıyı getiren ikinci bağımsız değişken analize alınır ve işlem bu şekilde sürdürülür (Büyüköztürk, 2003). Bu araştırmada çocukların yaşam kalitesi düzeylerini yordamada önemli katkı sağlayan değişkenlerin işleme alınabilmesi için aşamalı çoklu regresyon analizi kullanılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde aşamalı çoklu regresyon analizi kullanılarak, 9-11 yaş çocuklarının yaşam kalitesi düzeylerinin cinsiyet, yaş ve kardeş sayısı değişkenleri ile ilişkisine ve destekleyici aile ilişkileri, engelleyici aile ilişkileri tarafından yordanma gücüne ilişkin bulgular sunulmuştur. Ancak regresyon analizine geçilmeden önce veri setinin analize uygun hale getirilmesi için yapılan ön analizlerden bahsedilip, araştırmanın bağımlı ve bağımsız değişkenlerine ait betimsel istatistiklere yer verilmiştir.

4.1 Ön Analizler

Veri setinin analize uygun hale getirilmesi için öncelikle, verilerin toplandığı ölçekler üzerinden analizde kullanılacak puan hesabı yapılmıştır. Kid- KINDL Çocuklar İçin Genel Yaşam Kalitesi Ölçeğinden elde edilen veriler, KINDL Türkiye Merkezi tarafından her bir boyut 0-100 arasında ölçeklendirilecek şekilde dönüştürülüp özetlenmesi ile puan hesabı yapılmıştır. Yüksek puan iyi yaşam kalitesi'nin göstergesidir. Çocuklar İçin Aile İlişkileri Ölçeği'nin değerlendirilmesinde de alt ölçeklerin toplam puanları o alt ölçeğin madde sayısına bölünerek 1 ile 3 arasında değişen ortalama puanlar kullanılmıştır.

Çoklu regresyon analizine geçilmeden önce veri seti üzerinde uç değerler, normallik ve çoklu birlikte değişim varsayımları test edilmiştir. Tek değişkenli normallik değerleri için Z değerleri, çok değişkenli normallik ve uç değerleri için Mahalanobis Distance testiyle incelenmiştir. Bu incelemeye göre 16 veri tek değişkenli uç değer olarak saptanarak veri setinden çıkarılmış ve veri sayısı 783'e düşmüştür. Çok değişkenli uç değer analizinde ise çok değişkenli uç değere ve çok değişkenli normalliği bozan herhangi bir gözleme rastlanmamıştır. Verilerin dağılımının normalliği ile ilgili yapılan değerlendirmelerde ise çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerlerine bakılmıştır. Skewness ve kurtosis değerlerinin +1 ve -1 arasında yer aldığı görülerek verilerin normal dağıldığı sonucuna ulaşılmıştır (George ve Mallery, 2003). Çoklu regresyon analize geçilmeden önce incelenmesi gereken bir diğer varsayım da çoklu

birlikte değişimdir. Bağımsız değişkenler arasında yüksek düzeyde korelasyon olduğunda meydana gelen çoklu birlikte değişimin incelenmesi için bağımsız değişkenlerin VIF ve tolerance değerleri incelenmiştir. Buna göre bağımsız değişkenlerin VIF değerlerinin 10'dan küçük, tolerans değerlerinin de .10'dan büyük olduğu gözlenmiştir. Buna göre, bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantı probleminin olmadığı, diğer bir deyişle bağımsız değişkenlerin ilişkisiz olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak çoklu regresyon analizinin yapılabilmesi için veri setinin gerekli varsayımları doğruladığı ve verilerin regresyon analizine uygun olduğu görülmüştür.

4.2 Betimsel İstatistikler

Araştırmada çocuk yaşam kalitesi bağımlı değişken; destekleyici aile ilişkileri, engelleyici aile ilişkileri, cinsiyet, yaş ve kardeş sayısı ise bağımsız değişkenler olarak ele alınmıştır. Bağımlı ve bağımsız değişkenlere ilişkin betimsel istatistik sonuçları Tablo 4.1'de verilmiştir.

Tablo 4.1 Bağımlı ve Bağımsız Değişkenlere Ait Betimsel İstatistikler

	N	$\bar{X}$	SS	Ranj
Bağımlı				
Yaşam Kalitesi	783	78.37	11.59	55,21
Bağımsız				
Destekleyici Aile İlişkileri	783	2.74	.25	1
Engelleyici Aile İlişkileri	783	1.32	.25	1,10

Tablo 4.1'de görüldüğü gibi, çocukların yaşam kalitesi düzeylerinin ortalaması 78.37'dir (Ss=11.59). Bu ölçekten alınan en yüksek puan 100; en düşük puan ise 44.79, ranjı 55.21'dir. Destekleyici aile ilişkileri alt ölçeğinin ortalaması 2.74'dür (Ss=.25). Destekleyici aile ilişkileri alt ölçeğinden alınan en yüksek puan 3; en düşük puan ise 2'dir, ranjı 1'dir. Engelleyici aile ilişkileri alt ölçeğinin ortalaması 1.32'dir (Ss=.25).

Engelleyici aile ilişkileri alt ölçeğinden alınan en yüksek puan 2.10; en düşük puan ise 1'dir, ranjı 1.10'dur.

Regresyon analizi yapmadan önce anlamlı olan değişkenleri belirlemek amacıyla bağımlı değişken ve bağımsız değişkenlerin birbirleriyle olan Pearson korelasyon değerleri incelenmiştir. Değişkenlerin Pearson korelasyon değerleri tablosu 4.2'de verilmiştir.

4.2 Bağımlı ve Bağımsız Değişkenler Arasındaki Korelasyon Katsayıları

Değişkenler	YK	DAİ	EAİ	C	Y	KS
Yaşam Kalitesi (YK)	1					
Destekleyici Aile İlişkileri (DAİ)	.536*	1				
Engelleyici Aile İlişkileri (EAİ)	-.517*	-.550*	1			
Cinsiyet (C)	.045	.046	-.090	1		
Yaş (Y)	.066	.124*	-.115*	.052	1	
Kardeş Sayısı (KS)	-.093	-.086	.100*	-.003	.097	1

*p<0.01

Tablo 4.2'de görüldüğü üzere, çocukların yaşam kalitesi düzeyi ile algıladıkları destekleyici aile ilişkileri arasında ($r = .54$) olumlu yönde orta düzeyde bir ilişki, çocukların yaşam kalitesi düzeyi ile algıladıkları engelleyici aile ilişkileri arasında ($r = -.52$) olumsuz yönde orta düzeyde bir ilişki bulunmuştur. Korelasyon analizi sonucunda yaşam kalitesi değişkeni ile anlamlı ilişki göstermeyen cinsiyet, yaş ve kardeş sayısı değişkenleri ise regresyon analizine dahil edilmemiştir.

4.3 Çocukların Yaşam Kalitesi Düzeylerinin Destekleyici Aile İlişkileri ve Engelleyici Aile İlişkileri Açısından Yordanmasına İlişkin Bulgular

Bu kısımda çocukların yaşam kalitesi düzeylerinin destekleyici aile ilişkileri ve engelleyici aile ilişkileri tarafından yordanma gücünün belirlenmesi amacıyla aşamalı çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Regresyon analizine ait sonuçlar tablo 4.3 ve 4.4’de verilmiştir.

Tablo 4.3. 9-11 Yaş Çocuklarının Yaşam Kalitesi Düzeylerinin Yordanmasına İlişkin Bulgular

Değişkenler	Çoklu R	R ²	R ² Değişim	F Değişim	Sd1	Sd2	F Değişim P
N=783							
Destekleyici Aile İlişkileri	.536	.287	.287	314,769	1	781	.000
Engelleyici Aile İlişkileri	.598	.358	.071	85,724	1	780	.000

Tablo 4.4. 9-11 Yaş Çocuklarının Yaşam Kalitesi Düzeylerinin Yordanmasına İlişkin B, Beta Korelasyonu ve Anlamlılık Düzeyi

Değişken	B	Std Hata	Beta	T	P
(1.Aşama)					
(Sabit)	11.993	3.758		3.191	.001
Destekleyici Aile İlişkileri	24.193	1.364	.536	17.742	.000
(2.Aşama)					
(Sabit)	52.423	5.640		9.295	.000
Destekleyici Aile İlişkileri	16.303	1.550	.361	10.516	.000
Engelleyici Aile İlişkileri	-14.189	1.532	-.318	-9.259	.000

Tablo 4.3’de görüldüğü üzere, destekleyici aile ilişkileri ve engelleyici aile ilişkileri, 9-11 yaş çocuklarının yaşam kalitesi düzeyi için anlamlı yordayıcılar olarak tespit edilmiştir. Yapılan aşamalı çoklu regresyon analizi iki aşamada tamamlanmıştır.

Birinci aşamada, 9-11 yaş çocuklarının yaşam kalitesi düzeylerini en yüksek düzeyde yordayan ‘destekleyici aile ilişkileri’ değişkeni analize girmiş ve toplam varyansın %28.7’sini açıklamıştır. Çocukların yaşam kalitesi düzeyleri ile destekleyici aile ilişkileri arasındaki korelasyon pozitif yönde ve anlamlı olarak bulunmuştur ($R=.536$, $R^2=.287$, $F(1,781)=314,769$, $p<.05$). Diğer bir deyişle elde edilen bulgular destekleyici aile ilişkilerindeki artışın çocukların yaşam kalitesini olumlu yönde etkilediğini göstermektedir.

İkinci aşamada destekleyici aile ilişkileri değişkenine ek olarak ‘engelleyici aile ilişkileri’ değişkeni analize dahil edilmiştir. Engelleyici aile ilişkileri değişkeninin getirdiği ek katkı %7.1 olup iki değişken birlikte yaşam kalitesi puanlarındaki toplam varyansı %35.8’e yükseltmiştir. Çocukların yaşam kalitesi düzeyleri ile engelleyici aile ilişkileri arasındaki korelasyon negatif yönde ve anlamlı bulunmuştur ($R=.598$, $R^2=.358$, $F(1,780)=85,724$, $p<.05$). Elde edilen bulgular engelleyici aile ilişkilerindeki artışın çocukların yaşam kalitesini olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir.

Sonuç olarak, 9-11 yaş arası çocuklarda destekleyici aile ilişkileri ve engelleyici aile ilişkilerinin yaşam kalitesi puanlarındaki toplam varyansın %35.8’ini açıkladığı görülmüştür.

Aşamalı çoklu regresyon analizi sonucunda çocuk yaşam kalitesi ile önemli yordayıcıları olarak belirlenen destekleyici aile ilişkileri ve engelleyici aile ilişkileri değişkenleri arasındaki ilişkiyi açıklayan regresyon eşitliği (modeli) aşağıda verilmiştir.

$$\text{ÇOCUK YAŞAM KALİTESİ} = 11,993 + 16.303 \text{ DESTEKLEYİCİ AİLE İLİŞKİLERİ} - 14.189 \text{ ENGELLEYİCİ AİLE İLİŞKİLERİ}$$

Regresyon eşitliği incelendiğinde, engelleyici aile ilişkileri değişkeni sabit tutulduğunda, destekleyici aile ilişkileri değişkeni şöyle yorumlanabilir: Destekleyici aile ilişkileri değişkenindeki 1 puanlık artış, çocukların yaşam kalitesi puanlarında 16.303 puan artışına yol açmaktadır.

Benzer olarak destekleyici aile ilişkileri deęiřkeni sabit tutulduęunda, engelleyici aile ilişkileri deęiřkeni řu řekilde yorumlanabilir: Engelleyici aile ilişkileri deęiřkenindeki 1 puanlık artıř, çocukların yařam kalitesi puanlarında 14.189 puanlık dūřūře neden olmaktadır.

Özetle, destekleyici aile ilişkileri ve engelleyici aile ilişkileri değişkenlerinin çocukların yaşam kalitesi düzeyinin anlamlı yordayıcıları olduğu görölmüştür.

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM

9-11 yaş arası çocukların yaşam kalitesi düzeylerinin yordanmasına ilişkin yapılan çoklu regresyon analizi iki aşamada yapılmıştır. İlk aşamada destekleyici aile ilişkileri, ikinci aşamada ise engelleyici aile ilişkileri analize dahil edilmiştir. Destekleyici aile ilişkileri ile engelleyici aile ilişkilerinin çocukların yaşam kalitesinin anlamlı yordayıcıları oldukları tespit edilmiştir. Bu bölümde, 9-11 yaş arası çocukların yaşam kalitesi düzeylerinin cinsiyet, yaş ve kardeş sayısı değişkenleri ile ilişkisine ve destekleyici aile ilişkileri, engelleyici aile ilişkileri açısından yordanmasına ilişkin bulgular tartışılmış ve yorumlanmıştır. Araştırma kapsamında elde edilen bulgular sunulduktan sonra destekleyici aile ilişkileri ve engelleyici aile ilişkilerinden elde edilen bulgular birlikte değerlendirilmiştir.

5.1. Sosyo-Demografik Değişkenlerin (Cinsiyet, Yaş ve Kardeş sayısı) Çocukların Yaşam Kalitesi İle İlişkisine İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumu

Araştırma bulguları incelendiğinde, sosyo-demografik değişkenler (cinsiyet, yaş ve kardeş sayısı) ile çocukların yaşam kalitesi arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür. Literatür incelendiğinde de, sosyo-demografik değişkenlerle yaşam kalitesi/iyi oluş arasında ilişki olduğunu tespit eden çalışmalar olsa da (Bradshaw ve diğ., 2011; Casas ve diğ., 2013; Klocke ve diğ., 2014), genel olarak demografik değişkenlerin hem yetişkinlerde (Diener, Eunkook, Lucas ve Smith, 1999; Myers ve Diener 1995), hem de çocuk ve ergen grupları arasında (Casas 2011; Berman ve diğ., 2016; Gilman ve Huebner 2006) anlamlı bir korelasyon göstermediği bulunmuştur.

Sosyo-demografik değişkenler ile yaşam kalitesi/iyi oluş arasında ilişki bulunan araştırmalarda, bulunan ilişkinin yaşam kalitesi/iyi oluş varyansının çok az bir kısmını açıklamaya eğilimli olduğu görülmektedir. Örneğin, Rees ve diğerleri (2009), tüm sosyo-demografik faktörlerin birleşik etkisinin, Birleşik Krallık'ta 10-15 yaş grubundaki 7000 gencin temsili bir örneğinin öznel iyi oluştaki toplam varyasyonunun yaklaşık %7'sini açıkladığını bulmuştur. Benzer şekilde, Bradshaw ve diğerlerinin (2011)

çalışmasında çocukların demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerinin birçoğunun iyi oluşun dört alanı ile de (kişisel, ilişkisel, okul ve mahalle) ilişkili olduğu tespit edilmesine rağmen, bu faktörlerin iyi oluş alanlarındaki varyasyonun yalnızca küçük bir miktarını açıkladığı görülmektedir. Bir başka çalışmada da Dinisman ve Ben-Arieh (2016) 34.500'den fazla çocuğun sosyodemografik (cinsiyet, yaş, çocukların ikamet ettikleri ülke, gelir seviyesi vb.) değişkenler ile çocuk öznel iyi oluşunun arasındaki ilişkileri araştırmışlardır. Ölçeklerden elde edilen ölçümlere göre sosyodemografik özelliklerin öznel iyi oluşun göreceli olarak düşük varyans miktarını (%10.9-%20.2) açıkladığı görülmüştür. Sonuç olarak, genetik ve sosyoekonomik değişkenlerin çok büyük ve heterojen bir örneklemine bakıldığında bile, sosyo-demografik değişkenlerle yaşam kalitesi/iyi oluş arasında zayıf bir ilişki olduğunu ve çocuk öznel iyi oluşunu anlama ve açıklama konusunda sosyo-demografik özelliklerin sınırlı bir katkı sağladığı tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre araştırma bulgularının, literatürdeki çalışmalar ile tutarlılık gösterdiği söylenebilir. Bu çalışmada çocuk yaşam kalitesi ile ilişkisi incelenen sosyo-demografik değişkenler (cinsiyet, yaş ve kardeş sayısı) ise tek tek ele alınıp, ilgili araştırmalar çerçevesinde tartışılmıştır. Çocuk yaşam kalitesi ile ilişkisi incelenen sosyo-demografik değişkenlerden ilki cinsiyet değişkenidir.

Cinsiyet değişkeni ile çocukların yaşam kalitesi/iyi oluşları arasındaki ilişkiyi ölçen araştırma sonuçlarının tutarlı olmadığı görülmüştür. Araştırma bulgusunu destekler nitelikte, çocukların yaşam kalitesi/iyi oluş düzeyleri ile cinsiyet değişkeni arasında ilişki bulunmayan çalışmalar olmakla birlikte (Berman ve diğ., 2016; Huebner, Seligson, Valois ve Suldo, 2006; Karatzias ve diğ., 2006; Migliorini ve diğ., 2018; Uusitalo-Malmivaara, 2012, Uusitalo- Malmivaara ve Lehto, 2013), yaşam kalitesi düzeyinin cinsiyete göre anlamlı farklılıklar gösterdiği çalışmalar da bulunmaktadır (Bradshaw ve diğ., 2011; Casas ve diğ., 2013; Demiriz ve Ulutaş, 2016; Rees ve diğ., 2009). Yaşam kalitesi ile cinsiyet arasında ilişki bulunan araştırmalarda da, mutluluk düzeyinin hangi cinsiyetin lehine olduğu konusunda ortak bir sonuca ulaşılamamıştır. Genel olarak araştırmanın ve örneklem grubunun özelliklerine göre araştırma sonuçlarının farklılaştığı görülmektedir. Örneğin, kızların okul ve kişilerarası ilişkiler konusunda (Bradshaw ve diğ., 2011; Casas ve diğ., 2013; Çivitci, 2009), erkeklerin de benlik imajı, özgüven ve görünüm açısından yaşam kalitesi düzeylerinin daha yüksek

olduğu bulunmuştur (Rees ve diğ., 2010b; The Children's Society 2014). Sözü geçen araştırmaların birinde, 11-15 yaş arasındaki 345 ergenin genel yaşam doyumları ve farklı alanlardaki (arkadaş, okul, aile, yaşanan çevre ve benlik) yaşam doyumları incelenmiştir. Araştırma sonucuna göre kızların okul doyumları erkeklere göre daha yüksek bulunurken, diğer alanlarda bir farklılık görülmemiştir (Çivitci, 2009). The Children's Society 2014 çalışmasında da kızların, özellikle de yaşları arttıkça bedenleri hakkında daha az mutlu oldukları, erkeklerin ise daha memnun oldukları bulunmuştur. Sonuç olarak çocukların yaşam kalitesinin cinsiyetlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı üzerinde genel bir kanı oluşmadığı, araştırmanın ve örneklem grubunun özelliklerine göre araştırma sonuçlarının farklılaştığı görülmektedir.

Araştırmada çocuk yaşam kalitesi ile ilişkisi incelenen sosyo-demografik değişkenlerden ikincisi ise *yaş* değişkenidir. Yaş değişkeni ile çocuklarının yaşam kalitesi/iyi oluşları arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çok çalışmada genel olarak aynı gelişim dönemi içerisinde bulunan çocukların yaşam kalitesi düzeylerinde farklılaşma görülmediği, fakat yaş ilerledikçe yaşam kalitesinin düştüğü, çocukların yaşam kalitesinin ergenlerden yüksek olduğu gözlemlenmiştir (Berman ve diğ., 2016; Casas, 2011; Cavallo ve diğ., 2006; Klocke ve diğ., 2014; Ravens-Sieberer ve diğ., 2013; Rees ve diğ., 2010b). Örneğin, Ravens-Sieberer ve diğerlerinin (2013) Avrupa'nın 27 ülkesinde 6-17 yaş arası çocukların yaşam kalitelerini değerlendirmişlerdir. Araştırma sonuçlarına göre, 11-17 yaş aralığı 6-10 yaş aralığına göre, 15-17 yaş aralığı 11-14 yaş aralığına göre daha düşük yaşam kalitesi düzeyine sahip oldukları tespit edilmiştir. Benzer şekilde Berman ve diğerleri (2016) 11-16 yaş aralığındaki çocukların yaşam kalitesini araştırdıkları çalışmalarında, yaşça büyük çocukların küçüklere göre yaşam kaliteleri daha düşük bulunmuştur.

Özet olarak, aynı yaş dönemindeki çocuk ve ergenlerin yaşam kalitesi düzeylerinde önemli farklılıklar olmadığı, daha çok farklı gelişim düzeylerindeki çocukların (çocuk ve ergen) yaşam kalitesi düzeylerinde anlamlı farklılıkların görüldüğü bilgisi araştırma bulgularımızla tutarlı bulunmuştur. Çocuk ve ergenlerin gelişim dönemi özellikleri incelendiğinde ise bu sonuçlar şaşırtıcı değildir. Çünkü aynı gelişim döneminde bulunan çocukların istekleri, ihtiyaçları ve yaşadıkları problemler konusunda ortaklıklar görülmesi, yaşam kalitesi düzeylerinde de anlamlı

farklılaşmaların olmamasının sebebi olabilir. Ancak çocukluktan ergenliğe geçiş gelişimin kritik bir evresi olduğu için, çocukların beklentileri, ihtiyaçları ve yaşadıkları problemlerde de değişiklikler oluşturmaktadır. Ayrıca ergenlik dönemi çocuğun benliğini inşa ettiği sancılı ve çatışmalı bir dönem olduğu için de orta çocukluk dönemindeki çocukların yaşam kalitesinin ergen gruplarına göre daha yüksek olması da beklenen bir durumdur.

Araştırmada çocukların yaşam kalitesi düzeyi ile ilişkisi incelenen sosyo-demografik değişkenlerden üçüncüsü *kardeş sayısı* değişkenidir. Literatür incelendiğinde, kardeş sayısı ile orta çocukluk dönemindeki çocukların yaşam kalitesi/iyi oluşları arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalara rastlanmamıştır. Ergenlik ve okul öncesi dönemlerine ait yapılan çalışmalarda da farklı sonuçlar elde edilmiştir.

Çivitci'nin (2009) 11-15 yaş arasındaki 345 ergenin genel yaşam doyumları ve farklı alanlardaki (arkadaş, okul, aile, yaşanılan çevre ve benlik) yaşam doyumlarını incelediği araştırmasında, kardeş sayısı bakımından; tek çocuk veya 1 kardeşe sahip olan ergenlerin aile doyumunu 4 veya daha fazla kardeşe sahip olan ergenlerden daha yüksek bulunmuştur. Diğer boyutlarda ve genel yaşam doyumunda ise anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Demiriz ve Ulutaş (2016) okul öncesi dönemdeki çocukların mutluluk düzeylerini araştırmışlardır. Çocukların değerlendirmelerine göre, iki kardeşi olan çocuklar daha mutlu, anne ve öğretmenlerinin değerlendirmelerine göre kardeşi olmayan çocuklar daha mutlu bulunmuştur.

Kardeşlik çatışma ve rekabet duygularının yanı sıra sıcaklık, iletişim ve arkadaşlığın da yoğun olarak yaşandığı (Deater-Deckard, Dunn ve Lussier, 2002), aynı zamanda sosyal ortaklar, rol modelleri olarak da birbirlerinin gelişimleri üzerinde doğrudan etkileri olan bir ilişki biçimidir (McHale, Kim ve Whiteman, 2006; akt. McHale, Updegraff ve Whiteman, 2012). Bu açıdan kardeşlerin birbirlerinin yaşam kalitesi üzerinde etkisinin olacağı düşünülmüştür. Ancak kardeş sayısı ile ilgili çocuklardan toplanan verilere bakıldığında, örneklem grubunun yarısından fazlasının 1 kardeşe sahip olduğu (%61.7), diğer büyük çoğunluğunun da tek çocuk olduğu (%22.3) ve örneklem grubunun %84'lük bölümünün 1 kardeş ve tek çocuk maddelerinde yığılma yaptığı görülmektedir. Örneklem kardeş sayısı bakımından çok az farklılaşması, yaşam kalitesi ile kardeş sayısı arasında anlamlı bir farklılığın bulunmama

sebeplerinden biri olarak düşünülebilir. Ayrıca yaşam kalitesi araştırmalarına bakıldığında, son dönemlerde sosyo-demografik değişkenlerin yaşam kalitesini açıklamada çok sınırlı bir katkı sağladığı görülmüştür. Bu sebeple kardeş sayısından ziyade çocukların kardeşleri ile kurdukları ilişki biçimlerinin yaşam kaliteleri üzerinde etki gücünün anlamlı olabileceği düşünülebilir.

5.2. Destekleyici Aile İlişkilerinin ve Engelleyici Aile İlişkilerinin Çocukların Yaşam Kalitesini Yordamasına İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumu

Araştırma bulguları incelendiğinde, destekleyici aile ilişkileri ve engelleyici aile ilişkileri değişkenlerinin çocukların yaşam kalitesi düzeyini anlamlı bir şekilde yordadığı görülmektedir. Bununla birlikte, destekleyici aile ilişkileri ve engelleyici aile ilişkileri iki farklı değişken gibi görünse de, aslında Çocuklar İçin Aile İlişkileri Ölçeğinin alt ölçekleridir. Bu açıdan bakıldığında, aile ilişkileri tek başına bir değişken olarak çocukların yaşam kalitesinin açıklanmasında önemli bir güce sahiptir. Bu konuda yurtdışında yapılan birçok araştırmada da çocukların yaşam kaliteleri/iyi oluşları üzerinde en yüksek yordayıcılardan birinin aile ile olan ilişkiler olduğu görülmektedir (Bradshaw ve diğ., 2011; Casas, Bello, Gonzalez ve Aligue, 2013; Dinisman ve diğ., 2017; Goswami, 2012; Knopp ve diğ., 2017; Kosher ve Ben-Arieh, 2016; Kutsar ve diğ., 2017; Lawler ve diğ., 2017; Leeman ve diğ., 2016; Migliorini ve diğ., 2015a; Migliorini ve diğ., 2016a; Navarro ve diğ., 2017; Newland ve diğ., 2014; Oriol ve diğ., 2017; Strózik ve diğ., 2016; The Children's Society, 2012; The Children's Society 2014; Uusitalo-Malmivaara ve Lehto, 2013).

Ülkemizde ise yaşam kalitesi/iyi oluş çalışmaları genellikle yetişkin ve ergen örneklem grupları üzerinde yürütülmüştür (Bkz. Çivitçi, 2009; Eryılmaz, 2011). Orta çocukluk dönemindeki çocukların yaşam kalitesi ile ilgili sağlık alanında çalışmalar bulunsa da; bu araştırmalar astım (Moustafa, 2012; Özananar Sevinç, 2012), işitme kaybı (Nemli, 2015), DEHB (Miray Topçu, 2017; Yurteri Çetin, 2013), yaygın gelişimsel bozukluk (Öztürk, 2010), epilepsi (Türk, 2002), kanser (Baytekin, 2017) ve organ nakli (Düken, 2018) gibi belirli sağlık problemi yaşayan çocuklar üzerine odaklanmıştır. Orta çocukluk dönemindeki sağlıklı çocukların yaşam kalitesi/iyi oluşları ile ilgili ise herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır.

Sonuç olarak aile ilişkilerinin çocukların yaşam kalitesi düzeyini anlamlı bir şekilde yordaması literatürle tutarlı görünmektedir. Yaşamın ilk yıllarından itibaren çocuğun sağlıklı ve mutlu bir yaşama sahip olmasında ailesiyle kurduğu ilişkiler büyük önem taşımaktadır. Yavuzer'e (1996) göre çocuğun aile üyeleri ile olan ilişkileri, çocuğun diğer bireylere, nesnelere ve tüm yaşama olan tutumlarının temelini oluşturur. Dahası, birçok gelişimsel kuram, çocukların aile içi deneyimlerinin içselleştirilmesinin, aile dışındaki yeni zorlukları yorumlamak ve bunlara cevap vermek için birer taslak olarak kullanıldığını ileri sürmektedir (Cassidy, Kirsch, Scolton ve Parke, 1996; Greenberg, Speltz ve DeKlyen, 1993). Bu sebeple çocuklar için aile ile olan ilişkileri, çocukların diğer yaşam alanlarındaki (okul, arkadaşlar, öğretmenler gibi) ilişkilerini de olumlu ya da olumsuz olarak etkileyebilir. Diğer bir deyişle aile hem iyi olma hem de rahatsızlık kaynağı olabilir (Barnet, Liu, DeVoe, Alperovitz-Bichell ve Duggan, 2007; Migliorini ve diğ., 2015b). Uusitalo-Malmivaara ve Lehto (2013) çocukların mutluluğunu araştırdığı çalışmasında, aile içindeki iyi ilişkiler çocuklardaki yüksek mutluluğun, aile içindeki zayıf ilişkiler ise çocuklardaki düşük mutluluğun önemli bir yordayısı olarak bulunmuştur. Bu araştırma da, çocuk yaşam kalitesi düzeyi destekleyici aile ilişkileri ve engelleyici aile ilişkileri açısından incelenmiş ve sonuçlar Uusitalo-Malmivaara ve Lehto (2013) araştırması ile tutarlı bulunmuştur. Destekleyici ve engelleyici aile ilişkilerine dair bulgular ayrı ayrı tartışılmıştır.

5.2.1 Destekleyici Aile İlişkileri Değişkeninin Çocukların Yaşam Kalitesini Yordamasına İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumu

Araştırma bulguları incelendiğinde, destekleyici aile ilişkileri değişkeninin çocukların yaşam kalitesi düzeyinin en güçlü yordayıcısı olarak ortaya çıktığı ve çocukların yaşam kalitesi düzeyi ile destekleyici aile ilişkileri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür (Bkz. Tablo 4.2, Bkz. Tablo 4.3, Bkz. Tablo 4.4).

Çocuklar İçin Aile İlişkileri Ölçeğinin bir alt boyutu olan destekleyici aile ilişkileri ölçek maddeleri çerçevesinde değerlendirildiğinde; ebeveynlerin çocuklarına ilgi gösterdiği, duygu ve düşüncelerine değer verdiği, aile üyeleri arasında açık bir iletişimin olduğu, karar verme sürecine tüm ailenin birlikte katıldığı ve aile üyelerinin birbirlerine duygusal anlamda yakınlık gösterdiğini bir aile yaşantısını kapsamaktadır.

Bir çok çalışmada aile içerisinde sevgi, açık iletişim, birbirlerinin ihtiyaçlarına karşı ilgili olma, duygusal yakınlık gösterme, denetim ve izleme yapılması, değer veren ve destekleyici ebeveynlere sahip olmanın çocukların ve ergenlerin yaşam kalitesi düzeyini arttırdığı görülmüştür (Joronen ve Kurki, 2005; Park, 2004; Rask ve diğ., 2003; The Children's Society, 2012). Bununla beraber araştırmalar açık iletişim, yeterli davranış kontrolü ve yapılandırılmış kuralların altını çizen ebeveynliğin, çocukların sağlıklı davranışlarına katkıda bulunduğunu (Chen ve Kennedy, 2004) göstermiştir. Görüldüğü üzere konu ile ilgili araştırma sonuçları, bu araştırmanın bulgusu olan destekleyici aile işlevlerinin çocukların yaşam kalitesini arttırdığı bilgisi ile tutarlıdır.

Destekleyici aile ilişkileri olumlu aile işlevlerini bünyesinde barındıran çatı bir kavramdır ve bu olumlu aile işlevlerinin tek tek ele alınıp çocukların yaşam kalitesi ile olan ilişkisinin tartışması araştırma sorusunun daha ayrıntılı bir şekilde ele alınması açısından önemli görülmektedir. Bu sebeple araştırmada kullanılan Çocuklar İçin Aile İlişkileri ölçeğinin, ölçek maddelerine dayandırılarak elde edilen iletişim, duygusal yakınlık, birlikte karar verme, birlikte vakit geçirme ve ebeveyn ilgisi gibi olumlu aile işlevleri ayrı ayrı ele alınıp incelenecektir. Ancak bahsedilen olumlu aile işlevleri ile çocukların yaşam kalitesi ile ilgili çalışmalar oldukça sınırlı olduğundan elde edilen bulgular, ilişkili olduğu düşünülen araştırmalar çerçevesinde tartışılacaktır.

Destekleyici aile ilişkilerini ölçen 'Ailem söylediklerimi dikkatle dinler', 'Eve geldiğimde o gün yaşadığım olumlu / olumsuz olayları aileme anlatırım', 'Ailemde herkes fikirlerini rahatlıkla ifade eder' gibi maddeler anne-baba ve çocuk arasındaki iletişim şeklini ortaya koymaktadır. Sağlıklı aile içi iletişim sağlıklı bir aile yaşantısı için kritik bir öneme sahiptir. Sağlıklı iletişime sahip ailelerde ise iletişim açık ve nettir. Sözsüz iletişim ile sözlü iletişim arasında uyum vardır ve aile üyeleri rahatlıkla düşüncelerini ifade edebilirler (Satir, 1972; akt. Murdock, 2009).

Literatür incelendiğinde, ebeveynler arasındaki artan yapıcı iletişimin çocukların içselleştirme sorunlarında azalma görülmesi ile ilişkili bulunmuştur (Knopp ve diğ., 2017). Bir başka çalışmada ise, ebeveynleriyle sağlıklı bir iletişime sahip olan çocukların, bu iletişim becerilerini arkadaşlık ilişkilerine aktardığı ve böylece sosyal becerilerinde artış olduğu gözlenmiştir (Cassidy ve diğ., 1996). Diğer taraftan Brooks ve Goldstein (2001), ebeveyn ve çocuk arasındaki olumlu ve etkili iletişimin,

çocukların psikolojik dayanıklılığının gelişimine önemli ölçüde katkı sağladığı tespit etmişlerdir (Akt. Katchur, 2014). Bu bulguyu destekleyecek şekilde Kidd ve diğerleri (2006), sağlıklı aile ilişkileri ve iletişiminin çocukların gelecekteki kendine zarar verme olaylarını da önemli derece de azaltabileceğini belirtmişlerdir. Prouty, Fischer, Prudom, Cobos ve Helmeke de (2016) açık ve destekleyici aile iletişiminin pozitif aile sonuçlarıyla ilişkili olduğunu vurgulamıştır. Kısacası araştırma bulgularına bakılarak aile içi sağlıklı iletişimin, çocukların davranış sorunlarının azalmasına, aile içi ve arkadaş çevresinde iletişim becerilerinin ve psikolojik dayanıklılığının artmasına ve gelecekteki yaşantısına da olumlu yansımalarıyla çocukların yaşam kalitesinin artmasına katkı sağladığı söylenebilir.

Çocuklar İçin Aile İlişkileri Ölçeği'ndeki 'Ailedeki herkes duygularını karşdakini kırmadan ifade eder' ve 'Evde birinin morali bozuk olursa ona destek oluruz' maddeleri ise destekleyici aile ilişkilerindeki ebeveyn sıcaklığı, ebeveyn yakınlığı ve ebeveyn desteği gibi kavramlara karşılık gelmektedir. Aile sistem kuramcılarından Murray Bowen'a (1996) göre aile, üyelerin duygusal olarak yoğun bir şekilde bağlı olduğu bir bütündür ve ailedeki duygusal sistemin nasıl işlediği ailenin sağlıklı veya sağlıklı olmayan olmasındaki temel belirleyici güçtür (Kerr,2000). Destekleyici aile ilişkilerinde de ebeveynlerin çocuklarına karşı duygusal anlamda yakın ve destekleyici davranışlar içinde olması beklenir. Sıcak ve duygusal yakınlığı olan ebeveyn davranışları arasında ise fiziksel sevgi gösterileri, duygularını ifade etme, mutsuz olan çocuklarını fark edip onları rahatlatılabilme ve destek olma yer alır (Newland, 2015). Literatür incelendiğinde ise, ebeveynlerin çocuklarına karşı gösterdikleri bu sevecen davranışlar ve etkileşimler ile çocukların ve ergenlerin iyi oluşları arasında güçlü ilişkiler bulunmuştur (Holder ve Coleman, 2009; Leung ve Zhang, 2000; Özdemir, 2012; Rask ve diğ., 2003; Stewart ve diğ., 1998; Williams ve Steinberg, 2011). Benzer şekilde The Children's Society (2014) raporunda, ebeveynlik davranışları ile 12-15 yaş arası çocukların iyi oluşları arasında güçlü bir ilişki bulunurken, ebeveynler tarafından gösterilen duygusal desteğin çocukların yaşam doyumu ile en yüksek ilişkiye sahip olduğu görülmüştür. Feldman ve Masalha (2010) ise annenin çocuğuna gösterdiği duyarlılık ve duygusal desteğin çocuğun sosyal çevreye uyumunu ve sosyal yeterliliklerini desteklediğini belirtmişlerdir. Bununla birlikte

ebeveyn yakınlığı ve sıcaklığının çocukların bilişsel iyi oluşunu da desteklediği yönünde çalışmalar bulunmaktadır (Dodici, Draper ve Peterson, 2003; Newland ve diğ., 2014). Sonuç olarak destekleyici aile ilişkilerinden olan ebeveynin duygusal yakınlığı ve sıcaklığının çocukların yaşam kalitesini arttırdığı bulgusu literatürdeki pek çok araştırma bulgusu ile desteklenmektedir. Bununla birlikte ebeveyn sıcaklığı ve duygusal yakınlığının, çocuğun en temel ihtiyaçlarından biri olan ait olma duygusunu tatmin ederek yaşam kalitesini arttırabileceği söylenebilir. Ayrıca ebeveynin duygusal desteği de çocukların karşılaştığı zorluklarla arasında bir tampon görevi görerek yaşam kalitesini olumlu yönde etkilediği düşünülebilir.

Destekleyici aile ilişkilerini ölçen ölçek maddelerinden ‘Ailecek bir etkinlik (tatile gitmek, hafta sonu dışarı çıkmak vb.) yapacağımız zaman buna bütün aile birlikte karar veririz’ maddesi ise sağlıklı ailelerin birlikte kararlar aldığını vurgulamaktadır. Murdock’a (2009) göre sağlıklı bir ailede alınan kararların, uygulanabilir, esnek ve aile üyelerinin ihtiyaç ve isteklerine göre şekillenmesi gerekmektedir. Kararlar anlaşma sağlanarak ve her üyenin duygularını rahatlıkla dile getirebildiği bir ortamda alınmalıdır. Aksi takdirde bu durum üyeler arasında duygusal olarak uzaklaşmaya sebep olur.

Aile içinde alınacak kararlarda yetişkinler kadar çocuklar da fikirlerinin önemsenmesini arzu ederler. Bjerke’ye (2011) göre çocukların ailede alınan kararlara katılım anlayışları, adalet ile ilgili fikirleriyle yakından ilişkilidir. Özellikle orta çocukluk dönemindeki çocuklar için, alınan kararlara katılım anlayışı adil olmak veya haksızlık yapmak kelimeleri ile tanımlanmaktadır. Çocuklar için adil olmak, herhangi bir karara katılım sürecinde kendisine saygılı davranılması; haksızlık yapmak ise alınan kararlarda kendilerinin tanınma haklarına engel olunması anlamında gelmektedir. Konu ile ilgili yapılan çalışmalarda destekleyici aile ilişkileri başlığı altına giren birlikte karar verme işlevi ile çocukların yaşam kalitesi arasında olumlu bir ilişki olabileceğini desteklemektedir. Örneğin, The Children’s Society (2012) raporunda, 8-15 yaş arası çocuklarla yaptığı bir çalışmada, çocukların aileleri tarafından dinlenilmeleri hakkındaki duyguları ve aile kararlarına dahil edilmeleri ile iyi oluşları arasında önemli bir ilişki tespit etmiştir. Benzer şekilde Eryılmaz da (2010) ergenlerin aile yönetime katılmaları ve kendileri ile olumlu iletişimin kurulmasının, ergenlerin öznel iyi oluş

düzeylerini yükselttiğini belirtmiştir. Çocuklar için, alınan bir kararın değerli ortakları olduklarını hissetmeleri benlik saygılarını ve özgüvenlerini olumlu etkileyerek yaşam kalitesini arttırabileceği düşünülebilir. Ayrıca çocuklar için karar alma sürecine dahil olmak, isteklerini öteleyebilme, ortak kararlar için başkalarının da istek ve ihtiyaçları için empati yapabilme ve çok yönlü düşünebilme gibi becerilerinin de gelişimine katkı sağlayarak yaşam kalitesinin sosyal ve bilişsel alanlarına da olumlu etkisi olacağı söylenebilir.

‘Ailecek bir etkinlik (tatile gitmek, hafta sonu dışarı çıkmak vb.) yapacağımız zaman buna bütün aile birlikte karar veririz’ maddesinde olduğu gibi birlikte karar vermenin yanı sıra ailecek birlikte zaman geçirmek de destekleyici aile ilişkilerinin içine girmektedir. Literatür incelendiğinde ebeveynlerin çocuklarıyla oyun oynama/eğlenme, aile yemeği yeme ve bazı aile ritüellerine sahip olma gibi ailecek birlikte zaman geçirmeleri, çocukların çocukluk yılları boyunca olumlu gelişimsel sonuçlarla ilgili bulunmuştur (Coyl, Newland ve Freeman, 2010; Coyl-Shepherd ve Newland, 2013; Newland ve diğ., 2013b). Benzer şekilde Utter ve diğerleri (2013) ve Lawrence ve Plisco (2017) yaptıkları çalışmalarda, ailecek birlikte yenilen yemeklerin aile bireylerin birbirlerine olan bağlılığı ile ilgili olumlu duygu ve tutum düzeylerini artırdığını belirtmişlerdir. Özetle ailecek birlikte geçirilen zamanların ebeveyn ve çocuk arasındaki ilişkiyi geliştirerek yakınlık duygusunu güçlendireceği ve çocuğun yaşam kalitesini arttıracığı söylenebilir.

Ebeveyn duyarlılığı ya da ilgisi destekleyici aile işlevlerinden bir diğeridir. Çocuklar İçin Aile İlişkileri Ölçeğinde ebeveyn duyarlılığı ya da ilgisi ‘Ailem yaptığım etkinliklerle yakından ilgilenir’, ‘Ailem, kıyafet, okul gereçleri gibi ihtiyaçlarımın farkına varır’ maddeleri ile ele alınmıştır. Aile sistem yaklaşımlarından yapısal yaklaşıma göre, bir ailedeki üyelerin diğer üyelerle ve alt sistemlerle nasıl iletişime geçeceğini belirleyen sınırlar vardır. Bu sınırların çok katı olduğu durumlarda, aile üyelerinin birbirlerinin ihtiyaç ve isteklerine ilgili olmadığı, çok fazla bireyselliğin olduğu ve sonuç olarak kopuk ailelerin ortaya çıktığı görülmektedir. Sınırların çok belirsiz olduğu durumlarda ise, aile üyelerinin birbirlerine karşı özgünlüklerini ve özerkliklerini koruyamayacak kadar ilgili ve müdahaleci oldukları ve bu aşırı ilgiden dolayı da aile üyeleri arasında simbiyotik bağların olduğu bilinmektedir (Goldenberg

ve Goldenberg, 2008; Minuchin, 1974; akt. Murdock, 2009). Sağlıklı olan ise aile üyelerinin hem ‘ben’ olarak bireyselliklerini yaşadığı hem de ‘biz’ olarak ait olma duygusunun yaşadıkları (Nazlı, 2001), dengeli ve yeterli bir ilginin olmasıdır. Çocuklarına karşı yeterli ve dengeli bir şekilde ilgili olan bir ebeveyn çocuğunun ilgi alanlarının, hislerinin, hayallerinin ve isteklerinin farkındadır. Ayrıca çocuğun öğrenmeye yönelik yeteneklerini, çabalarını, merak ve motivasyonunu destekleyen davranışlara sahiptir (Roggman ve diğ., 2008; akt. Newland, 2015). Yapılan çalışmalar ebeveyn teşvikinin, çocukların becerilerini ve bu becerilere olan güvenlerini güçlendirerek çocukların iyi olma halini desteklediğini belirtmektedir (Newland, Chen ve Coyl-Shepherd, 2013a; Paquette, Coyl-Shepherd ve Newland, 2013).

Özetle, destekleyici aile ilişkilerinden olan iletişim, duygusal yakınlık, birlikte karar verme, birlikte vakit geçirme ve ebeveyn ilgisi gibi pozitif ebeveyn davranışlarının çocukların davranış sorunlarının azalmasına, aile içi ve arkadaş çevresinde iletişim becerilerinin ve psikolojik dayanıklılığının artmasına, bilişsel ve sosyal gelişim alanları ile gelecekteki yaşantısına da olumlu yansımalarıyla çocukların yaşam kalitesini arttırdığı görülmektedir.

5.2.2 Engelleyici Aile İlişkileri Değişkeninin Çocukların Yaşam Kalitesini Yordamasına İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumu

Araştırma bulguları incelendiğinde, engelleyici aile ilişkileri değişkeninin çocukların yaşam kalitesi düzeyinin yordayıcısı olarak ortaya çıktığı ve çocukların yaşam kalitesi düzeyi ile engelleyici aile ilişkileri arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür (Bkz. Tablo 4.2, Bkz. Tablo 4.3, Bkz. Tablo 4.4). Engelleyici aile ilişkilerinin puanlarının artması, çocukların olumsuz aile ilişkilerine sahip olduğunu ve yaşam kalitesi düzeylerinin azaldığını; engelleyici aile ilişkileri puanlarının azalması ise çocuklar için ebeveynlerinden gelen olumsuz davranış ve ilişki biçiminin azalması ve yaşam kalitesi düzeylerinin yükseldiğini ifade etmektedir.

Çocuklar İçin Aile İlişkileri Ölçeğinin bir alt boyutu olan engelleyici aile ilişkileri ölçek maddeleri çerçevesinde değerlendirildiğinde; aile içi iletişimin zayıf, problem çözme becerilerinin düşük, aile bireyleri arasında tartışma, anne babanın çocukların yaşantısı ile ilgilenmeme, otoriteye uyulmadığında cezalandırma ve aile

bireyleri arasında düşük bağıllık ve sıcaklık olduğu görülmektedir. Literatür incelendiğinde bahsedilen engelleyici aile işlevleri arttıkça çocuk ve ergenlerin davranış problemlerinde artış (Crawford, Schrock ve Woodruff-Borden, 2011; Cummings ve Davies, 2002; Haskett ve Willoughby, 2007; Leve, Kim ve Pears, 2005; Peleg-Popko ve Dar, 2001; Prinzie ve diğ., 2004; Prinzie ve diğ., 2005; Savi ve Akboy, 2008), iyi oluşlarında düşme (Kochanska, Clark, Goldman, 1997; Prinzie, Stams, Dekovic, Reijntes ve Belsky, 2009) yaşam doyumlarında azalma (Chappel, Suldo ve Ogg, 2014) görülmektedir. Görüldüğü gibi literatürdeki pek çok araştırma sonucu, bu araştırmanın bulgusu olan olumsuz aile işlevlerinin çocukların yaşam kalitesi düzeyini düşürdüğü bilgisini destekler niteliktedir.

Engelleyici aile ilişkileri olumsuz aile işlevlerini bünyesinde barındıran çatı bir kavramdır ve bu olumsuz aile işlevlerinin tek tek ele alınıp çocukların yaşam kalitesi ile olan ilişkisinin tartışılması araştırma sorusun daha ayrıntılı bir şekilde ele alınması açısından önemli görülmektedir. Bu sebeple araştırmada kullanılan Çocuklar İçin Aile İlişkileri ölçeğinin, ölçek maddelerine dayandırılarak elde edilen olumsuz iletişim, düşük bağıllık ve duygusal red, aşırı kontrol ve disiplin, aile içi tartışma ve gereken ilgiyi göstermeme gibi olumsuz aile işlevleri ayrı ayrı ele alınıp incelenecektir. Ancak bahsedilen olumsuz aile işlevleri ile çocukların yaşam kalitesi ile ilgili çalışmalar oldukça sınırlı olduğundan elde edilen bulgular, ilişkili olduğu düşünülen araştırmalar çerçevesinde tartışılacaktır.

Engelleyici aile ilişkilerini ölçen ölçek maddelerinden ‘Ailemin birbiriyle hiç konuşmadığı zamanlar olur’ ve ‘Ailemde herkes birbirine emir verir’ gibi maddeler ebeveyn ve çocuk arasındaki sağlıklı iletişim şeklini göstermektedir. Sağlıklı iletişimin olduğu ailelerde sözlü ve sözsüz mesajlar birbiriyle tutarlı değildir. Aile üyeleri birbirlerini anlamaktan ziyade; birbirlerini sakinleştirmeye, suçlamaya, akıl vermeye çalışırlar (Satir, 1972; akt. Murdock, 2009). Literatür incelendiğinde eleştiri, uzaklaşma ve kontrol ile karakterize olan zayıf iletişimin, olumsuz psikososyal sonuçların öngörücüsü olduğu görülmektedir (Farrell ve White, 1998; Steinberg, 2001). Örneğin, Knopp ve diğerleri (2017) ebeveynlerin azalan yapıcı iletişim ve artan açık sözlü çatışmalarının zaman içinde çocukların dışsallaştırma problemlerinde artışa sebep olduğu bulmuşlardır. Benzer şekilde Peleg-Popko’da (2002) ise zayıf aile iletişimi ve

aile özerkliğinin özendirilmemesinin, çocuğun kaygısı ile ilişkili olduğunu tespit etmiştir. Yapılan araştırmalar incelendiğinde, aile içi zayıf ya da sağlıklı iletişimin çocuklarda davranış sorunlarına yol açtığı görülmektedir. Bu araştırma sonuçları, engelleyici aile ilişkilerinden olan sağlıklı iletişimin çocukların yaşam kalitesi düzeyini azaltan bir yapı olduğu bulgusu ile tutarlılık göstermektedir. Ebeveynleri ile sağlıklı bir iletişime sahip olan, anlaşılmadığını hisseden, dinlenilmeyen ve çok fazla eleştirilen çocukların hissettiği olumsuz duyguların yaşam kalitesi düzeyini azalttığını söylenebilir.

Çocuklar İçin Aile İlişkileri Ölçeği'ndeki 'Ailemin istemediği bir davranış yaptığımda, benimle bir süre konuşmazlar' ve 'Aile içinde kendimi yalnız hissederim' maddeleri çocukların ebeveynlerinden ihtiyaç duyduğu duygusal desteği yeterince alamadıkları ve cezalandırma olarak ebeveynlerinin sevgi, destek ve ilgilerini geri çektikleri görülmektedir. Ebeveynin duygusal sıcaklığının ve kabulünün olmaması, ebeveyn eleştirisi ya da duygusal reddi genel olarak çocuklar için sağlıklı bir yetiştirme ortamına sebep olur. Krohne'ye (1990) göre olumsuz geri bildirimin sıklığı ve yoğunluğu çevrenin düşmanca ve tehdit edici algılanmasına ve bireyin kendi yeterliliklerine olan inancının zayıflamasına neden olmaktadır. Bu inanç ve algılar da genellikle bireyin kendisi ile ilgili olumsuz sonuç beklentilerine yol açmaktadır. Bu bilgidan yola çıkarak negatif yetiştirme ortamının çocukların sahip olduğu inanç ve atıfları etkileyerek çocuk kaygısını etkilediği söylenebilir. DeBoard Lucas, Fosco, Raynor ve Grych'in (2010) yaptıkları bir çalışmada, annelerin kontrol etme davranışları sergilediklerinde ve çocuklarına duygusal destek vermediklerinde, çocukların daha fazla kendini suçlayan değerlendirmelerde bulunduğu gözlenmiştir. Hale, Van Der Valk, Engels ve Meeus (2005) ise ergenlerin algıladıkları ebeveynsel reddin, depresyon ve saldırganlık düzeyleri ile anlamlı derecede ilişkili olduğu tespit etmişlerdir. Konu ile ilgili araştırmalarda da görüldüğü gibi yetersiz ebeveyn desteği ya da ebeveynin duygusal reddi çocuklar için olumsuz sonuçlarla ilişkili bulunmuştur. Bu sonuçlar araştırma bulguları ile tutarlı görünmektedir.

Ebeveynin yetersiz desteği ve duygusal reddi çocukların yaşam kalitesi düzeyini olumsuz etkilediği gibi, aile üyelerinin birbirlerinin özerkliklerine saygı duymadığı ve birbirlerinin yaşamlarına çok fazla müdahalede bulunduğu simbiyotik ilişki biçiminin

de çocukların yaşam kalitesi üzerinde olumsuz bir etkisi olduğu söylenebilir. Bu konu ile ilgili yapılan araştırmalar, ailelerinde aşırı uyum ve bağıllık görülen çocuklarda da davranış sorunları (Coldwell, Pike ve Dunn, 2006), depresyon ve anksiyete (Kashani, Allan, Dahlmeier, Rezvani ve Reid, 1995; Kashani, Suarez, Jones ve Reid, 1999; Victor, Bernat, Bernstein ve Layne, 2007) görüldüğünü vurgulamaktadır.

Engelleyici aile ilişkilerinde üzerinde durulan bir diğer olumsuz işlev ise ebeveynlerin aşırı kontrolüdür. Çocuklar İçin Aile İlişkileri Ölçeği'ndeki 'Evde bir eşya kırıldığında / kaybolduğunda bu büyük bir sorun olur', 'Ailemin istemediği bir davranış yaptığında, benimle bir süre konuşmazlar', 'Ailemde biriyle olan en ufak anlaşmazlığında cezalandırılırım', 'Ailem notlarımı diğer çocukların / kardeş(ler)imin notlarıyla kıyaslar', 'Hak ettiğimden daha çok ceza alıyorum' maddeleri ebeveyn kontrolü ve yanlış disiplin yöntemlerine karşılık gelmektedir. Ebeveynlerin aşırı kontrolü, genellikle çocuklarının aktivitelerinin ve/veya rutinlerini aşırı düzenleme, müdahalede bulunma, aşırı koruma, suçluluk oluşturma, sevgiyi geri çekme, mesafeli davranma, sürekli ne yaptıklarını bilmek isteme ve bağımsız bir şekilde hareket etmelerine fırsat tanımayı içeren davranışlardan oluşmaktadır (Bögels ve Brechman-Toussaint, 2006). Teorik olarak ebeveynin aşırı kontrolünün, çocuğun karşılaştığı bir sorunla nasıl başa çıkabileceğini öğrenme fırsatını kısıtladığı, bu durumda çocuğun benliği ve çevresi hakkında olumsuz görüşlerinin ortaya çıkmasına sebep olduğu varsayılır. Ayrıca ebeveynin aşırı kontrolü çocuğa sürekli bir tehdit durumu olduğunu hissettir ve bu durum çocukta korku ve kaygıya yol açabilir (Rapee, 1997). Konu ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde, teorik görüşlerle tutarlı olarak ebeveynlerin aşırı kontrolünün çocuklarda kaygı ve duygusal sorunlar oluşturduğu görülmüştür (Amato ve Cheadle, 2008; Chorpita, Albano ve Barlow, 1996; Chorpita, Brown ve Barlow, 1998; DeBoard Lucas ve diğ., 2010; Morris ve diğ., 2002). Bu konuda yapılan meta analiz çalışmaları da (McLeod, Weisz ve Wood, 2007; Rapee, 1997) ebeveynlerin aşırı kontrolleri ile çocuk kaygısı arasında güvenilir bir ilişkinin olduğu konusunda yeterli kanıtın olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Yanlış disiplin uygulamalarından biri de cezalandırmadır. Peterson ve Hann'a göre (1999) cezalandırma, ebeveynlerin çocukların ve ergenlerin uyumunu sağlamak için güç kullanma veya kullanma tehdidinde bulunduğu ebeveyn kontrolü biçimidir.

Engelleyici aile işlevleri alt ölçeğinde yer alan ‘Ailemde biriyle olan en ufak anlaşmazlığında cezalandırılırım’ ve ‘Hak ettiğimden daha çok ceza alıyorum’ maddeleri cezalandırma yöntemine vurgu yapmaktadır. Cezalar, çocuklar üzerinde kısa süreli kontrol ile sonuçlanabilirken, ebeveyn kontrolüne uzun süreli direnci teşvik edebilir. Genel olarak cezalandırma, genel sosyal yeterlilik, ahlaki gelişim, benlik saygısı ve madde kullanımı ve suçluluğun artması riskini arttırmaktadır (Peterson ve Hann, 1999; akt. Katchur, 2014). Ancak diğer yandan çocuğun sağlıklı sınırları öğrenmesi, sorumluluk sahibi olması ve özerk bir şekilde işlev görmeyi öğrenmesi için (Pettit ve diğ., 2001), olumlu disiplin yöntemlerini uygulaması gerekmektedir. Pek çok çalışma da, olumlu disiplin tekniklerinin çocukların davranışlarını, tutumlarını ve uzun vadeli sonuçlarını genel çocuk refahını destekleyen yollarla etkilediğini ortaya koymuştur (Coyl, Roggman ve Newland, 2002; Deater-Deckard, Ivy ve Petrill, 2006; MacKenzie, Nicklas, Brooks-Gunn ve Waldfogel, 2011; McCarty ve McMahon, 2003; Owen, Slep ve Heyman, 2012).

Araştırma sonuçlarından da görüldüğü üzere, ebeveynlerin aşırı kontrolü ve cezalandırma gibi yanlış disiplin uygulamaları, çocuklarda korku, kaygı, duygusal sorunlar, düşük sosyal yeterlilik ve benlik saygısında azalma gibi olumsuz sonuçlarla ilişkili bulunmuştur. Bu sonuçlara bakılarak engelleyici aile ilişkilerinden biri olan ebeveynlerin aşırı kontrolü ve yanlış disiplin uygulamalarının, çocuklarda ortaya çıkardığı korku, kaygı ve duygusal sorunlar gibi olumsuz sonuçlarla çocukların yaşam kalitesi düzeyini düşürdüğü söylenebilir.

Aile içi çatışma ve olumsuz duygular engelleyici aile ilişkileri boyutu altında yer alan bir diğer önemli başlıklardır. Çocuklar İçin Aile İlişkileri Ölçeği’ndeki ‘Ailemde öfke, kızgınlık, gerginlik gibi duygular yaşanır’ maddesiyle çocukların aile ortamında yaşadıkları olumsuz duygulara vurgu yapılmıştır. Araştırmalar göre, aile içi uyumun azalması ve aile içi anlaşmazlığın artması, çocuklardaki yüksek çocukluk çağı depresyonu (Amato ve Keith 1991; Strohschein 2005), içe yönelim ve dışa yönelim sorunlarını (Lucia ve Breslau, 2006; Margolin ve John, 2001; akt. Güzel, 2013) yordamaktadır. Bununla birlikte çocukların ebeveynleri ile yaşadığı çatışmaların yanı sıra, ebeveyn ve evlilik çatışmaları da çocuğun öznel iyi oluşun azalması (Cummings ve Davies, 1995; Harper ve Fine, 2006) ve duygusal- davranışsal problemlerin artması

(Fishman ve Meyers, 2000; Frankel, Umemura, Jacobvitz ve Hazen, 2015) ile ilişkili bulunmuştur. Sturge-Apple ve diğerleri (2008), ebeveyn çatışması ile çocukların okul uyumu arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırmalarında, ebeveyn çatışmalarının çocukların okul ile ilgili sorun yaşamalarına neden olduğunu ortaya koymuşlardır. Benzer şekilde Timmons ve Margolin'da (2014) ebeveyn çatışması ile çocukların düşük akademik başarısı arasında anlamlı bir ilişki tespit etmişlerdir. Literatürdeki araştırma bulguları, bu araştırmanın sonucu olan engelleyici aile ilişkilerinden olan aile içi çatışma ve olumsuz duyguların çocukların yaşam kalitesi düzeyini azalttığı bulgusu ile tutarlı görünmektedir.

Aile içi çatışmanın ve evlilik çatışmasının çocukların yaşam kalitesini nasıl etkilediğine dair çeşitli açıklamalar yapılabilir. Öncelikle Volling, Bandon ve Kolak'a (2006) göre evlilik çatışması yaşayan ebeveynler, çocuklarına karşı duygusal yakınlık göstermekte zorlanabilirler ve olumsuz evlilik yaşantısı ebeveynlerin çocuklarına karşı uyumlarına zarar verecek davranışlar sergilemelerine neden olabilir. Ebeveynlerinden yeterli ilgi ve duygusal yakınlık göremeyen çocuklarda ait olma ve sevgi duyma ihtiyacını karşılayamadıkları için yaşam kalitelerinde azalma görülebilir. Bununla birlikte orta çocukluk dönemi çocukların akıl yürütme becerileri ve bilişsel gelişimlerinde önemli değişikliklerin olduğu bir dönemdir. Gelişen bu becerilerle birlikte ilkokul yıllarındaki bir çocuk aile içinde yaşanan çatışmaları daha kapsamlı bir şekilde anlamaya başlar, ancak bu bilişsel gelişim aile içinde yaşadığı olumsuzlukları içselleştirmesine karşı savunmasızlıklarını da arttırabilir. Bu durumda çocuklarda kişilerarası ilişkilerin değerini reddetmesi veya küçültmesi ya da aile içi olumsuz iletişim yolları ya da davranışlarını diğer insanlarla kurduğu ilişkilerine uyarlama görülebilir (Sturge-Apple, Davies ve Cummings, 2010). Ayrıca Bandura'nın (1977) sosyal öğrenme kuramına göre, çocuklar ebeveynlerinin davranışlarını taklit ederler. Bu bilgiden yola çıkarak çocukların ebeveynlerinin çatışma sırasındaki olumsuz iletişim ve davranışlarını şekillerini öğrenerek arkadaşları, öğretmenleri ve diğer sosyal çevresinde bu işlevsiz davranışları kullanabilecekleri söylenebilir. Örneğin en ufak bir tartışmada ebeveynlerinin birbirlerine küstüğünü ve günlerce konuşmadıklarını gören bir çocuk, arkadaşları ile yaşadığı bir anlaşmazlıkta hemen küsme davranışı gösterebilir ve problemlerini etkili bir şekilde çözemez. Diğer bir deyişle, aile içinde öğrendiği işlevsiz

çatışma çözme becerisi, arkadaşlık ilişkilerini olumsuz etkileyerek yaşam kalitesini düşürebilir. Bir başka örnek olarak da, bu olumsuz ve uygunsuz davranışları okul bağlamında kullanması, okul kurallarına uymama, öğretmenleri ve arkadaşları ile sorun yaşaması akademik başarısını da etkileyerek yaşam kalitesini düşürebilir.

Engelleyici aile ilişkileri çatısı içine giren olumsuz aile işlevlerinden bir diğeri de ebeveynlerin çocuklarına gereken ilgiyi göstermemeleridir. ‘Annem ve babam temizlik, yemek yapmak, tv izlemek vb. bir işle meşgulken benimle ilgilenmezler’ maddesi ile çocukların ebeveynlerinden ihtiyaç duyduğu ilgiyi açıklamaktadır. Her çocuğun sağlıklı ve mutlu yetişebilmesinde ailesinden gördüğü ilgi ve destek çok önemlidir. Çocuğuna karşı ilgisiz olan ebeveynler onun istek, ihtiyaçlarının ve ilgi alanlarının farkında değildirler. Çocukları için önemli gün ve aktivitelere katılım göstermezler. Ayrıca sevgi ve desteğin olmadığı gibi, gerekli kontrol ve disiplin uygulamalarını da göstermezler (Reitman ve diğ., 2002). Anne babasından gereken ilgi ve desteği göremeyen çocuklarda da zaman içinde davranış problemleri gözlenmeye başlanmaktadır (Stein, 2007). Kashani ve diğerleri (1994), yaptığı araştırmada yetersiz aile ve sosyal destek algısı olan çocuklarda içe kapanma ya da dikkatsizlik, diğerlerine ve mala karşı zarar verici davranışlar daha fazla görülmekte, işbirliği yapmamanın yanı sıra yaşamlarında kişisel desteği daha az olduğunu belirten çocukların daha yüksek umutsuzluk düzeylerine sahip olduğu saptanmıştır. Araştırma bulguları ile tutarlı olarak, çocuklarının istek, ihtiyaç ve onlar için önemli olan aktivitelere karşı ilgisiz olan ebeveynlerin çocuklarında artan umutsuzluk, yalnızlık duygularının çocukların yaşam kalitesine olumsuz yansıyacağı söylenebilir.

Özetle, engelleyici aile ilişkilerinden olan zayıf aile içi iletişim, düşük problem çözme becerileri, aile bireyleri arasında tartışma, ilgisiz anne-baba tutumu, otoriteye uyulmadığında cezalandırma ve aile bireyleri arasında düşük bağlılık ve sıcaklığın, çocuklarda duygusal bozukluklar (anksiyete ve depresyon), davranışsal bozukluklar (saldırganlık), düşük akademik başarı gibi olumsuz sonuçlarla ilişkili bulunduğu ve çocukların yaşam kalitesi düzeyini düşürdüğü görülmüştür.

Tüm bu bulgular bir arada değerlendirildiğinde araştırma sonucunun dikkat çeken başka bir yönüde göze çarpmaktadır. Şöyle ki araştırma da, 9-11 yaş arası çocukların yaşam kalitesinin açıklanmasında destekleyici aile ilişkilerinin yordama

gücünün (%28.7) engelleyici aile ilişkilerine göre (%-7.1) dikkate değer bir farkla yüksek olduğu olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre engelleyici aile ilişkilerinin çocukların yaşam kalitesi düzeyini düşürmekle birlikte, çocukların pozitif aile ilişkileri ve ebeveyn davranışlarına karşı daha açık olduğu ve olumsuz yaşantılardan daha olumlu yaşantılardan daha çok etkilendikleri söylenebilir. Ancak literatür incelendiğinde, çocuk yaşam kalitesi çalışmalarında aile işlevlerinin alt boyutları yerine sadece aile işlevlerinin genel kalitesinin (toplam puan) ele alındığı, aile işlevlerinin küresel olarak tartışıldığı; fakat çocuk sonuçları ile ilişkisi açısından özelleştirilmediği görülmüştür (Drotar ve Bonner, 2009; Lewandowski, Palermo, Stinson, Handley ve Chambers, 2010). Bu sebeple araştırma sonucu başka çalışmalarla karşılaştırılamamakla birlikte, bu durumun birkaç sebebi olabileceği düşünülmektedir.

Öncelikle çocukların yaşam kaliteleri/iyi oluşları birçok coğrafi, kültürel ve bağlamsal faktörlere göre farklılaşmaktadır (Casas ve diğ., 2013; Dinisman ve diğ., 2012, 2013). Bu bağlamda çocuk yaşam kalitesinin önemli belirleyicilerinden biri olan aile yaşamı ve işlevlerinin algılanmasında bireyci kültürler ile toplulukçu kültürler arasında kültürel farklılıklar olduğu görülmektedir. Örneğin, Kağıtçıbaşı'na (2005) göre suçluluk oluşturma Türk kültürel bağlamında olumsuz algılanmazken, batı kültürlerinde olumsuz algılanmaktadır. Benzer şekilde Kağıtçıbaşı'nın (2007) yaptığı bir çalışmada toplulukçu kültürlerde çocukların psikolojik kontrolü negatif bir ebeveyn tutumu olarak algılamadıkları görülmüştür. Sümer ve diğerlerinin (2009) 4. ve 5. sınıf öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada da, çocukların ebeveynlerinin bildirdiklerinden daha düşük düzeyde psikolojik kontrol algıladıkları görülmüştür. Kısacası uluslararası literatürde olumsuz ebeveyn davranışı olarak görülen suçluluk oluşturma, psikolojik kontrol gibi ebeveyn yaklaşımları, Türk kültürel yapısında çocuklar üzerinde aynı olumsuz etkiyi oluşturmamaktadır. Ancak çalışmada çocukların aile işlevlerini değerlendirmeleri için kullanılan Çocuklar İçin Aile İşlevleri Ölçeği McMaster Modeli ve Krysan, Moore ve Zill (1990) tarafından tanımlanan sağlıklı ailelerin özellikleri temele alınarak geliştirilmiştir (Akt: Demirtaş Zorbaz ve Korkut Owen, 2013). Bu sebeple bu ölçekteki engelleyici ölçek maddeleri kültürel farklılıklardan dolayı, çocuklar tarafından daha az olumsuz olarak algılanarak engelleyici aile işlevlerinin çocukların yaşam kalitesi düzeyleri üzerindeki etki gücünün daha az çıkmasına yol açtığı düşünülebilir.

Bir başka açıdan ise bu bulgunun çocukların genel olarak yaşam kalitesi düzeylerinin yüksek bulunması (.78) ile açıklanabilir. Lyubomirsky'e göre (2001), mutlu insanlar karşılaştıkları olumsuz olayların pozitif yanlarını görmeye meyillidirler (Akt. Eryılmaz, 2013). Benzer şekilde Hefferon ve Boniwell'de (2014) olumlu duyguların bireylerin bakış açısını genişlettiğini ve olumsuz duyguların etkilerini azalttığını belirtmişlerdir. Araştırmada da çocukların genel yaşam kalitesi düzeyinin yüksek bulunması çocukların olumlu ve sağlıklı yaşantılara sahip olduğunun bir göstergesidir. Bu sebeple çocukların genel olarak yaşamından memnun olmaları, onların olumsuz ebeveyn davranışlarını daha az önemsemeleri ile birlikte pozitif duygu ve yaşantılara karşı da daha açık ve seçici hale getirmiş olabileceği söylenebilir.

Bir başka açıdan bakıldığında ise bu sonuç üzerinde araştırmanın örneklem grubu profilinin etkili olabileceği düşünülebilir. Şöyle ki, örneklem grubundaki çocukların ebeveynlerinin genel olarak eğitim seviyelerinin yüksek olması çocuklarına karşı daha bilinçli yaklaşımlarına; az çocuk sahibi olmaları da çocukları ile geçirebilecekleri zaman dilimlerinin daha fazla olmasına yol açarak destekleyici aile ilişkilerini arttırmış olabileceği söylenebilir.

Bununla birlikte çocukların olumsuz ebeveyn davranışlarından ziyade olumlu ebeveyn davranışlarına daha çok odaklanmalarının bir diğer sebebi çocukların bireysel baş etme becerileri ile açıklanabilir. Karşılaştıkları zorluklar karşısında baş etme becerileri yüksek olan çocukların stresli durumlara karşı daha dayanıklı oldukları ve normal yaşantılarına daha hızlı dönebildikleri bilinmektedir (Doll, Bonzo, Sleet ve Mercy, 2007). Çocukların baş etme becerilerinin yüksek olmasında ise özgüven, etkili sosyal becerilere sahip olma, esneklik gibi bireysel faktörler, destekleyici ve sıcak aile ilişkilerine sahip olma, nitelikli ebeveyn davranışları gibi ailesel faktörler ve sağlıklı arkadaşlık ilişkileri, iyi bir okul ortamı, akrabalar ile iyi ilişkilere sahip olma gibi aile dışındaki koruyucu faktörler oldukça önemlidir (Masten ve Coasworth, 1998). Bahsedilen bu koruyucu faktörler (benlik saygısı, aile ve arkadaşlık ilişkileri, okul ortamı) aynı zamanda çocuk yaşam kalitesinin önemli belirleyicilerindendir. Araştırma bulgularına göre de çocukların yaşam kalitesi düzeyi genel olarak yüksek bulunmasının, çocukların yaşamındaki stresli aile durumlarına karşı koruyucu faktörlerinin yüksek olabileceği ve böylece engelleyici aile ilişkilerine karşı daha dayanıklı olabilecekleri

düşünülebilir. Ayrıca Uusitalo-Malmivaara ve Lehto'ya göre (2013) aile üyeleri ve arkadaşlar ile yakın ilişkilere sahip olma, mutluluğu teşvik etmekte ve olumsuz düşünce ve duyguları önlemektedir. Bu nedenle çocukların bireysel baş etme yöntemlerinin bu farka yol açmış olabileceği düşünülmektedir.

Özetle, bu araştırmada aile işlevleri çocukların yaşam kalitesini yordayan önemli değişkenlerden biri olarak bulunmuştur. Çocuk bildirimlerine dayanarak yürütülen bu çalışmada, destekleyici aile ilişkilerinin (%28) engelleyici aile ilişkilerine göre (%-7) daha yüksek bir oranda yordama gücüne sahip olması ise, aile işlevlerindeki kültürel farklılıklar, çocukların aile işlevlerini ölçen ölçeğin (ÇİAÖ) batı kültüründeki aile işlevleri ölçeklerine dayandırılarak geliştirilmesi, çocukların yaşam kalitesi düzeyinin yüksek bulunması, örneklem grubunun özellikleri ve çocukların bireysel baş etme becerileri ile açıklanmıştır.

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmadan elde edilen bulgulara dayanarak elde edilen sonuçlar belirtilmiş ve bu sonuçlara yönelik ileride yapılabilecek araştırma ve uygulamalara yönelik öneriler sunulmuştur.

Bu araştırmada, İzmir ili merkez ilçelerindeki (Bornova, Konak, Karşıyaka) devlet okullarında eğitim gören 9-11 yaş arasındaki çocukların yaşam kalitesinin Çocuklar İçin Aile İlişkileri Ölçeği'nin alt boyutları olan destekleyici aile ilişkileri ve engelleyici aile ilişkileri değişkenleri ile cinsiyet, yaş ve kardeş sayısı değişkenleri tarafından yordama gücü araştırılmıştır. Örneklem grubundaki çocuklardan toplanan veriler regresyon analizi ile değerlendirilmiştir. Sonuç olarak destekleyici aile ilişkileri ve engelleyici aile ilişkilerinin çocukların yaşam kalitesinin anlamlı yordayıcısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre çocukların destekleyici aile ilişkilerine yönelik algıları arttıkça, yaşam kalitesi düzeylerinin arttığı; engelleyici aile ilişkilerine yönelik algıları arttıkça da yaşam kalitesi düzeylerinin azaldığı belirlenmiştir. Ayrıca çocuğun yaşam kalitesinde destekleyici aile ilişkilerinin engelleyici aile ilişkilerine göre daha büyük bir etki gücünün olduğu da görülmüştür. Buna karşın cinsiyet, yaş ve kardeş sayısı değişkenleri ile çocukların yaşam kalitesi düzeyi arasında da istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür.

Araştırmanın bulguları çerçevesinde araştırmacılara ve uygulayıcılara yönelik verilebilecek öneriler aşağıda sunulmuştur.

Araştırmacılara yönelik öneriler:

1. Ülkemizde yapılan yaşam kalitesi araştırmaları çoğunlukla yetişkinler ve ergenler üzerinedir. Okul öncesi dönem ile ilgili araştırmalar başlamış olsa da, bu araştırmanın örneklem grubu olan orta çocukluk dönemindeki çocukların yaşam kalitesinin aile işlevleri ile araştırılması ülkemizde yapılan ilk çalışmalardan biri olduğu için araştırma bulgularının yeni araştırmalarla desteklenmesi faydalı olacaktır.

2. Bu çalışmanın bulguları çocukların yaşam kalitesi üzerinde aile işlevlerinin önemli bir etkisi olduğunu göstermekle birlikte; destekleyici aile ilişkilerinin, engelleyici aile ilişkilerine göre çocukların yaşam kalitesi üzerinde daha büyük bir etki gücüne sahip olduğunu da ortaya koymuştur. Ancak literatürde önceki yıllara ait çalışmalarda, aile işlevlerinin alt boyutları yerine sadece aile işlevlerinin genel kalitesinin (toplam puan) ele alındığı, aile işlevlerinin küresel olarak tartışıldığı; fakat çocuk sonuçları ile ilişkisi açısından özelleştirilmediği görülmüştür (Drotar ve Bonner, 2009; Lewandowski ve diğ., 2010). Günümüzde de doğrudan aile işlevselliğini hedef alan ya da aile işlevselliğinin çocuk sonuçları üzerindeki aracı değişkenlerini değerlendiren sınırlı sayıda çalışma olduğu göze çarpmaktadır (Knafl ve diğ., 2017). Bu sebeple yapılacak olan yeni araştırmalarda aile işlevlerinin tek tek ele alınıp, çocuk yaşam kalitesi üzerinde hangi işlevin ne kadar ve nasıl bir etki gücüne sahip olduğu araştırılabilir.
3. Aile ilişkileri çocukların yaşamında olumlu ve olumsuz etkileri olan çoklu, karmaşık ve zorlu özellikleri olan bir değişkendir. Bu sebeple aile işlevlerinin çocukların yaşam kalitesini nasıl etkilediğini açıklamak ve ana sebeplerin bulunabilmesi için nitel çalışmaların yapılması önemli görünmektedir. Bu konuda literatür birinin yaşam kalitesini/iyi oluşunu anlamak için günlük yaşamı incelemenin önemine vurgu yapmaktadır (Knitzer, 2000; akt. Ho ve diğ., 2016). Bu sebeple yapılacak olan nitel çalışmalar için yaşam kalitesi düzeyleri farklı olan çocukların günlük yaşamlarındaki aile işlevlerinin incelenmesi önerilebilir. Bununla birlikte aile ilişkilerinin duygusal bir alan olması çocukların aile yaşantıları hakkında konuşmalarını zorlaştırabilir. Özellikle kültürümüzde çocukların anne-babaları hakkında olumsuz duygularından bahsetmesi olumsuz karşılandığı için, çocukların aile yaşantısı hakkında gerçek duygularını saklamalarına bile sebep olabilir. Bu sebeple nitel çalışmalarda çeşitli görsel ve hikayesel araçlarla desteklenmiş bir görüşme çocukların kaygısını azaltabilir ve yaşamları hakkında daha etkili açıklamalar yapmalarını kolaylaştırabilir. Örneğin sosyal ağ haritaları gibi görsel araçlar, çocuğun aile ilişkilerini ve yaşam olaylarını araştırırken, çocukların sadece kendileri hakkında konuştukları görüşmelerle karşılaştırıldığında, çok daha etkili veriler elde

edilmesine yardımcı olabilir. Aynı zamanda araştırmacı için de çocuğun sosyal dünyası hakkında çok yönlü bir çerçeve sunabilir. Bu nedenlerle çocukların yaşam kalitesi ve aile ilişkileri ile ilgili daha detaylı bilgilere ulaşmak adına çeşitli materyaller ve araçlarla desteklenmiş nitel çalışmalar yapılabilir.

4. Çocukların yaşam kalitesinin araştırılmasında çocuğun dikkatini çekecek, en yüksek hassasiyeti sağlamak için çekici bir tasarıma sahip (Strachan, Lund ve Garcia, 2010) yeni ölçme araçları geliştirilebilir. Geleneksel kalem ve kağıt ölçekleri, iyi bir okuma ve dikkat becerisi gerektirdiği için özellikle küçük çocuklar için tamamlanması zor olabilir. Test teknolojisi üzerine yapılan araştırmalar, çocukların bilgisayar tabanlı testi tercih ettiklerini göstermektedir (Sim ve Horton, 2005). Örneğin bilgisayar ekranında bir seferde sadece bir maddenin yer alması, çocukların daha fazla odaklanmasına yardımcı olmaktadır (Clariana ve Wallace, 2002). Dolayısıyla çocuk yaş grubu için geliştirilecek olan ölçeklerde çocukların gelişim düzeyi özellikleri ve beğenilerinin dikkate alınması önemli görünmektedir.
5. Kültürün yaşam kalitesini nasıl etkilediğine dair kültüre özgü aile ilişkilerinin yaşam kalitesi ile ilişkisi incelenebilir. Örneğin literatürde ebeveynlerin çocukları üzerinde suçluluk duygusu oluşturmaları aşırı kontrolcü ebeveyn davranışına girip olumsuz çocuk sonuçları ile ilişkili bulunurken, Sümer ve diğerlerinin (2009) yaptıkları çalışmada ebeveynlerin suçluluk oluşturacak davranışlarının, Türk kültüründe hem ebeveynler hem de çocuklar tarafından olumsuz algılanmadığı görülmüştür. Bu kültürel farklılıkların belirlenmesi, aile ilişkilerinde neyin ‘kaliteli’ çocukluğu oluşturduğunu anlamamıza yardımcı olabilir.
6. Bu çalışmada aile işlevlerinin (destekleyici ve engelleyici) çocuk yaşam kalitesinin önemli bir kısmını (%35) açıkladığı ve çocuk yaşam kalitesinin önemli bir yordayıcısı olduğu görülmüştür. Ancak çocukların yaşam kalitesinin diğer belirleyicilerinin neler olduğunun belirlenmesi de önemlidir. Bu konuda yurt dışında yapılan çalışmalarda çocuk yaşam kalitesi/iyi oluşu ekolojik ve bütüncül bir bakış açısıyla ele alınmaktadır. Çocukların yaşam kalitesini/iyi oluşlarını bütüncül bir bakış açısıyla ele alan araştırmalarda, orta çocukluk döneminde aile ve arkadaşlık ilişkileri, okul yaşantısı, sağlık durumu, yaşam

alanı, mahalle ve komşuluk ilişkileri değişkenlerinin çocuk yaşam kalitesinin anlamlı yordayıcıları olduğu görülmüştür. Ülkemizde yapılacak olan çocuk yaşam kalitesi araştırmalarında da ekolojik yaklaşımları dikkate almak çocuk yaşam kalitesi kavramının daha iyi analiz edebilmek ve açıklayabilmek için önemli olacaktır.

7. Bu çalışmada çocuklardan toplanan verilerden elde edilen, olumlu aile işlevlerinin olumsuz aile işlevlerine göre çocukların yaşam kalitesini daha güçlü bir şekilde yordadığı bulgusu çocukluk ve çocuklarla ilgili mesleki bilgileri arttırabilir. Ayrıca aile odaklı müdahalelerin ve testlerin geliştirilmesine katkıda bulunabilir.
8. Araştırma sonuçları çocukların yaşam kalitesinin açıklanmasında aile ilişkilerinin büyük bir öneme sahip olduğunu göstermiştir. Bu durumda ailesinden destek ve ilgi görmeyen, duygusal ihtiyaçlarının karşılanmasında ailesinden beslenemeyen çocukların öğretmen, akran vb. gibi başka kanallara yönelmesi beklenen bir durumdur. Bu sebeple ailesi tarafından ihmal edilen çocukların duygusal ihtiyaçlarını nasıl karşıladıklarının ve yaşam kalitelerini arttıran faktörlerin belirlenebilmesi için nitel çalışmalar yapılabilir.
9. Araştırma verileri orta gelir seviyesine sahip olduğu düşünülen, devlet okullarında eğitim gören çocuklardan toplanmıştır. Örneklem grubunun düşük ve yüksek gelir seviyesine sahip çocuklardan oluşması çocukların yaşam kalitesi ve aile işlevleri üzerinde daha farklı sonuçlar ortaya koyabilir. Bu sebeple yapılacak olan çalışmalarda alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki örneklem gruplarındaki çocukların yaşam kalitesi araştırılabilir.

Uygulayıcılara yönelik öneriler:

1. Araştırma bulguları çocukların yaşam kalitesi üzerinde olumlu davranışların olumsuz davranışlardan çok daha büyük bir etki gücüne sahip olduğunu göstermektedir. Diğer bir deyişle, olumsuz davranışlar-engelleyici yaklaşımlar öğrenme sürecinde olduğu gibi (örn. cezanın kalıcı bir etki göstermemesi gibi) çocukların yaşam kalitesi üzerinde de kalıcı bir değişim oluşturmamaktadır. Bu durumda ebeveynlerin, öğretmenlerin ve okul idarecilerinin olumsuz davranışı

düzelteye odaklanmaktan ziyade olumlu davranışları arttırmaya yönelik çalışmalara odaklanmaları, çocukların yaşam kalitesinin artmasında daha etkili sonuçlara ulaşılmasını sağlayacaktır. Bu açıdan ebeveynler, öğretmenler ve okul idarecileri, verilecek olan seminer ve eğitimlerle çocuklarla ilişkilerinde destekleyici ve olumlu davranışlara odaklanan bir bakış açısı hakkında güçlendirilebilir.

2. Ebeveynlere düzenlenecek olan çeşitli seminer ve psikoeğitim çalışmaları ile ailenin çocuğun yaşam kalitesi üzerindeki etki gücü hakkında farkındalık kazandırılabilir ve bu etki gücü yapılacak olan çalışmalarla optimum seviyeye çıkarılabilir. Bu çalışmalarda iletişim becerileri, çocuklarla kurulacak duygusal yakınlık, aile içi karar alma süreçleri, ailecek birlikte zaman geçirme-eğlenme, çocukları takip-izleme gibi konulara odaklanılabilir.
3. Literatür incelendiğinde çocukların yaşam kalitesi üzerinde arkadaşlık ilişkilerinin de büyük bir öneme sahip olduğu görülmektedir. Bu açıdan okul psikolojik danışmanları tarafından çocukların arkadaşlık ilişkilerini güçlendirecek, aynı zamanda zorba davranış ve tutumlara karşı da kendilerini koruyacak bilgilendirme ve psikoeğitim çalışmaları yapılabilir.
4. Çocuk yaşam kalitesinde bir diğer önemli faktör okul yaşantısıdır. Bu konuda okul idarecileri, psikolojik danışmanlar ve öğretmenler çocukların okula aidiyet duygusunun gelişmesi için ortak çalışmalar ve projeler üretebilirler. Örneğin okuldaki her çocuğa hitap edecek şekilde spor, sanat, gezi ve atölye çalışmaları çeşitlendirilerek, her çocuğa birey olarak değer verilerek ve yapılacak faaliyetlerde çocuklar da karar alma sürecine dahil edilerek çocukların okul yaşantısından memnuniyeti artırılabilir.
5. Boş zaman etkinlikleri ve yaşanan çevre-konut faktörleri de çocukların yaşam kaliteleri üzerinde etkileri olan değişkenlerdir. Bu sebeple çocukların boş zamanlarını verimli, eğlenceli ve güven içinde geçirebilmeleri için ilgili bakanlıkların ve belediyelerin bu konuda çocuklar için çeşitli kurslar, spor sahaları, park ve yeşil alanlar düzenlemelerinin yararlı olabileceği düşünülmektedir.

6. Son olarak da, ÷lkemizde çocuklarla ilgili politikaların geliştirilmesinde, düzenlenmesinde ve takibinin yapılmasında, çocuk yaşam kalitesi araştırmalarının dikkate alınmasının, çocuklarla ilgili alınacak kararların ve yapılacak olan çalışmaların verimini ve kalitesini arttırabileceği düşün÷lmektedir.

KAYNAKÇA

- Addington-Hall, J., & Kalra, L. (2001). Who should measure quality of life? *British Medical Journal*, 322 (7299), 1417
- Akder, H. (2004). Türkiye’de insani gelişme ya da yaşam kalitesi, birleşmiş milletler kalkınma programı raporlarına göre bir değerlendirme. (04.05.2018 tarihinde <http://www.aso.org.tr/kurumsal/media/kaynak/TUR/asomedyamayıs2004/dosyamayıs2004.html> adresinden erişilmiştir).
- Aksungur, A. (2009). *Dr. Zekai Tahir Burak Kadın Sağlığı Eğitim ve Araştırma Hastanesinde çalışan ebe ve hemşirelerin iş doyumu ve yaşam kalitesi düzeylerinin belirlenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Aktürk, S. (2006). *Avrupa birliği sürecinde Türkiye’de çocuk hakları ve güvenliği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay.
- Amato, P. R., & Keith, B. (1991). Parental divorce and the well-being of children: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 110 (1), 26–46.
- Amato, P. R., & Cheadle, J. E. (2008). Parental divorce, marital conflict and children’s behavior problems: A comparison of adopted and biological children. *Social Forces*, 86, 1139 – 1161.
- Annak, B. B. (2005). *Sosyal destek, sosyal ağ, yaşam kalitesi ve yaşam doyumu: Duygudurum ve anksiyete bozukluğu tanısı alan kişiler ve düzenli hemodiyaliz tedavisi gören hastalar açısından bir karşılaştırma*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Arı, S. İ. (2015). *Önergenlerin özsaygılarının çocuk-anababa ilişkileri açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Aydiner Boylu, A. (2007). *Ailelerin yaşam kalitelerini etkileyen bazı objektif ve sübjektif göstergelerin incelenmesi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. New York: General Learning Press.
- Barnes, H.L., & Olson, D.H. (1985). Parent- Adolescent Communication and The Circumplex Model. *Child Development*, 56, 438-447.

- Barnet, B., Liu, J., DeVoe, M., Alperovitz-Bichell, K., & Duggan, A. K. (2007). Home visiting for adolescent mothers: Effects on parenting, maternal life course, and primary care linkage. *The Annals of Family Medicine*, 5(3), 224–232.
- Bartels, M., & Boomsma, D.I. (2009). Born to be happy? The etiology of subjective well-being. *Behavior Genetics*, 39, 605-615.
- Bastiaansen, D., Koot, H. M., & Ferdinand, R. F. (2005). Determinants of quality of life in children with psychiatric disorders. *Quality of Life Research*, 14, 1599–1612.
- Bayhan, P.S., & Artan, İ. (2004). *Çocuk gelişimi ve eğitimi*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Baytekin, M. (2017). Kansere tanısı almış çocukların yaşam kalitesi: çocuk ve ebeveyn değerlendirmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Trakya Üniversitesi, Edirne.
- Beavers, R., & Hampson, R. B. (2000). The Beavers system model of family functioning. *Journal of Family Therapy*, 22(2), 128-143.
- Bekir, H., Şahin, H., & Aydın, R. (2013). 4-7 yaş arası sağlıklı çocukların ebeveyn görüşlerine göre yaşam kalitelerinin belirlenmesi. *Journal of World Of Turks*, 5 (3), 7-19
- Belek, İ. (1998). *Sınıf, sağlık, eşitsizlik*. İstanbul: Sorun Yayınları.
- Ben-Arieh, A., & H. Wintersberger. (1997). *Monitoring and Measuring the State of Children- Beyond Survival*. Eurosocial Report No. 62 (European Centre for Social Welfare Policy and Research, Vienna, Austria).
- Ben-Arieh, A. (2006). *Measuring and monitoring the well-being of young children around the World*. Background paper prepares for the Education for All Global Monitoring Report 2007, UNESCO.
- Ben-Arieh, A., & Frones, I. (2007a). Indicators of children's wellbeing: What should be measured and why? *Social Indicators Research*, 84, 249-250.
- Ben-Arieh, A. (2008). The child indicators movement: past, present and future. *Child Indicators Research*, 1, 3–16.
- Ben-Arieh, A., McDonell, J., & Attar-Schwartz, S. (2009). Safety and home-school relations as indicators of children well-being: Whose perspective counts? *Social Indicators Research*, 90, 339–349.

- Berman, A. H., Liu, B., Ullman, S., Jadback, I., & Engstrom, K. (2016). Children's quality of life based on the KIDSCREEN-27: Child self-report, parent ratings and child-parent agreement in a Swedish random population sample. *PLoS One*, 11(3).
- Bianchi, S. M., & Robinson, J. (1997). What did you do today? Children's use of time, family composition, and the acquisition of social capital. *Journal of Marriage and the Family*, 59, 332-344.
- Biesta, G. (2012a). The educational significance of the experience of resistance: Schooling and the dialogue between child and world. *Other Education: The Journal of Educational Alternatives*, 1, 92–103.
- Bilir, N., Özcebe, H., Vazioğlu, S.A., Aslan, D., Subaşı, N., & Telatar, T. G. (2005). Van ilinde 15 yaş üzeri erkeklerde SF-36 ile yaşam kalitesinin değerlendirilmesi, *Türkiye Klinikleri Journal of Medical Sciences*, 25, 663-668.
- Bjerke, H. (2011). It's the way they do it: expressions of agency on child-adult relations at home and school. *Children & Society*, 25, 93–103.
- Bögels, S. M., & Brechman-Toussaint, M. (2006). Family issues in child anxiety: Attachment, family functioning, parental rearing and beliefs. *Clinical Psychology Review*, 7, 834–856.
- Bradshaw, J. (2002). Child poverty and child outcomes. *Children and Society*, 16, 131-140.
- Bradshaw, J., Keung, A., Rees, G., & Goswami, H. (2011). Children's subjective well-being: International comparative perspectives. *Children and Youth Services Review*, 33(4), 548–556.
- Brinkerhoff, M.B., Fredel, K.A., & Frideres, J.S. (1997). Basic minimum needs, quality of life and selected correlates: Explorations in villages in Northern India. *Social Indicators Research*, 42, 248- 281.
- Britto, M. T., Kotagal, U. R., Chenier, T., Tsevat, J., Atherton, H. D., & Wilmott, R. W. (2004). Differences between and parents' reports of health-related quality of life in cystic fibrosis. *Pediatric Pulmonology*, 37, 165–171
- Brooks-Gunn, J., & Duncan, G. J. (1997). The effects of poverty on children. *The Future of Children*, 7(2), 55-71.
- Brown, J. (1999). Bowen family systems theory and practice: Illustration and critique.

Australian and New Zealand Journal of Family Therapy, 20(2), 94–103.

- Brown, B., & Corbett, T. (1997). *Social indicators and public policy in the age of devolution*. Institute for Research on Poverty, Special Report No:71. University of Wisconsin-Madison.
- Brunner, H. I., Klein-Gitelman, M. S., Miller, M. J., Trombley, M., Baldwin, N., Kress, A., & diğeri. (2004). Health of children with chronic arthritis: Relationship of different measures and the quality of parent proxy reporting. *Arthritis and Rheumatism*, 51, 763–773.
- Bulut, I. (1990). *Aile değeriendirme ölçeğı el kitabı*. Ankara: Özgüzelis Matbaası.
- Bulut, I. (1993). *Ruh hastalığının aile işlevlerine etkisi*. Ankara: Başbakanlık Kadın Ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş. (2003). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Yayıncılık
- Calman, K.C. (1984). Quality of life in cancer patients—a hypothesis. *Journal of Medical Ethics*, 10, 124–127.
- Camfield, L., & Skevington, S.M. (2008). On subjective well-being and quality of life, *J Health Psychol September*, 13, 764- 775.
- Campbell, A. (1972). *Aspiration, satisfaction ve fulfillment*. In AChambell and P. Converse (eds), *Human Meaning of Social Change*, Russel Sage Foundation, New York, 441- 446.
- Campbell, A., Converse, P.E., & Rogers, W. (1976). *The quality of American Life: Perceptions, Evaluations and Satisfaction*. New York: Russell Sage Publication.
- Cantril, H. (1965). *The patterns of human concerns*. New Brunswick: Rutgers University Press.
- Carlson, C. (2001). Family measurement overview. In J. Touliatos, B. F. Perlmutter, and G.W. Holden (Eds.), *Handbook of family measurement techniques*, 2, 1-9. Thousand Oaks, CA:Sage.
- Casas, F. (1997). Children's rights and children's quality of life: Conceptual and Practical Issues, *Social Indicators Research*, 42, 283-298.
- Casas, F. (2011). Subjective social indicators and child and adolescent well-being. *Child Indicators Research*, 4(4), 555-575.

- Casas, F., Bello, A., Gonzalez, M., & Aligue, M. (2013). Children's subjective well-being measured using a composite index: What impacts Spanish first-year secondary education students' subjective well-being? *Child Indicators Research*, 6(3), 433-460.
- Casas, F., Figuer, C., Gonzalez, M., Malo, S., Alsinet, C., & Subarroca, S. (2007). The well-being of 12-to-16 year- old adolescents and their parents: Results from 1999 to 2003 Spanish samples. *Social Indicators Research*, 83, 87-115.
- Cassidy, J., Kirsch, S., Scolton, K., & Parke, R. D. (1996). Attachment and representations of peer relationships. *Developmental Psychology*, 32, 892-904.
- Cavallo, F., Zambon, A., Borraccino, A., Sieberer, UR., Torsheim, T., & Lemma, P. (2006). Girls growing through adolescence have a higher risk of poor health. *Quality Life Res.*, 15, 1577-1585.
- Chan, O. (2002). *Health and family. A medical sociological analysis*. New York, The MacMillian Company, 112.
- Chang, L., Chang, C., Stewart, S.M., & Au, E. (2003). Life satisfaction, self concept, and family relations in Chinese adolescents and children. *International Journal of Behavioral Development*, 27, 182-189.
- Chappel, A.M., Suldo, S.M., & Ogg, J.A. (2014). Associations between adolescents' family stressors and life satisfaction. *Journal of Child and Family Studies*, 23, 76-84.
- Chen, J.L., & Kennedy, C. (2004). Family functioning, parenting style, and Chinese children's weight status. *Journal of Family Nursing*, 10, 262- 279.
- Chipuer, H.M., Bramston, P., & Pretty, G. (2003). Determinants of subjective quality of life among rural adolescents: A developmental perspective. *Social Indicators Research*, 61, 79-95.
- Chorpita, B. F., Albano, A. M., & Barlow, D. H. (1996). Cognitive processing in children: Relation to anxiety and family influences. *Journal of Clinical Child Psychology*, 25(2), 170-176.
- Chorpita, B. F., Brown, T. A., & Barlow, D. H. (1998). Perceived control as a mediator of family environment in etiological models of childhood anxiety. *Behavior Therapy*, 29, 457-476.

- Clariana, R., & Wallace P. (2002). Paper-based vs. computer-based assessment: key factors associated with the test mode effect. *Br. J. Educ. Techno.*, 33, 593–602.
- Clarke, S. A., & Eiser, C. (2004). The measurement of health-related quality of life (QOL) in pediatric clinical trials: A systematic review. *Health Qual Life Outcomes*, 2 (6), 1- 5.
- Cockburn, T. (2010). Children and the feminist ethic of care. *Childhood*, 12, 71–89.
- Coldwell, J., Pike, A., & Dunn, J. (2006). Household chaos-links with parenting and child behaviour. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47(11), 1116–1122.
- Conger, K. J., Rueter, M. A., & Conger, R. D. (2000). The role of economic pressure in the lives of parents and their adolescents: The Family Stress Model. In L. J. Crockett, ve R. K. Silberiesen (Eds.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Conger, R.D., Conger, K. J., & Martin, M. J. (2010). Socioeconomic status, family process, and individual development. *Journal of Marriage and Family*, 72, 685-704.
- Conger, R.D., Conger K.J., Elder, G.H., Lorenz, F.O., Simons, R.L., & Whitbeck, L.B. (1992). A family process model of economic hardship and adjustment of early adolescent boys child development. *Child Development*, 63 (3), 526-541.
- Cook, W.L. (2000). Understanding attachment security in family context. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78, 285-294.
- Cook, W.L. (2001). Interpersonal influence in family systems: A social relations analysis. *Child Development*, 72, 1179-1197.
- Corey, G. (2008). *Psikolojik danışma kuram ve uygulamaları*. (Çev. Tuncay Ergene). Ankara: Mentis Yayıncılık
- Costello, L. (1999). *A literature review of children's well-being*. Dublin: Combat Poverty Agency.
- Covell, K., & Abramovitch, R. (1987). Understanding emotion in the family: Children's and parents' attributions of happiness, sadness, and anger. *Child Development*, 58, 985-991.

- Coyl, D. D., Newland, L. A., & Freeman, H. S. (2010). Predicting preschoolers' attachment security from parenting behaviors, parents' attachment relationships and their use of social support. *Early Child Development and Care*, 180(4), 499–512.
- Coyl, D. D., Roggman, L. A., & Newland, L. A. (2002). Stress, maternal depression and negative mother-infant interactions in relation to infant attachment. *Infant Mental Health Journal*, 23(1–2), 145–163.
- Coyl-Shepherd, D. D., & Newland, L.A. (2013). Mother's and father's couple and family contextual influences, parent involvement, and school-age child attachment. *Early Child Development and Care*, 183, 553- 569.
- Crawford, N. A., Schrock, M., & Woodruff-Borden, J. (2011). Child internalizing symptoms: Contributions of child temperament, maternal negative affect, and family functioning. *Child Psychiatry and Human Development*, 42(1), 53–64.
- Creameens, J., Eiser, C., & Blades. M. (2006). Factors influencing agreement between child self-report and parent proxy-reports on the Pediatric Quality of Life Inventory 4.0 (PedsQL) generic core scales. *Health And Quality Of Life Outcomes*, 4, 58.
- Cummings, E.M., & Davies, P.T. (1995). The impact of parents on their children: An emotional security hypothesis. *Annals of Child Development*, 10, 167–208.
- Cummings, E. M., Davies, P. T., & Campbell, S. B. (2000). *Developmental psychopathology and family process: Theory, research, and clinical implications*. New York: Guilford.
- Cummings, E.M., & Davies, P.T. (2002). Effects of marital conflict on children: Recent advances and emerging themes in process-oriented research. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 43, 31-63.
- Cummins, R., Lau, A. L. D., & Stokes, M. (2004). HRQOL and subjective wellbeing: noncomplementary forms of outcome measurement. *Expert Review of Pharmacoeconomics & Outcomes Research*, 4, 413–420.
- Cüceloğlu, D. (1993). *İnsan ve davranışı. Psikolojinin temel kavramları*. Remzi Kitabevi. (3. basım).

- Czyzewski, D. I., Mariotto, M. J., Bartholomew, L. K., LeCompte, S. H., & Sockrider, M. M. (1994). Measurement of quality of well-being in a child and adolescent cystic fibrosis population. *Medical Care*, 32, 965–972.
- Çakıcı, S. (2006). *Alt ve üst sosyoekonomik düzeydeki ailelerin aile işlevlerinin, anne-çocuk ilişkilerinin ve aile işlevlerinin anne-çocuk ilişkilerine etkisinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Çakın Memik, N. (2005). *Çocuklar için yaşam kalitesi ölçeği geçerlik ve güvenirlik çalışması*. Tıpta uzmanlık tezi). Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.
- Çivitci, A. (2009). İlköğretim öğrencilerinde yaşam doyumu: Bazı kişisel ve ailesel özelliklerin rolü. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22 (1), 29-52.
- Davies, P. T., & Mark, E. C. (1998). Exploring children's emotional security as a mediator of the link between marital relations and child adjustment. *Child Development*, 69, 124-139.
- Davies, P. T., Winter, M., & Cicchetti, D. (2006). The impact of emotional security theory for understanding and treating childhood psychopathology. *Development and Psychopathology*, 18, 707-735.
- Davis, E., Nicolas, C., Waters, E., Cook, K., Gibbs, L., Gosch, A., & Ravens-Sieberer, U. (2007). Parent-proxy and child self-reported health-related quality of life: using qualitative methods to explain the discordance. *Quality of Life Research*, 15 (5), 863-871.
- De Civita, M., Regier, D., Alamgir, A. H., Anis, A. H., FitzGerald, M. J., & Marra, C. A. (2005). Evaluating health related quality-of-life studies in paediatric populations: Some conceptual, methodological and developmental considerations and recent applications. *PharmacoEconomics*, 23, 659–685.
- De Mol, J., & Buysse, A. (2008). The phenomenology of children's influence on parents. *Journal of Family Therapy*, 30, 163–193.
- Deater-Deckard, K., Dunn, J., & Lussier, G. (2002). Sibling relationships and social-emotional adjustment in different family contexts. *Social Development*, 11, 571-590.

- Deater-Deckard, K., Ivy, L., & Petrill, S. A. (2006). Maternal warmth moderates the link between physical punishment and child externalizing problems: A parent-offspring behavior genetic analysis. *Parenting: Science And Practice*, 6(1), 59–78.
- DeBoard- Lucas, R.L., Fosco, G.M., Raynor, S.R., & Grych, J. H. (2010). Interparental conflict in context: Exploring relations between parenting process and children's conflict appraisals. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 39, 163-175.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2008). Hedonia, eudaimonia, and well-being: An introduction. *Journal of Happiness Studies*, 9, 1-11.
- Demiriz, S., & Ulutaş, İ. (2016). Çocuklar ne kadar mutlu? Bazı değişkenlere göre çocuklarda mutluluğun belirlenmesi. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(1), 16-24.
- Demirkaya, Y. (2010). *Çekmeköy'ün sosyo- ekonomik yapısı ve kentsel yaşam kalitesi*. İstanbul: Çekmeköy Belediye Başkanlığı Yayını.
- Demirtaş Zorbaz, S., & Korkut Owen, F., (2013). Çocuklar için aile ilişkileri ölçeği'nin geliştirilmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(39), 58-67.
- Demirtaş, S. (2011). *Çocuklar için aile ilişkileri ölçeğinin geliştirilmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Dennis, R., Williams, W., Giangreco, M., & Cloninger, C. (1993). Quality of life as a context for planning and evaluation of services for people with disabilities. *Exceptional Children*, 59, 499-512.
- Dew, T., & Huebner, E.S. (1994). Adolescents'perceived quality of life: An exploratory investigation. *Journal of School Psychology*, 33, 185-199.
- Dey, M., Londolt M.A., & Mohler-Kuo, M. (2013). Assessing parent-child agreement in health- related quality of life among three health status groups. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 48(3), 503-551.
- Diener, E., Eunkook, MS., Lucas, RE., & Smith, HL. (1999). Subjective well-being: Three decades of progress. *Psychological Bulletin*, 125(2), 276-302.

- Diener, E. (2000). Subjective well-being: The science of happiness and a proposal for a national index. *American Psychologist*, 55, 34-43.
- Diener, E., & Diener, M. (1995). Cross-cultural correlates of life satisfaction and self-esteem. *Personality Processes and Individual Differences*, 68(4), 653-663.
- Diener, E., & Suh, E. (1997). Measuring quality of life: Economic, social, and subjective indicator. *Social Indicators Research*, 49, 189-216.
- Dinisman, T., Montserrat, C., & Casas, F. (2012). The subjective well-being of Spanish adolescents according to different living arrangements. *Children and Youth Services Review*, 34(12), 2374-2380.
- Dinisman, T., Zeira, Z., Sulimani-Aidan, Y., & Benbenishty, R. (2013). The subjective well-being of young people aging out of care. *Children and Youth Services Review*, 35, 1705- 1711.
- Dinisman, T., & Ben-Arieh, A. (2016). The characteristics of children's subjective wellbeing. *Social Indicators Research*, 126, 555-569.
- Dinisman, T., Andresen, S., Montserrat, C., Strózik, D., & Strózik, T. (2017). Family structure and family relationship from the child well-being perspective: Findings from comparative analysis. *Children and Youth Services Review*, 80, 105-115.
- Dodici, B. J., Draper, D. C., & Peterson, C. A. (2003). Early parent-child interactions and early literacy development. *Topics In Early Childhood Special Education*, 23(3), 124-136.
- Dolgun, G. (2003). *Dikkat eksikliği/hiperaktivite bozuklu olan 8-12 yaş grubu çocuklarda yaşam kalitesi ölçeğinin (DE/HB_YKÖ) geliştirilmesi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Doll, L.S., Bonzo, S.E., Sleet, D.A., & Mercy, J.A. (2007). *Handbook of Injury and Violence Prevention*. Boston, MA : Springer Science+Business Media.
- Dönmezer, İ. (1999). *Ailede iletişim ve etkileşim*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Drotar, D. (2004). Validating measures of pediatric health status, functional status, and health-related quality of life: Key methodological challenges and strategies. *Ambulatory Pediatrics*, 4, 358-364.

- Drotar, D., & Bonner, M. S. (2009). Influences on adherence to pediatric asthma treatment: A review of correlates and predictors. *Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics*, 30, 574–582.
- Dunn, J., & Brown, J. R. (1994). Affect expression in the family, children's understanding of emotions, and their interactions with others. Special Issue: Children's emotions and social competence. *Merrill Palmer Quarterly*, 40, 120–137.
- Duyan, G. Ç. (2000). *Aile işlevleri ile ailenin sosyal, demografik ve ekonomik nitelikleri ve yaşam döngüsü arasındaki ilişkiler*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Düken, M.E. (2018). *Organ nakli olan çocukların aile fonksiyonlarının çocuğun ve ebeveynin yaşam kalitesine etkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Dyson, L., Qi, J., & Wang, M. (2013). At the interface of ethnicity and recent immigration: Family functioning of Chinese with school-age children in Canada. *Journal of Child and Family Studies*, 22, 1061- 1073.
- East, P., & Rook, K. (1992). Compensatory patterns of support among children's peer relationship: a test using school friends, non school friends and siblings. *Developmental Psychology*, 28, 163-172.
- Edwards, G., Bangert, A., Cooch, G., Shinfuku, N., Chen, T., Bi, Y., & Rappe, P. (2005). The impact of sibling status on Chinese college students' quality of life. *Social Behavior and Personality: An international journal*, 33, 227-242.
- Edwards, R., Mauthner, M., & Hadfield, L. (2005). Children's sibling relationships and gendered practices: talk, activity and dealing with change. *Gender and education*, 17 (5), 499–513.
- Eiser, C. (1997). Children's quality of life measures. *Arch Dis Childhood*, 77, 350–354.
- Eiser, C., Cotter, I., Oades, P., Seamark, D., & Smith, R. (1999). Health-related quality of life measures for children. *Int. J. Cancer: Supplement*, 12, 87-90.
- Eiser, C., Mohay, H., & Morse, R. (2000). The measurement of quality of life in young children. *Child Care Health Dev*, 26, 401-414.

- Eiser, C., & Morse, R. A. (2001). Review of measures of quality of life for children with chronic illness, *Arch Dis Child*, 84, 205-211.
- Eiser, C. (2001). Can parents rate their child's health-related quality of life? Results of a systematic review. *Quality of Life Research*, 10, 347-357.
- Eiser, C., & Morse, R. (2001a). Quality-of-life measures in chronic diseases of childhood. *Health Technol Assess*, 5, 1-156.
- Epstein, N.B., Bishop, D.S., Keitner, G.I., & Miller, I.W. (1990). *A systems therapy: problem-centered systems therapy of the family. Handbook the brief psychotherapies*. (Ed. Wells, R.A. & Giannetti, V. J.) New York: Plenum Pres.
- Epstein, N.B., Bolwin, L.M., & Bishop, D.S. (1983). The macmaster family assesment device. *Journal of Marital and Family Therapy*, 9(2), 171-180.
- Eryılmaz, A. (2010). Aile yapısı ergeni mutlu eder mi? *Aile ve Toplum Dergisi*, 22, 21-30.
- Eryılmaz, A., & Ercan, L. (2010). Öznel iyi oluş ile algılanan kontrol arasındaki ilişkinin incelenmesi. *İlköğretim Online*, 9, 952-959.
- Eryılmaz, A. (2011). Ergenlerin öznel iyi oluşlarıyla aile ortamları arasındaki ilişki. *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*, 24, 93-102.
- Eryılmaz, A. (2012). Ergenler öznel iyi oluşlarını anne ve babaları ile ilişki kurmak aracılığıyla nasıl yükseltmektedir? *Düşünen Adam: Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, 25, 252-257.
- Eryılmaz, A. (2013). Pozitif psikolojinin psikolojik danışmanlık ve rehberlik alanında gelişimsel ve önleyici hizmetler bağlamında kullanılması. *The Journal of Happiness&Well-Being*, 1(1), 1-22.
- Eser, E., Yüksel, H., Baydur, H., Bilge, B., DüNDAR, P.E., Pala, T., & Oral, A. (2004). Kiddo-Kindl (Kindl Ergen Formu) yaşam kalitesi ölçeği Türkçe Sürümü Geçerlilik ve Güvenirlilik Sonuçları. *I. Sağlıkta Yaşam Kalitesi Sempozyumu*, İzmir.
- Eser, E., Yüksel, H., Baydur, H., Erhart, M., Saatli, G., Cengiz Özyurt, B., Özcan, C., & Sieberer, U. R. (2008). Çocuklar için genel amaçlı sağlıkla ilgili yaşam kalitesi ölçeği (Kind-Kindl) Türkçe sürümünün psikometrik özellikleri. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 19 (4), 409-417.

- Evci Kiraz, E.D., Akar Vural, R., Yılmaz Özelçi, S., Vural, T., & Ergin, F. (2013). İlköğretim öğrencilerinin yaşam kalitesinin toplumsal sınıf değişkeni açısından incelenmesi: Aydın ilinde betimsel bir çalışma. *International Journal of Human Sciences*, 1(10), 1379-1400.
- Evirgen, N. (2010). *Aile içi örüntülerin çocukların algıları açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Faircloth, W.B., & Cummings, E.M. (2008). Evaluating a parent education program for preventing the negative effects of marital conflict. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 29, 141–156.
- Farrell, A. D., & White, K. S. (1998). Peer influences and drug use among urban adolescents: Family structure and parent-adolescent relationship as protective factors. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 66, 248–258.
- Feldman, R., & Masalha, S. (2010). Parent-child and triadic antecedents of children's social competence: Cultural specificity, shared process. *Developmental Psychology*, 46(2), 455.
- Fisher, L.K. (2000). Can addressing family relationships improve outcomes in chronic disease? Report of the national working group on family-based interventions in chronic disease. *J family practice*, 49, 561-566.
- Fishman, E. A., & Meyers, S. A. (2000). Marital satisfaction and child adjustment: direct and mediated pathways. *Contemporary Family Therapy*, 22, 437–452.
- Fitzpatrick, M. A. (2004). Family communication patterns theory: Observations on its development and application. *Journal of Family Communication*, 4, 167–179.
- Frankel, L. A., Umemura, T., Jacobvitz, D., & Hazen, N. (2015). Marital conflict and parental responses to infant negative emotions: Relations with toddler emotional regulation. *Infant Behavior and Development*, 40, 73–83.
- Fraser, M.V., & Jenson, J.M. (2006). *Social policy for children and families: A risk and resilience perspective*. California: Sage Publications.
- Freud, N. (1991). *Understanding family problems: A psychological approach*. Chichester, UK: John Wiley.

- Frey, L., Cushing, G., Freundlich, M., & Brenner, E. (2008). Achieving permanency for youth in foster care: assessing and strengthening emotional security. *Child & Family Social Work*, 13, 218–226.
- Geçtan, E. (1989). *Çağdaş yaşam ve normal dışı davranışlar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- George, D. & Mallery, P. (2003). *SPSS for Windows step by step: A simple guide and reference 11.0 update*. Boston: Allyn & Bacon.
- Gilman, R., & Huebner, E. (2006). Characteristics of adolescents who report very high life satisfaction. *Journal of Youth and Adolescence*, 35, 311-319.
- Gladding, S.T. (2002). *Family therapy, history, theory and practise*. Second Edition, Merrill Prentice Hall, 6.
- Goldbeck, L., Schmitz, T.G., Beiser, T., Herschbach, P., & Henrich, G. (2007). Life satisfaction decreases during adolescence. *Quality of Life Research*, 16, 969-979.
- Goldenberg, I., & Goldenberg, H. (2008). *Family therapy: An overview*. 7 Edition. California: Thomson, Brooks/Cole.
- Gordon, D., Nandy, S., Pantazis, C., Pemberton, S., & Townsend, P. (2003). Child poverty in the developing world. Bristol: UNICEF. https://www.unicef.org/socialpolicy/files/child_poverty_in_the_developing_world.pdf
- Goswami, H. (2012). Social relationships and children's subjective well-being. *Social Indicators Research*, 107, 575-588.
- Greef, A. P. (2000). Characteristics of families that function well. *Journal of Family Issues*, 21 (8), 948 – 962.
- Greenberg, M. T., Speltz, M. L., & DeKlyen, M. (1993). The role of attachment in the early development of disruptive behavior problems. *Development and Psychopathology*, 5, 191–213.
- Greenspoon, P.J., & Saklofske, D.H. (2000). Toward an integration of subjective well-being and psychopathology. *Social Indicators Research*, 54, 81-108.
- Güzel, H. Ş. (2013). *Psikiyatri kliniğine başvuran çocuklarda mizaç özellikleri, aile işlevleri ve çocuk yetiştirme tutumları ile içe yönelim/dışa yönelim sorunları arasındaki ilişki*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.

- Hakvoort, E.M., Bos, H.M.W., Balen, F.V., & Hermans, J.M.A. (2010). Family relationships and the psychosocial adjustment of school- aged children in intact families. *The Journal of Genetic Psychology*, 171(2), 182-201.
- Hale, W.W., Van Der Valk, I. , Engels, R., & Meeus, W. (2005). Does perceived parental rejection make adolescents sad and mad? The association of perceived parental rejection with adolescents depression and aggression. *Journal of Adolescent Health*, 36, 466-474.
- Haley, J., & Madanes, C. (1977). Dimensions of family therapy. *Journal of Nervous & Mental Disease*, 165 (2), 88-98.
- Halle, T., Forry, N., Hair, E., Perper, K., Wandner, L., Wessel, J., & Vick, J. (2009). *Disparities in Early Learning and Development: Lessons from the Early Childhood Longitudinal Study – Birth Cohort (ECLS-B)*. Washington, DC: Child Trends.
- Harding, L. (2001). Children's quality of life assesments: A review of generic and health related quality of life measures completed by children and adolescents. *Clin Psychol Psychother*, 8, 79-96.
- Harper, S. E., & Fine, M. A. (2006). The effects of involved nonresidential fathers' distress, parenting behaviors, inter-parental conflict, and the quality of father-child relationships on children's well being. *Fathering: A Journal of Research, Theory, and Practice About Men as Fathers*, 4(3), 286-311.
- Harrell, J.S., Gansky, S.A., Bradley, C.B., & McMurray, R.G. (1997) Leisure time activities of elementary school children: The cardiovascular health in children study. *Nursing Research*, 46(5), 246-253.
- Harrison, A.O., Wilson, M.N., Pine, C.J. Chan, S. Q., & Buriel, R. (1990). Family ecologies of ethnic minority children. *Child Development*, 61, 347- 362.
- Haskett, M.E., & Willoughby, M. (2007). Paths to child social adjusment: parenting quality and children's processing of social information. *Child: Care, Health and Development*, 33(1), 67-77.
- Hefferon, K., & Boniwell, I. (2014). *Pozitif psikoloji: Kuram, araştırma ve uygulamalar*. (Çev. Doğan, T.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

- Higginson, I.J., Carr, A.J. ve Robinson, P.G. (2003). *Quality of life*. London: GBR:BMJ Publishing Group.
- Ho, K. Y., Li, W. H., Chung, J. O. K., Lam, K. K. W., Chan, S. S., & Xia, W. (2016). Factors contributing to the psychological well-being for Hong Kong Chinese children from low-income families: A qualitative study. *International Journal of Mental Health Systems*, 10(1), 56.
- Hofstede, G. (1984). The cultural relativitiy of the quality of life concept. *Academy of Management Review*, 9 (3), 389-398.
- Holder, M. D., & Coleman, B. (2009). The contribution of social relationships to children's happiness. *Journal of Happiness Studies*, 10(3), 329–349.
- Hollar, D. (2003). A holistic theoretical model for examining welfare reform: quality of life. *Public Administration Review*, 63(1), 90-99.
- Hood, S. (2007). Reporting on children's well-being: The state of London's children reports. *Social Indicators Research*, 80, 1249- 1264.
- Horwitz, S. (2005). The functions of the family in the great society. *Cambridge Journal of Economics*, 29 (5), 669-684.
- Hoşcan, S. (2010). *9-12 yaş çocuklarının evlilik çatışması algısı ile yaşam kalitesi arasındaki ilişkide ebeveyn tutumunun aracı etkisinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Hubner, E. S. (2004). Research on assessment of life satisfaction of children and adolescents. *Social Indicators Research*, 66, 3–33.
- Huebner, E.S., Seligson, J.L., Valois, R.F., & Suldo, S.M. (2006). A review of the brief multidimensional student's life satisfaction scale. *Social Indicators Research*, 79(3), 477-484.
- Jenner, G. (2001). Career opportuniities in childhood cancer nursing. *Nursing Standart*, 15(21), 58-59.
- Jiang, X., Huebner, E.S., & Hills, K.J. (2013). Parent attachment and early adolescents' life satisfaction: The mediating effect of hope. *Psychology in the Schools*, 50(4), 340-351.
- Jirojanakul, P., Skevington, SM., & Hudson, J. (2003) Predicting young children's quality of life. *Soc Sci Med*, 57, 1277-1288.

- Jokinen, K., & Kuronen, M. (2011). *Research on families and family policies in Europe—major trends*. U. Uhlenborff, M. Rupp, & M. Euteneuer (Eds). Wellbeing of Families in Future Europe. Challenges for Research and Policy.(Pp. 13-118).
- Jokovic, A., Locker, D., & Guyatt, G. (2004). How well do parents know their children? Implications for proxy reporting of child health-related quality of life. *Quality Of Life Research: An International Journal Of Quality Of Life Aspects Of Treatment, Care and Rehabilitation*, 13, 1297–1307.
- Joronen, K., & Kurki, A. (2005). Familial contribution to adolescent subjective well-being. *International Journal of Nursing Practice*, 11(3), 125-133.
- Kağıtçıbaşı, C. (2005). Autonomy and relatedness in cultural context: Implications for self and family. *Journal of Cross- Cultural Psychology*, 36(4), 403-422.
- Kağıtçıbaşı, C. (2007). *Family, self and human development across cultures: Theory and Application*. Lawrence Erlbaum.
- Kalyencioğlu, D., & Kutlu, Y. (2010). Ergenlerin aile işlevi algılarına göre uyum düzeyleri. *İ.Ü.F.N. Hem. Derg.*, 18(2), 56-62.
- Karabekir, H.M. (2016). *Çocuk refahı alanında çalışan sosyal hizmet uzmanlarının savunuculuk uygulamaları: Bir niteliksel araştırma*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karatzias, A., Chouliara, Z. Power, K., & Vivien, S. (2006). Predicting general well-being from self-esteem and affectivity: An exploratory study with Scottish adolescents. *Quality of Life Research*, 15, 1143-1151.
- Kashani, J.H., Canfield, L.A., Borduin, C.M., Soltys, S.M., & Reid, J.C. (1994). Perceived family and social support: impact on children. *Journal of the American Academy of Children and Adolescent Psychiatry*, 33(6), 819-23.
- Kashani, J. H., Allan, W. D., Dahlmeier, J. M., Rezvani, M., & Reid, J. C. (1995). An examination of family functioning utilising the Circumplex model in psychiatrically hospitalised children with depression. *Journal of Affective Disorders*, 35(1–2), 65–73.

- Kashani, J. H., Suarez, L., Jones, M. R., & Reid, J. C. (1999). Perceived family characteristic differences between depressed and anxious children and adolescents. *Journal of Affective Disorders*, 52(1-3), 269-274.
- Katchur, A. Y. (2014). *The influence of parenting and family factors and resilience on subjective well-being in adolescence*. (Unpublished doctoral dissertation). Pennsylvania: Marywood University.
- Kaya, P., İpekçi Çetin, E., & Kuruüzüm, A. (2011). Çok kriterli karar verme ile Avrupa Birliği ve aday ülkelerin yaşam kalitesinin analizi. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, 13, 80-94.
- Kayıhan, H. (2007). Yaşam kalitesi. 1. *Ulusal Yaşlılık Konseyi Kongresi*, Yaşlılık.
- Kerr, M. E. (2000). *One family's story: a primer on bowen theory*. The Bowen Center for the Study of the Family. <http://www.thebowencenter.org>.
- Kidd, S., Henrich, C. C., Brookmeyer, K.A., Davidson, L., King, R.A., & Shahar, G. (2006). The social context of adolescent suicide attempts: interactive effects of parent, peer, and school social relations. *Suicide and Life Threatening Behavior*, 36, 386- 395.
- Kilroe, J. (2005). KIDSCREEN-52 quality-of-life measure for children and adolescents. *Expert Review of Pharmacoeconomics and Outcomes Research*, 5, 353-356.
- Kim, M.S. (2013). The well-being of children in poverty and income support policy. *Health and welfare policy forum*, 206, 35-47.
- King, M. F., Renó, V. F., & Novo, E. M. (2014). The concept, dimensions and methods of assessment of human well-being within a socioecological context: A literature review. *Social Indicators Research*, 116, 681-698.
- Klajs, K. (2016). Jay Haley- pioneer in strategic family therapy. *Psychoterapia*, 2(177), 17-28.
- Klassen, A. F., Miller, A., & Fine, A. (2006). Agreement between parent and child report of quality of life in children with attention-deficit/hyperactivity disorder. *Child: Care, Health and Development*, 32, 397-406.
- Klocke, A., Clair, A., & Bradshaw, J. (2014). International variation in child subjective well-being. *Child Indicators Research*, 7, 1-20.

- Knafl, K., Havill, N., Leeman, J., Fleming, L., Crandell, J., & Sandelowski, M. (2017). The nature of family engagement in interventions for children with chronic conditions. *West J Nurs Res.* 39(5):690–723.
- Knies, G. (2011). Life satisfaction and material well-being of children in the UK. *ISER Working Paper Series*, 2012-15.
- Knopp, K., Rhoades, G. K., Allen, E. S., Parsons, A., Ritchie, L. L., Markman, H. J., & Stanley, S. M. (2017). Within- and between-family associations of marital functioning and child well-being. *Journal of Marriage and Family*, 79(2), 451–461.
- Kocayörük, E. (2012). Öz-Belirleme kuramı açısından ergenlerin anne baba algısı ile duyuşsal iyi oluşları arasındaki ilişki. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(37): 24-37.
- Kochanska, G., Clark, L., & Goldman, M. (1997). Implications of mothers' personality for parenting and their young children's developmental outcomes. *Journal of Personality*, 65, 389–420.
- Koçoğlu, D., & Akın, B. (2009). Sosyoekonomik eşitsizliklerin sağlıklı yaşam biçimi davranışları ve yaşam kalitesi ile ilişkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, 2(4), 145-154.
- Kosher, H., & Ben-Arieh, A. (2017). What children think about their rights and their well-being: A cross-national comparison. *American Journal of Orthopsychiatry*, 87(3), 256-273.
- Köknel, Ö., vd. (2010). *Kültür ve gençlik sorunları, çocuk ve ergen eğitiminde anne baba tutumları*. (Ed.Haluk Yavuzer), İstanbul:Timaş.
- Krohne, H. W. (1990). Parental childrearing and anxiety development. In K. Hurrelmann ve F. Losel (Eds.). *Health hazards in adolescence* (pp. 115–130). Berlin: Walter de Gruyter.
- Krysan, M., Moore, K.A. , & Zill, N. (1990). *Identify successful families: An overview of constructs and selected measures*. Washington, DC: Child Trends, Inc.
- Kuchmaeva, O.V., Maryganova E.A., & Petriakova, O.L. (2009). Monitoring of the family's upbringing potential. *Russian Education and Society*, 51(9), 3-14.

- Kuczynski, L. (2003). *Beyond bidirectionality: bilateral conceptual frameworks for understanding dynamics in parent-child relations*. In Handbook of Dynamics in Parent-child Relations. Kuczynski L (ed.). Sage: Thousand Oaks, CA; 3–46.
- Kuczynski, L., & Navara, G. S. (2006). *Sources of innovation and change in socialization, internalization and acculturation*. In M. Killen ve J. Smetana (Eds.), Handbook of moral development (reprinted 2010, pp. 299–327). New York, NY: Psychology Press.
- Kumpulainen, K., Lipponen, L., Hilppö, J., & Mikkola, A. (2013). Building on the positive in children's lives: A co-participatory study on the social construction of children's sense of agency. *Early Child Development and Care*, 184(2), 1–19.
- Kut, S. (1994). *Aile ve devlet politikaları*. Uluslararası Aile Yılı Özel İhtisas Komisyonu Raporları. Ankara: Aile Araştırma Kurumu.
- Kutsar, D., Soo, K., Strozik, T., Strozik, D., Grigoraş, B., & Baltatescu, S. (2017). Does the realisation of children's rights determine good life in 8-year-olds' perspective? A Comparison of Eight European Countries. *Child Ind Res*. <https://doi.org/10.1007/s12187-017-9499-y>
- Lagattuta, K., & Wellman, H. (2001). Thinking about the past: Early knowledge about links between prior experience, thinking and emotion. *Child Development*, 72, 82–102.
- Laursen, B., Wilder, D., Noack, P., & Williams, V. (2002). Adolescent perceptions of reciprocity, authority, and closeness in relationship with mothers, fathers, and friends. *International Journal of Behavioral Development*, 24, 461-471.
- Lawler, M.J., Newland, L.A., Giger, J.T., Roh, S., & Brockevelt, B.L. (2017). Ecological, relationship-based model of children's subjective well-being: Perspectives of 10-year-old children in the United States and 10 other countries. *Child Ind Res.*, 10, 1-18.
- Lawrence, S., & Plisco, M. (2017). Family mealtimes and family functioning. *The American Journal of Family Therapy*, 45, 195-205. doi:10.1080/01926187.2017.1328991
- Lee, N. (2005). *Childhood and society growing up in an age of uncertainty*. Maidenhead: Open University Press.

- Lee, P.H., Chang, L.I., & Ravens-Sieberer, U. (2008). Psychometric evaluation of the Taiwanese version of the Kiddo-KINDL generic children's health-related quality of life instrument. *Qua Life Res.*, 17(4), 603-611.
- Leeman, J., Crandell, J.L., Lee, A., Bai, J., Sandelowski, M., & Knafl, K. (2016). Family functioning and the well-being of children with chronic conditions: a meta-analysis. *Research in Nursing and Health*, 39, 229-243.
- Lempers, J. D., Clark-Lempers, D., & Simons, R. L. (1989). Economic hardship, parenting, and distress in adolescence. *Child Development*, 60, 25-39.
- Leung, J.-P., & Zhang, L.W. (2000). Modelling life satisfaction of Chinese adolescents in Hong Kong. *International Journal of Behavioral Development*, 24, 99-104.
- Leve, L. D., Kim, H. K., & Pears, K.C. (2005). Childhood temperament and family environment as predictors of internalizing and externalizing trajectories from ages 5 to 17. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 33, 505- 520.
- Lewandowski, A. S., Palermo, T. M., Stinson, J., Handley, S., & Chambers, C. T. (2010). Systematic review of family functioning in families of children and adolescents with chronic pain. *Journal of Pain*, 11, 1027-1038.
- Lister, R. (2007). Why citizenship: Where, when and how children? *Theoretical Inquiries in Law*, 8, 693-718.
- Locke, D.C., Myers, J. E., & Edwin L.H. (2001). *The Handbook of counseling*. USA: Sage publications. Longitudinal Study. <http://research.understandingsociety.org.uk/findings/early-findings>.
- Loonen, H. J., Derkx, B. H., Koopman, H. M., & Heymans, H. S. (2002). Are parents able to rate the symptoms and quality of life of their offspring with IBD? *Inflammatory Bowel Diseases*, 8, 270-276
- Lucia, V.C., & Breslau, N. (2006). Family cohesion and children's behavior problems: a longitudinal investigation. *Psychiatry Research*, 141, 141-149.
- Lum, W. (2002). The use of self of the therapist. *Contemporary Family Therapy*, 24, 181-197.
- Lytton, H. (2000). Toward a model of family-environmental and child-biological influences on development. *Developmental Review*, 20, 150-179.

- Ma, C. Q., & Huebner, S. (2008). Attachment relationships and adolescents' life satisfaction: Some relationships matter more to girls than boys. *Psychology in the Schools, 45*(2), 177-190.
- MacKenzie, M. J., Nicklas, E., Brooks-Gunn, J., & Waldfogel, J. (2011). Who spans infants and toddlers? Evidence from the fragile families and child well-being study. *Children & Youth Services Review, 33*(8), 1364–1373.
- Mahon, N.E., Yarcheski, A., & Yarcheski, T.J. (2005). Happiness as related to gender and health in early adolescents. *Clinical Nursing Research, 14* (2), 175-190.
- Main, G. (2014). Child poverty and children's subjective well-being. *Child Indicators Research, 7*(3), 451-472.
- Masten, A.S., & Coastworth, J. D. (1998). The development of competence in favorable and unfavorable environments: Lessons from research on successful children. *American Psychologist, 53*, 2, 205-220.
- Matza, L. S., Swensed, A. R., Flood, E. M., Secnik, K., & Leidy, N. K. (2004). Assessment of health-related quality of life in children: Review of conceptual, methodological, and regulatory issues. *Value in Health, 7*, 79–92.
- McCall, S. (1975). Quality of life. *Social Indicators Research, 2*(2), 229-248.
- McCann, E. (2010). Building a community-academic partnership to improve health outcomes in an underserved community. *Public Health Nursing, 27*(1), 32-40.
- McCarty, C. A., & McMahon, R. J. (2003). Mediators of the relation between maternal depressive symptoms and child internalizing and disruptive behavior disorders. *Journal of Family Psychology, 17*, 545–556.
- McCreary, L. L., & Dancy, B. L. (2004). Dimensions of Family Functioning: Perspectives of low-income African-American single-parent families. *Journal of Marriage and Family, 66*, 690-701.
- McHale, S. M., Updegraff, K. A., & Whiteman, S. K. (2012). Sibling relationships and influences in childhood and adolescence. *Journal of Marriage and Family, 74*, 913–930.
- McIntosh, I., & Punch, S. (2009). Barter, deals, bribes and threats: exploring sibling interactions. *Childhood, 16*, 49–65.

- McKinney, C., & Renk, K. (2011). A multivariate model of parent– adolescent relationship variables in early adolescence. *Child Psychiatry and Human Development*, 42, 442–462.
- McLeod, B.D., Weisz, J., & Wood, J.J. (2007). Examining the association between parenting and childhood depression: A meta-analysis. *Clinical Psychology Review*, 27, 986– 1003.
- Memik, N.Ç., Ağaoğlu, B., Coşkun, A., Üneri, Ö.Ş., & Karakaya, I. (2007). Çocuklar için yaşam kalitesi ölçeğinin 13-18 yaş ergen formunun geçerlik ve güvenirliği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 18(4), 353-363.
- Mendlowicz, M. V., & Stein, M. B. (2000). Quality of life in individuals with anxiety disorders. *American Journal of Psychiatry*, 157(5), 669-682.
- Merry, M. S. (2007). The well-being of children, the limits of paternalism, and the state: Can disparate interest be reconciled? *Ethics and Education*, 2, 39–59.
- Michalos, A. C. (2004). Social indicators research and health-related quality of life research. *Social Indicators Research*, 65, 27–72.
- Migliorini, L., Rania, N., & Cardinali, P. (2015a). The scaffolding function of family routines and rituals during the preschool age of children [in Italian]. *Psicologia Clinica dello Sviluppo*, 1, 155–164.
- Migliorini, L., Rania, N., Cardinali, P., Guiducci, V., & Cavanna, D. (2015b). Comparing maltreating and foster families in Italian context. *Journal of Child and Family Studies*, 25, 746–755.
- Migliorini, L., Rania, N., & Tassara, T. (2016a). An ecological perspective on early years workforce competences in Italian ECEC settings. *Early Years*, 36(2), 165–178.
- Migliorini, L., Tassara, T., & Rania, N. (2018). A study of subjective well-being and life satisfaction in Italy: How are children doing at 8 years of age? *Child Indicators Research*, 1-21. <https://doi.org/10.1007/s12187-017-9514-3>.
- Miller, I.W., Ryan, C.E., Keitner, G.I., Bishop, D.S., & Epstein, N.B. (2000). The McMaster approach to families: Theory, assesment, treatment and research. *Journal of Family Therapy*, 22, 168 – 189.
- Minuchin, P., Colapinto, J., & Minuchin, S. (2007). *Working with families of the poor*. 2. Edition. New York: Guilford Press.

- Minuchin, S. (1974). *Families and family therapy*. Boston, MA: Harvard University Press.
- Minuchin, S., & Fishman, H.C. (1981). *Family therapy techniques*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Miray Topçu, E. (2017). *Çocukları dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu tanısı alan ebeveynlerin iletişim becerilerinin, çocukların yaşam kalitesi ile ilişkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Mistry, R.S., Vandewater, E.A, Huston, A.C., & McLoyd, V.C. (2002). Economic well-being and children's social adjustment: the role of family processes in an ethnically diverse low-income sample. *Child Dev.*, 73, 935-951.
- Mitchell, J.M., & Kemp, B.J. (2000). Quality of life in assisted living homes: A multidimensional analysis. *Journal of Gerontology: Psychological Sciences*, 55B(2), 117-127.
- Moore, K. A. (1994). Criteria for indicators for child well-being. In R.M. Hauser, B.V. Brown ve W.R. Prosser, (Eds), *Indications of Children's Well-Being*. New York: Russell Sage.
- Moore, K. A., Lippman, L., & Brown, B. (2004). *Indicators of child well-being: The promise for positive youth development*. *Annals, AAPSS*, 591, 125–145.
- Moore, K. A., Mbwana, K., Theokas, C., Lippman, L., Bloch, M., & Vandivere, S. (2011). Child Well-Being: An index based on data of individual children, *Research Brief*, 10, 1-9.
- Moore, K.A., & Theokas, C. (2008). Conceptualizing a monitoring system for indicators in middle childhood. *Child Indicators Research*, 1(2), 109-128.
- Morris, A.S., Silk, J.S., Steinberg, L., Sessa, F.M., Avenevoli, S., & Essex, M.J. (2002). Temperamental vulnerability and negative parenting as interacting of child adjustment. *Journal of Marriage and the Family*, 64, 461-471.
- Morrow, V., & Mayall, B. (2009). What is wrong with children's well-being in the UK? Questions of meaning and measurement. *Journal of Social Welfare and Family Law*, 31(3), 217-229.

- Moustafa, Z. (2012). *Astımlı çocukların atak ve remisyon dönemindeki genel yaşam kalitesi ölçeklerinin karşılaştırılması ve yaşam kalitesini etkileyen değişkenlerin incelenmesi*. (Yayımlanmamış tıpta uzmanlık tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Murdock, N.L. (2009). *Theories of counseling and psychotherapy: A case approach*. 2. Edition.
- Myers, D. G., & Diener, E. (1995). Who is happy? *Psychological Science*, 6, 10-19.
- Myers, J. E., Sweneey, T. J., & Witmer, J. M. (2003), *Manuel for the Wellness Evaluation of Lifestyle*, (Çev. F. Korkut, 2004) (1. Baskı), Ankara: Anı Yayıncılık.
- Navarro, D., Montserrat, C., Malo, S., González, M., Casas, F., & Crous, G. (2017). Subjective well-being: what do adolescents say? *Child & Family Social Work*, 22(1), 175–184.
- Nazlı, S. (2001). *Aile danışmanlığı*. 2.Baskı. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Nemli, N. (2015). *İşitme kayıplı çocuklar için yaşam kalitesi değerlendirme aracı (HEAR-QL) 'nın Türkçe uyarlaması ve 7-12 yaş çocuklarda işitme kaybının yaşam kalitesine etkisinin değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Newland, L. A., Chen, H.-H., & Coyl-Shepherd, D. D. (2013a). Associations among father beliefs, perceptions, life context, involvement, child attachment and school outcomes in the U.S. and Taiwan. *Fathering*, 11(1), 3–30.
- Newland, L. A., Chen, H.-H., Coyl-Shepherd, D. D., Liang, Y., Carr, E. R., Dykstra, E., & Gapp, S. C. (2013b). Parent and child perspectives on mothering and fathering: The influence of ecocultural niches. *Early Child Development and Care*, 183(3–4), 534–552.
- Newland, L. A., Giger, J. T., Lawler, M. J., Carr, E. R., Dykstra, E. A., & Roh, S. (2014). Subjective well-being for children in a rural community. *Journal of Social Service Research*, 40(5), 642–661.
- Newland, L. A. (2015). Family well-being, parenting, and child well-being: Pathways to healthy adjustment. *Clinical Psychologist*, 19, 3–14.

- Ng, TP., Lim, LC., Jin, A., & Shinfuku, N. (2005). Ethnic differences in quality of life in adolescents among Chinese, Malay and Indians in Singapore. *Qual Life Res.*, 14(7), 1755-68.
- Nic Gabhainn, S., & Sixsmith, J. (2005). *Children's understandings of wellbeing*. Dublin: The National Children's Office.
- Nichols, M.P., & Schwartz, R.C. (2004). *Family therapy: Concepts and methods*. Foreword by Salvador Minuchin, 6. Edition, Boston: Allyn and Bacon.
- Nickerson, A.B., & Nagle, R.J. (2004). The influence of parent and peer attachment on life satisfaction in middle childhood and early adolescence. *Social Indicators Research*, 66, 35-60.
- Nirun, N. (1994). *Sistematik sosyoloji yönünden aile ve kültür*. Ankara: A.K.M. Yayınları.
- Noll, H. H. (1996). *Social indicators and social reporting: The international experience*. Measuring Well-Being and Social Indicators Symposium, Canada, October 4-5.
- Norwood, S. (2007). Validity of self-reports of psychopathology from children of 4–11 years of age, *Vulnerable Children and Youth Studies*, 2, 89–99.
- Notko, M. & Sevont, E. (2018). Conflicts in family relations, children's emotions and agency. *Children & Society Volume*, 32, 61–72.
- OECD, (2009). *Comparative Child Well-being across the OECD*. in Doing Better For Children. Paris: OECD Publishing.
- Oflazoğlu-Göncü, F. (2013). *4. ve 5. Sınıf öğrencilerinin algıladıkları aile ilişkileri ile öz – yeterlilikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Olson, D. H. (2000). The circumplex model of family systems. *Journal of Family Therapy*, 22(2), 144-167.
- Oriol, X., Torres, J., Miranda, R., Bilbao, M., & Ortúzar, H. (2017). Comparing family, friends and satisfaction with school experience as predictors of SWB in children who have and have not made the transition to middle school in different countries. *Child. Youth Serv. Rev.*, 80, 149–156.

- Oshio, T., Sano, S., & Kobayashi, M. (2010). Child poverty as a determinant of life outcomes: Evidence from nationwide surveys in Japan. *Social Indicators Research*, 99, 81-99.
- Owen, D., Slep, A. S., & Heyman, R. (2012). The effect of praise, positive nonverbal response, reprimand, and negative nonverbal response on child compliance: A systematic review. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 15(4), 364–385.
- Özananar Sevinç, Y. (2012). *Remisyon dönemindeki 8-16 yaş grubu astımlı çocuklarda genel ve hastalığa özgü yaşam kalitesi ölçeklerinin karşılaştırılması ve yaşam kalitesin etkileyen değişkenlerin incelenmesi*. (Yayımlanmamış tıpta uzmanlık tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Özdemir, Y. (2012). Ergenlerin öznel iyi oluşunun demografik değişkenler, ana-baba kontrolü ve ana-baba kabul/ilgisi açısından incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 165, 21-33.
- Özgüven, İ.E. (2001). *Ailede iletişim ve yaşam*. Ankara: PDREM
- Özgüven, İ.E. (2009). *Evlilik ve Aile Terapisi (2. Baskı)*. Ankara: PDR yayınları.
- Öztürk, Ö. (2010). *Yaygın gelişimsel bozukluk tanılı çocuklarda yaşam kalitesinin değerlendirilmesi, kontrol grupları ile karşılaştırılarak yaşam kalitesine etki eden faktörlerin belirlenmesi*. (Tıpta uzmanlık tezi).Ege Üniversitesi, İzmir.
- Paquette, D., Coyl-Shepherd, D. D., & Newland, L. A. (2013). Fathers and development: New areas for exploration. *Early Child Development and Care*, 183(6), 735–745.
- Park, N. (2004). The role of subjective well- being in positive youth development. *The Annals of American Academy of Political and Social Science*, 591(1), 25-39.
- Peleg-Popko, O., & Dar, R. (2001). Marital quality, family patterns, and children's fears and social anxiety. *Contemporary Family Therapy*, 23(4), 465-487.
- Peleg-Popko, O. (2002). Children's test anxiety and family interaction patterns. *Anxiety, Stress and Coping: An International Journal*, 15, 45-59.
- Peterson, G. W., & Hann, D. (1999). *Socializing children and parents in families*. In M. B. Sussman, S. K. Steinmetz & G. W. Peterson (Eds). *Handbook of marriage and the family*. New York: Plenum Press.

- Peterson, R., & Green, S. (2009). *Families first: Keys to successful family functioning family roles*. Virginia Polytechnic Institute and State University.
- Pettit, G.S., Laird, R.D., Dodge, K.A., Bates, J.E., & Criss, M. M. (2001). Antecedents and behavior-problem outcomes of parental monitoring and psychological control in early adolescence. *Child Development*, 72(2), 583-598
- Pickett, K. E., & Wilkinson, R.G. (2010). Inequality: An Under-Acknowledged source of mental illness and distress. *The British Journal of Psychiatry*, 197(6), 426- 428.
- Pollard, E., & Lee, P. (2003). Child well-being: A systematic review of the literature, *Social Indicators Research*, 61, 59-78.
- Posner, J.K., & Vandell, D.L.(1999). After-school activities and development of low-income urban children: A longitudinal study. *Developmental Psychology*, 35(3), 868- 879.
- Postman, N. (1995). *Çocukluğun yokoluşu*. (Çev. İnal, K.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Prinz, P., Onghena, P., Hellinckx, W., Grietens, H., Ghesquiere, P., & Colpin, H. (2004). Parent and child personality characteristics as predictors of negative discipline and externalizing problem behaviour in children. *European Journal of Personality*, 18, 73-102.
- Prinz, P., Onghena, P., Hellinckx, W., Grietens, H., Ghesquiere, P., & Colpin, H. (2005). Direct and indirect relationships between parental personality and externalising behaviour: The role of negative parenting. *Psychologica Belgica*, 45 (2), 126- 145.
- Prinz, P., Stams, G.J.J.M., Dekovic, M., Reijntes, A.H.A., & Belsky, J. (2009). The relations between parent's big-five personality factors and parenting: a meta-analytic review, *Journal of Personality and Social Psychology*, 97(2), 351-362.
- Prouty, A. M., Fischer, J., Purdom, A., Cobos, E., & Helmeke, K. B. (2016). Spiritual coping: A gateway to enhancing family communication during cancer treatment. *Journal of Religion and Health*, 55, 269–287.
- Punch, S. (2005). The generationing of power. A comparison of child-parent and sibling relations. *Sociological Studies of Children and Youth*, 10, 169–188.
- Rainio, A. P. (2008). From resistance to involvement: Examining agency and control in a playworld activity. *Mind, Culture and Activity*, 15, 115–140.

- Rajmil, L., Lopez, A.R., Lopez-Aguila, S., & Alonso, J. (2013). Parent-child agreement on health-related quality of life (HRQOL): a longitudinal study. *Health and Quality of Life Outcomes*, 11,101.
- Rapee, R.M. (1997). Potential role of childrearing practices in the development of anxiety and depression. *Clinical Psychology Review*, 17, 47- 67.
- Raphael, D. (2011). Poverty in childhood and adverse out-comes in adulthood. *Maturitas*, 69(1), 22-26.
- Rask, K., Astedt-Kurk, P., Paavilainen, E., & Laippala, P. (2003). Adolescent subjective well-being and family dynamics. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 17, 129-138.
- Ratcliffe, C., & McKernan, S.M. (2010). *Childhood poverty persistence: Facts and consequences*. Washington, DC: Urban Institute.
- Ravens-Sieberer, U., Gosch, A., Rajmil, L., Erhart, M., Bruil, J., Duer, W., & diğerleri. (2013). Children's quality of life in Europe: National wealth and familial socioeconomic position explain variations in mental health and wellbeing—A multilevel analysis in 27 EU countries. *Public Health*, 1–9.
- Ravens-Sieberer, U., Devine, J., Bevans, K., Riley, A. W., Moon, J., Salsman, J. M., & Forrest, C. B. (2014a). Subjective well-being measures for children were developed within the PROMIS project: Presentation of first results. *Journal of Clinical Epidemiology*, 67, 207–218.
- Rebok, G., Riley, A., Forrest, C., & diğerleri. (2001) Elementary school-aged children's reports of their health: a cognitive interviewing study. *Qual Life Res*,10, 59-70.
- Rees, G., Bradshaw, J., Goswami, H., & Keung, A. (2009). *Understanding children's wellbeing: A national survey of young people's wellbeing*. London: The Children's Society.
- Rees, G., Goswami, H., & Bradshaw, J. (2010b) *Developing an index of children's subjective well-being in England*. London: The Children's Society.
- Rees, G., Goswami, H., Pople, L., Bradshaw, J., Keung, A., & Main, G. (2012). *A review of our children's well-being*. London: The Children's Society.

- Reitman, D., Rhode, P. C., Hupp, S. D. A., & Altobello, C. (2002). Development and validation of the Parental Authority Questionnaire-Revised. *Journal of Psychopathology & Behavioral Assessment*, 24, 119-127.
- Renwick, R. (2011). *Toronto Üniversitesi Yaşam Kalitesi Araştırma Merkezi. The Quality of Life Model*. <http://www.utoronto.ca/gol/>
- Rigg, A., & Pryor, J. (2007). Children's perceptions of families: What do they really think? *Children and Society*, 21, 17-30.
- Robitail, S., Simeoni, M.C., Ravens-Sieberer, U., Bruil, J., & Auquer, P. (2007). Children proxies' quality-of-life aggrement depended on the country using the European KIDSCREEN-52 questionnaire. *J Clin Epidemiol*, 60(5), 469-478.
- Ross, H., Stein, N., Trabasso, T., Woody, E., & Ross, M. (2005). The quality of family relationships within and across generations. A social relations analysis. *International Journal of Behavioral Development*, 29, 110-119.
- Ryan, C.E., Epstein, N.B., Keitner, G.I., Miller, I. W., & Bishop, D. S. (2005). *Evaluating and treating families: The McMaster approach*. Great Britian: Taylor ve Francis Group.
- Ryan, R. M., & Deci, E.L. (2001). To be happy or to be self-fulfilled: A review of research on hedonic and eudaimonic well-Being, In S.Fiske (Ed.). *Annual Review of Psychology*, 52, 141-166. Palo Alto, CA: Annual Reviews, Inc. Sage: Thousand Oaks, CA; 3-46.
- Sanay, E. (1990). *Türk ailesinin eğitim yapısı*. T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Türkiye Yıllığı, 76, 40-48.
- Sandefur, G.D., & Meier, A. (2008). The family environment: Structure, material resources, and family childcare. Ed., *Key Indicators of Child and Youth Well-Being*, Mawhah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Sapanacalı, F. (2009). *Toplumsal açıdan yaşam kalitesi*. İzmir: Altın nokta Basım Yayın Dağıtım.
- Savi, F., & Akboy, R. (2008). *Ön-Ergenlik Dönemi Davranış Sorunları ile Aile İşlevleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. http://psikiyatriksosyalhizmet.com/wp-content/uploads/2010/03/on_ergenlik.pdf

- Saxena S., & Orley, J.(1997). Quality of life assesment: The World Health Organization perspective. *Eur Psychiatry*, 12, 263-66.
- Schermerhorn, A. C., Cummings, E. M., & Davies, P. T. (2005). Children's perceived agency in the context of marital conflict: Relations with marital conflict over time. *Merrill-Palmer Quarterly*, 51, 121 – 144.
- Schneider, M. (1975). The quality of life in large American cities: Objective and subjective social indicators. *Social Indicators Research*, 1, 495- 509.
- Schrodt, P. (2005). *Family communication schemata and the circumplex model of family functioning*. *Western Journal of Communication*. (69).
- Seid, M., Varni, J. W., & Jacobs, J. R. (2000). Pediatric health-related quality-of-life measurement technology: Intersections between science, managed care, and clinical care. *Journal of Clinical Psychology in Medical Settings*, 7, 17–27.
- Seith, D., & Isakson, E. (2011). *Who are America's poor children? Examining health disparities among children in the United States*. New York: National Center for Children in Poverty. http://www.nccp.org/publications/pdf/text_995.pdf
- Seligman, M.P.E. & Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology. *America Psychologist*, 53, 3-14.
- Sevon, E. (2015). Who's got the power? Young children's power and agency in the child-parent relationship. *International Journal of Child, Youth and Family Studies*, 6, 622–645.
- Shek, Daniel T. L. (1997). The relation of family functioning to adolescent psychological well-being, school adjusment, and problem behavior. *The Journal of Genetic Psychology*, 158(4), 467- 479.
- Shek, Daniel T.L. (2002). Family functioning and psychological well-being, school adjustment, and problem behavior in Chinese adolescent with and without economic disadvantage. *The Journal of Genetic Psychology*, 163(4), 497-502.
- Shonkoff, J. (2010). Building a new biodevelopmental framework to guide the future of early childhood policy. *Child Dev.*, 81, 357-367.
- Sieberer, U., & Bullinger, M.(2000). Questionnaire for measuring health-related quality of life in children and adolescents, www.kindl.org.

- Sieberer, UR., Erhart, M. Wille, N., & Bullinger, M. (2008). Health- related quality of life in children and adolescents in Germany. *Eur Child Adolesc Psychiatry*, 17, 148-156.
- Skevington, S.M. (2002). Advancing cross-cultural research on quality of life: Observations drawn from the WHOQOL development. *Quality of Life Research*, 11(2), 135-144.
- Smith, J., Berthelsen, D., & O'Connor, I. (1997). Child adjustment in high conflict families. *Child: Care, Health and Development*, 23, 113–133.
- Smith, S. (2002). Transformations in therapeutic practice. *Contemporary Family Therapy*, 24, 111–128. doi:10.1023/A:1014377706808
- Sözügeçer, Z. (2011). *Çocuklardaki davranış problemlerinin, bağlanma stilleri, aile işlevleri ve anne kabul algıları açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Statham, J., & Chase, E. (2010). Childhood wellbeing: A brief overview. *Childhood Wellbeing Research Centre*, 5.
- Stein, H. T. (1997). *Impact of parenting styles on children*. Informally published manuscript, Alfred Adler Institute, San Francisco, CA, Retrieved from <http://www.behavior.net/forums/evolutionary/1998/tppmsgs/msgs12.htm>
- Stemmler, M., & Peterson, A.C. (2000). Reciprocity and change within the affective environment in early adolescence. *International Journal of Behavioral Development*, 23, 185-198.
- Stewart, S.M., Rao, N., Bond, M.H., McBride-Chang, C., Fielding, R., & Kennard, B.D. (1998). Chinese dimensions of parenting: Broadening western predictors and outcomes. *International Journal of Psychology*, 33, 345–358.
- Stock, W.A., Okun, M.A., & Benin, M. (1986). Structure of subjective well-being among the elderly. *Psychology and Aging*, 1, 91-102.
- Strachan A. M., Lund M. E., & Garcia J. A. (2010). Assessing children's perceptions of family relationships: an interactive instrument for use in custody disputes. *J. Child Custody*, 7, 192–216.
- Strohschein, L. (2005). Parental divorce and child mental health trajectories. *Journal of Marriage and Family*, 67(5), 1286–1300.

- Strózik, D., Strózik, T., & Szwarc, K. (2016). The subjective well-being of school children. The first findings from the children's worlds study in Poland. *Child Indicators Research*, 9(1), 39-55.
- Sturge-Apple, M., Davies, P. T., & Cummings, E. M. (2010). Typologies of family functioning and children's adjustment during the early school years. *Child Development*, 81, 1320-1335.
- Sturge-Apple, M. L., Davies, P. T., Winter, M. A., Cummings, E. M., & Schermerhorn, A. (2008). Interparental conflict and children's school adjustment: The explanatory role of children's internal representations of interparental and parent-child relationships. *Developmental Psychology*, 44, 1678-1690.
- Suh, J.W., & Jung, Y.T. (2014). Comparison of influences of variables on subjective happiness in the youth: personal capability, family environment and school environment. *Korean Journal of Youth Studies*, 21(8), 265-292.
- Sung, E., & Kim, G. (2013). The structural relationships analysis among happiness, personal traits, and environmental traits of adolescents using the structural equation modeling. *Studies on Korean Youth*, 24(4), 177-202.
- Sümer, N., & Şendağ, M. A. (2009). Orta çocukluk döneminde ebeveynlere bağlanma, benlik algısı ve kaygı/ attachment to parents during middle childhood. *Türk Psikoloji Derneği*, 24(63), 86-101.
- Sümer, N., Sayıl, M., Kazak-Berument, S., Doğruyol, B., Günaydın, G., Harma, M., Öztürk, A., Salman, S., & Selçuk, E. (2009). *Çocuğun gelişiminde bağlanma, ilgi-bakım ve aile dinamiklerinin etkisi*. Fon no: TUBITAK- 105K102
- Şimsek, Z.T. (2000). *Ruhsal bozukluğu olan kişilerin yaşam kaliteleri ve toplum içinde bakım ve tedavilerine örgütsel bir yaklaşım*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.(2011).*Türkiye’de aile yapısı araştırması*. Ankara: Afşaroğlu Matbaası.
- Tahsin, İ. (2009). *Üniversite öğrencilerinin benlik uyum modeli: Yaşam amaçları, temel psikolojik ihtiyaçlar ve öznel iyi oluş*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

- Terry, T., & Huebner, E.S. (1995). The relationship between self-concept and life satisfaction in children. *Social Indicator Research*, 35, 39-52.
- Testa, M.A., & Simonson, D.C. (1996). Assessment of quality of life outcomes. *The New England Journal of Medicine*, (334), 835-840.
- THE BOWEN CENTER for the Study of the Family Theory.
<https://thebowencenter.org/theory/>
- The Children's Society. (2012). *Promoting positive well-being for children. A report for decision-makers in parliament, central government and local areas*. London: The Children's Society.
- The Children's Society. (2014). *The good childhood report*. London: The Children's Society.
- The WHOQOL Group. (1998). Development of the World Health Organization WHOQOL-BREF quality of life assessment. *Psychological Medicine*, 28(3), 551-558.
- Theunissen, N. M., Vogels, T., Koopman, H. M., Verrips, G. H., Zwinderman, K. A. H., Verloove-Vanhorick, S. P., & Wit, J. M (1998). The proxy problem: Child report versus parent report in health-related quality of life research. *Quality of Life Research*, 7, 387–397.
- Thompson, S., & Aked, J. (2009). *A guide to measuring children's well-being*. Handbook, new economics foundation.
- Timmons, A.C., & Margolin, G. (2014). Family conflict, mood, and adolescents' daily school problems: Moderating roles of internalizing and externalizing symptoms. *Child Development*, 86, 241-258.
- Tisdall, E. K. M., & S. Punch. 2012. Not So New? Looking Critically at Childhood Studies. *Children's Geographies*, 10 (3), 249–264.
- Titelman, P. (1998). *Clinical applications of Bowen family systems theory*. New York: Haworth Press.
- Topçu Kabasakal, Z. (2001). *Uyum sorunlu çocukların aile işlevlerini iyileştirmede anne eğitim gruplarının etkisi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

- Torlak, S.E., & Yavuz    re, P.S. (2008). *Denizli kent yoksullarının yaşam kalitesi üzerine bir inceleme*. Çağdaş Yerel Yönetimler, 17 (2), 23-44.
- Tracy, M., Zimmerman, F.J., Galea, S., McCauley, E., & Stoep, A.V. (2008). What explains the relation between family poverty and childhood depressive symptoms? *Journal of Psychiatric Research*, 42(14), 1163-1175.
- Tucker, C., Barber, B., & Eccles, J. (1997). Advice about life plans and personal problems in late adolescent sibling relationship. *Journal of Youth and Adolescence*, 26, 63-76.
- Türkiye  statistik Kurumu. (2016). * statistiklerle  ocuk*. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24645>
- Tuzg l-Dost, M. (2005). Ruh sa lı ı ve  znel iyi olu . *Eurasian Journal of Educational Research*, 20, 223-231.
- Türk, A. (2002). * ocukluk  a ı epilepsilerinin yaşam kalitesi üzerindeki etkilerinin incelenmesi, epileptik değişkenler, zeka, kaygı ve depresyon skorları ile yaşam kalitesi arasındaki ilişkinin belirlenmesi*. (Yayımlanmamış tıpta uzmanlık tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Twenge, J.M., & Campbell, W.K. (2002). Self-esteem and socio-economic status: A meta-analytic review. *Personality and Social Psychology Review*, 6(1), 59- 71.
- Twenge, J.M., Campbell, W.K., & Foster, C.A. (2003). Parenthood and marital satisfaction: A meta-analytic review. *Journal of Marriage and Family*, 65(3), 574-583.
- UNICEF, (2005). Dünya  ocuklarının durumu 2005. <https://www.unicef.org/turkey/pdf/dcd05.pdf>.
- UNICEF. (2012). The state of the world's children 2012: Children in an urban world. New York, NY: UNICEF. https://www.unicef.org/sowc/files/SOWC_2012-Main_Report_EN_21Dec2011.pdf
- United Nations. (1998). *Basic facts about the united nations*. New York, U.S.A.
- Utter, J., Denny, S., Robinson, E., Fleming, T., Ameratunga, S., & Grant, S. (2013). Family meals and the well-being of adolescents. *Journal of Paediatrics & Child Health*, 49(11), 906-911.

- Uusitalo-Malmivaara, L. (2012). Global and school-related happiness in Finnish school children. *Journal of Happiness Studies*, 13, 601-619.
- Uusitalo-Malmivaara, L., & Lehto, E. (2013). Social factors explaining children's subjective happiness and depressive symptoms. *Social Indicators Research*, 111, 603-615.
- Üneri, Ö., & Çakın-Memik, N. (2007). Çocuklarda yaşam kalitesi kavramı ve yaşam kalitesi ölçeklerinin gözden geçirilmesi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 14 (1), 48-56.
- Varni, J. W., Burwinkle, T. M., & Seid, M. (2006). The PedsQL™ as a school population health measure: Feasibility, reliability, and validity. *Quality of Life Research*, 15, 203–215.
- Veenhoven, R. (1996). Developments in satisfaction research. *Social Indicators Research*, 37, 1-46.
- Veronese, G., Fiore, F., Castiglioni, M., & Natour, M. (2014). Family quality of life and child psychological well-being in Palestine: A pilot case study. *Journal of Social Work*, 14(6), 553-575.
- Victor, A. M., Bernat, D. H., Bernstein, M. D., & Layne, A. E. (2007). Effects of parent and family characteristics on treatment outcome of anxious children. *Journal of Anxiety Disorders*, 21(6), 835–848.
- Vinokur, A., Price, R. H., & Caplan, R.D. (1996). Hard times and hurtful partners: How financial strain affects depression and relationship satisfaction of unemployed persons and their spouses. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71(1), 166-179.
- Volling, B.L., Blandon, A.Y., & Kolak, A. (2006). Marriage, parenting, and the emergence of early self-regulation in the family system. *Journal of Child and Family Studies*, 15, 493- 506.
- Wallander, J. L., & Koot, H. M. (2016). Quality of life in children: A critical examination of concepts, approaches, issues, and future directions. *Clinical Psychology Review*, 45, 131–143.
- Wallander, J. L., Fradkin, C., Chien, A. T., Mrug, S., Banspach, S. W., Davies, S., & Schuster, M. A. (2012). Racial/ethnic disparities in health-related quality of life

- and health in children are largely mediated by family contextual differences. *Academic Pediatrics*, 12, 532–538.
- Wallis, C. (2005). The new science of happiness. *Time Special Mind and Body Issue*, 7, 39-46.
- Walsh, F. (2003). *Changing families in a changing world: Reconstructing family normality*. In F. Walsh (Ed.), *Normal family processes: Growing diversity and complexity*, 3, 3-26. New York: Guilford.
- Wan, C., Fan, C., Lin, G., & Jing, Q. (1994). Comparison of personality traits of only and sibling school children in Beijing. *The Journal of Genetic Psychology*, 155, 377-388.
- Wang, D., Kato, N., Inaba, Y., Tango, T., Yoshida, Y., Kusaka, Y., Deguchi, Y., Tomita, F., & Zhang, Q. (2000). Physical and personality traits of preschool children in Fuzhou, China: Only child vs sibling. *Child Care Health and Development*, 26, 49-60.
- Waters, E., Stewart-Brown, S., & Fitzpatrick, R. (2003). Agreement between adolescent self report and parent reports of health and well being: results of an epidemiological study. *Child: Care, Health and Development*, 29, 501–509.
- Whiteside-Mansell, L., Bradley, R.H., McKeley, L., & Fussell, J.J. (2009). Parenting: Linking impacts of interpartner conflict to preschool children's social behavior. *Journal of Pediatric Nursing*, 24(5), 389- 400.
- Wilkins A.J., O'Callaghan M.J., & Najman, J.M. (2004). Early childhood factors influencing health- related quality of life in adolescents at 13 years. *Journal of Paediatr Child Health*, 40 (3), 102-109.
- Williams, L.R., & Steinberg, I. (2011). Reciprocal relations between parenting and adjustment in a sample of juvenile offenders. *Child Development*, 82, 663-645.
- Wilson, S., Cunningham-Burley, S., Bancroft, A., & Backett-Milburn, K. (2012). The consequences of love: young people and family practices in difficult circumstances. *The Sociological Review*, 60,1.
- Wood, E. A. (2013). Free choice and free play in early childhood education: Troubling the discourse. *International Journal of Early Years Education*.

<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/09669760.2013.830562?needAccess=true>.

- Wrosch, C., & Scheier, M.F. (2003). Personality and quality of life: The importance of optimism and goal adjustment. *Quality of Life Research*, 12 (1), 59–72.
- Yavuzer, H. (1994). Aile içi etkileşim ve aile dışı ögelerin doğurduğu psiko-pedagojik sonuçlar. *Türkiye’de Çocuğun Durumu*, 2, 211-216.
- Yavuzer, H. (1996). *Değişen toplumda aile ve çocuk*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yeung, W.J., Linver, M.R., & Brooks- Gunn, J. (2002). How money matters for young children's development: parental investment and family process. *Child Dev.*, 73, 1861- 1879.
- Yolcuoğlu, İ.G. (2009). Sosyal çalışma ve çocuğun iyilik hali. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 20(1), 85-93.
- Yoshikawa, H., Aber, J.L., & Beardslee, W.R. (2012). The effects of poverty on the mental, emotional, and behavioral health of children and youth. *Am Psychol*, 67, 272- 284.
- Yurteri Çetin, N. (2013). *Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu tanılı çocuklarda yaşam kalitesinin değerlendirilmesi, tip 1 diyabetes mellitus ve sağlık kontrol gruplarıyla karşılaştırılarak yaşam kalitesine etki eden faktörlerin belirlenmesi*. (Yayımlanmamış tıpta uzmanlık tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Zeig, J.K. (2007). A tribute to Jay Haley 1923-2007. *American Journal of Clinical Hypnosis*, 50(1),5-9.
- Zeitlin, M.F., Megawangi, R., Kramer, E. M., Colletta, N.D., Babatunde, E. D., & Garman, D. (1995). *Strengthening the family - implications for international development*. pdf.usaid.gov/pdf_docs/PNABN294.pdf
- Zimmerman, F.J., & Bell, J. F. (2006). Income inequality and physical and mental health: Testing association consistent with proposed causal pathway. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 60(6), 513-521.
- Zulling, KJ., Valois, RF., & Drane, JW. (2005). Adolescent distinctions between quality of life and self-rated health in quality of life research. *Health and Quality of Life Outcomes*, 3, 1-9.

EK A

Çocuklar İçin Genel Yaşam Kalitesi Ölçeği (Kid-KINDL) Örnek Maddeler

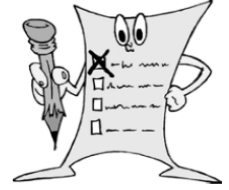
Lütfen bize biraz kendinden söz et.

Ben bir: ☐ kızım ☐ oğlanım

Yaşım: _____

Kaç kardeşin var? ☐ 0 ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 5 den fazla

Hangi okula gidiyorsun? _____

1. Öncelikle bedensel sağlığınla ilgili bir şeyler öğrenmek istiyoruz...

Geçen hafta boyunca...	hiçbir zaman	nadiren	bazen	sıklıkla	her zaman
1. ... Kendimi hasta hissettim	☐	☐	☐	☐	☐
2. ... Baş ağrım veya karın ağrım oldu	☐	☐	☐	☐	☐
3. ... Yorgun ve bitkindim	☐	☐	☐	☐	☐
4. ... Kendimi güçlü ve enerji dolu hissettim	☐	☐	☐	☐	☐

2. ... ve genel olarak neler hissettiğin hakkında bir kaç şey...

Geçen hafta boyunca...	hiçbir zaman	nadiren	bazen	sıklıkla	her zaman
1. ... Eğlendim ve çok güldüm	☐	☐	☐	☐	☐
2. ... Canım sıkıldı	☐	☐	☐	☐	☐
3. ... Kendimi yalnız hissettim	☐	☐	☐	☐	☐
4. ... Korktum	☐	☐	☐	☐	☐

EK B

Çocuklar İçin Aile İlişkileri Ölçeği (ÇAİÖ) Örnek Maddeler

Sevgili Çocuklar,

Aşağıdaki ölçek aile ilişkileri ile ilgilidir. Toplam 20 maddeden oluşmaktadır. Her bir maddeyi okuyun ve ailenize uygunluk derecesine göre; *her zaman*, *bazen*, *hiçbir zaman* seçeneklerinden **yalnızca birini** işaretleyin. Tüm maddeleri okuyun ve hiçbirini **boş bırakmayın**. Her maddenin işaretlenmiş olması bu araştırma için çok önemlidir. İlginize teşekkür ederim.

	Her zaman	Bazen	Hiçbir zaman
1. Ailemin bana ayıracak vakti vardır.			
2. Ailemin birbiriyle hiç konuşmadığı zamanlar olur.			
4. Annem ve babam temizlik, yemek yapmak, tv izlemek vb. bir işle meşgulken benimle ilgilenmezler.			
6. Aile içinde kendimi yalnız hissedirim			
12. Ailemdeki herkes duygularını karşıdakini kırmadan ifade eder.			
16. Ailemde biriyle olan en ufak anlaşmazlığımda cezalandırılırım.			
17. Ailem yaptığım etkinliklerle yakından ilgilenir.			
20. Ailemde duygularımızı rahatlıkla gösterebiliriz.			

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Tuğba TÜMER

Doğum Yeri ve Yılı: İzmir, 1990

İletişim: tugbamirnak@hotmail.com

EĞİTİM

Yüksek Lisans: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı (2011-2018)

Lisans: Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Psikolojik Danışmanlık Ve Rehberlik Anabilim Dalı Lisans Programı (2007-2011)

Lise: Şirinyer Süper Lisesi (İzmir) (2003-2007)

DENEYİM

2011- 2016: İzmir ve İstanbul’da çeşitli özel okullarda Psikolojik Danışman olarak görev yaptım. (İlkokul ve okul öncesi düzeylerde).

EĞİTİMLER

Çocuk Objektif Testleri (Denver II ve Agte Gelişim Testleri, Bender-Gestalt, Benton ve Frostig Görsel Algı Testleri, Metropolitan Okul Olgunluğu, Porteus, Kent Egy, Goodenough, Gessel ve Cattell 2A Zeka Testleri, Peabody Kelime Anlama Testi), Dr. Psikolog, Selen Ayas Bütün, 2012.

WISC-R (Çocuklar İçin Zeka Testi), Dr. Psikolog, Selen Ayas Bütün, 2012.

7-19 Yaş Aile Eğitim Programı Uygulayıcı Eğitimi Semineri, MEB, Aralık, 2012.

Aile Eğitim Programı Eğitici Eğitimi Sertifika Programı, MEB, Ocak, 2012.

Marmara İlköğretime Hazır Oluş Ölçeği Uygulayıcı Sertifikası, Yrd. Doç. Dr. Özgül POLAT, 2013.